

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ:

«Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Πολιτικές στην Εκπαίδευση, Κατάρτιση και Έρευνα» - “Master in International and European Policies on Education, Training and Research” 2016-2018

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

ΠΟΛΥΓΛΩΣΣΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ ΩΣ ΜΕΣΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΕΛΛΑΔΑ -ΣΟΥΗΔΙΑ- ΓΕΡΜΑΝΙΑ.

MULTILINGUALISM AND MULTICULTURALISM AS MEANS TO PROMOTE INTERCULTURAL EDUCATION AND TRAINING. EDUCATIONAL POLICIES FOR THE MANAGEMENT OF CULTURAL DIVERSITY IN EUROPE AND GREECE.COMPARATIVE CASE STUDY GREECE-SWEDEN-GERMANY.

ΒΗΧΟΥ ΕΥΤΥΧΙΑ

A.M.: ΜΠ16005

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:

ΓΚΟΥΣΙΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ, Αναπληρωτής καθηγητής στο Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς

ΜΕΛΗ:

ΑΣΔΕΡΑΚΗ ΦΩΤΕΙΝΗ, Αναπληρώτρια καθηγήτρια στο Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς

ΣΑΜΑΡΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ, Επίκουρος καθηγητής στο Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς

Education is the most powerful weapon, which you can use to change the world.

Nelson Mandela

*Education is the passport to the future, for tomorrow belongs to those who prepare
for it today.*

Malcom X

Υπεύθυνη δήλωση

Η ΕΥΤΥΧΙΑ ΒΗΧΟΥ βεβαιώνω ότι το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά δικό μου. Δηλώνω υπεύθυνα, ότι όλα τα στοιχεία σε αυτή την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης, ότι όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή αμέσως ο τίτλος.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα καταρχήν να ευχαριστήσω τον καθηγητή κ. Χαράλαμπο Γκούσιο για την επίβλεψη αυτής της εργασίας και την πολύτιμη καθοδήγηση του κι έπειτα όλους τους καθηγητές μου για τις πολύτιμες γνώσεις που απέκτησα κατά τη διάρκεια του μεταπτυχιακού κύκλου. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου και τους φίλους μου για την αμέριστη στήριξη που μου έδειξαν όλο αυτό το διάστημα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	8
ABSTRACT.....	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΠΟΛΥΓΛΩΣΣΙΑ	12
1.1.Βασικές έννοιες – Θεωρητικό πλαίσιο	12
1.1.1.Γλώσσα.....	12
1.1.2.Διαχωρισμός Πρώτης -Μητρικής, Δεύτερης και Ξένης γλώσσας...	12
1.1.3.Γλωσσική μειονότητα και μειονοτική γλώσσα.....	14
1.1.4. Διγλωσσία.....	15
1.1.5. Γλωσσική διδασκαλία, πολυπολιτισμικότητα και διαπολιτισμική εκπαίδευση.....	17
1.2.Ευρωπαϊκή Ένωση και Προώθηση της πολυγλωσσίας.....	19
1.2.1.Ευρωπαϊκή Επιτροπή.....	20
1.2.2.Συμβούλιο της Ευρώπης.....	23
1.2.3.Γλωσσική Εκπαιδευτική Πολιτική.....	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ-ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ... 	29
2.1. Βασικές έννοιες -θεωρητικό πλαίσιο.....	29
2.1.1.Κουλτούρα – Πολιτισμός.....	29
2.1.2. Πολιτισμική Ταυτότητα.....	30
2.1.3. Αποσαφήνιση των όρων Πολυπολιτισμικότητα - Διαπολιτισμικότητα.....	30
2.2.Εκπαιδευτική πολιτική και διαχείριση της πολιτισμικής ετερότητας στο σχολείο.....	32
2.2.1.Εκπαιδευτική πολιτική.....	32
2.2.2.Διαχείριση πολιτισμικής ετερότητας.....	32

2.3.Μοντέλα Εκπαίδευσης μειονοτικών ομάδων σε Πολυπολιτισμικές Κοινωνίες.....	34
2.3.1. Το μοντέλο της Αφομοίωσης:.....	35
2.3.2. Το μοντέλο της Ενσωμάτωσης:.....	36
2.3.3. Πολυπολιτισμικό μοντέλο.....	37
2.3.4. Το αντιρατσιστικό μοντέλο	39
2.3.5. Το διαπολιτισμικό μοντέλο.....	40
2.4. Διαπολιτισμική αγωγή και εκπαίδευση.....	41

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ.....

3.1. Διεθνείς Οργανισμοί και πολιτισμική ετερότητα.....	45
3.2. Ευρώπη - Ευρωπαϊκή εκπαιδευτική Πολιτική.....	53
3.2.1. Θεσμικές ρυθμίσεις των οργάνων της Ε.Ε. για τη διαπολιτισμική εκπαίδευση.....	59
3.2.2. Το Συμβούλιο της Ευρώπης	64
3.2.3 Εκπαιδευτικά προγράμματα.....	65

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΕΛΛΑΔΑ-ΣΟΥΗΔΙΑ-ΓΕΡΜΑΝΙΑ.....

4.1. Ελλάδα.....	71
4.1.1. Εκπαιδευτικό Σύστημα.....	71
4.1.2. Διαπολιτισμική εκπαιδευτική πολιτική.....	72
4.1.3. Αναλυτικό Πρόγραμμα.....	78
4.1.4. Εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής και δυνατότητα εκμάθησης της μητρικής γλώσσας των αλλοδαπών μαθητών	85
4.2. Σουηδία.....	86
4.2.1. Εκπαιδευτικό Σύστημα.....	86
4.2.2. Διαπολιτισμική εκπαιδευτική πολιτική.....	90
4.2.3. Αναλυτικό Πρόγραμμα.....	92
4.2.4. Εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής και δυνατότητα εκμάθησης της μητρικής γλώσσας των αλλοδαπών μαθητών	94

4.3. Γερμανία.....	101
4.3.1. Το εκπαιδευτικό σύστημα	102
4.3.2. Διαπολιτισμική εκπαιδευτική πολιτική.....	106
4.3.3. Αναλυτικό Πρόγραμμα.....	108
4.3.4. Εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής και δυνατότητα εκμάθησης της μητρικής γλώσσας των αλλοδαπών μαθητών.....	111
 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	 115
 Βιβλιογραφία.....	 118
-Ελληνική.....	118
-Ξενόγλωσση.....	122
-Ηλεκτρονικές Πηγές.....	122

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο 21^{ος} αιώνας έρχεται αντιμέτωπος αρχικά με τα όλο και αυξανόμενα κύματα μεταναστών κι έπειτα με τις συνεχείς ροές προσφύγων στην Ευρώπη. Η σύνθεση λοιπόν του μαθητικού πληθυσμού αλλάζει. Ένα κύριο πρόβλημα που έχει αναδειχθεί και καλείται να διαχειριστεί το σύγχρονο σχολείο είναι οι ανισότητες κοινωνικών, γλωσσικών και πολιτισμικών παραγόντων που οφείλονται στο πολιτισμικά ετερογενές σώμα των μαθητών. Η παρουσία μεγάλων αριθμών μαθητών από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα έχει σημαντικές επιπτώσεις στα εκπαιδευτικά συστήματα. Τα σχολεία πρέπει να προσαρμοστούν στην παρουσία των μαθητών αυτών και να αντιμετωπίσουν τις ιδιαίτερες ανάγκες τους φροντίζοντας παράλληλα να παρέχουν υψηλή ποιότητα και ισότιμη εκπαίδευση. Οι έννοιες της πολυγλωσσίας, της πολυπολιτισμικότητας και της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης είναι πλέον κυρίαρχες στη σύγχρονη σχολική πραγματικότητα κι αναπόσπαστο κομμάτι της εκπαιδευτικής πολιτικής που έχει ως στόχο την κοινωνική ένταξη και την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού. Η Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω θεσμικών ρυθμίσεων και εκπαιδευτικών προγραμμάτων δίνει τις κατευθυντήριες γραμμές για την επίτευξη των παραπάνω στόχων κι η υλοποίηση τους άπτεται στα κράτη μέλη. Στην παρούσα εργασία γίνεται συγκριτική μελέτη του εκπαιδευτικού συστήματος της Ελλάδας, της Σουηδίας και της Γερμανίας ως προς την αντιμετώπιση της πολιτισμικής ετερογένειας στη σχολική τάξη μέσα από την ανάλυση του εκπαιδευτικού τους συστήματος, τα μέτρα προώθησης της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, τα αναλυτικά προγράμματα και την γλωσσική εκπαίδευση.

Λέξεις – κλειδιά:

Πολυπολιτισμική κοινωνία, πολυγλωσσία, διγλωσσία, πολιτισμική ετερότητα, διαπολιτισμική εκπαίδευση, μοντέλα εκπαίδευσης πολυπολιτισμικών κοινωνιών, εκπαιδευτική πολιτική, διεθνείς οργανισμοί, Ευρωπαϊκή επιτροπή, Συμβούλιο της Ευρώπης, θεσμικό πλαίσιο, συγκριτική μελέτη, Ελλάδα, Σουηδία, Γερμανία

ABSTRACT

The 21st century has to deal with the rising waves of immigrants and recently with the constant refugee flows in Europe. Thus, the formation of student population changes. A major issue that has emerged and the modern school is called to resolve is the social, linguistic and cultural inequalities that are due to the cultural diversity of students. The presence of large numbers of students from different cultural environments has a huge impact on educational systems. Schools have to adjust to the presence of these students and meet their needs by providing quality assurance and equal education for all. Multilingualism, multiculturalism and intercultural education are now a part of modern school life and an integral part of educational policy which aims at social integration and the fight against social exclusion. The European Union through announcements, regulations and educational programs, set the guidelines in order to achieve these goals, but their implementation is up to the Member States national policies. This is a comparative case study of the educational system of Greece, Sweden and Germany in the subject of dealing with cultural diversity in the classroom. The factors being compared are: the structure of the educational system, the measures that promote intercultural education, the curricula and the language education policy.

Keywords:

Multiculturalism, multilingualism, bilingualism, cultural diversity, intercultural education, education policy, legislative framework, European Commission, Council of Europe, comparative study, case study, Greece, Sweden, Germany

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία διεξήχθη στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Πολιτικές για την Εκπαίδευση, Κατάρτιση και Έρευνα» του τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιά. Στοχεύει αφενός στη διερεύνηση των φαινομένων της πολυγλωσσίας και της πολυπολιτισμικότητας στο σύγχρονο σχολείο και της επίδρασης τους στην προώθηση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Αφετέρου μελετώνται οι εκπαιδευτικές πολιτικές για τη διαχείριση της πολιτισμικής ετερότητας στο σχολείο στην Ελλάδα και στην Ευρώπη με στόχο την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού στην εκπαίδευση. Τέλος επιχειρείται συγκριτική μελέτη περίπτωσης, της Ελλάδας με δύο άλλες ευρωπαϊκές χώρες τη Γερμανία και την Σουηδία ως προς τον βαθμό ένταξης και εφαρμογής της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και τη διαχείριση της πολιτισμικής ετερότητας στο εκπαιδευτικό τους σύστημα.

Η μέθοδος που ακολουθήθηκε είναι η βιβλιογραφική επισκόπηση. Η σχετική βιβλιογραφία προέρχεται πρωτίστως από την παιδαγωγική επιστήμη, την κοινωνιολογία και τη γλωσσολογία σε ότι αφορά τη θεωρητική δομή και συζήτηση. Ωστόσο χρησιμοποιήθηκαν και στοιχεία από σύγχρονες έρευνες στον τομέα της μελέτης της πολυγλωσσίας, της πολυπολιτισμικότητας, της διαπολιτισμικής αγωγής και του μεταναστευτικού και προσφυγικού φαινομένου από ερευνητικά ιδρύματα, υπηρεσίες της κρατικής δομής, μεταπτυχιακές και διδακτορικές έρευνες.

Σημαντική πηγή πληροφόρησης αποτέλεσαν οι βάσεις δεδομένων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Συμβούλιο της Ευρώπης), προσβάσιμες διαδικτυακά, χρησιμοποιήθηκε πλήθος εγγράφων ώστε να καταγραφούν εκτενώς οι αποφάσεις που λήφθηκαν με στόχο την προστασία και την προώθηση της πολιτισμικής και γλωσσικής πολυμορφίας. Η κυρίαρχη πηγή πληροφόρησης ως προς τη συγκριτική μελέτη της διαπολιτισμικής διάστασης των εκπαιδευτικών συστημάτων των τριών χωρών, είναι το Eurydice, το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Πληροφόρησης για την εκπαίδευση που παρέχει πληροφορίες και αναλύσεις για τα ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά συστήματα και τις πολιτικές. Το δίκτυο Eurydice με έδρα τις 38 χώρες που συμμετέχουν στο πρόγραμμα Erasmus + της ΕΕ (χώρες μέλη της ΕΕ, Βοσνία Ερζεγοβίνη, Ισλανδία, Λιχτενστάιν, Μαυροβούνιο, πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, Νορβηγία, Σερβία, Ελβετία, Αλβανία και Τουρκία), συντονίζεται και ρυθμίζεται από το Εκπαιδευτικό, Οπτικοακουστικό και Πολιτιστικό Εκτελεστικό Γραφείο της Επιτροπής, με έδρα τις Βρυξέλλες, το οποίο συντάσσει τις δημοσιεύσεις και τις βάσεις δεδομένων του Δικτύου. Οι Εθνικές Εκπαιδευτικές Περιγραφές έχουν ως στόχο να παρουσιάσουν την πιο ακριβή εικόνα των εθνικών εκπαιδευτικών συστημάτων σε ολόκληρη την Ευρώπη. Τέλος σημαντική πηγή πληροφόρησης ως προς τις πολιτικές εκπαίδευσης, το εκπαιδευτικό σύστημα και τη σχετική νομοθεσία, αποτέλεσαν οι επίσημες ιστοσελίδες των κρατών που εξετάζονται.

Η δομή της εργασίας έχει ως εξής:

Στο πρώτο κεφάλαιο προσεγγίζεται το φαινόμενο της πολυγλωσσίας, της διγλωσσίας και της γλωσσικής διδασκαλίας και δίνεται το θεωρητικό κι εννοιολογικό πλαίσιο. Τέλος μελετάται η γλωσσική εκπαιδευτική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την προώθηση της πολυγλωσσίας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην έννοια της πολιτισμικής ετερότητας, στη διάκριση μεταξύ των εννοιών «πολυπολιτισμικότητα» και «διαπολιτισμικότητα», στην ύπαρξη πολυπολιτισμικών κοινωνιών, στους λόγους που οδήγησαν στη δημιουργία τους και στις αλλαγές και στις προκλήσεις που αυτές συνεπάγονται για την εκπαίδευση. Επίσης ορίζεται τι σημαίνει εκπαιδευτική πολιτική, γίνεται αναφορά στη διαχείριση της πολιτισμικής ετερότητας κι εξετάζονται τα μοντέλα εκπαίδευσης σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες. Τέλος αναλύεται το θεωρητικό πλαίσιο της διαπολιτισμικής αγωγής κι εκπαίδευσης.

Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύεται η προσέγγιση της πολυπολιτισμικής ετερότητας και της διαπολιτισμικής αγωγής και εκπαίδευσης από την Ευρωπαϊκή Ένωση και τους Διεθνείς Οργανισμούς με συγκεκριμένη αναφορά σε δράσεις και συμβάσεις που στοχεύουν στην προστασία της πολιτισμικής πολυμορφίας αλλά και στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού στην εκπαίδευση λόγω πολιτισμικής ετερότητας. Μελετώνται οι θεσμικές ρυθμίσεις των οργάνων της Ε.Ε. και αναφέρονται Ευρωπαϊκά Εκπαιδευτικά προγράμματα για την προώθηση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

Το τέταρτο κεφάλαιο εστιάζει στην σύγκριση τριών κατεξοχήν πολυπολιτισμικών κοινωνιών στην Ευρώπη, της Ελλάδας, της Γερμανίας και της Σουηδίας ως προς την εκπαίδευση. Πραγματοποιείται ξεχωριστή αναφορά σε καθεμία από αυτές και συγκρίνονται ως προς τη δομή του εκπαιδευτικού τους συστήματος, την προσέγγιση τους στη διαπολιτισμική εκπαίδευση, τη διάχυση της διαπολιτισμικότητας στο αναλυτικό πρόγραμμα και τέλος την εκμάθηση της μητρικής γλώσσας και τη γλώσσα της χώρας υποδοχής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΠΟΛΥΓΛΩΣΣΙΑ

1.1.Βασικές έννοιες – Θεωρητικό πλαίσιο

1.1.1. Γλώσσα

Η γλώσσα είναι πολύ σημαντική για τον άνθρωπο καθώς καθημερινά παρέχει πολλές δυνατότητες, όπως την επικοινωνία με τους συνανθρώπους του, την διατύπωση σκέψεων, εμπειριών και προβληματισμών αλλά και την έκφραση συναισθημάτων, στάσεων και επιθυμιών. Γενικότερα η γλώσσα βοηθάει τον άνθρωπο να αντιλαμβάνεται τον περιβάλλοντα κόσμο.

Η «γλώσσα» είναι το όργανο ομιλίας, ένα σύστημα επικοινωνίας, μεταξύ των ανθρώπων, που χρησιμοποιεί φθόγγους για τη μετάδοση σκέψεων, γνώσεων, πληροφοριών, επιθυμιών και συναισθημάτων, αποτελεί τον ιδιαίτερο τρόπο έκφρασης ενός ατόμου, μιας κοινωνικής ομάδας ή μιας επιστήμης. Είναι λοιπόν σαφές ότι η γλώσσα είναι απαραίτητη για τους ανθρώπους, αφού δεν υπάρχει κοινωνία στην οποία να μη χρησιμοποιείται κάποια γλώσσα.

Η γλώσσα αποτελεί το βασικό επικοινωνιακό εργαλείο, ενώ παράλληλα αποτελεί και φορέα νοσηματοδοτήσεων και αξιών, καθώς μέσα απ' αυτή μεταφέρεται το σύνολο, σχεδόν, της πολιτιστικής κληρονομιάς μιας κοινότητας. Οι λειτουργίες αυτές της γλώσσας, καθώς δεν είναι κοινωνικά ουδέτερες, δημιουργούν ένα πυκνό πλέγμα που περικλείει έναν συγκεκριμένο πολιτισμό και διαμορφώνει μια συγκεκριμένη κουλτούρα κι εθνική ταυτότητα¹.

1.1.2. Διαχωρισμός Πρώτης -Μητρικής, Δεύτερης και Ξένης γλώσσας

Πρώτη - μητρική γλώσσα

Μητρική γλώσσα (mother tongue) είναι η γλώσσα που είτε μαθαίνει κάποιος από τη μητέρα του, είτε η πρώτη γλώσσα που μαθαίνει κανείς ανεξάρτητα από ποιον, είτε η ισχυρότερη γλώσσα σε κάθε στιγμή της ζωής κάποιου, είτε η μητρική γλώσσα της περιοχής ή της χώρας, είτε η γλώσσα που χρησιμοποιείται περισσότερο από το άτομο, είτε η γλώσσα στην οποία εκδηλώνει κάποιος την πιο θετική του στάση².

Οι όροι «μητρική γλώσσα» και «πρώτη γλώσσα» (Γ1) θεωρούνται ταυτόσημοι τις περισσότερες φορές και δηλώνουν τη γλώσσα που κατακτάται με φυσικό και αυτοματοποιημένο τρόπο, στα πλαίσια του κοινωνικού περιβάλλοντος του ατόμου πριν από οποιαδήποτε άλλη. Σύμφωνα με τον Pokharel³ η πρώτη και η μητρική γλώσσα είναι ταυτόσημες και υποδηλώνουν τη γλώσσα που ένα άτομο κατακτά πρώτη στην παιδική του ηλικία επειδή ομιλείτε στο οικογενειακό του περιβάλλον ή/ και αποτελεί επίσημη γλώσσα της χώρας, όπου ζει, καθώς επίσης και γλώσσα προς την οποία το άτομο αναπτύσσει θετική στάση και συναισθήματα. Σε κάθε περίπτωση, η πρώτη/

¹Ο ρόλος της σχολικής γλώσσας στην πολιτισμική ομογενοποίηση της κοινωνίας. Διαθέσιμο στο http://6dim-diap-elfth.thess.sch.gr/Greek/Diapolitismiki_Ekpaidefsi/EishghseisDiapolEkpshs/EishghseisDiapolEkpshs2007/o_rolis_tis_sxolikas_glossas.pdf [Ανακτήθηκε 20 Φεβρουαρίου 2019]

²Baker, 2001

³Khati, 2011

μητρική γλώσσα συνιστά το μέσο που συνδέει το χρήστη της με την οικογένεια και τους προγόνους του, δομεί την εθνική και πολιτισμική του ταυτότητα και αναπτύσσει συναισθήματα σε σχέση με τη γλώσσα και τον πολιτισμό του⁴.

Η Skutnabb-Kangas το 1981 κατηγοριοποιεί διάφορα κριτήρια που χαρακτηρίζουν τη μητρική ή πρώτη γλώσσα, περιγράφοντας όλες τις διαστάσεις και τις ποικίλες εκφάνσεις του όρου.

Η μητρική γλώσσα ορίζεται ως προς⁵:

- Το χρόνο/ την προέλευση της γλώσσας: Η γλώσσα που μαθαίνουμε πρώτα.
- Την ικανότητα/ την επάρκεια του ομιλητή: Η γλώσσα που γνωρίζουμε και χειριζόμαστε καλύτερα.
- Τη λειτουργία /τη χρήση της γλώσσας: Η γλώσσα που χρησιμοποιούμε περισσότερο
- Τις στάσεις απέναντι στις γλώσσες:

A) Η γλώσσα με την οποία ταυτιζόμαστε (εσωτερική ταύτιση).

B) Η γλώσσα με την οποία μας ταυτίζουν οι άλλοι (εξωτερική ταύτιση).

- Τους γλωσσικούς αυτοματισμούς: Η γλώσσα στην οποία σκεφτόμαστε, ονειρευόμαστε κλπ.

Η μητρική γλώσσα για ένα λαό δεν είναι απλώς ένα σύνεργο επικοινωνίας, είναι ένας κοινωνικός θεσμός, που εκφράζει μια συγκεκριμένη φιλοσοφία ζωής, ένα ιδιαίτερο ύφος και ήθος ζωής.

Δεύτερη γλώσσα

«Δεύτερη γλώσσα» (Γ2) καλείται οποιαδήποτε γλώσσα γνωρίζουν οι ομιλητές πέρα από τη μητρική τους⁶. Η γλώσσα που μαθαίνει ένα άτομο είτε ταυτόχρονα με την κατάκτηση της μητρικής του γλώσσας είτε μετά την ολοκληρωμένη ή ημι-ολοκληρωμένη ανάπτυξη αυτής. Ειδικότερα, ως δεύτερη γλώσσα μπορεί να θεωρηθεί (α) η γλώσσα υποδοχής για την πρώτη γενιά μεταναστών και (β) η Αγγλική (ή Γαλλική/Γερμανική κ.ά.) ως επίσημη γλώσσα ή γλώσσα εκπαίδευσης σε κάποιες χώρες και (γ) η γλώσσα που το άτομο χρησιμοποιεί σε μικρότερο βαθμό και αποτελεί γλώσσα της κοινωνίας στην οποία ζει. Η κατάκτηση της δεύτερης γλώσσας γίνεται κυρίως μέσω της επαφής του ατόμου με τους φυσικούς ομιλητές της γλώσσας αυτής σε συνθήκες φυσικού περιβάλλοντος και η γνώση της είναι απαραίτητη για την καθημερινή επικοινωνία του ατόμου και σημαντική για την κοινωνία που ζει το άτομο σε θεσμικό και κοινωνικό επίπεδο⁷.

⁴Αμπατζόγλου, 2001

⁵Skutnabb-Kangas, 1981

⁶Μπέλλα, 2011

⁷Δαμανάκης, 2001

Ξένη γλώσσα

«Ξένη γλώσσα» (foreign language) είναι η γλώσσα που μαθαίνει κάποιος ώστε να ανταπεξέλθει σε διάφορες επικοινωνιακές περιστάσεις, και η εκμάθησή της γίνεται σε μεταγενέστερο χρονικό επίπεδο από την πρώτη. Η ξένη γλώσσα διδάσκεται σε συγκεκριμένο εκπαιδευτικό πλαίσιο, έχει συγκεκριμένη χρονική διάρκεια, δεν είναι απαραίτητη η επαφή του ατόμου που τη διδάσκεται με φυσικούς ομιλητές της και τα κίνητρα για την εκμάθησή της είναι προσωπικά, οικονομικά ή μορφωτικά⁸.

Οι όροι «πρώτη», «δεύτερη», «ξένη» γλώσσα έχουν σημαντικές διαφορές. Τις περισσότερες φορές η πρώτη ταυτίζεται με την μητρική, ενώ η δεύτερη είναι η γλώσσα που μαθαίνουμε αμέσως μετά τη μητρική σε φυσικό περιβάλλον, αλλά παράλληλα και η γλώσσα που χρησιμοποιούμε για να καλύψουμε τις ανάγκες μας σε καθημερινές επικοινωνιακές περιστάσεις. Η ξένη γλώσσα είναι αυτή που μαθαίνουμε είτε από προσωπική απόφαση και επιθυμία με στόχο να ανταπεξέλθουμε σε ενδεχόμενες επικοινωνιακές ανάγκες με αλλόγλωσσους σε μελλοντικό χρονικό διάστημα⁹.

1.1.3. Γλωσσική μειονότητα και μειονοτική γλώσσα

Η **γλωσσική μειονότητα** διαφοροποιείται εθνογλωσσικά από την «κυρίαρχη» πλειονότητα του πληθυσμού μιας χώρας, από την οποία επιδιώκει ίση και συγκεκριμένου τύπου μεταχείριση προκειμένου να διατηρήσει τα γλωσσικά και εθνοτικά της χαρακτηριστικά.¹⁰ Κατ' άλλους¹¹ οι γλωσσικές μειονότητες ορίζονται ως «ιδιαιτέρες κοινωνικές ομάδες, βασιζόμενες στην εσωτερική τους συνοχή και τους δεσμούς που συνδέουν τα μέλη, με πρωτεύοντα ρόλο να παίζει η μειονοτική γλώσσα». Οι γλωσσικές μειονότητες διακρίνονται σε γηγενείς ή αυτόχθονες και σε αλλογενείς¹². Στην πρώτη περίπτωση, αναφερόμαστε σε μια κοινότητα ανθρώπων που χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένα κοινά γνωρίσματα, μεταξύ των οποίων και η γλώσσα που χρησιμοποιεί. Τα μέλη αυτής της κοινότητας είναι εγκατεστημένα σε μια συγκεκριμένη περιοχή, όπου ζούσαν οι πρόγονοί τους (ιστορικά) για αιώνες. Κάνουν χρήση διαφορετικής γλώσσας από εκείνη της πλειονότητας. Στη δεύτερη περίπτωση, ανήκουν οι διάφορες μεταναστευτικές ομάδες (π.χ. προσωρινοί ή μόνιμοι μετανάστες, πρόσφυγες κ.ά.), οι οποίες διαφέρουν εθνογλωσσικά από την «κυρίαρχη» ομάδα της χώρας υποδοχής.

Για τον Allardt (1993) τα σημαντικότερα κριτήρια προσδιορισμού της γλωσσικής μειονότητας είναι¹³: α) η αυτοκατηγοριοποίησή της, β) η κοινή καταγωγή των μελών της, γ) τα ιδιαίτερα γλωσσικά, ιστορικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά, που σχετίζονται με τη γλώσσα που αυτά χρησιμοποιούν και δ) η κοινωνική οργάνωσή της, που αφορά την αλληλεπίδραση των διαφόρων γλωσσικών ομάδων, η οποία με τη σειρά της καθορίζει τη «μειονοτική θέση» της εν λόγω ομάδας. Ο De Vries (1987)

⁸Τριάρχη- Hermann, 2000

⁹Δαμανάκης, 2001

¹⁰Λεζέ, 2015

¹¹Τσιτσελίκης, 2001

¹²Hoffman, 1991

¹³Allardt 1999

επισημαίνει ότι τα βασικότερα κριτήρια που προσδιορίζουν τη «γλωσσική μειονότητα» είναι δημογραφικού (π.χ. αριθμητικό μέγεθος) και κοινωνικοπολιτικού χαρακτήρα (π.χ. υψηλό ή χαμηλό κύρος της «κυρίαρχης» και της «μειονοτικής ομάδας» αντίστοιχα κ.ά.)¹⁴.

Μειονοτική γλώσσα θεωρείται η γλώσσα που ομιλείται από λιγότερο από το 50% του πληθυσμού ενός έθνους-κράτους¹⁵. Γενικότερα, χρησιμοποιείται από έναν σχετικά μικρό αριθμό ομιλητών που ζουν σε μια χώρα και διαφοροποιείται από την ευρέως χρησιμοποιούμενη γλώσσα της πλειονότητας, της οποίας η γνώση αποτελεί προϋπόθεση για κοινωνική συμμετοχή¹⁶. Ο όρος αυτός, συνήθως, μας παραπέμπει σε μια αριθμητικά και τοπικά περιορισμένη αλλά και οικονομικά αδύναμη «μειονοτική ομάδα», της οποίας η γλώσσα που χρησιμοποιούν τα μέλη της χαρακτηρίζεται από χαμηλό κοινωνικό κύρος¹⁷.

1.1.4. Πολυγλωσσία - Διγλωσσία

Ο όρος πολυγλωσσία μπορεί να γίνει κατανοητός ως η ικανότητα των κοινωνιών, των θεσμών, των ομάδων και των ατόμων να χρησιμοποιούν σε μια τακτική βάση στην καθημερινή τους ζωή περισσότερες από μια γλώσσες (συμπεριλαμβανομένων των περιφερειακών γλωσσών, των διαλέκτων και των νοηματικών γλωσσών). Ακόμη, η πολυγλωσσία χρησιμοποιείται για να δηλώσει την συνύπαρξη διαφορετικών γλωσσικών κοινωνιών σε μια γεωγραφική περιοχή¹⁸.

Η παράμετρος της διγλωσσίας υπάρχει πάντα, όταν αναφερόμαστε στη διαπολιτισμική εκπαίδευση ή στη διδασκαλία της δεύτερης γλώσσας. Για τον Μ. Δαμανάκη η διγλωσσία διαχωρίζεται σε δύο όρους: την ατομική διγλωσσία (bilingualism) και την κοινωνική διγλωσσία (diglossia). Ο πρώτος όρος αναφέρεται στην ικανότητα του ατόμου να χρησιμοποιεί περισσότερες από μια γλώσσες, ενώ ο δεύτερος χαρακτηρίζει μια κοινωνία στην οποία χρησιμοποιούνται δύο γλώσσες¹⁹. Η ατομική και κοινωνική διγλωσσία συνυπάρχουν με την πολυπολιτισμικότητα.

Η ατομική διγλωσσία και κατ' επέκταση πολυγλωσσία, δηλαδή η γνώση και χρήση περισσότερων από μία γλωσσών από ένα άτομο, μπορεί να πάρει διάφορες μορφές, ανάλογα με διάφορες ψυχολinguιστικές και κοινωνιογλωσσικές διαστάσεις. Κυρίαρχη ή ισορροπημένη διγλωσσία (ανάλογα με το επίπεδο ικανότητας στην κάθε γλώσσα), σύνθετη ή παρατακτική (ανάλογα με τη γνωστική οργάνωση), ταυτόχρονη ή διαδοχική (ανάλογα με τη σειρά και την ηλικία της κατάκτησης), ενδογενής ή εξωγενής (ανάλογα με την παρουσία ή όχι της δεύτερης γλώσσας στο περιβάλλον), προσθετική ή αφαιρετική (ανάλογα με το σχετικό κύρος των γλωσσών), μονοπολιτισμική, διαπολιτισμική ή επιπολιτισμική διγλωσσία (ανάλογα με την πολιτισμική ταυτότητα και ένταξη). Όλες αυτές οι διαστάσεις, που δεν είναι βέβαια αλληλοαποκλειόμενες,

¹⁴ De Vries, 1987

¹⁵ Grin, 1990

¹⁶ Romaine, 1994

¹⁷ Hoffman, 1991

¹⁸ ΕΚΠΑ. Εθνική Ξενογλωσση Εκπαιδευτική Πολιτική. Προώθηση της Πολυγλωσσίας. Διαθέσιμο στο http://rcel.enl.uoa.gr/xenesglosses/ep_multilingualism.htm [Ανακτήθηκε 10 Μαρτίου 2019]

¹⁹ Δαμανάκης, 2001

έχουν την επίδρασή τους στην ψυχολinguιστική συμπεριφορά και στα κίνητρα ενός δίγλωσσου ομιλητή²⁰.

Η Skutnabb-Kangas προσπαθεί να ορίσει είδη διγλωσσίας, ταξινομώντας τα δίγλωσσα άτομα σε τέσσερις ομάδες²¹:

1. Άτομα που ανήκουν στην περίβλεπτη διγλωσσία (prestigious oreelite bilinguals) και προέρχονται από μεσαία και υψηλά οικονομικώς κοινωνικά στρώματα, τα οποία μιλάνε απταισίτως δυο γλώσσες με κύρος, όπως αγγλικά, γαλλικά. Συνήθως τα παιδιά αυτών των ατόμων αλλάζουν πολύ συχνά τόπο διαμονής στο εξωτερικό, π.χ. τα παιδιά διπλωματών. Τα άτομα αυτά μαθαίνουν συνήθως μια ξένη γλώσσα για λόγους γοήτρου και αίγλης.
2. Άτομα που ανήκουν στην πλειονότητα και θεωρείται ένα πλεονέκτημα για αυτά τα παιδιά να μαθαίνουν μια δεύτερη γλώσσα για οικονομικούς λόγους. Όπως π.χ. η περίπτωση των ελληνόπουλων που μαθαίνουν αγγλικά στην Ελλάδα.
3. Άτομα που προέρχονται από δίγλωσσες οικογένειες, δηλαδή παιδιά που προέρχονται από μικτούς γάμους. Και τέλος
4. Τα παιδιά των γλωσσικών μειονοτήτων τα οποία δεν έγιναν δίγλωσσα μετά από δική τους επιθυμία αλλά αναγκάστηκαν ζώντας κάτω από την εξωτερική πίεση του περιβάλλοντος της χώρας υποδοχής να μάθουν την γλώσσα της πλειονότητας.

Η Skutnabb-Kangas κάνει επίσης τον διαχωρισμό ανάμεσα στην φυσική διγλωσσία (natural bilingualism) και τη σχολική διγλωσσία (school bilingualism). Τα άτομα της πρώτης κατηγορίας έγιναν δίγλωσσα στην καθημερινή τους επαφή μέσα στο περιβάλλον της πλειονότητας σε πολύ μικρή ηλικία, ενώ τα άτομα της δεύτερης κατηγορίας μαθαίνουν την γλώσσα στο σχολείο και δεν έχουν την δυνατότητα να την εξασκήσουν στην καθημερινή ζωή²².

Σύμφωνα με τον C. Baker τα άτομα που μεταναστεύουν σε μικρή ηλικία ή που γεννιούνται και κοινωνικοποιούνται σε μεταναστευτικά περιβάλλοντα είναι, κατά κανόνα, δίγλωσσα, και μπορούν να ενταχθούν, συγκεκριμένα, σε έναν από τους ακόλουθους τέσσερις τύπους διγλωσσίας²³:

- α) Μονόπλευρη διγλωσσία με υπεροχή της πρώτης γλώσσας
- β) Μονόπλευρη διγλωσσία με υπεροχή της δεύτερης γλώσσας
- γ) Αμφιδύναμη (εξισορροπημένη) διγλωσσία
- δ) Ημιγλωσσία.

²⁰Baker, 2001

²¹Skutnabb-Kangas, 1981

²²Skutnabb-kangas, 1981

²³Baker, 2001

1.1.5. Γλωσσική διδασκαλία, πολυπολιτισμικότητα και διαπολιτισμική εκπαίδευση

Όλο και περισσότεροι μαθητές στα σχολεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν διαφορετική μητρική γλώσσα από την κύρια γλώσσα διδασκαλίας του σχολείου που φοιτούν. Τα ποσοστά ποικίλουν σημαντικά μεταξύ των χωρών της ΕΕ, από 1% στην Πολωνία έως 40% στο Λουξεμβούργο²⁴. Τα παιδιά από οικογένειες μεταναστών φέρνουν μαζί τους ένα πλήθος νέων γλωσσών και γλωσσικών δεξιοτήτων στην τάξη τους, γεγονός που μπορεί να αποβεί θετικό για τον καθένα χωριστά, τα σχολεία και την κοινωνία γενικότερα. Η γλωσσική πολυμορφία εγείρει το ζήτημα του πώς μπορούν τα σχολεία να αξιοποιήσουν με τον καλύτερο τρόπο αυτό το στοιχείο²⁵.

Μέσα στο σύγχρονο σχολείο η πολυγλωσσία εκφράζεται με την συνύπαρξη μαθητών με καταγωγή από διαφορετικές χώρες και συνεπώς με διαφορετικό πολιτισμικό και γλωσσικό υπόβαθρο. Τα παιδιά με διαφορετικές μητρικές γλώσσες - είτε από την ΕΕ είτε από τρίτες χώρες- φέρνουν τα σχολεία αντιμέτωπα με την πρόκληση της διδασκαλίας της επίσημης γλώσσας διδασκαλίας ως δεύτερης γλώσσας. Τα σχολεία για να προετοιμάσουν τους μαθητές τους ώστε να ανταπεξέλθουν στη σύγχρονη πολυπολιτισμική πραγματικότητα, πρέπει να εστιάσουν στην πολιτισμική ετερότητα. Ο στόχος πρέπει να είναι η καλλιέργεια πολυγλωσσικών και πολυπολιτισμικών δεξιοτήτων, η ικανότητα δηλαδή γλωσσικής επικοινωνίας και πολιτισμικής διάδρασης ανάμεσα σε ομιλητές που χειρίζονται διαφορετικές γλώσσες και φέρουν διαφορετικές κουλτούρες.

Ο βαθμός πολυπολιτισμικότητας ενός εκπαιδευτικού συστήματος είναι ανεξάρτητος του αριθμού των μαθητών από διαφορετικό πολιτισμικό και γλωσσικό περιβάλλον που φοιτούν σ' αυτό. Εξαρτάται από τη δομή και το περιεχόμενο του Αναλυτικού Προγράμματος, από τις μεθοδικές οδηγίες διδασκαλίας καθώς και από το βαθμό ενημερότητας των εκπαιδευτικών, ως βασικών συντελεστών της εκπαιδευτικής διαδικασίας²⁶. Οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να εκπαιδεύουν τους μαθητές ώστε να μπορούν να είναι πολίτες του κόσμου. Οι μαθητές που εκπαιδεύονται σε ένα μονοπολιτισμικό καβούκι κινδυνεύουν να γίνουν κοινωνικά απροσάρμοστοι για τους κόσμους της εργασίας ή του ελεύθερου χρόνου του 21^{ου} αιώνα²⁷.

Η εκμάθηση άλλων γλωσσών έχει διαπολιτισμική αξία. Η γλωσσική εκπαίδευση, πέραν του ότι προάγει την υιοθέτηση ενός ανοιχτού πνεύματος για τον πολιτισμό και τη νοοτροπία άλλων λαών, μπορεί να μας βοηθήσει να συνειδητοποιήσουμε καλύτερα το δικό μας πολιτισμό και τις δικές μας αξίες και, επιπλέον, να τονώσει την προθυμία

²⁴Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Πολυγλωσσικές τάξεις. Διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/education/policies/multilingualism/multilingual-classrooms_el [Ανακτήθηκε 8 Φεβρουαρίου 2019]

²⁵ibid

²⁶Ο ρόλος της σχολικής γλώσσας στην πολιτισμική ομογενοποίηση της κοινωνίας. Διαθέσιμο στο http://6dim-diap-elfth.thess.sch.gr/Greek/Diapolitismiki_Ekpaidefsi/EishghseisDiapolEkpshs/EishghseisDiapolEkpshs2007/o_rolis_tis_sxolikas_glossas.pdf [Ανακτήθηκε 20 Φεβρουαρίου 2019]

²⁷Cummins, 2003

και να αυξήσει την ικανότητα επικοινωνίας και συνεργασίας με άλλους ανθρώπους πέραν των πολιτισμικών συνόρων²⁸.

Σε κάθε περίπτωση οι διάφορες μητρικές γλώσσες και οι γλώσσες που μιλιούνται στο σπίτι, στο τοπικό περιβάλλον και στη γειτονιά είναι πολύτιμοι γλωσσικοί πόροι που πρέπει να αξιοποιηθούν περισσότερο. Η χρήση της μητρικής γλώσσας των αλλόγλωσσων μαθητών προσφέρει πλαισιακή στήριξη για την κατάκτηση της δεύτερης, δηλαδή τη δυνατότητα ενσωμάτωσης των νέων γλωσσικών στοιχείων στις προηγούμενες γνωστικές δομές. Στην περίπτωση των αλλόγλωσσων παιδιών, η πρόσκτηση της δεύτερης γλώσσας συνδέεται με τις επικοινωνιακές δεξιότητες αλλά και με την γνωστική/ακαδημαϊκή γλωσσική ικανότητα των μαθητών. Κατά τον J. Cummins οι επικοινωνιακές δεξιότητες φθάνουν σχετικά γρήγορα σε ένα ανώτατο επίπεδο αλλά η γνωστική/ακαδημαϊκή γλωσσική ικανότητα χρειάζεται το σχολείο για τη συνεχή ανάπτυξή της.²⁹

Είναι γεγονός ότι τα παιδιά μεταναστών έχουν γενικά λιγότερο καλές επιδόσεις στις βασικές δεξιότητες, σε σύγκριση με τους συμμαθητές τους. Τα σχολεία πρέπει να προσαρμόσουν τις διδακτικές μεθόδους τους ώστε να ασχολούνται εποικοδομητικά και θετικά με τα παιδιά από διαφορετικό γλωσσικό περιβάλλον, συμβάλλοντας έτσι στη σχολική τους πρόοδο³⁰. Η γνωστική/ακαδημαϊκή γλωσσική ικανότητα εξαρτάται από την εννοιολογική υποδομή των μαθητών στην πρώτη τους γλώσσα και από το είδος των σχέσεων αλληλεπίδρασης στο σχολείο, οι οποίες συνήθως έχουν ως ένδειξη τη χαμηλή επίδοση και οδηγούν τους πολιτισμικά διαφέροντες μαθητές στο να αποσύρονται πνευματικά και ψυχικά από την προσπάθεια για μάθηση³¹. Εξασφαλίζοντας στους αλλοδαπούς μαθητές αυτές τις προϋποθέσεις, τους καθιστούμε ικανούς να διεκδικήσουν ισότιμα και να πετύχουν καλές σχολικές επιδόσεις και περαιτέρω κοινωνική επιτυχία.

Ιδιαίτερα στην εποχή της αυξημένης κινητικότητας και μετανάστευσης η γλωσσική επάρκεια αποτελεί ένα ζήτημα θεμελιώδους σημασίας για την ομαλή και επιτυχημένη ενσωμάτωση στην κοινωνία αλλά και για την ανάληψη ενεργού ρόλου στην κοινωνία. Επομένως, οι μη φυσικοί ομιλητές θα πρέπει να συμπεριλάβουν τη γλώσσα της χώρας υποδοχής ως μια βασική προϋπόθεση ένταξης στις ευρωπαϊκές κοινωνίες³². Όταν η διδασκαλία της δεύτερης γλώσσας δεν οργανώνεται στη βάση και με μια προοπτική διγλωσσίας, λειτουργεί ως άλλοθι για τη γλωσσική αφομοίωση στην κυρίαρχη γλώσσα, κάτι το οποίο αντιτίθεται με τις αρχές και τους σκοπούς της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης³³.

²⁸ΕΚΠΑ. Εθνική Ξενόγλωσση Εκπαιδευτική Πολιτική. Πολυγλωσσία και Ευρωπαϊκή Ένωση http://rcel.enl.uoa.gr/xenesglosses/ep_eurpol_6_03.htm [Ανακτήθηκε 15 Ιανουαρίου 2019]

²⁹Cummins, 2003

³⁰Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Πολυγλωσσικές τάξεις. Διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/education/policies/multilingualism/multilingual-classrooms_el [Ανακτήθηκε 8 Φεβρουαρίου 2019]

³¹Cummins, 2003

³²ΕΚΠΑ. Εθνική Ξενόγλωσση Εκπαιδευτική Πολιτική. Πολυγλωσσία και Ευρωπαϊκή Ένωση. Διαθέσιμο στο http://rcel.enl.uoa.gr/xenesglosses/ep_eurpol_6_03.htm [Ανακτήθηκε 15 Ιανουαρίου 2019]

³³Μπέλλα, 2011

Γενικότερος σκοπός της γλωσσικής διδασκαλίας είναι οι μαθητές να μπορούν να χρησιμοποιήσουν επαρκώς τον λόγο, γραπτό και προφορικό, ώστε να επικοινωνούν αποτελεσματικά σε διάφορα περιβάλλοντα. Η επιλογή της διδακτικής μεθόδου και η επιτυχημένη ή όχι εφαρμογή της επηρεάζονται από τους παράγοντες που αφορούν στον μαθητή: ηλικία, γνωστική ωριμότητα, ατομικά χαρακτηριστικά του μαθητή ως προς τον τύπο μάθησης (οπτικός, ακουστικός τύπος, κοινωνικότητα), κοινωνικοί (αν για παράδειγμα είναι μετανάστης) και συναισθηματικοί παράγοντες (αν για παράδειγμα υπάρχουν φιλικές, οικογενειακές σχέσεις με άτομα στην Ελλάδα), γνώσεις στη μητρική και την ξένη γλώσσα, γενικότερες γνώσεις για τον κόσμο, ειδικές ανάγκες του μαθητή και ενδιαφέροντα σχετικά με την ξένη γλώσσα, στάση (θετική ή αρνητική) απέναντι στην ξένη γλώσσα, κίνητρα για την εκμάθησή της και απώτεροι στόχοι του μαθητή σε σχέση με την ξένη γλώσσα³⁴.

1.2.Ευρωπαϊκή Ένωση και Προώθηση της πολυγλωσσίας

Η ΕΕ έχει τώρα 500 εκατομμύρια πολίτες, 27 κράτη μέλη, 3 αλφάβητα και 24 επίσημες γλώσσες, μερικές με παγκόσμια διάδοση. Περίπου 60 άλλες γλώσσες αποτελούν επίσης μέρος της κληρονομιάς της ΕΕ και μιλιούνται σε συγκεκριμένες περιοχές ή από συγκεκριμένες ομάδες. Επιπλέον, οι μετανάστες έφεραν μαζί τους πολλές άλλες γλώσσες: υπολογίζεται ότι τουλάχιστον 175 εθνότητες είναι σήμερα παρούσες μέσα στα σύνορα της ΕΕ. Λόγω αυτών και άλλων παραγόντων, η ζωή των Ευρωπαίων έχει γίνει πιο διεθνής και πιο πολύγλωσση³⁵. Ως συνέπεια της διεύρυνσης, την ενιαίας αγοράς και της αυξημένης κινητικότητας μέσα στην ΕΕ, της αναβίωσης των περιφερειών, της έλευσης της κοινωνίας της πληροφορίας, της μετανάστευσης στην ΕΕ και της παγκοσμιοποίησης, η πρόκληση της πολυγλωσσίας έχει αποκτήσει μια εντελώς νέα διάσταση από πλευράς μεγέθους, πολυπλοκότητας και πολιτικής σημασίας³⁶.

Η γλωσσική πολυμορφία κατοχυρώνεται στο άρθρο 22 του Χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο σεβασμός των δικαιωμάτων των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο του Χάρτη. Ο Χάρτης απαγορεύει τις διακρίσεις σε βάρος ατόμων που ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες και επιτάσσει τον σεβασμό της πολιτιστικής, θρησκευτικής και γλωσσικής πολυμορφίας σε όλη την Ένωση. Η Επιτροπή μεριμνά ώστε να γίνονται σεβαστά τα θεμελιώδη δικαιώματα και, ιδίως, το δικαίωμα στη μη διάκριση όταν εφαρμόζεται το δίκαιο της ΕΕ³⁷.

³⁴ibid

³⁵Ευρωπαϊκή επιτροπή. Γλωσσική πολυμορφία. Διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/education/policy/%E2%80%8Bmultilingualism/%E2%80%8Blinguistic-%E2%80%8Bdiversity_el [Ανακτήθηκε 10 Μαΐου 2019]

³⁶ΕΚΠΑ. Εθνική Ξενογλωσση Εκπαιδευτική πολιτική. Διαμόρφωση εκπαιδευτικής πολιτικής για την ξενογλωσση εκπαίδευση στην Ελλάδα. Διαθέσιμο στο http://rcel.enl.uoa.gr/xenesglosses/ep_eurpol_1.htm [Ανακτήθηκε 12 Ιανουαρίου 2019]

³⁷Επίσημη εφημερίδα των Ευρωπαϊκών κοινοτήτων. Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης(2000/C 364/01). Διαθέσιμο στο http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_el.pdf [Ανακτήθηκε 6 Νοεμβρίου 2018]

Ωστόσο, τα κράτη μέλη έχουν το αποκλειστικό δικαίωμα να ορίζουν ή να αναγνωρίζουν εθνικές μειονότητες εντός των συνόρων τους, όπως το δικαίωμα των μειονοτικών ομάδων στην αυτοδιάθεση. Το δικαίωμα αυτό επεκτείνεται στις γλώσσες των εθνικών ή περιφερειακών μειονοτήτων³⁸.

Η πολυγλωσσία έχει τη θέση της στην πολιτική, τη νομοθεσία και τις πρακτικές της Κοινότητας από την εποχή των συνθηκών της Ρώμης. Μετά τη συνθήκη του Μάαστριχτ (1992), η προώθηση της εκμάθησης γλωσσών και της ατομικής πολυγλωσσίας, σε συνδυασμό με την έμφαση στη γλωσσική πολυμορφία, έγινε ακρογωνιαίος λίθος της εκπαιδευτικής πολιτικής της ΕΕ. Ενώ κατά τη δεκαετία του '90, η κοινοτική υποστήριξη ήταν επικεντρωμένη στην εκμάθηση των επίσημων γλωσσών κατά την πρώτη δεκαετία του νέου αιώνα θεσπίστηκε μια συνολική γλωσσική εκπαιδευτική πολιτική, στόχος της οποίας είναι η προώθηση της εκμάθησης όλων των γλωσσών, περιλαμβανομένων των περιφερειακών ή μειονοτικών γλωσσών, των γλωσσών των μεταναστών και μεγάλων παγκόσμιων γλωσσών³⁹.

Οι δύο οργανισμοί που είναι υπεύθυνοι για την προώθηση της πολυγλωσσίας σε όλη την Ευρώπη είναι: η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο της Ευρώπης.

1.2.1. Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποτελεί θεσμικό όργανο της Ευρωπαϊκής Ένωσης συμμετέχοντας στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων. Συνεργάζεται με τα κράτη-μέλη ώστε να εξασφαλιστεί ότι οι στόχοι είναι κοινοί για όλους και οι προσπάθειες για την ενίσχυση της πολυγλωσσίας στην εκπαίδευση επιτυχείς. Στο πλαίσιο αυτό, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συνεργάζεται με τις εθνικές κυβερνήσεις για την επίτευξη ενός στόχου - όλοι οι πολίτες να μαθαίνουν τουλάχιστον δύο ξένες γλώσσες πέραν της μητρικής και να ξεκινούν την εκμάθηση ξένων γλωσσών από πολύ μικρή ηλικία. Το όραμα αυτό επιβεβαιώθηκε από τους αρχηγούς κρατών της ΕΕ στο πλαίσιο της πρότασης για τη δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού Χώρου Εκπαίδευσης. Η στήριξη του στόχου αυτού αντικατοπτρίστηκε περαιτέρω στα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Δεκεμβρίου 2017⁴⁰.

Ειδικότερα η Επιτροπή ανταποκρίνεται σε αυτή την έκκληση των κρατών μελών για ενίσχυση του κεντρικού ρόλου της πολυγλωσσίας στο ευρωπαϊκό εγχείρημα με τους εξής τρόπους:

- υλοποίηση των δράσεων που προτείνονται στη σύσταση του Συμβουλίου για μια ολοκληρωμένη προσέγγιση όσον αφορά τη διδασκαλία και την εκμάθηση γλωσσών, μεταξύ άλλων, μέσω της συνεργασίας με τα κράτη μέλη και κορυφαίους ειδικούς της γλωσσικής εκπαίδευσης, με στόχο τον

³⁸ibid

³⁹ΕΚΠΑ. Εθνική Ξενόγλωσση Εκπαιδευτική πολιτική. Διαμόρφωση εκπαιδευτικής πολιτικής για την ξενόγλωσση εκπαίδευση στην Ελλάδα. Διαθέσιμο στο

http://rcel.enl.uoa.gr/xenesglosses/ep_eurpol_1.htm [Ανακτήθηκε 12 Ιανουαρίου 2019]

⁴⁰Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Λίγα λόγια για την πολιτική πολυγλωσσίας. Διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/education/policies/multilingualism/about-multilingualism-policy_el [Ανακτήθηκε 17 Μαρτίου 2019]

εκσυγχρονισμό της διδασκαλίας γλωσσών και τη βελτίωση της αποτελεσματικότητάς της.

- ενίσχυση της προσπάθειάς της για τεκμηριωμένη χάραξη πολιτικής, η οποία θα βελτιώσει την αποτελεσματικότητα της ενωσιακής νομοθεσίας όσον αφορά την παροχή δημόσιων αγαθών, όπως μια συνεκτική, πολυγλωσσική κοινωνία.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση θεμελιώνεται στην αρχή της «ενότητας στη διαφορά»: διαφορετικοί πολιτισμοί, ήθη, έθιμα και πεποιθήσεις, διαφορετικές γλώσσες. Το σύνθημα της ΕΕ «Ενωμένοι στην πολυμορφία» αντανακλά την θεμελιώδη συμβολή της γλωσσικής πολυμορφίας και της εκμάθησης γλωσσών στο ευρωπαϊκό εγχείρημα. Οι γλώσσες ενώνουν τους λαούς, ανοίγουν διόδους πρόσβασης σε άλλες χώρες και τους πολιτισμούς τους και ενισχύουν τη διαπολιτισμική κατανόηση⁴¹.

Οι δραστηριότητες αυτές υποστηρίζονται μέσω:

- συνεργασίας με το Συμβούλιο της Ευρώπης και το Ευρωπαϊκό Κέντρο Σύγχρονων Γλωσσών, η οποία εστιάζει στην προώθηση της καινοτομίας στη διδασκαλία γλωσσών. Δεδομένου ότι πολλά εκπαιδευτικά συστήματα δεν χρησιμοποιούν κοινές μεθόδους αξιολόγησης, οι προσπάθειες για τη βελτίωση της διδασκαλίας γλωσσών θα πρέπει να συντονίζονται με την ανάπτυξη σύγχρονων μεθοδολογιών αξιολόγησης.
- Η πρωτοβουλία σύνδεσης γλωσσικών μαθημάτων, δοκιμασιών και εξετάσεων με το κοινό ευρωπαϊκό πλαίσιο αναφοράς (RELANG) εστιάζει στην παροχή βοήθειας σε εκπαιδευτικές αρχές για τη σύνδεση των εξετάσεων γλωσσομάθειας με τα επίπεδα επάρκειας που ορίζονται στο Κοινό Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς για τις Γλώσσες (ΚΕΠΑ). Μια άλλη πτυχή αυτής της συνεργασίας παρέχει στήριξη για πολυγλωσσικές τάξεις, με στόχο να βοηθήσει τους νέους μετανάστες να ενταχθούν και να διαπρέψουν στο σχολείο⁴².
- Συνεργασία με τις γλωσσικές υπηρεσίες των ευρωπαϊκών οργάνων, ιδίως με τη Γενική Διεύθυνση Μετάφρασης και Διερμηνείας της Επιτροπής, με στόχο να προαχθεί η εκπαίδευση και η κατάρτιση για γλωσσομαθείς.
- Απονομή του Ευρωπαϊκού Σήματος Γλωσσών σε πολίτες και προγράμματα που προωθούν την ανάπτυξη καινοτόμων μεθόδων διδασκαλίας γλωσσών.
- Τέλος, το πρόγραμμα Erasmus+ προσφέρει στους νέους ευκαιρίες να βελτιώσουν τις γλωσσικές τους δεξιότητες μέσω της συμμετοχής τους σε προγράμματα σπουδών και κατάρτισης στο εξωτερικό, ενώ επιπλέον στηρίζει την επαγγελματική και εκπαιδευτική κινητικότητα.

Η Επιτροπή, για να διασφαλίσει τη χάραξη σχετικών πολιτικών και την ανάληψη αποτελεσματικών πρωτοβουλιών, δημιουργεί μια αξιόπιστη βάση τεκμηρίωσης στον τομέα της γλωσσικής πολιτικής. Χρησιμοποιώντας τις διαθέσιμες

⁴¹ibid

⁴²European Centre for Modern Languages of the Council of Europe. Young migrants. Supporting multilingual classrooms. Διαθέσιμο στο <https://www.ecml.at/TrainingConsultancy/Multilingualclassrooms/tabid/1816/language/en-GB/Default.aspx> [Ανακτήθηκε 10 Δεκεμβρίου 2018]

πηγές δεδομένων, η Επιτροπή παρακολουθεί την εξέλιξη της διδασκαλίας και της εκμάθησης ξένων γλωσσών.

Η Επιτροπή συνεργάζεται με την Eurostat, την Εκπαιδευτική, Επιστημονική και Επιμορφωτική Οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών (UNESCO) και τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) για τη συλλογή και την ανάλυση δεδομένων σχετικά με τη διδασκαλία γλωσσών σε ολόκληρη την Ευρώπη. Στη βάση αυτή, αναπτύσσονται αξιόπιστοι δείκτες και πρότυπα γλωσσικών ικανοτήτων σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η περιοδική έκδοση «Αριθμοί-κλειδιά για τη διδασκαλία των ξένων γλωσσών στα σχολεία», του δικτύου Eurydice, παρέχει επίσης σημαντικές πληροφορίες για τις εξελίξεις σε κάθε χώρα⁴³.

Η Επιτροπή συνεργάστηκε με τις χώρες της ΕΕ για τον εντοπισμό επιτυχών στρατηγικών εκμάθησης γλωσσών σε πολυγλωσσικό περιβάλλον και για τη διευκόλυνση της ανταλλαγής ορθών πρακτικών. Τα αποτελέσματα της συνεργασίας αυτής και μιας διεξοδικής επανεξέτασης του θέματος, είχαν ως αποτέλεσμα μια έκθεση με τίτλο «Διδασκαλία και εκμάθηση γλωσσών σε πολυγλωσσικές τάξεις». Ως συνέχεια της πρώτης έκθεσης σχετικά με τις πολυγλωσσικές τάξεις και ως συμβολή στην αναθεώρηση του πλαισίου βασικών ικανοτήτων για τη διά βίου μάθηση, το 2016 και το 2017 διοργανώθηκε σειρά θεματικών εργαστηρίων και δραστηριοτήτων μάθησης από ομότιμους σχετικά με την ένταξη των παιδιών μεταναστών μέσω της σχολικής εκπαίδευσης. Η ομάδα συνέταξε δύο εκθέσεις: Ανασχεδιασμός της γλωσσικής εκπαίδευσης και της γλωσσικής πολυμορφίας στα σχολεία και Σχολική εκπαίδευση μεταναστών στα ευρωπαϊκά σχολεία. Εκμάθηση γλωσσών και εξάσκηση⁴⁴.

Σε όλες τις χώρες υπάρχει γλωσσική πολυμορφία στον ένα ή στον άλλο βαθμό, όπως υπάρχουν και διάφοροι τρόποι διαχείρισης αυτής της πολυμορφίας. Πολλές ενδιαφέρουσες παιδαγωγικές προσεγγίσεις εφαρμόζονται σε δίγλωσσες περιφέρειες και πολυγλωσσικές σχολικές τάξεις σε διάφορα μέρη της Ευρώπης. Το δίκτυο EYPYΔΙΚΗ/EURYDICE της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δίκτυο εθνικών μονάδων για την ανάλυση της εκπαίδευσης το οποίο έχει βάσεις σε όλες τις χώρες του προγράμματος Erasmus+, έχει συμπεριλάβει μέτρα υποστήριξης για τη διδασκαλία περιφερειακών ή μειονοτικών γλωσσών στην έκδοση 2017 του «KeyData on teaching languages at school in Europe» (Αριθμοί-κλειδιά για τη διδασκαλία των ξένων γλωσσών στα σχολεία στην Ευρώπη)⁴⁵.

Ως προς τον διαπολιτισμικό διάλογο, την επικοινωνία και την κοινωνική συνοχή προτείνονται πρακτικές γλωσσικής ένταξης μεταναστών και μειονοτικών ομάδων με

⁴³Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Τεκμηριωμένη χάραξη πολιτικής. Διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/education/policies/multilingualism/evidence-based-policy_el [Ανακτήθηκε 25 Φεβρουαρίου 2019]

⁴⁴Publications Office of the European Union. Migrants in European Schools. Learning and maintaining languages : thematic report from a program of expert workshops and peer learning activities (2016-17) – Study. Διαθέσιμο στο <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c0683c22-25a8-11e8-ac73-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search> [Ανακτήθηκε 25 Φεβρουαρίου 2019]

⁴⁵Ευρωπαϊκή επιτροπή. Γλωσσική πολυμορφία. Διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/education/policy/%E2%80%8Bmultilingualism/%E2%80%8Blinguistic-%E2%80%8Bdiversity_el [Ανακτήθηκε 10 Μαΐου 2019]

παράλληλη αξιοποίηση όλων των γλωσσών που μιλιούνται σε κάθε κράτος μέλος και η απάλειψη των γλωσσικών εμποδίων στο τοπικό περιβάλλον.

1.2.2. Συμβούλιο της Ευρώπης

Το Συμβούλιο της Ευρώπης αποτελεί τον πιο μεγάλο (47 κράτη μέλη) και παλιό ευρωπαϊκό οργανισμό (ιδρύθηκε το 1949) έχοντας ως βασικό στόχο την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει αναλάβει σημαντική δράση σε θέματα γλωσσικής πολιτικής με στόχο την προώθηση της γλωσσικής ποικιλομορφίας και της εκμάθησης γλωσσών. Μεταξύ των δράσεων περιλαμβάνονται τα εξής:

- Κοινό Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς για τη διδασκαλία, εκμάθηση και αξιολόγηση των γλωσσών⁴⁶. Το Κοινό Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς για τις Γλώσσες καθορίζει τα επίπεδα γλωσσομάθειας από Α1 έως Γ2. ανάλογα με το επίπεδο γνώσης της γλώσσας, ικανότητας χειρισμού της και επικοινωνίας με αυτή
- Ευρωπαϊκό Χαρτοφυλάκιο Γλωσσών [European Language Portfolio, ELP]⁴⁷. Έγγραφο που επιτρέπει την αξιολόγηση των γλωσσικών δεξιοτήτων και την προβολή κάθε γλωσσικής εμπειρίας του κατόχου του. Περιλαμβάνει ένα γλωσσικό διαβατήριο (The Europass Language Passport)⁴⁸. Ένα πιστοποιητικό αξιολόγησης των γλωσσικών του δεξιοτήτων βάσει κοινών ευρωπαϊκών κριτηρίων, ένα λεπτομερειακό γλωσσικό βιογραφικό και ένα ντοσιέ με προσωπικές εργασίες που αναδεικνύουν τις γλωσσικές του δεξιότητες. Η Διεύθυνση Γλωσσικής Πολιτικής του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι υπεύθυνη για το σχεδιασμό και την εφαρμογή πρωτοβουλιών μέσω διάφορων προγραμμάτων με σκοπό την ανάπτυξη και ανάλυση γλωσσικών εκπαιδευτικών πολιτικών για την προώθηση της γλωσσικής ποικιλίας και της πολυγλωσσίας. Τα προγράμματα της Διεύθυνσης Γλωσσικής Πολιτικής καλύπτουν όλες της γλώσσες των κρατών μελών και καλύπτουν τις ανάγκες των 47 κρατών μελών που έχουν επικυρώσει την Ευρωπαϊκή Πολιτιστική Συνθήκη⁴⁹.
- Το Ευρωπαϊκό Κέντρο Σύγχρονων Γλωσσών [European Centre for Modern Languages]. Ίδρυμα με στόχο την εφαρμογή γλωσσικών πολιτικών και την προώθηση καινοτόμων προσεγγίσεων στη διδασκαλία και την εκμάθηση των σύγχρονων γλωσσών. Εδρεύει στο Graz της Αυστρίας, ιδρύθηκε το

⁴⁶Council of Europe. Common European Framework for Languages: Teaching, learning and assessment, CEFR. Διαθέσιμο στο http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/CADRE_EN.asp Το πλήρες κείμενο στη διεύθυνση: http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Framework_EN.pdf [Ανακτήθηκε 14 Ιανουαρίου 2019]

⁴⁷Council of Europe. Language Policy Portal. Διαθέσιμο στο <http://www.coe.int/portfolio/> [Ανακτήθηκε 11 Ιανουαρίου 2019]

⁴⁸CEDEFOP. Europass. Διαθέσιμο στο <http://europass.cedefop.europa.eu/> [Ανακτήθηκε 11 Ιανουαρίου 2019]

⁴⁹ΕΚΠΑ. Εθνική Ξενόγλωσση Εκπαιδευτική Πολιτική. Πολυγλωσσία και συμβούλιο της Ευρώπης. Διαθέσιμο στο http://rcel.enl.uoa.gr/xenesglosses/ep_eurpol_se_01.htm [Ανακτήθηκε 12 Ιανουαρίου 2019]

1994 από το Συμβούλιο της Ευρώπης⁵⁰. Δεδομένου ότι πολλά εκπαιδευτικά συστήματα δεν χρησιμοποιούν κοινές μεθόδους αξιολόγησης, οι προσπάθειες για τη βελτίωση της διδασκαλίας γλωσσών θα πρέπει να συντονίζονται με την ανάπτυξη σύγχρονων μεθοδολογιών αξιολόγησης.

1.2.3. Γλωσσική Εκπαιδευτική Πολιτική

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η ενίσχυση της πολυγλωσσίας διαμορφώνεται με δυναμικές πολιτικές Εκπαιδευτικής Γλωσσικής Πολιτικής που προτείνουν οι δύο οργανισμοί. Παρόλο που οι δύο οργανισμοί έχουν διαφορετικό ρόλο και θεσμικά όρια, η δράση τους για την ενίσχυση της πολυγλωσσίας παραμένει κοινή δέσμευση και η συνεργασία μεταξύ τους είναι διαρκής και συμπληρωματική⁵¹.

Τα ορόσημα αυτής της συνεργασίας είναι τα εξής:

- Το πλαίσιο Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2020 «ΕΚ 2020». Το στρατηγικό πλαίσιο για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης («ΕΚ 2020») θέτει στόχους ανάπτυξης, ώστε η Ένωση να σχεδιάσει και να υλοποιήσει βιώσιμες λύσεις για να βοηθήσει τα κράτη- μέλη να αποκτήσουν υψηλά ποσοστά απασχόλησης, παραγωγικότητας και κοινωνικής ένταξης. Οι ευρωπαϊκές γλωσσικές πολιτικές ευνοούν την απόκτηση πολυγλωσσικής και διαπολιτισμικής συνείδησης, ώστε να αναληφθούν δράσεις, που να ανταποκρίνονται στις νέες προκλήσεις μίας Ευρώπης, όπου τα μεταναστευτικά κύματα εντείνονται και υπάρχει ο φόβος κοινωνικού αποκλεισμού. Η ετήσια έκθεση παρακολούθησης της εκπαίδευσης και της κατάρτισης παρακολουθεί την πρόοδο των κρατών μελών ως προς τους στόχους και τα κριτήρια αναφοράς της ΕΚ 2020. Η ανάλυση αυτή τροφοδοτεί την αξιολόγηση της ευρύτερης κοινωνικοοικονομικής προόδου από τα κράτη μέλη στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου. Χρηματοδότηση δραστηριοτήτων στήριξης πολιτικής και καινοτόμων σχεδίων, μέσω του προγράμματος Erasmus +⁵². Το πρόγραμμα Erasmus+ (2014-2020) που προσφέρει στους νέους ευκαιρίες να βελτιώσουν τις γλωσσικές τους δεξιότητες μέσω της συμμετοχής τους σε προγράμματα σπουδών και κατάρτισης στο εξωτερικό, όπως πειραματισμό σε επίπεδο πολιτικής και ευρείας κλίμακας συνεργασίες, με σκοπό την εκπόνηση νέων στρατηγικών διδασκαλίας και εκμάθησης γλωσσών σε πολυγλωσσικές τάξεις. Ενώ επιπλέον στηρίζει την επαγγελματική και εκπαιδευτική κινητικότητα. Μαζί με το Συμβούλιο της Ευρώπης και το Κέντρο Σύγχρονων Γλωσσών, η Επιτροπή θα στηρίζει την εκπόνηση και διάδοση νέων μεθόδων διδασκαλίας γλωσσών σε πολυγλωσσικές τάξεις και θα διατεθούν πόροι και άλλου είδους στήριξη για το διδακτικό

⁵⁰Council of Europe. Language Policy Portal. ECML. <http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/www.ecml.at> [Ανακτήθηκε 11 Ιανουαρίου 2019]

⁵¹ΕΚΠΑ. Εθνική Ξενογλωσση Εκπαιδευτική Πολιτική. Εκπαιδευτικές πολιτικές. Διαθέσιμο στο http://rcel.enl.uoa.gr/xenesglosses/ep_multilingualism_2.htm [Ανακτήθηκε 15 Ιανουαρίου 2019]

⁵²Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία (πλαίσιο «ΕΚ 2020»). Διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/education/policies/european-policy-cooperation/et2020-framework_el [Ανακτήθηκε 23 Απριλίου 2019]

προσωπικό που εργάζεται με μαθητές διάφορων εθνικοτήτων στην τάξη, στο πλαίσιο μιας ευρύτερης στρατηγικής της Επιτροπής για τα εκπαιδευτικά επαγγέλματα⁵³.

- Στρατηγικό πλαίσιο για τη συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης (2009). Μετά την αξιολόγηση της προόδου που επιτεύχθηκε κατά την πρώτη δεκαετία της εφαρμογής του προγράμματος για την Εκπαίδευση και Κατάρτιση, το Συμβούλιο υιοθετεί ένα νέο στρατηγικό πλαίσιο για τη νέα δεκαετία έως το 2020⁵⁴. Οι υπουργοί Παιδείας ζητούν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να προβεί σε περαιτέρω ενέργειες για την προαγωγή της εκμάθησης γλωσσών, π.χ. για τους ενήλικους στο πλαίσιο της επαγγελματικής τους κατάρτισης, καθώς και για τους μετανάστες προκειμένου να μάθουν τη γλώσσα της χώρας υποδοχής τους.
- Στρατηγική της ΕΕ για την πολυγλωσσία (2008). Οι υπουργοί της ΕΕ καθορίζουν τα βήματα που πρέπει να κάνει η ΕΕ για την προαγωγή της εκμάθησης γλωσσών και την προστασία της γλωσσικής πολυμορφίας.
- Πολυγλωσσία: πλεονέκτημα για την Ευρώπη και κοινή δέσμευση (2008) Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκτιμά τι πρέπει να γίνει, ώστε η γλωσσική πολυμορφία να συμβάλλει στην αλληλεγγύη και την ευημερία.
- Απολογισμός των κοινοτικών δράσεων στον τομέα της πολυγλωσσίας. Το έγγραφο εργασίας συμπληρώνει και υποστηρίζει την ανακοίνωση για την πολυγλωσσία, καταγράφοντας τις σχετικές δράσεις που έχουν ήδη αναλάβει ή υλοποιήσει οι διάφορες υπηρεσίες της Επιτροπής.
- Με την ανακήρυξη του 2008 ως Έτους διαπολιτισμικού διαλόγου, επισημαίνεται η πολιτιστική και διαπολιτισμική διάσταση της πολυγλωσσίας, οι οποίες προωθούνται από τα ευρωπαϊκά προγράμματα στον τομέα του Πολιτισμού («Πολιτισμός» και «Ευρώπη για τους πολίτες» 2007-2013) αλλά και από τα προγράμματα στον τομέα της εκπαίδευσης («Erasmus» και «Νεολαία»). Τα προγράμματα αυτά συνδέουν τη μάθηση με το διάλογο των πολιτισμών και συντελούν στην απόκτηση διαπολιτισμικών ατομικών δεξιοτήτων μέσα από προσωπικές πολιτιστικές εμπειρίες⁵⁵.
- Συμπεράσματα του Συμβουλίου της 22ας Μαΐου 2008 για την πολυγλωσσία (2008). Τα συμπεράσματα βασίζονται σε συζητήσεις που πραγματοποιήθηκαν κατά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο για την εκπαίδευση τον Νοέμβριο 2007 και κατά την υπουργική σύνοδο για την πολυγλωσσία στις 15 Φεβρουαρίου 2008. Οι διαπολιτισμικές ικανότητες αποτελούν βασικό συντελεστή για τη διαμόρφωση ανοικτών κι ανεκτικών στην ετερότητα κοινωνιών. Η επικοινωνία σε ξένες γλώσσες αναδεικνύεται ως μια εκ των τριών διαπολιτισμικών

⁵³Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Erasmus+. Διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/node_el [Ανακτήθηκε 23 Απριλίου 2019]

⁵⁴Ασδεράκη, 2011 και Publications Office, Συμπεράσματα του συμβουλίου της 12^{ης} Μαΐου 2009 σχετικά με ένα στρατηγικό πλαίσιο για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης («ΕΚ2020»), ΕΕ C 119,28.05.2009. Διαθέσιμο στο <https://op.europa.eu/el/publication-detail/-/publication/f349e9ff-9cb8-4f73-b2f6-0a13452d22b4/language-el> [Ανακτήθηκε 3 Μαρτίου 2019]

⁵⁵Ασδεράκη, 2011

ικανοτήτων ειδικά για νέους που προέρχονται από διαφορετικά πολιτιστικά περιβάλλοντα⁵⁶.

- Δημόσια διαβούλευση για την πολυγλωσσία: η ηλεκτρονική διαβούλευση το φθινόπωρο 2007 και η δημόσια ακρόαση στις 15 Απριλίου (2008). Σε ηλεκτρονική δημόσια διαβούλευση που πραγματοποιήθηκε από τις 15 Σεπτεμβρίου έως τις 15 Νοεμβρίου 2007, η Επιτροπή κάλεσε τους ενδιαφερόμενους οργανισμούς και ιδιώτες να καταθέσουν τις απόψεις και τις προσδοκίες τους σχετικά με τη γλωσσική πολιτική. Τα αποτελέσματα της έρευνας δημοσιεύτηκαν τον Φεβρουάριο 2008 και σχολιάστηκαν κατά τη δημόσια συζήτηση για την πολυγλωσσία που πραγματοποιήθηκε στις 15 Απριλίου 2008.
- Υπουργική σύνοδος για την πολυγλωσσία (2008). Στις 15 Φεβρουαρίου 2008, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διοργάνωσε υπουργική σύνοδο για να συζητηθούν οι προκλήσεις και οι ευκαιρίες που σχετίζονται με τις γλώσσες σε μία Ευρωπαϊκή Ένωση με 23 διαφορετικές επίσημες γλώσσες.
- Συνάντηση διαβούλευσης με ανώτερους εκπροσώπους των κρατών μελών (2008). Στις 17 Ιανουαρίου 2008, η Επιτροπή διοργάνωσε συνάντηση διαβούλευσης με ανώτερους εκπροσώπους των κρατών μελών με σκοπό να συγκεντρωθούν οι απόψεις όλων όσων συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων για την γλωσσική πολιτική σε εθνικό επίπεδο.
- Ένα νέο στρατηγικό πλαίσιο για την πολυγλωσσία (2005). Τον Νοέμβριο 2005, η Επιτροπή δημοσίευσε ανακοίνωση με τίτλο “Ένα νέο στρατηγικό πλαίσιο για την πολυγλωσσία”, την πρώτη ανακοίνωση που εξέδωσε ποτέ για το συγκεκριμένο θέμα⁵⁷. Η συγκεκριμένη ανακοίνωση ορίζει διάφορους τρόπους προώθησης της εκμάθησης γλωσσών και της γλωσσικής πολυμορφίας, μεταξύ άλλων: τα προγράμματα Lingua, Socrates και Leonardo (που όλα αποτελούν τώρα τμήμα του Erasmus+), εφαρμόζοντας τον ευρωπαϊκό δείκτη γλωσσικών γνώσεων· Επιμορφώνοντας τους καθηγητές ξένων γλωσσών·
- Ο Ευρωπαϊκός Δείκτης Γλωσσικών Γνώσεων. Η επιτροπή εκδίδει το 2005 μια ανακοίνωση με τίτλο «ο Ευρωπαϊκός δείκτης γλωσσικών γνώσεων» με την οποία παρουσίασε την μεθοδολογία για την συλλογή στοιχείων και την εκπόνηση ενός δείκτη γλωσσικών γνώσεων που θα μετρήσει τις γλωσσικές δεξιότητες των μαθητών που ολοκληρώνουν το γυμνάσιο (15 ετών) σε όλα τα κράτη μέλη (PISA των γλωσσών). Το συμβούλιο υπουργών αποφάσισε την ίδρυση μιας Συμβουλευτικής ομάδας που αποτελείται από εκπροσώπους των

⁵⁶Ασδεράκη, 2011 και Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 22ας Μαΐου 2019 για μια ολοκληρωμένη προσέγγιση σχετικά με τη διδασκαλία και την εκμάθηση γλωσσών (2019/C 189/03). Διαθέσιμο στο [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019H0605\(02\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019H0605(02)&from=EN) [Ανακτήθηκε 3 Μαρτίου 2019]

⁵⁷ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ, Ένα νέο στρατηγικό πλαίσιο για την πολυγλωσσία, Βρυξέλλες, 22.11.2005, COM(2005) 596 τελικό, ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΣΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΣΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ. Διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex:52005DC0596> [Ανακτήθηκε 3 Μαρτίου 2019]

κρατών μελών και έναν εκπρόσωπο του συμβουλίου της Ευρώπης που θα επικουρεί το έργο της επιτροπής⁵⁸.

- Το Σχέδιο δράσης για την προώθηση της μάθησης των γλωσσών και της γλωσσικής πολυμορφίας (2004-2006). Τα ψηφίσματα του 2002 αποτέλεσαν τη βάση για το σχέδιο δράσης «Η προώθηση της εκμάθησης γλωσσών και της γλωσσικής πολυμορφίας» που υιοθετήθηκε το 2003. Το σχέδιο συμπεριλαμβάνει 3 κατηγορίες δράσεων: 1) την ενίσχυση των γλωσσών στη δια βίου μάθηση από την προνηπιακή εκπαίδευση έως την πολύ ώριμη ηλικία. προτείνεται το προσφερόμενο φάσμα γλωσσών να περιλαμβάνει τις επίσημες ευρωπαϊκές γλώσσες, τις γλώσσες των μειονοτήτων και των μεταναστών καθώς και τις γλώσσες των κυριότερων εμπορικών εταίρων της Ε.Ε., 2) τη βελτίωση της ποιότητας διδασκαλίας των γλωσσών (ανάπτυξη γλωσσικών κι επικοινωνιακών δεξιοτήτων μαθητών, εκπαίδευση κι επιμόρφωση διδακτικού προσωπικού, ανάπτυξη μεθόδων για έλεγχο γλωσσικών δεξιοτήτων), 3) δημιουργία κατάλληλου περιβάλλοντος με την αξιοποίηση της γλωσσικής και πολιτιστικής πολυμορφίας στην Ευρώπη⁵⁹.
- Ψήφισμα του Συμβουλίου σχετικά με τη γλωσσική πολυμορφία και την εκμάθηση γλωσσών (2002). Με τη λήξη του Ευρωπαϊκού Έτους Γλωσσών, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ενέκρινε ψήφισμα με το οποίο προτείνει μέτρα προώθησης της γλωσσικής πολυμορφίας και της εκμάθησης γλωσσών, και στη συνέχεια ακολούθησε ψήφισμα του Συμβουλίου της 14ης Φεβρουαρίου 2002⁶⁰.
- Ευρωπαϊκό Έτος Γλωσσών. Το 2001 ανακηρύχτηκε ως Ευρωπαϊκό Έτος Γλωσσών από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το Συμβούλιο της Ευρώπης. Έτσι πραγματοποιούνται διάφορες δράσεις σε σαράντα πέντε ευρωπαϊκά κράτη⁶¹. Οι δράσεις στο πλαίσιο αυτό αποσκοπούσαν στην ενίσχυση της πολυγλωσσίας μέσω της ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης του ευρωπαϊκού πληθυσμού σχετικά με τη σημασία του γλωσσικού και πολιτιστικού πλούτου.
- Στρατηγική της Λισαβόνας (2000). Οι πολιτικοί σε ευρωπαϊκό επίπεδο έχουν αναγνωρίσει ότι η εκπαίδευση και η κατάρτιση είναι καθοριστικοί παράγοντες ανάπτυξης και επιτυχίας στη σημερινή οικονομία και κοινωνία της γνώσης. Η στρατηγική της ΕΕ δίνει έμφαση στη συνεργασία μεταξύ χωρών και στην αμοιβαία ανταλλαγή γνώσεων. Συντονισμός των εκπαιδευτικών πολιτικών των κρατών μελών μέσω της Ανοιχτής Μεθόδου Συντονισμού⁶².

Οι γλώσσες καθορίζουν την προσωπική μας ταυτότητα, αλλά αποτελούν και μέρος μιας κοινής κληρονομιάς. Μπορούν να χρησιμεύσουν ως γέφυρα που μας ενώνει με

⁵⁸Συμπεράσματα του συμβουλίου της 18^{ης} και 19^{ης} Μαΐου σχετικά με τον Ευρωπαϊκό Δείκτη Γλωσσικών Γνώσεων, ΕΕ C 172, 25.07.2006) όπως αναφέρεται στην Ασδεράκη, 2011

⁵⁹Ασδεράκη, 2011

⁶⁰Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. 2001. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με τις περιφερειακές ή λιγότερο χρησιμοποιούμενες ευρωπαϊκές γλώσσες. Διαθέσιμο στο http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P5-TA-2001-0719+0+DOC+XML+V0//E_L [Ανακτήθηκε 3 Μαρτίου 2019]

⁶¹Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2002). Η υλοποίηση και τα αποτελέσματα του Ευρωπαϊκού Έτους των Γλωσσών 2001. Έκθεση της Επιτροπής στο συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο και την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή Περιφερειών, Βρυξέλλες, 4.11.2002, COM (2002)597 τελικό, όπως αναφέρεται στην Ασδεράκη, 2011

⁶²Ασδεράκη, 2011

άλλους λαούς και πολιτισμούς, διευκολύνοντας την αμοιβαία κατανόηση και μια κοινή αίσθηση ευρωπαϊκής ταυτότητας. Η αποτελεσματική άσκηση πολιτικής και ανάληψη πρωτοβουλιών στον τομέα της πολυγλωσσίας μπορούν να πολλαπλασιάσουν τις ευκαιρίες για τους πολίτες. Οι γλωσσικές δεξιότητες μπορούν επίσης να αυξήσουν την απασχολησιμότητα των ατόμων, να διευκολύνουν την πρόσβασή τους σε υπηρεσίες και δικαιώματα και να συμβάλουν στην αλληλεγγύη μέσω της ενίσχυσης του διαπολιτισμικού διαλόγου και της κοινωνικής συνοχής⁶³.

⁶³Ευρωπαϊκή επιτροπή. Γλωσσική πολυμορφία. Διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/education/policy/multilingualism/linguistic-diversity_el [Ανακτήθηκε 10 Μαΐου 2019]

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ-ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ

2.1. Βασικές έννοιες -θεωρητικό πλαίσιο

2.1.1. Κουλτούρα – Πολιτισμός

Η αύξηση των μεταναστευτικών ρευμάτων τα τελευταία χρόνια καθώς και οι κοινωνιοπολιτιστικές αλλαγές που έχουν επέλθει, οδηγούν στην απομάκρυνση από τις έννοιες της «μονοπολιτισμικότητας» και άρα της «μονοπολιτισμικής – αμιγούς κοινωνίας». Πριν καθορίσουμε τις έννοιες πολυπολιτισμικός και διαπολιτισμικός είναι σημαντικό ν' αναφερθούμε στην έννοια του πολιτισμού. Οι όροι πολιτισμός και κουλτούρα αποκτούν σε κάθε εποχή και σε κάθε γλώσσα διαφορετικό περιεχόμενο. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι κάθε πολιτισμός εκφράζει και εξυπηρετεί τις ανάγκες μιας συγκεκριμένης κοινωνίας σε μια δεδομένη στιγμή της ιστορικής της πορείας.

Προέρχεται από το λατινικό «cultura»⁶⁴. Οι Γάλλοι για να περιγράψουν το περιεχόμενο του πολιτισμού χρησιμοποιούν τη λέξη «civilization» ενώ οι Γερμανοί τον όρο «kultur». Δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός⁶⁵. Ο Μπαμπινιώτης τον ορίζει ως το «σύνολο των υλικών και πνευματικών επιτευγμάτων» μιας κοινωνίας ή το «σύνολο των υλικών και πνευματικών προϊόντων δράσης ενός συνόλου ανθρώπων»⁶⁶. Κατά τον Άλφρεντ Βέμπερ ο όρος πολιτισμός δηλώνει τα στοιχεία της κοινωνικής κληρονομιάς που αναφέρονται στις επιστημονικές γνώσεις και στα επιστημονικά επιτεύγματα, στον υλικό πολιτισμό δηλαδή, ενώ ο όρος κουλτούρα δηλώνει τα ηθικά και πνευματικά επιτεύγματα, «τον μη υλικό ή πνευματικό πολιτισμό».⁶⁷ Ο Τσαούσης προσθέτει σε αυτό ότι η κουλτούρα «άλλοτε ταυτίζεται και άλλοτε συγγενεύει με το περιεχόμενο του όρου πολιτισμός»⁶⁸ Επισημαίνει, επιπλέον, ότι στην ελληνική γλώσσα προτιμάται ο όρος πολιτισμός παρά κουλτούρα γιατί είναι πιο εύκολο να παραχθούν σύνθετες λέξεις και είναι πιο εύχρηστος⁶⁹.

Κατά τον Βρετανό ανθρωπολόγο Έντ. Μπ. Τάλφορ, κουλτούρα ή πολιτισμός, με την ευρεία εθνολογική έννοια, είναι η ολότητα που περιλαμβάνει τη γνώση, τις πεποιθήσεις, την τέχνη, την ηθική, το δίκαιο, τα έθιμα και τις άλλες ικανότητες ή συνήθειες που αποκτήθηκαν από τον άνθρωπο ως μέλος της κοινωνίας⁷⁰.

Πολιτισμός, με την ευρεία έννοια του όρου, είναι το σύνολο των στοιχείων που χρειάζεται ο άνθρωπος για να επιτύχει την προσαρμογή του στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον του και την ικανοποίηση των φυσικών και πνευματικών αναγκών του. Συμπεριλαμβάνουμε, δηλαδή, στα όριά του τη γλώσσα, την παράδοση, τους κανόνες, τις αξίες και τα ερμηνευτικά σχήματα της καθημερινότητας ενός κοινωνικού συνόλου⁷¹.

⁶⁴Γκόβαρης, 2001

⁶⁵ibid

⁶⁶Μπαμπινιώτης

⁶⁷Τσαούσης 1984

⁶⁸ibid

⁶⁹ibid

⁷⁰Cuche ,2001

⁷¹Δαμανάκης, 1998

2.1.2. Πολιτισμική Ταυτότητα

Ο πολιτισμός είναι μια έννοια η οποία δεν παραμένει σταθερή αλλά αλλάζει και παίρνει τη μορφή της σύμφωνα με τις κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις της κοινωνίας, η «πολιτισμική ταυτότητα» αποτελεί το προϊόν της παραπάνω διαδικασίας⁷². Για να οριοθετήσουμε την έννοια της πολιτισμικής ταυτότητας, βασιζόμαστε σ' έναν ορισμένο αριθμό καθοριστικών κριτηρίων που θεωρούνται αντικειμενικά, όπως η κοινή καταγωγή, η γενεαλογία, η γλώσσα, η κουλτούρα, η θρησκεία, οι δεσμοί μ' ένα τόπο⁷³. Το άτομο μέσω της βιολογικής του κληρονομιάς γεννιέται, μεγαλώνει και αφομοιώνει τα πολιτισμικά στοιχεία και την νοοτροπία του λαού στον οποίο ανήκει⁷⁴.

Ταυτόχρονα όμως η ανάπτυξη της πολιτισμικής ταυτότητας επηρεάζεται άμεσα και από τη διαδικασία της κοινωνικοποίησής στο πλαίσιο της συγκεκριμένης πολιτισμικής ομάδας στην οποία ζει και κινείται κάθε άτομο. Μ' αυτό τον τρόπο κάθε άτομο διαμορφώνει κάθε φορά και μια διαφορετική πολιτισμική ταυτότητα ανάλογα με την ομάδα με την οποία αλληλεπιδρά σε κάθε δεδομένη στιγμή⁷⁵. Με βάση τα παραπάνω γίνεται κατανοητό πως άλλη πολιτισμική ταυτότητα έχει ο Έλληνας που γεννήθηκε, μεγάλωσε και ζει στο τόπο προέλευσής του από τον Έλληνα που για διάφορους λόγους ζει σε άλλη χώρα ή έζησε για αρκετό διάστημα αλλού και στη συνέχεια επέστρεψε στην Ελλάδα. Επίσης, το ίδιο ισχύει για όλους τους ανθρώπους ανεξάρτητα από την εθνικότητα στην οποία ανήκουν.

2.1.3. Αποσαφήνιση των όρων Πολυπολιτισμικότητα – Διαπολιτισμικότητα

Ενώ ο εννοιολογικός διαχωρισμός των όρων «πολυπολιτισμικός» και «διαπολιτισμικός» δεν είναι πάντοτε ευδιάκριτος, ο πρώτος όρος χρησιμοποιείται συνήθως για να περιγράψει μια συγκεκριμένη κοινωνική πραγματικότητα και τη διαδικασία εξέλιξής της ενώ ο δεύτερος για να δηλώσει μια διαλεκτική σχέση, μια δυναμική διαδικασία αλληλεπίδρασης και αμοιβαίας αναγνώρισης και συνεργασίας ανάμεσα σε άτομα διάφορων εθνικών / μεταναστευτικών ομάδων⁷⁶.

Κάποιοι ερευνητές διαχωρίζουν τους όρους πολυπολιτισμικότητα (Multiculturalism) και διαπολιτισμικότητα (Interculturalism) εκφράζοντας με τον πρώτο, την υπάρχουσα κατάσταση, δηλαδή «αυτά τα οποία είναι», και με το δεύτερο «το πως θα έπρεπε να είναι»⁷⁷. Προκύπτει έτσι ότι οι όροι πολυπολιτισμικότητα και διαπολιτισμικότητα δεν είναι συνώνυμοι ή ταυτόσημοι. Η πολυπολιτισμικότητα είναι το δεδομένο, και η διαπολιτισμικότητα το ζητούμενο. Η διαπολιτισμικότητα θα έπρεπε να είναι το αποτέλεσμα της πολυπολιτισμικότητας, αλλά δεν αποτελεί αυτονόητο παράγωγο αυτής⁷⁸.

⁷²Δαμανάκης, 1998

⁷³Cuche, 2001

⁷⁴ibid

⁷⁵ibid

⁷⁶Μάρκου, 1998β

⁷⁷Δαμανάκης, 1998

⁷⁸ibid

-Πολυπολιτισμικότητα

Σύμφωνα με τον Auernheimer⁷⁹ «η πολυπολιτισμικότητα χρησιμοποιείται για την περιγραφή των παιδαγωγικών, πολιτικών και κοινωνικών αντιλήψεων, στόχων και προγραμμάτων», ενώ μια κοινωνία θεωρείται πολυπολιτισμική «εφόσον περιλαμβάνει στους κόλπους της περισσότερες από μια πολιτισμικές κοινότητες, που θέλουν να επιβιώσουν»⁸⁰.

-Διαπολιτισμικότητα

Η πρόθεση δια αναφέρεται στην αλληλεπίδραση των ανθρώπων που προέρχονται από διαφορετικούς πολιτισμούς. Σύμφωνα με τον Porscher⁸¹, οι ερευνητές προτιμούν τον όρο αυτό για να σχηματοποιήσουν και να περιγράψουν την κατάσταση που επικρατεί στις χώρες υποδοχής μεταναστών περιγράφοντας τη συσσώρευση των πολιτισμών (αναλυτική διάσταση του όρου) καθώς και για την διαπίστωση των στόχων της διαπολιτισμικής αγωγής (κανονιστική διάσταση).

Η διαπολιτισμικότητα χαρακτηρίζεται από τον Δαμανάκη⁸² ως «η ισότιμη συνάντηση, αλληλεπίδραση, επικοινωνία και αλληλοεμπλουτισμός φορέων διαφορετικών πολιτισμών». Συγκεκριμένα όπως αναφέρει ο Δαμανάκης: «η διαπολιτισμική ιδέα δεν εξαντλείται σ' ένα πολιτισμικό πλουραλισμό, όπου συνυπάρχουν οι πολιτισμοί, και όπου στην καλύτερη περίπτωση ο κυρίαρχος πολιτισμός απλώς ανέχεται τους άλλους. Η διαπολιτισμική θεωρία έχει ως αφετηρία την ισοτιμία των πολιτισμών και προσπαθεί να συμβάλει στην ισότιμη αντιμετώπιση όλων των πολιτισμών που εκπροσωπούνται σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία»⁸³.

Ο όρος “Διαπολιτισμικότητα” αναφέρεται σε μια διαδικασία δημιουργική με την οποία άτομα ή ομάδες ατόμων διαφορετικής πολιτισμικής προέλευσης διαχειρίζονται την πολυπολιτισμική ετερότητα, δημιουργώντας μια νέα πολιτισμική ταυτότητα μέσω της συνεργασίας, της αποδοχής και της συμπερίληψης χαρακτηριστικών από διάφορους πολιτισμούς⁸⁴.

⁷⁹G. Auernheimer, αναφερόμενο στο Ζωγράφου, 2003

⁸⁰Charles Taylor, αναφερόμενο στο Δαμανάκης, 1998

⁸¹ L. Porscher, αναφερόμενο στο Δαμανάκης, 1998

⁸²Δαμανάκης, 2007

⁸³Δαμανάκης, 2007

⁸⁴Γεωργογιάννης, 2008

2.2. Εκπαιδευτική πολιτική και διαχείριση της πολιτισμικής ετερότητας στο σχολείο

2.2.1. Εκπαιδευτική πολιτική

Λέγοντας εκπαιδευτική πολιτική, εννοούμε ορισμένο τομέα της διακυβέρνησης του κράτους στο οποίο αντιστοιχεί ένας ανώτατος φορέας πολιτικής εξουσίας (αναφερόμαστε στο Υπουργείο Παιδείας). Και ίσως δεν υπάρχει άλλος τομέας με τόση ευρύτητα διαπλοκής με άλλους τομείς πολιτικής, ιδιαίτερα κάτω από μια θεώρηση εθνικής μακροπολιτικής⁸⁵. Ο σχεδιασμός πολιτικής είναι ο ορθολογικός τρόπος λήψης αποφάσεων και δράσης, για τη βέλτιστη κατανομή των διαθέσιμων πόρων σε συγκεκριμένες δραστηριότητες⁸⁶.

Τα κυριότερα προβλήματα της εκπαιδευτικής πολιτικής, του εκπαιδευτικού σχεδιασμού, παρόλες τις συντονισμένες προσπάθειες παραμένουν και είναι τα εξής:

- Η φτώχεια
- Η ανισοκατανομή εισοδήματος
- Η αδυναμία να καλυφθούν οι βασικές ανθρώπινες ανάγκες
- Η αδυναμία της εκπαίδευσης να απομακρύνει τη φτώχεια και την κοινωνική ανισότητα⁸⁷.

Άλλα σημαντικά προβλήματα που επηρεάζουν τη διαμόρφωση εκπαιδευτικής πολιτικής και του εκπαιδευτικού σχεδιασμού είναι:

- Στόχοι και σκοποί της εκπαίδευσης
- Ισοτιμία
- Εκπαίδευση και μέσα ενημέρωσης
- Ανάλυση περιπτώσεων εκπαιδευτικών φαινομένων
- Εκτίμηση αναγκών για αγροτικές και φτωχές περιοχές
- Κοινωνική συμμετοχή στο σχεδιασμό
- Ανώτερη και ανώτατη εκπαίδευση
- Μακροπρόθεσμο μέλλον και προβλέψεις
- Διαχείριση και διοίκηση της εκπαίδευσης
- Κόστος και χρηματοδότηση της εκπαίδευσης
- Αξιολόγηση, εκτίμηση αναγκών, απολογισμός
- Μη θεσμοθέτηση εκπαίδευσης⁸⁸.

2.2.2. Διαχείριση πολιτισμικής ετερότητας

Εκτός από τους παράγοντες που συμβάλλουν στην πολυπολιτισμικότητα των κοινωνιών και την ανάδειξη της ετερότητας⁸⁹ ως βασικού στοιχείου που τις χαρακτηρίζει, είναι σημαντικό να ληφθεί, πάντως, υπόψη και το γεγονός, ότι η

⁸⁵Ζήγος, 1990

⁸⁶Γ. Κοντογιαννοπούλου – Πολυδωρίδη, 1995

⁸⁷ibid

⁸⁸Γ. Κοντογιαννοπούλου – Πολυδωρίδη, 1995

⁸⁹Γκότοβος 2002

ετερότητα αφορά τελικά και τις σχετικά ομοιογενείς κοινωνίες και ομάδες: αρκεί να αναλογιστούμε, ότι ο καθένας από εμάς αποτελεί μια διαφορετική προσωπικότητα, άρα είναι εν τέλει «διαφορετικός».

Ο μονοπολιτισμικός προσανατολισμός της εκπαίδευσης, που είναι άμεσα συνυφασμένος με την ιδέα του έθνους-κράτους του 18ου και του 19ου αιώνα, αποτελεί πλέον ένα αναχρονιστικό στοιχείο μέσα στο διαφοροποιημένο πλαίσιο που διαμορφώνεται. Υπάρχει πράγματι μια αντίφαση ανάμεσα στην επικρατούσα μονοπολιτισμική και εθνικά προσανατολισμένη εκπαίδευση και αγωγή από τη μια, και την πολυπολιτισμική και πολυγλωσσική πραγματικότητα, στην οποία ζει και θα ζήσει στο μέλλον η νέα γενιά από την άλλη.

Καθώς, όμως, η συνύπαρξη πολλών πολιτισμών αποτελεί μια κατάσταση που όχι μόνο θα διατηρηθεί, αλλά και θα ενισχυθεί μελλοντικά, στόχος είναι η διαμόρφωση «πολυπολιτισμικών προσωπικοτήτων». Ο όρος αυτός περιγράφει τον άνθρωπο/πολίτη εκείνο, ο οποίος είναι εξοπλισμένος με το πολιτισμικό κεφάλαιο που έχει αποκτήσει μέσα από τη διαδικασία της κοινωνικοποίησής του, από την άλλη πλευρά όμως έχει την ετοιμότητα και την ικανότητα να υιοθετεί επιπλέον στοιχεία από διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια. Επίσης, έχει αποκτήσει την ικανότητα να επικοινωνεί αποτελεσματικά με ανθρώπους με διαφορετικό πολιτισμικό κεφάλαιο. Αν οι μαθητές μάθουν να ζουν με τον «άλλο», τον διαφορετικό στο μικροεπίπεδο του σχολείου, τότε θα είναι μελλοντικά σε θέση να αλληλεπιδρούν με επιτυχία με τους ανθρώπους που προέρχονται από διαφορετικά γλωσσικά και πολιτισμικά περιβάλλοντα και στο μακροεπίπεδο της κοινωνίας⁹⁰.

Όταν το άτομο μάθει να αποδέχεται ανθρώπους διαφορετικών εθνικοτήτων και τρόπων σκέψης, όταν αντιμετωπίζει την διαφορετικότητα ως αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνίας και όταν το «διαφορετικό» γίνει τυπικό φαινόμενο της καθημερινότητας, τότε μόνο είναι δυνατή η καταπολέμηση της περιθωριοποίησης και η ισότιμη αντιμετώπιση όλων των πολιτών⁹¹.

Από τον λεγόμενο «εκδημοκρατισμό» της εκπαίδευσης που χαρακτηρίζει τις σύγχρονες κοινωνίες δεν ωφελήθηκαν ισομερώς οι κοινωνικές τάξεις αλλά αντίθετα οι ευάλωτες ομάδες οδηγήθηκαν στην απομόνωση και την περιθωριοποίηση. Η ένταξη στο σχολείο αποτελεί βασική προϋπόθεση για την ομαλή ένταξη στην κοινωνία γενικότερα. Επομένως, ο ρόλος του είναι καθοριστικής σημασίας καθώς μέσω του σχολείου διαμορφώνονται στάσεις και μορφές επικοινωνίας. Η εδραίωση της ισότητας στις ευκαιρίες μάθησης όλων των παιδιών οδηγεί σε ισότιμη πρόσβαση σε όλους τους τομείς της κοινωνίας. Για να μπορέσει το σχολείο να ανταπεξέλθει στο ρόλο του, να συμβάλλει στην κοινωνικοποίηση όλων των παιδιών και να ανταποκριθεί στις αυξημένες απαιτήσεις για αισιόδοξη στήριξη όλων των μαθητών/τριών, κρίνεται

⁹⁰Κεσίδου, 2008

⁹¹Μάρκου, 1996

αναγκαία η καταβολή προσπάθειας πλήρους εξανθρωπισμού του σχολείου και η δημιουργία ανανεωτικής αντίληψης στη σχολική ζωή⁹².

Το σχολείο οφείλει να εξελίσσεται και να προσαρμόζεται στις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας. Απαιτείται ένα εκπαιδευτικό σύστημα που θα ενεργεί αντίθετα προς τον κοινωνικό διαχωρισμό και τον στιγματισμό των παιδιών, θα συμβάλλει στην εξάλειψη προκαταλήψεων και στη δημιουργία κλίματος αμοιβαίου σεβασμού και εκτίμησης και θα διευκολύνει την ένταξη όλων των παιδιών σε όλες τις κοινωνικές εκφάνσεις της ζωής⁹³. Καθίσταται πρόδηλο, λοιπόν, ότι απαιτείται η χάραξη εκπαιδευτικής πολιτικής για την εφαρμογή μιας «πολυπολιτισμικής» εκπαίδευσης, ώστε να επιτευχθεί η εκπαιδευτική ένταξη αυτών των ομάδων και να ξεπεραστούν παγιωμένες αντιλήψεις σχετικά με την πολιτισμική ετερότητα.

2.3. Μοντέλα Εκπαίδευσης μειονοτικών ομάδων σε Πολυπολιτισμικές Κοινωνίες

Σε χώρες που έχουν να αντιμετωπίσουν το φαινόμενο της πολύπολιτισμικότητας, ανάλογα με την κατηγορία μεταναστών, έχουν εφαρμοστεί κατά καιρούς διάφορες λύσεις. Συνηθέστερη όμως είναι η λύση της συνύπαρξης των δύο πολιτισμών – του πολιτισμού της χώρας προέλευσης και του πολιτισμού της χώρας υποδοχής, και προς αυτή την κατεύθυνση εφαρμόζονται διάφορες πρακτικές, άλλες περισσότερο και άλλες λιγότερο επιτυχημένες.

Εξετάζοντας την εκπαιδευτική κατάσταση στον Ευρωπαϊκό χώρο και όχι μόνο, διαπιστώνεται η διαφορετική αντιμετώπιση που έχουν οι μειονότητες από χώρα σε χώρα ή ακόμη και μέσα στην ίδια χώρα. Θέλοντας να συστηματοποιήσουμε τις ποικίλες αυτές εκπαιδευτικές πολιτικές, θα μπορούσαμε να διαπιστώσουμε την ύπαρξη 5 διαφορετικών μοντέλων διαχείρισης του πολιτισμικού πλουραλισμού στην εκπαίδευση, εκ των οποίων τα δύο είναι μονοπολιτισμικά και τα τρία πολυπολιτισμικά. Τα μοντέλα αυτά σχετίζονται άμεσα και με μια γενικότερη αντίληψη της συγκεκριμένης κοινωνίας και πολιτείας για την ένταξη των μειονοτικών πληθυσμών σε αυτήν. Έτσι, έχουν επικρατήσει κατά καιρούς, ακόμα και στο πλαίσιο της ίδιας χώρας, διάφορες προσεγγίσεις σχετικά με τα θέματα της εκπαίδευσης των μειονοτήτων. Γενικά, ισχύει πως, όταν αλλάζει η εκπαιδευτική φιλοσοφία μιας χώρας, τότε προκύπτουν αντίστοιχες αλλαγές στην εκπαιδευτική πολιτική, στην οργάνωση αλλά και στο αναλυτικό πρόγραμμα⁹⁴.

Μονοπολιτισμικά: Αφομοίωσης Ενσωμάτωσης

Πλουραλιστικά: Πολυπολιτισμικό Αντιρατσιστικό Διαπολιτισμικό

⁹²Μάρκου, 1998

⁹³Κυπριωτάκης, 2001

⁹⁴Κεσίδου, 2008

2.3.1. Το μοντέλο της Αφομοίωσης:

«Με τον όρο «Αφομοίωση» εννοείται η διαδικασία μέσα από την οποία άτομα διαφορετικής εθνικής ή φυλετικής προέλευσης αλληλεπιδρούν και συμμετέχουν στην καθημερινή ζωή μιας ευρύτερης κοινωνίας χωρίς να παίζει ρόλο η εθνική τους προέλευση»⁹⁵. Εντοπίζεται στα μέσα της δεκαετίας του '60, πρόκειται για ένα μοντέλο όπου δεν υπήρχαν εθνικά ή φυλετικά χαρακτηριστικά καθώς είχε ως στόχο την απόλυτη απορρόφηση των εθνικά και πολιτισμικά διαφορετικών ομάδων από το γηγενή πληθυσμό. Ως αφομοίωση ορίζεται επίσης το τελικό στάδιο της όλης διαδικασίας επιπολιτισμού (acculturation) που ακολουθεί τα στάδια της επαφής, της σύγκρουσης και της προσαρμογής⁹⁶. Στόχος του είναι η απορρόφηση των ξένων πολιτισμών από τον κυρίαρχο της χώρας⁹⁷ και κυρίαρχη είναι η αντίληψη ότι ο μετανάστης είναι ο υπαίτιος για την ενσωμάτωση του ή μη στην κοινωνία⁹⁸.

Βασική θέση της αφομοιωτικής προσέγγισης είναι ότι το έθνος αποτελεί ένα ενιαίο από πολιτισμική και πολιτική άποψη σύνολο⁹⁹. Οι όποιοι ξένοι πολιτισμοί πρέπει να απορροφηθούν από τον κυρίαρχο πολιτισμό, για να μπορέσουν να συμμετέχουν ισοδύναμα στη διαμόρφωση και διατήρηση της κοινωνίας¹⁰⁰. Το σκεπτικό του μοντέλου εδράζει στη θέση πως μια κοινή ταυτότητα και ένα εθνικά και πολιτισμικά ενιαίο σύνολο δεν κινδυνεύει από κοινωνικές συγκρούσεις, εξασφαλίζοντας έτσι την κοινωνική συνοχή και κυριαρχία¹⁰¹.

Στον τομέα της εκπαίδευσης το αφομοιωτικό μοντέλο σήμαινε πως όλοι οι μαθητές ανεξάρτητα από την εθνική και πολιτισμική τους προέλευση πρέπει να αποκτήσουν γνώσεις και ικανότητες που θα τους επιτρέψουν να συμμετάσχουν στον κοινό εθνικό πολιτισμό και πως το μόνο μέσο για την επίτευξη αυτού του σκοπού είναι η γρήγορη εκμάθηση της επίσημης γλώσσας της χώρας υποδοχής και του εθνικού πολιτισμού.

Υπό αυτήν την έννοια η παρουσία πολιτισμικά διαφορετικών μαθητών στα σχολεία δεν επιφέρει καμία αλλαγή στο κυρίαρχο αναλυτικό πρόγραμμα, το οποίο παραμένει πεισματικά μονοπολιτισμικό. Οι μαθητές είναι υπαίτιοι για την ενσωμάτωση τους ή μη στην κοινωνία. Κατά συνέπεια, εκείνοι θα πρέπει να προσαρμοστούν στα δεδομένα του σχολείου και όχι το σχολείο στις ανάγκες των μαθητών.

Ο Apter υποστηρίζει ότι οι υπερασπιστές της προσέγγισης αυτής θεωρούν ότι εφόσον οι μειονότητες διατηρούν το πολιτισμικά χαρακτηριστικά τους από τη χώρα προέλευσης τους αδυνατούν να ακολουθήσουν την κοινωνική και οικονομική ροή της χώρας υποδοχής τους¹⁰².

Τα παιδιά των μεταναστευτικών ομάδων αντιμετωπίζονται ως παιδαγωγικό «πρόβλημα» που δυσχεραίνει την εκπαιδευτική διαδικασία και την πρόοδο των

⁹⁵Νικολάου, 2010

⁹⁶Μάρκου, 1998β

⁹⁷Γκόβαρης 2011

⁹⁸ibid

⁹⁹Νικολάου, 2000

¹⁰⁰Γκόβαρης, 2011

¹⁰¹Γκόβαρης, 2001

¹⁰² Apter, αναφερόμενο στο Νικολάου, 2010

υπόλοιπων παιδιών¹⁰³. Σύμφωνα με αυτήν την οπτική πρόκειται για «ελλειμματικούς» μαθητές, οι οποίοι δεν γνωρίζουν καθόλου ή δεν γνωρίζουν καλά την κυρίαρχη γλώσσα του σχολείου και κατά συνέπεια αποτελούν μια προβληματική παραφωνία μέσα σε αυτό. Η επίλυση του προβλήματος, μπορεί να δοθεί μόνο με τη γρήγορη εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής, η οποία θα οδηγήσει και στη γρήγορη αφομοίωση των μαθητών αυτών, υπό την προϋπόθεση να θέσουν στο περιθώριο τη μητρική τους γλώσσα και τον πολιτισμό της χώρας καταγωγής τους¹⁰⁴. Ωστόσο, λόγω του ότι η χώρα υποδοχής συνήθως δεν τους βοηθά με ειδικά ενισχυτικά μαθήματα ή άλλου είδους βοήθεια και γιατί πολλές φορές οι πληθυσμοί αυτοί ζουν περιθωριοποιημένοι, έχουν ελάχιστες ή και καθόλου πιθανότητες να αφομοιώσουν τον πολιτισμό της χώρας υποδοχής και να αφομοιωθούν από αυτόν.

Επισημαίνεται, επίσης, ότι για να μην επηρεαστεί η λειτουργία της ροής των σχολείων, οι αλλόγλωσσοι μαθητές δεν θα πρέπει να ξεπερνούν το 30% του συνολικού αριθμού των μαθητών¹⁰⁵. Το αφομοιωτικό μοντέλο, συνδέεται με την απώλεια των μειονοτικών πολιτισμών και των μητρικών γλωσσών. Οι μαθητές για να μπορούν να απορροφηθούν από την κοινωνία θα πρέπει να μάθουν την εθνική γλώσσα η οποία θα τους προσφέρει ευκαιρίες για την ένταξή τους στην κοινωνία.

2.3.2. Το μοντέλο της Ενσωμάτωσης:

Ως μετεξέλιξη του μοντέλου της αφομοίωσης θεωρείται εκείνο της ενσωμάτωσης. Η ανοχή της πολιτισμικής ετερότητας αφορά θρησκευτικές πεποιθήσεις, ήθη, έθιμα, μουσική, γιορτές κ.λ.π. που δεν αποτελούν το βασικό δομικό υπόβαθρο της κοινωνίας

Ο όρος ενσωμάτωση υποδηλώνει την αναγνώριση ότι «κάθε μεταναστευτική ομάδα είναι φορέας ενός πολιτισμού που δέχεται βέβαια τις επιδράσεις από τη χώρα υποδοχής της, ταυτόχρονα όμως ασκεί επίδραση σε αυτήν και συμμετέχει στην αναδιαμόρφωση της»¹⁰⁶. Συνεπώς, ενώ με το αφομοιωτικό μοντέλο το άτομο υποχρεούται να αποκοπεί από τις εθνικές του ρίζες, σε αυτή την προσέγγιση η παράδοση των μεταναστών αποτελεί στοιχείο της νέας προσωπικότητας τους¹⁰⁷.

Το μοντέλο αυτό αναγνωρίζει την πολιτισμική ετερότητα σε βαθμό όμως που να μην κινδυνεύουν οι πολιτισμικές παραδοχές της κυρίαρχης κοινωνίας. Υπάρχει ανοχή στη διαφορετικότητα σε θέματα θρησκείας, παραδόσεων, εορτών, εθίμων κ.ά. που δεν επηρεάζουν αισθητά τις πολιτισμικές αρχές και τη διαμόρφωση και συνοχή της κοινωνίας¹⁰⁸.

Όσον αφορά το χώρο του σχολείου, οργανώνονται προγράμματα τα οποία βοηθούν τα παιδιά να ενταχθούν στο νέο κοινωνικό περιβάλλον αλλά και τα ενισχύουν να διατηρήσουν την πολιτισμική τους ετερότητα¹⁰⁹. Στα προγράμματα αυτά επιχειρείται

¹⁰³Γεωργογιάννης, 1999

¹⁰⁴Μάρκου, 1996

¹⁰⁵Νικολάου, 2010

¹⁰⁶Γεωργογιάννης, 1999

¹⁰⁷Νικολάου, 2010

¹⁰⁸Μάρκου, 1998β

¹⁰⁹Μάρκου, 1996

η εκμάθηση των διαφορετικών πλευρών των διαφόρων εθνοτήτων ώστε να γίνει ευκολότερη η κατανόηση της διαφορετικότητας και συνεπώς της ένταξης τους¹¹⁰.

Ωστόσο, συνεχίζεται να δίνεται έμφαση στη δημιουργία μιας κοινωνίας που είναι ομοιογενής ως προς το περιεχόμενο της¹¹¹. Με άλλα λόγια τα παιδιά θα πρέπει να αλλάξουν τις συνήθειες τους για να προσαρμοστούν στην κοινωνία¹¹².

Συνεπώς, το μοντέλο ενσωμάτωσης επικεντρώνεται στις πολιτισμικές διαφορές των μαθητών οπλίζοντας τους με δεξιότητες που θα τους βοηθήσουν στο κοινωνικό σύνολο¹¹³. Ο στόχος εδώ είναι η καλύτερη ενσωμάτωση των μειονοτικών μαθητών (και όχι η πολιτισμική ανταλλαγή ανάμεσα σε όλους τους μαθητές), καθώς θεωρείται ότι η ενασχόληση στο σχολείο με θέματα που σχετίζονται με τον πολιτισμό τους θα διευκολύνει και την αποδοχή τους. Επίσης, λαμβάνονται υποστηρικτικά μέτρα για την καλύτερη εκμάθηση της γλώσσας του σχολείου από τους μειονοτικούς μαθητές.

Το σχολείο παραμένει κατά βάση μονοπολιτισμικό. Παρόλο που μπορεί να εισάγονται στο κυρίαρχο πρόγραμμα στοιχεία που αφορούν τους μειονοτικούς πληθυσμούς, αυτά επιλέγονται με κριτήριο τις αξίες του κυρίαρχου πολιτισμού.

Στην Ευρώπη και σε κάποιες περιοχές της Γαλλίας δεν υπάρχει σαφής διάκριση μεταξύ αφομοιωτικού μοντέλου και μοντέλου ενσωμάτωσης, οι δυο αυτοί όροι θεωρούνται «ταυτόσημοι»¹¹⁴.

Όταν σταδιακά άρχισε να γίνεται συνείδηση ότι τα προηγούμενα μοντέλα δεν έδιναν σε όλους τους μαθητές ίσες ευκαιρίες για ακαδημαϊκή επιτυχία, αλλά και με την άνοδο των κινημάτων των μεταναστών, σημειώθηκε μια στροφή προς πιο **πλουραλιστικά** μοντέλα εκπαίδευσης μειονοτήτων.

2.3.3. Πολυπολιτισμικό μοντέλο

Το πολυπολιτισμικό μοντέλο εμφανίστηκε την δεκαετία του 1970 όταν σε πολλές χώρες έγινε αντιληπτό ότι ο εθνικός διαχωρισμός αναπαράγεται από γενιά σε γενιά και ότι τα μοντέλα της αφομοίωσης και της ενσωμάτωσης δεν έδιναν ουσιαστικές λύσεις στα προβλήματα που αντιμετώπιζαν τα παιδιά των διαφόρων εθνοπολιτισμικών ομάδων στο σχολείο¹¹⁵. Σύμφωνα με αυτό για να μπορέσουν να συνυπάρξουν οι διάφοροι πολιτισμοί θα πρέπει να αναγνωριστούν και να διατηρηθούν οι ιδιαιτερότητες τους καθενός¹¹⁶.

Για το λόγο αυτό έγινε μια μετατόπιση από εθνοκεντρικά μοντέλα προς τον πολιτισμικό πλουραλισμό, η οποία είναι γνωστή στις Επιστήμες της Αγωγής ως «πολυπολιτισμική εκπαίδευση». Εδώ η χώρα-κοινωνία υποδοχής αποδέχεται τις πολιτισμικές διαφορές, και έτσι οι πολιτισμοί τείνουν να προσπεράσουν τα στεγανά

¹¹⁰ibid

¹¹¹Νικολάου, 2010

¹¹²ibid

¹¹³Γκόβαρης, 2011

¹¹⁴Νικολάου, 2010

¹¹⁵Γεωργογιάννης, 1999

¹¹⁶ibid

περί εθνικής υπεροχής και κυριαρχίας καταλήγοντας στην αναγκαιότητα της αναγνώρισης της ισότητας των πολιτισμών¹¹⁷.

Οι υποστηρικτές του συγκεκριμένου μοντέλου θεωρούν ότι η κοινωνική συνοχή προωθείται με αναγνώριση των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων των μεταναστευτικών ομάδων και τη διαμόρφωση ενός κοινωνικού πλαισίου, στο οποίο θα συνυπάρχουν και θα αναπτύσσονται όλοι οι πολιτισμοί χωρίς να τίθεται σε κίνδυνο η ενότητα και η συνοχή της¹¹⁸. Ωστόσο, η πολυπολιτισμικότητα εστιάζει στην πολιτισμική ταυτότητα των ομάδων και αρνείται να δει την κοινωνική και ανθρωπιστική διάσταση¹¹⁹. Επικεντρώνεται μόνο στην πολιτισμική προσωπικότητα των ατόμων και τους ταξινομεί σε ομάδες με μόνο χαρακτηριστικό την παράδοση τους. Δηλαδή αγνοεί τα πολυδιάστατα χαρακτηριστικά τους και στρέφεται μόνο στην «μονοδιάστατη οπτική των πολιτισμών»¹²⁰. Ο μετανάστης είναι αυτός που πρέπει να αλλάξει και να δραστηριοποιηθεί προκειμένου να ενταχθεί, ενώ το κράτος παραμένει σε παθητική θέση και παρακολουθεί¹²¹.

Στο πλαίσιο της εκπαίδευσης αναγνωρίζεται η αναγκαιότητα της γνώσης από το παιδί του εθνικού του πολιτισμού και της εθνικής του παράδοσης, προκειμένου να βελτιωθεί η σχολική του επίδοση και να υπάρξουν ίσες εκπαιδευτικές ευκαιρίες για όλα τα παιδιά. Έτσι, διοργανώνονται εκπαιδευτικά προγράμματα που λαμβάνουν υπόψη τις γλωσσικές και πολιτισμικές δραστηριότητες των μεταναστών, τα οποία έχουν ως στόχο την καλλιέργεια του σεβασμού και της ανοχής των ατόμων με διαφορετική εθνική, πολιτισμική, φυλετική και θρησκευτική προέλευση. Κριτήριο για τα κοινωνικά φαινόμενα δεν αποτελεί ο κυρίαρχος πολιτισμός αλλά κάθε πολιτισμός χωριστά και όλοι μαζί σαν σύνολο¹²². Στόχος είναι να διαμορφωθούν μαθητές οι οποίοι γνωρίζουν μεν το εθνικό τους υπόβαθρο αλλά σέβονται και τους άλλους πολιτισμούς¹²³.

Το μοντέλο αυτό, παρόλο που ενέχει το θετικό στοιχείο ότι λαμβάνει υπόψη τη μητρική γλώσσα και το πολιτισμικό υπόβαθρο των μειονοτήτων, μπορεί να δημιουργήσει ένα σημαντικό πρόβλημα: ότι οι πολιτισμοί με τον τρόπο αυτόν αναπτύσσονται παράλληλα, χωρίς την απαιτούμενη αλληλεπίδραση. Το γεγονός αυτό εγκυμονεί τον κίνδυνο, οι διάφοροι πολιτισμοί να αναπτύσσονται ανεξάρτητα ο ένας από τον άλλο, κάτι που μπορεί να τους οδηγήσει σε γκετοποίηση. Με τον τρόπο αυτό δημιουργούνται «παράλληλες κοινωνίες» μέσα στην κυρίαρχη κοινωνία, με αποτέλεσμα τελικά να μην επιτυγχάνεται το βασικό αίτημα για κοινωνική συνοχή.

¹¹⁷Παλαιολόγου, Ευαγγέλου, 2003

¹¹⁸Νικολάου, 2010

¹¹⁹ibid

¹²⁰ibid

¹²¹ibid

¹²²Μάρκου, 1997

¹²³Νικολάου, 2010

2.3.4. Το αντιρατσιστικό μοντέλο

Το επόμενο πλουραλιστικά προσανατολισμένο μοντέλο είναι το αντιρατσιστικό¹²⁴. Εμφανίστηκε κυρίως στο τέλος της δεκαετίας του 1980 σε Αμερική και Αγγλία. Οι οπαδοί του ακυρώνουν το πολυπολιτισμικό μοντέλο διότι αυτό επικεντρώνεται στις στάσεις και τους θεσμούς μόνο όπου οι κοινωνικές δυνάμεις αποσιωπούνται. Γι' αυτό το λόγο θεμιτό είναι να γίνει μια αλλαγή στους μηχανισμούς της εκπαίδευσης και του κράτους ώστε να εξαλειφθούν πλήρως τα ρατσιστικά φαινόμενα¹²⁵.

Το αντιρατσιστικό μοντέλο προβάλλει στο προσκήνιο την ανάγκη για μηχανισμούς που εξασφαλίζουν ίσες ευκαιρίες στην εκπαίδευση και θέτει το ερώτημα της αναδιοργάνωσης των θεσμών της χώρας ώστε να καταπολεμηθεί ο θεσμικός ρατσισμός, ο οποίος επεκτείνεται και σε άλλους ισχυρούς κοινωνικούς κανόνες περιορίζοντας τις ευκαιρίες και τις επιλογές συγκεκριμένων μεταναστευτικών ομάδων¹²⁶. Εκτός από τις στάσεις των ατόμων επομένως, πρέπει να αλλάξουν οι δομές της εκπαίδευσης της κοινωνίας ώστε να εξαλειφθούν οι φυλετικές διακρίσεις εις βάρος των μεταναστών¹²⁷.

Βασικοί στόχοι του αντιρατσιστικού μοντέλου είναι:

1. Η ισότητα στην εκπαίδευση, ίσες ευκαιρίες για όλα τα παιδιά ανεξάρτητα από την φυλετική / εθνική τους προέλευση, κάτι που προϋποθέτει το μετασχηματισμό των δομών και των συστημάτων που ευνοούν την ανισότητα.
2. Η δικαιοσύνη που το κράτος οφείλει να παρέχει σε όλους δίνοντας ίσες ευκαιρίες ζωής, ανάπτυξης και συμμετοχής σε όσα η κοινωνία προσφέρει.
3. Η χειραφέτηση και απελευθέρωση από τις ρατσιστικές αντιλήψεις και προκαταλήψεις.¹²⁸

Το μοντέλο αυτό επικεντρώνεται στην αναγκαιότητα της πρόληψης και της άρσης του ρατσισμού στο σχολείο και την κοινωνία. Προσπαθεί να στρέψει το ενδιαφέρον της κυρίαρχης ομάδας στους λόγους, για τους οποίους τα παιδιά κάποιων ομάδων που μειονεκτούν οδηγούνται σε σχολική αποτυχία και επιπλέον να χορηγήσει στις μειονοτικές ομάδες τους πόρους που χρειάζονται, προκειμένου να λειτουργήσουν με όρους ισότητας και με επιτυχία στο σχολείο.

Σύμφωνα με τον Γκόβαρη (2011), το μοντέλο αυτό ήθελε να φέρει μια εναλλακτική παιδαγωγική λαμβάνοντας υπόψη τις εμπειρίες των μειονοτήτων με τη «λευκή και ευρωκεντρική εκπαίδευση, η οποία νομιμοποιεί συγκεκριμένες μορφές γνώσης και απαξιώνει ή περιθωριοποιεί κάποιες άλλες που δεν προέρχονται από την Ευρώπη». Στόχευε στην παροχή ίσων ευκαιριών στην ανάπτυξη, τη ζωή και τη συμμετοχή στα κοινά, χωρίς να βασίζεται στις ατομικές στάσεις όπως το πολυπολιτισμικό μοντέλο αλλά σε κοινωνικές δυνάμεις¹²⁹. Μια τέτοια διαχείριση της πολυπολιτισμικής κοινωνίας θα έφερνε την απελευθέρωση από τα ρατσιστικά πρότυπα. Ωστόσο η

¹²⁴Τσιάκαλος 2011

¹²⁵Γεωργογιάννης, 1999

¹²⁶ibid

¹²⁷ibid

¹²⁸Νικολάου, 2010

¹²⁹Γκόβαρης, 2011

απόρριψη των μεταναστών από το κοινωνικό σύνολο οφείλεται στην έλλειψη ετοιμότητας των μεταναστών να ενταχθούν σε αυτό¹³⁰.

Όσον αφορά τη σχολική εκπαίδευση, επιδιώκεται η αποδοχή και η εκτίμηση της ετερότητας και η συζήτηση επίμαχων κοινωνικών ζητημάτων από τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές (σε αντιπαράθεση με μια προσέγγιση, βάσει της οποίας τα θέματα αυτά θα πρέπει να καλύπτονται σαν να μην υφίστανται). Το τελευταίο αυτό στοιχείο μας παραπέμπει στην έμφαση που το συγκεκριμένο μοντέλο αποδίδει στο «θεσμικό ρατσισμό».

Στο πλαίσιο αυτό αναγνωρίζεται ότι το θέμα του ρατσισμού δεν αφορά αποκλειστικά τις αρνητικές στάσεις που αναπτύσσουν οι άνθρωποι ο ένας για τον άλλο, αλλά αφορά πολύ τις δομές και τους θεσμούς της συγκεκριμένης κοινωνίας και της εκπαίδευσης, στους οποίους επίσης διεισδύουν συχνά ρατσιστικές στάσεις και συμπεριφορές. Ένα παράδειγμα θεσμικού ρατσισμού αφορά τη γνωστή ρύθμιση που εφαρμόστηκε παλαιότερα στην ελληνική εκπαίδευση, βάσει της οποίας τη θέση του σημαιοφόρου σε μαθητικές παρελάσεις μπορούσε να καταλάβει ο άριστος μαθητής, ο οποίος, όμως, ήταν μεταξύ άλλων και σωματικά αρτιμελής. Εξαιτίας αυτής της έμφασης στο θεσμικό ρατσισμό η αντιρατσιστική προσέγγιση δέχτηκε, πάντως, την κριτική, ότι τείνει να μετατρέψει το σχολείο σε πεδίο κοινωνικών και πολιτικών αντιπαράθεσεων¹³¹.

2.3.5. Το διαπολιτισμικό μοντέλο

Το συγκεκριμένο μοντέλο θεωρείται το επικρατέστερο σε σχέση με τα προηγούμενα μιας και «διαπερνά τους πολιτισμούς και μέσα από την ειρηνική αυτή αισθησιοποίηση των αξιακών και πολιτισμικών του στοιχείων καταλήγει σε μια αλληλοαποδοχή, μέσα σε πνεύμα αλληλεξάρτησης και συναντίληψης για την αυτοπραγμάτωση ατόμων και λαών»¹³². Κάποιοι πιστεύουν ότι είναι η μετεξέλιξη του πολυπολιτισμικού μοντέλου, το οποίο δεν έφερε τα κατάλληλα αποτελέσματα. Αναπτύχθηκε όταν οι μετανάστες αφυπνίστηκαν και απαίτησαν την κοινωνική τους συμμετοχή στην χώρα ως ενεργά μέλη και όχι ως περιθωριοποιημένες ομάδες¹³³. Το διαπολιτισμικό μοντέλο εκπαίδευσης εμφανίζεται τη δεκαετία του 1980 κυρίως στη Ευρώπη. Το Συμβούλιο της Ευρώπης, η UNESCO και η Ευρωπαϊκή Ένωση εννοούν τον όρο ως αρχή που διαπερνά το σχολικό πρόγραμμα αλλά και ως δράση για την επίτευξη της ισότητας ευκαιριών στην εκπαίδευση και την κοινωνία¹³⁴.

Σύμφωνα με το Συμβούλιο της Ευρώπης τα χαρακτηριστικά του μοντέλου για την εκπαίδευση και την πολιτισμική ανάπτυξη των μεταναστών είναι:¹³⁵ δημιουργεί το κατάλληλο προσκήνιο στην εκπαίδευση ώστε να ενταχθούν ομαλά τα παιδιά στη χώρα υποδοχής τους και στρέφει το σχολείο προς μια πορεία με διαπολιτισμικούς στόχους.

¹³⁰ibid

¹³¹Μάρκου 1997, Γεωργογιάννης 1999, Νικολάου 2010

¹³²Παπάς, 1998

¹³³Νικολάου, 2010

¹³⁴Γεωργογιάννης, 1999

¹³⁵Μάρκου, 1996 στο Κωστή και Παπαδοπούλου, 2004.

Σύμφωνα με τον Helmut Essinger η διαπολιτισμική εκπαίδευση ορίζεται ως παιδαγωγική απάντηση στα προβλήματα που ανακύπτουν σε μια πολυεθνική κοινωνία και διακατέχεται από τέσσερις βασικές αρχές:¹³⁶

-Εκπαίδευση για ενσυναίσθηση (empathy), δηλαδή να μπορεί το παιδί να καταλαβαίνει πως νιώθει ο άλλος όταν είναι διαφορετικός και ποια είναι τα προβλήματα που αντιμετωπίζει.

-Εκπαίδευση για αλληλεγγύη. Αναπτύσσεται μια συλλογική ταυτότητα η οποία εμποδίζει να καλλιεργηθούν φαινόμενα όπως ανισότητα και αδικία.

-Εκπαίδευση για διαπολιτισμικό σεβασμό. Η εισαγωγή αλλοεθνών στον πολιτισμό μας σημαίνει ταυτόχρονα ότι σεβόμαστε και ό,τι φέρνουν μαζί τους από τον δική τους πατρίδα και χώρα.

-Εκπαίδευση εναντίον του εθνικιστικού τρόπου σκέψης και την απαλλαγή από εθνικά στερεότυπα και προκαταλήψεις, ώστε οι διαφορετικοί λαοί να μπορέσουν να επικοινωνήσουν μεταξύ τους ανεξαρτήτως εθνικής προέλευσης.

2.4. Διαπολιτισμική αγωγή και εκπαίδευση

Με τον όρο Διαπολιτισμική Αγωγή εννοούμε: «το σύνολο των παιδαγωγικών αρχών που ρυθμίζουν μέτρα και διαδικασίες που απευθύνονται σε όλα τα μέλη ενός κοινωνικού συνόλου, με διαφορές στη νοοτροπία, στις αντιλήψεις και στον τρόπο ζωής. Διαπολιτισμική Αγωγή είναι το είδος εκπαίδευσης που απορρέει από την πεποίθηση πως όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι. Θεωρεί ότι οι πολιτισμικές και γλωσσικές διαφορές εκτιμώνται ως εμπλουτισμός και πρέπει να συμπεριλαμβάνονται στα εκπαιδευτικά προγράμματα. Η Διαπολιτισμική Αγωγή αποσκοπεί στην ισότητα ευκαιριών για όλους, χωρίς διακρίσεις»¹³⁷.

Ο όρος Διαπολιτισμική εκπαίδευση εμφανίστηκε επιστημονικά στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Η Διαπολιτισμική εκπαίδευση ορίζεται από τον Μάρκου, ως η «διαδικασία μεταρρύθμισης με τελικό στόχο το μετασχηματισμό του σχολείου και της κοινωνίας, ώστε να παρέχονται σ' όλους τα μέσα να εκφραστούν ως ατομικές και συλλογικές προσωπικότητες, να προβάλουν τις δικές τους πολιτισμικές απαιτήσεις και να έχουν την υποστήριξη και τη συνεργασία του κράτους στην αναζήτηση πολιτισμικής ταυτότητας, ελευθερίας και αυτοεκπλήρωσης»¹³⁸.

Σύμφωνα με τον Μάρκου η διαπολιτισμική αγωγή ορίζεται ως αρχή, ως διαδικασία και ως μεταρρυθμιστικό, εκπαιδευτικό κίνημα. Συγκεκριμένα¹³⁹: «Ως αρχή, δηλώνει ότι το σχολείο και η κοινωνία πρέπει να διασφαλίζουν σε όλους τους νέους ίσες ευκαιρίες, ανεξάρτητα από την εθνική, φυλετική, πολιτισμική και κοινωνική τους προέλευση. Ως διαδικασία δηλώνει μια συνεχή αλληλεπίδραση και συνεργασία ανάμεσα στις διάφορες κοινωνικές ομάδες με βάση τους τις αρχές της ισονομίας, της

¹³⁶ibid

¹³⁷Κανακίδου & Παπαγιάννη, 1998

¹³⁸Μάρκου, 1996

¹³⁹Μάρκου, 1997

αλληλοκατανόησης και αποδοχής, της αλληλεγγύης. Ως κίνημα παρουσιάζει την ανάγκη για εξέλιξη και βελτίωση των εκπαιδευτικών θεσμών αλλά και για νέες μεταρρυθμιστικές παρεμβάσεις».

Ως σκοπός της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης (άρθρο 34) αναφέρεται «η οργάνωση και η λειτουργία των σχολικών μονάδων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για την παροχή εκπαίδευσης σε νέους με εκπαιδευτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές ή μορφωτικές ιδιαιτερότητες»¹⁴⁰. Η πολιτεία οφείλει να σεβαστεί τις γλώσσες των αλλοδαπών μαθητών και να τις εντάξει στο εκπαιδευτικό της σύστημα. Η παραμέληση της γλώσσας ισοδυναμεί με παραμέληση ενός μέρους του μορφωτικού κεφαλαίου του ανθρώπου και κατά συνέπεια μείωση των μορφωτικών ευκαιριών¹⁴¹. Η διαπολιτισμική αγωγή στοχεύει στη δημιουργία μιας ατμόσφαιρας στην οποία τόσο οι γηγενείς όσο και οι ξένοι μαθαίνουν να συνυπάρχουν ειρηνικά σεβόμενοι την ετερότητα του άλλου¹⁴².

Διαπολιτισμική Παιδεία ορίζεται η «διαδικασία και το αποτέλεσμα της διαπαιδαγώγησης του συνόλου των μελών μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας, κάτω από συγκεκριμένες και ιστορικά διαμορφωμένες συνθήκες»¹⁴³. Η διαπολιτισμική αγωγή στηρίζεται στην αρχή, ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι και έχουν αντίστοιχα ίσες ευκαιρίες. Στοχεύει στο να αναγνωρίσουμε στον άλλο μια θέση στην κανονική ζωή, το δικαίωμα του στην αυτονομία και στη διαφορετικότητα. Ένα παιδί που έχει γαλουχηθεί σύμφωνα με τις αρχές της διαπολιτισμικής αγωγής γνωρίζει ότι κάθε άτομο έχει τα ατομικά χαρακτηριστικά του, τις δικές του πεποιθήσεις, αξίες και στάσεις, και οι οποίες στάσεις δεν είναι υποχρεωτικό να συμφωνούν με αυτές των άλλων ατόμων.

Η διαπολιτισμική επικοινωνία βοηθά στην υπερπήδηση των εμποδίων της διαφορετικής γλώσσας και της διαφοροποιημένης συμπεριφοράς και στην ανακάλυψη των κοινών στοιχείων που ενώνουν τα άτομα μεταξύ τους: η γνωριμία με το «Άλλο» οδηγεί στην άρση των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων, έτσι ώστε αμφοτέρωθεν να κατακτούν αμοιβαία εμπιστοσύνη, να επικοινωνούν και τέλος να μπορούν να συνεργάζονται εποικοδομητικά. Σύμφωνα με την θέση του Νικολάου όπως παρουσιάζεται στο βιβλίο του : «όσο νωρίτερα έρθει το παιδί σε επαφή με συνομηλικούς του διαφορετικής πολιτισμικής, ταξικής, εθνοτικής ή θρησκευτικής προέλευσης, όσο νωρίτερα παίζει, συνεργαστεί, δημιουργήσει μαζί τους, τόσο ευκολότερα θα αποδεχθεί την πολυπολιτισμικότητα και τη διαφορετικότητα ως μια φυσιολογική κατάσταση, και τόσο πιο δύσκολα θα «δηλητηριαστεί» από ξενοφοβικές και ρατσιστικές απόψεις» .

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση διέπεται από μια σειρά βασικών αρχών οι οποίες επικεντρώνονται στην ισοτιμία των πολιτισμών. Ο Essinger ορίζει τη διαπολιτισμική εκπαίδευση ως παιδαγωγική απάντηση στα προβλήματα διαπολιτισμικής φύσης που προκύπτουν από την πολυπολιτισμική σύνθεση της κοινωνίας και αναφέρει τέσσερις βασικές αρχές.

¹⁴⁰Νόμος 2413/96

¹⁴¹Δαμανάκης, 1998

¹⁴²ibid

¹⁴³ibid

- Ενσυναίσθηση, η κατανόηση των προβλημάτων των άλλων και της διαφορετικότητάς τους.
- Αλληλεγγύη, η καλλιέργεια μιας συλλογικής συνείδησης. Υπερβαίνει τα όρια των ομάδων, των κρατών και των φυλών και πολεμά την κοινωνική ανισότητα και αδικία.
- Διαπολιτισμικός σεβασμός, ο σεβασμός δηλαδή στην πολιτισμική ετερότητα με το άνοιγμα σε άλλους πολιτισμούς αποτελεί μια αρχή ιδιαίτερα σημαντική.
- Εξάλειψη του εθνικιστικού τρόπου σκέψης, την απαλλαγή δηλαδή από τα εθνικά στερεότυπα και προκαταλήψεις.

Οι αρχές αυτές εγκλείονται σε τρία αξιώματα¹⁴⁴.

Ο Μ. Δαμανάκης στην ανάλυση της διαπολιτισμικής προσέγγισης αναφέρεται στα τρία αξιώματα- αρχές στα οποία βασίζεται η διαπολιτισμική αγωγή. Συγκεκριμένα¹⁴⁵: «Η διαπολιτισμική αγωγή δεν περιορίζεται στην ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης, αλλά προσπαθεί να διατυπώσει τους στόχους και το περιεχόμενο της διαπαιδαγώγησης και της εκπαίδευσης των νέων γενεών, έτσι ώστε αυτές να μπορούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας. Στην προσπάθειά της αυτή βασίζεται σ' ορισμένες θεωρητικές αρχές (αξιώματα) που τις έχει δανειστεί κυρίως από την ανθρωπολογία και την εθνολογία, καθώς και από την κοινωνιολογία της εκπαίδευσης:

α) Αρχή της ισοτιμίας των πολιτισμών (...) Η διαπολιτισμική αγωγή αναγνωρίζει την ύπαρξη του πολιτισμικού ανταγωνισμού, υπογραμμίζει όμως ότι οι διάφοροι πολιτισμοί είναι εξίσου σημαντικοί για τους φορείς τους. Ότι είναι ο γερμανικός πολιτισμός για τους Γερμανούς, είναι ο ελληνικός για τους Έλληνες. Σε περίπτωση που δεν αντιμετωπίσουμε τους δύο πολιτισμούς στη βάση της ισοτιμίας, και δεν τους προωθήσουμε ανάλογα, θέτουμε το άτομο μπροστά στο δίλημμα να αποφασίσει, ποιους κανόνες ποιες αξίες και τρόπους συμπεριφοράς θα υιοθετήσει, και τι θα απορρίψει. Θα υιοθετήσει π.χ. το Ελληνόπουλο τους κανόνες φιλοξενίας της χώρας που ζει ή θα μείνει πιστό στην ελληνική παράδοση;(...)

β) Η υπόθεση του ελλείμματος και της διαφοράς (...) Ένα από τα βασικά αποτελέσματα των κοινωνιολογικών και παιδαγωγικών ερευνών των περασμένων δύο δεκαετιών είναι, ότι τα παιδιά των διαφόρων κοινωνικών τάξεων και στρωμάτων έρχονται στο σχολείο με διαφορετικό μορφωτικό κεφάλαιο. Σύμφωνα με μια άποψη, τη λεγόμενη «υπόθεση του ελλείμματος», το μορφωτικό κεφάλαιο των παιδιών των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων είναι, σε σύγκριση μ' αυτό το μεσαίων και ανωτέρων στρωμάτων, ελλειμματικό... Σύμφωνα με μια άλλη άποψη, τη λεγόμενη «υπόθεση της διαφοράς», τα κοινωνικοπολιτισμικά στοιχεία που φέρνουν οι διάφορες ομάδες, μαθητών, μπορούν να διατηρηθούν και να καλλιεργηθούν (...) Η διαπολιτισμική αγωγή υιοθετεί την υπόθεση της διαφοράς και επιδιώκει την ισότιμη αντιμετώπιση της γλώσσας και του πολιτισμού των μεταναστών στο σχολείο και την κοινωνία των χωρών υποδοχής.

¹⁴⁴ibid

¹⁴⁵ibid

γ) Η αρχή των ίσων ευκαιριών (...) Η αναγνώριση και προώθηση της γλώσσας και του πολιτισμού των μεταναστών συμβάλλουν σημαντικά στη βελτίωση των μορφωτικών ευκαιριών των μεταναστών (...). Το σχολείο οφείλει να δεχτεί το παιδί όπως είναι, και να του δώσει την ευκαιρία να αναπτύξει τις δυνατότητές του και την προσωπικότητά του, με βάση τις δικές του κοινωνικοπολιτισμικές προϋποθέσεις και το δικό του μορφωτικό κεφάλαιο. Η παραδοχή των παραπάνω τριών αξιωμάτων και η προσπάθεια οικοδόμησης μιας παιδαγωγικής θεωρίας πάνω σ' αυτά, έχουν σημαντικές συνέπειες για την ίδια την επιστήμη της αγωγής, καθώς και για την εκπαιδευτική πολιτική».

Επισημαίνει ότι η διαπολιτισμικότητα προϋποθέτει το ξεπέραςμα της στενής έννοιας «έθνους-κράτους», την εγκατάλειψη των εθνοκεντρικών προτύπων που διαπερνούν τα σχολικά προγράμματα και την αποδοχή της πολυπολιτισμικότητας ως μιας ευτυχούς συγκυρίας και πρόκλησης για το μετασχηματισμό των ατόμων και της κοινωνίας σε μια κατεύθυνση που θα χαρακτηρίζεται από την ανεκτικότητα, την αποδοχή του διαφορετικού και της όσμωσης που δημιουργείται από τη συνύπαρξη και συγκατοίκηση ατόμων και ομάδων με πολιτισμικές διαφορές. Τα παραπάνω αξιώματα συμπυκνώνονται στην ακόλουθη διδακτική-μεθοδολογική αρχή της αποδοχής και αξιοποίησης του διπολιτισμικού – διγλωσσικού κεφαλαίου των μαθητών, η οποία έχει ως αφετηρία και στόχο το αναπτυσσόμενο άτομο των πολιτισμικών μειονοτήτων (παιδοκεντρικός προσανατολισμός) που είναι κατά κανόνα κοινωνικοποιούμενο σε διπολιτισμικές - διγλωσσικές συνθήκες μιας πολυπολιτισμικής - πολυγλωσσικής κοινωνίας¹⁴⁶.

Συμπερασματικά, «η διαπολιτισμική αγωγή απευθύνεται σε ντόπιους και ξένους και επιδιώκει να τους ευαισθητοποιήσει έτσι, ώστε να κυριαρχεί μεταξύ τους μια αμοιβαία ανοχή, κατανόηση, αναγνώριση και αποδοχή. Πέρα απ' αυτό, η διαπολιτισμική αγωγή απευθύνεται περισσότερο σε θεσμούς και κοινωνικές ομάδες και λιγότερο στο μεμονωμένο άτομο»¹⁴⁷. Η διαπολιτισμική αγωγή, ως παιδαγωγική αρχή, δεν απευθύνεται μόνο στα μέλη των μειονοτήτων, αλλά σ' όλα τα μέλη της πολυπολιτισμικής κοινωνίας. Και σ' αυτό ακριβώς το σημείο εστιάζεται η βασική διαφορά της από τη πολυπολιτισμική αγωγή και πιο συγκεκριμένα μπορεί να θεωρηθεί ως εξέλιξη του πολυπολιτισμικού μοντέλου που επιφέρει αποτελέσματα αντίθετα από τις επιδιώξεις των μειονοτήτων, οι οποίες διεκδικούν ισότιμη συμμετοχή, παρά περιχαράκωση, στην κοινωνική και πολιτική ζωή των χωρών όπου εγκαθίστανται¹⁴⁸. Η εκπαίδευση που βασίζεται στις αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης ισοδυναμεί με μια «κοινωνική μάθηση», μια «πολιτική παιδεία», «μια αντιρατσιστική εκπαίδευση» με στόχο την εδραίωση της κοινωνικής δικαιοσύνης μεταξύ των ανθρώπων¹⁴⁹. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση δεν περιορίζεται σε θεσμικά, εκπαιδευτικά μέτρα αλλά είναι τρόπος ζωής όπου διαπερνά την εκπαίδευση συνολικά¹⁵⁰.

¹⁴⁶ibid

¹⁴⁷Δαμανάκης, 1998

¹⁴⁸Νικολάου, 2010

¹⁴⁹Μπαγάκης, 2003

¹⁵⁰Δαμανάκης, 1998

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Ο πολιτισμός αποτελεί το βασικό στοιχείο διαφοροποίησης των λαών και ο σεβασμός της πολιτισμικής διαφορετικότητας θεωρείται απαραίτητη προϋπόθεση οικοδόμησης μιας πλουραλιστικής, δημοκρατικής και ειρηνικής κοινωνίας που χαρακτηρίζεται από ανοχή κι ευρύτητα πνεύματος. Ουσιαστικά, ο πολιτισμός κάθε χώρας εκφράζει την εκάστοτε κοινωνική και ανθρώπινη πραγματικότητα, τον τρόπο ζωής των ανθρώπων που την απαρτίζουν και συνιστά σημαντικό στοιχείο της ταυτότητας τους¹⁵¹. Δεδομένης της συνεχόμενης αύξησης των πολυπολιτισμικών κοινωνιών, τόσο οι Διεθνείς οργανισμοί όσο και η Ευρωπαϊκή ένωση μέσα από συμβάσεις και δράσεις αποσκοπούν να συμβάλλουν στην αποδοχή της διαφορετικότητας και στην καταπολέμηση της ανισότητας στην εκπαίδευση λόγω πολιτισμικής ετερότητας. Μέσα από την υιοθέτηση θεμελιωδών στρατηγικών αποσκοπούν στη διάδοση και εδραίωση της πολυπολιτισμικότητας και την εξάλειψη ρατσιστικών συμπεριφορών¹⁵².

3.1. Διεθνείς Οργανισμοί και πολιτισμική ετερότητα

Σημαντική αλλαγή στη δόμηση και λειτουργία της κοινωνίας επέφερε ο καταστατικός χάρτης των Ηνωμένων Εθνών, που υπογράφηκε και ξεκίνησε να εφαρμόζεται το 1945. Αποτελεί θεμελιώδη προσπάθεια των κυβερνήσεων των κρατών που απαρτίζουν τα Ηνωμένα Έθνη να διακηρύξουν την πίστη τους στα ανθρώπινα δικαιώματα, στην αξιοπρέπεια και αξία του ανθρώπου και να συμβάλλουν στην οικοδόμηση μιας κοινωνίας που θα χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη ελευθερία, δικαιοσύνη και ισότητα¹⁵³.

Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στην Οικουμενική διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου που υιοθετήθηκε το 1948. Με την υιοθέτηση αυτή τα άτομα μειονοτικών ομάδων απαιτούν ισότητα και την απαιτούν ως δικαίωμα. Απορρίπτεται η θεωρία της ανωτερότητας κάποιων λαών από άλλους λόγω πολιτισμικών χαρακτηριστικών και κατ' επέκταση ο ρατσισμός θεωρείται κατακριτέος κι όχι κοινωνικά αποδεκτός¹⁵⁴. Σύμφωνα με αυτήν, όλα τα άτομα γεννιούνται ελεύθερα και ίσα απέναντι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα (άρθρο 1) και πρέπει να απολαμβάνουν τα δικαιώματα και τις ελευθερίες τους ανεξαρτήτως φύλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, περιουσίας ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης.

¹⁵¹Βακαλιος, 1997

¹⁵²Kymlicka, 2012

¹⁵³Περιφερειακό Κέντρο πληροφόρησης των Ηνωμένων Εθνών, UNRIC. Διαθέσιμο στο https://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=6&Itemid=6 [Ανακτήθηκε 3 Νοεμβρίου 2018]

¹⁵⁴Kymlicka, 2012

Σύμφωνα με το άρθρο 6, κάθε άτομο όπου κι αν βρίσκεται δικαιούται να γίνεται σεβαστό από το νόμο, ενώ σύμφωνα με το άρθρο 14 έχει το δικαίωμα λόγω διωγμών να ζητά και να του παρέχεται άσυλο σε άλλη χώρα. Το άρθρο 26 αναφέρεται στην εκπαίδευση και συγκεκριμένα κάθε άτομο έχει το δικαίωμα σε αυτήν ενώ ως απώτερος σκοπός του εκπαιδευτικού συστήματος ορίζεται η προώθηση της αλληλοκατανόησης και της ανεκτικότητας ανάμεσα σε όλα τα έθνη, τις θρησκείες και τις φυλές¹⁵⁵.

Η Σύμβαση της Γενεύης επικεντρώνεται στο φλέγον για τη σημερινή εποχή ζήτημα των προσφύγων. Η παραπάνω Σύμβαση υπογράφηκε στις 28.07.1951 και τέθηκε σε ισχύ στις 22.04.1954 και συμπληρώθηκε από το πρωτόκολλο σχετικά με το καθεστώς των προσφύγων, το οποίο τέθηκε σε ισχύ στις 04.10.1967. Πρόκειται για το βασικό νομικό κείμενο στο οποίο ορίζεται ποιος είναι πρόσφυγας, τα δικαιώματά του και οι υποχρεώσεις του απέναντι στο κράτος¹⁵⁶. Πρόσφυγας σύμφωνα με την παραπάνω σύμβαση θεωρείται κάθε άτομο που βρίσκεται έξω από το κράτος του οποίου είναι πολίτης εξαιτίας δικαιολογημένου φόβου ότι θα υποστεί διωγμούς λόγω της φυλής, της θρησκείας, της εθνικότητας, της ιδιότητας μέλους ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας ή των πολιτικών του πεποιθήσεων και επιπλέον η χώρα του δεν δύναται να του παρέχει προστασία ή εξαιτίας του φόβου αυτού δεν επιθυμεί να τεθεί υπό την προστασία αυτή¹⁵⁷. Ο μετανάστης είναι το άτομο που εγκαταλείπει οικειοθελώς τη χώρα του για να εγκατασταθεί μόνιμα ή προσωρινά σε κάποια άλλη.

Ακόμη το 1951 ιδρύθηκε ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης, ο οποίος αποτελείται από 155 κράτη- μέλη, 11 επιπλέον χώρες που κατέχουν το καθεστώς του παρατηρητή και γραφεία σε περισσότερες από 100 χώρες. Πρόκειται για έναν διακυβερνητικό οργανισμό που στις δραστηριότητες που περιλαμβάνονται μεταξύ των άλλων η λειτουργική διαχείριση της μετανάστευσης, η παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας στους μετανάστες και η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους και επιτυγχάνονται κυρίως μέσω υπηρεσιών και συμβούλων στις κυβερνήσεις και στους μετανάστες¹⁵⁸.

Το 1959 υιοθετήθηκε από τα Ηνωμένα Έθνη η Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Παιδιού με την πρώτη αρχή της οποίας αναγνωρίζεται σε όλα τα παιδιά το δικαίωμα να απολαμβάνουν όλα τα δικαιώματα που ορίζονται στη Διακήρυξη

¹⁵⁵ Διεθνής Αμνηστία. Διαθέσιμο στο www.amnesty.gr/universal-declaration-of-human-rights [Ανακτήθηκε 3 Νοεμβρίου 2018]

¹⁵⁶ UNCHR The UN Refugee Agency Greece. Διαθέσιμο στο <https://www.unhcr.org/genikes-plirofories/geneva1951.html> [Ανακτήθηκε 3 Νοεμβρίου 2018]

¹⁵⁷ Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ. Σύμβαση της 28.4.1951 για το καθεστώς των προσφύγων, Διαθέσιμο στο <https://www.unhcr.org/gr/%CE%B7-%CF%83%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85-1951-%CF%83%CF%87%CE%B5%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CE%BC%CE%B5-%CF%84%CE%BF-%CE%BA%CE%B1%CE%B8%CE%B5%CF%83%CF%84%CF%8E%CF%82-%CF%84> [Ανακτήθηκε 4 Νοεμβρίου 2018]

¹⁵⁸ International Organization for Migration, Greece. Διαθέσιμο στο <https://greece.iom.int/el> [Ανακτήθηκε 3 Νοεμβρίου 2018]

ανεξαρτήτως διακρίσεως λόγω φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, περιουσίας, οικογενειακής προέλευσης ή άλλης κοινωνικής θέσης του ίδιου του παιδιού ή της οικογένειάς του.

Η έβδομη αρχή της διακήρυξης αναγνωρίζει σε κάθε παιδί το δικαίωμα της εκπαίδευσης, η οποία πρέπει να παρέχεται δωρεάν και να είναι υποχρεωτική στην στοιχειώδη τουλάχιστον βαθμίδα με απώτερο σκοπό την ανάπτυξη των ικανοτήτων του παιδιού ώστε να γίνει χρήσιμο μέλος της κοινωνίας ενώ η δέκατη αρχή αναφέρεται στην προετοιμασία του παιδιού από ενέργειες που προωθούν θρησκευτικές, φυλετικές ή άλλου είδους διακρίσεις και στην ανατροφή του παιδιού με πνεύμα φιλίας και ανοχής μεταξύ των λαών¹⁵⁹.

Το 1966 ακολούθησε το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα το οποίο αναφέρει στο άρθρο 2 ότι τα συμβαλλόμενα κράτη οφείλουν να εξασφαλίζουν την πλήρη άσκηση των αναγνωριζόμενων δικαιωμάτων σε όλα τα άτομα χωρίς οποιαδήποτε διάκριση φυλής, χρώματος, γένους, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης, περιουσίας, γεννήσεως ή άλλης καταστάσεως¹⁶⁰.

Το άρθρο 13 επικεντρώνεται στο δικαίωμα εκπαίδευσης κάθε ατόμου, στην προώθηση της φιλίας και της ανοχής μεταξύ διαφορετικών ομάδων και στη διατήρηση της ειρήνης μέσω της εκπαίδευσης.

Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα του 1966 αναφέρεται επίσης στη δέσμευση των συμβαλλόμενων μελών να παρέχουν σε όλα τα άτομα ανεξαρτήτως διακρίσεων όλα τα αναγνωρισμένα δικαιώματα. Συγκεκριμένα σύμφωνα με το άρθρο 12 κάθε άτομο έχει το δικαίωμα να εγκαταλείψει οποιαδήποτε χώρα συμπεριλαμβανομένης και της δικής του και σύμφωνα με το άρθρο 13 κάθε αλλοδαπός που βρίσκεται νόμιμα στο έδαφος ενός συμβαλλόμενου κράτους δεν μπορεί να απελαθεί παρα μόνο σε περίπτωση απόφασης που εκδίδει ο νόμος. Στο άρθρο 18 αναφέρεται ότι κάθε άτομο έχει δικαίωμα στην ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας και μπορεί να εκδηλώνει τη θρησκεία ή την πεποίθηση του ατομικά ή από κοινού με άλλους μέσω της λατρείας, πράξεων ιεροτελεστίας, πρακτικής και διδασκαλίας. Το άρθρο 24 επικεντρώνεται στα δικαιώματα που έχει κάθε παιδί στα μέτρα προστασίας που απαιτεί η θέση του ως ανηλίκου χωρίς διάκριση λόγω φυλής, χρώματος, γένους, γλώσσας, θρησκείας, εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης, περιουσίας ή γέννησης. Το άρθρο 27 εστιάζει στις εθνοτικές, γλωσσικές ή θρησκευτικές

¹⁵⁹Τσαούσης, 2007

¹⁶⁰Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης των Ηνωμένων Εθνών, Διεθνές Σύμφωνο οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα. Διαθέσιμο στο http://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=26231[Ανακτήθηκε 12 Νοεμβρίου 2018]

μειονότητες και στο δικαίωμα τους να ασκούν τη δική τους πολιτιστική ζωή, να ασκούν τη δική τους θρησκεία και να χρησιμοποιούν τη δική τους γλώσσα¹⁶¹.

Το ίδιο έτος υπογράφηκε το Διεθνές Σύμφωνο για την εξάλειψη των φυλετικών διακρίσεων το οποίο δεσμεύει τα συμβαλλόμενα κράτη να προωθήσουν την αλληλοκατανόηση όλων των φυλών και να καταπολεμήσουν τις φυλετικές διακρίσεις¹⁶². Το 1989 η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησε ειδική Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού. Πρόκειται για τον πρώτο παγκόσμιο νομικά δεσμευτικό κώδικα για τα δικαιώματα που όλα τα παιδιά πρέπει να απολαμβάνουν. Το άρθρο 2 αναφέρεται στην απαγόρευση των διακρίσεων λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων του παιδιού ή των γονέων του, της εθνικής, εθνικιστικής ή κοινωνικής του καταγωγής, της περιουσίας του, της ανικανότητας του, της γέννησης τους ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης. Το άρθρο 22 αναφέρεται στα παιδιά των προσφύγων είτε αυτά είναι μόνα τους είτε συνοδεύονται από τους γονείς τους. Στα παιδιά αυτά πρέπει να παρέχεται ανθρωπιστική βοήθεια και να δύναται να απολαμβάνουν τα δικαιώματα που τους αναγνωρίζονται. Ιδιαίτερα σημαντικό κρίνεται το δικαίωμα στην εκπαίδευση και δεν πρέπει να αποκλείονται από αυτήν. Στο άρθρο 30 γίνεται αναφορά στις μειονοτικές ομάδες, δηλαδή στις ομάδες που διαθέτουν διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά από την κυρίαρχη ομάδα και σύμφωνα με αυτό κάθε παιδί έχει δικαίωμα να ασκεί την δική του θρησκεία και να χρησιμοποιεί τη δική του γλώσσα¹⁶³.

Εκτός από τις Συμβάσεις και τις Διακηρύξεις των Ηνωμένων Εθνών που αποσκοπούν στην επίτευξη ισότητας και δικαιοσύνης για όλα τα άτομα, αναμφίβολα ο ρόλος που καλείται να διαδραματίσει η Unesco στην προστασία της πολιτισμικής πολυμορφίας και την καταπολέμηση των διακρίσεων είναι σημαντικός λαμβάνοντας υπόψη τις αρμοδιότητές της. Πρόκειται για τον καταλληλότερο Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών σε θέματα εκπαίδευσης σε παγκόσμιο επίπεδο¹⁶⁴. Αποσκοπεί στην προώθηση της ειρήνης και του διαπολιτισμικού διαλόγου, στην οικονομική και

¹⁶¹Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης Ηνωμένων Εθνών, Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και πολιτικά δικαιώματα. Διαθέσιμο στο https://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=26230&Itemid=33 [Ανακτήθηκε 12 Νοεμβρίου 2018]

¹⁶²ΟΗΕ. Διεθνής Σύμβαση για την Κατάργηση κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων. Διαθέσιμο στο <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4c2aff2b2> [Ανακτήθηκε 12 Νοεμβρίου 2018]

¹⁶³ΚΕΔΑ Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Διαθέσιμο στο <http://www.keda.uoa.gr/eclass/modules/document/file.php/TED100/%CE%94%CE%B9%CE%B4%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CE%A0%CE%B1%CE%BA%CE%AD%CF%84%CE%BF/%CE%A5%CF%80%CE%BF%CF%83%CF%84%CE%B7%CF%81%CE%B9%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CE%A5%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CF%8C/%20%CE%A3%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7%20%CE%B3%CE%B9%CE%B1%20%CF%84%CE%B1%20%CE%94%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1%20%CF%84%CE%BF%CF%85%20%CE%A0%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BF%CF%8D.pdf> [Ανακτήθηκε 17 Νοεμβρίου 2018]

¹⁶⁴Τσαούσης, 2007

κοινωνική ανάπτυξη και θέτει στις βασικές της προτεραιότητες την εκπαίδευση για να επιτύχει τους στόχους της¹⁶⁵.

Η προσέγγιση της αναγκαιότητας της εκπαίδευσης των παιδιών των μειονοτικών ομάδων συνδέεται με την γενικότερη ιδεολογική πλατφόρμα της UNESCO η οποία αναφέρεται στα δικαιώματα του ατόμου και κυρίως στα δικαιώματα του παιδιού. Εφαρμόζει προγράμματα «για μια εκπαίδευση για όλους» ώστε να επιτευχθεί η ενσωμάτωση των παιδιών χωρίς διακρίσεις στην σχολική τάξη, η αποδοχή τους από το κοινωνικό σύνολο και η άρση των εμποδίων που ευνοούν τις κοινωνικές ανισότητες¹⁶⁶.

Συγκεκριμένα, επιδιώκει να συμβάλει στην εξάλειψη του αναλφαβητισμού και τον εκδημοκρατισμό της Παιδείας. Ο εκδημοκρατισμός της Παιδείας αναφέρεται στην πρόσβαση όλων στην εκπαίδευση και για αυτό το λόγο η Unesco στρέφεται κυρίως στη διερεύνηση του φαινομένου της εγκατάλειψης της σχολικής φοίτησης και προσπαθεί να εξασφαλίσει την πρόσβαση κάθε ατόμου στα βασικά στοιχεία της οικουμενικής γνώσης, τον σεβασμό των δικαιωμάτων του ατόμου και κυρίως του δικαιώματος κάθε ατόμου στην μόρφωση μέσα από τον αγώνα κατά των διακρίσεων.

Ο αναλφαβητισμός αποτελεί μία από τις σοβαρότερες μορφές ανισότητας και συνδέεται άμεσα με τα άτομα που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση λόγω εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, οικονομικής κατάστασης κλπ. Στόχος της Unesco δεν είναι απλώς η προώθηση του αλφαβητισμού και η κατάκτηση των βασικών γνώσεων γραφής και ανάγνωσης αλλά η συμβολή του στην απελευθέρωση και προκοπή του ανθρώπου στην κοινωνία. Η παιδεία θεωρείται ότι έχει μία δυναμική σχέση με τον πολιτισμό καθώς η ολοκληρωμένη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου που συνιστά βασικό σκοπό της συνδέεται άμεσα με τον πολιτισμό και το παρελθόν του ατόμου. Η Unesco παρακινεί τον κάθε λαό να αναζητά το παρελθόν του, να διατηρεί την ταυτότητά του αλλά ταυτόχρονα να αποδέχεται και να σέβεται την πολιτισμική ιδιαιτερότητα.

Ακόμη η Unesco αναγνωρίζει την αναγκαιότητα της διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας του παιδιού και τονίζει το πλήθος των πλεονεκτημάτων που αυτή συνεπάγεται¹⁶⁷. Στο άρθρο 2 της απόφασης που έλαβε το 1953 αναφέρεται ότι η μητρική γλώσσα συνιστά το καλύτερο μέσο διδασκαλίας ενός παιδιού καθώς πρόκειται για ένα σημαντικό στοιχείο της πολιτισμικής του ταυτότητας, η χρησιμοποίηση του οποίου του δημιουργεί ένα αίσθημα ασφάλειας και αποδοχής και συμβάλλει στη

¹⁶⁵Unesco, Η εκπαίδευση στον 21^ο αιώνα. Διαθέσιμο στο <http://www.unesco.org/new/en/kingston/education-for-the-21st-century/> [Ανακτήθηκε 19 Νοεμβρίου 2018]

¹⁶⁶Τούλιας, 2005

¹⁶⁷Global Partnership for education. Children learn better in their mother tongue. Διαθέσιμο στο <http://www.globalpartnership.org/blog/children-learn-better-their-mother-tongue> [Ανακτήθηκε 4 Δεκεμβρίου 2018]

διατήρηση της συναισθηματικής του ισορροπίας, ένα μέσο ταύτισης του παιδιού με την οικογένειά του και ένα σημαντικό σύστημα σημάτων που εξασφαλίζει την ικανότητα έκφρασης και κατανόησης και συμβάλλει στην πνευματική και κοινωνική του ανάπτυξη και στη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης προσωπικότητας. Αντίθετα, η μη αποδοχή της μητρικής γλώσσας του παιδιού και η επαφή του με μία τελείως άγνωστη για αυτό πραγματικότητα που δημιουργεί αίσθημα ανασφάλειας και πολλές φορές οδηγεί στην ανάπτυξη μαθησιακών δυσκολιών, σχολικής αποτυχίας, κοινωνικού αποκλεισμού και περιθωριοποίησης. Η αναγνώριση λοιπόν της μητρικής γλώσσας ως γλώσσας διδασκαλίας συνδέεται με την γενικότερη ιδεολογική πλατφόρμα της Unesco και την επίτευξη απώτερων στόχων όπως είναι η εξασφάλιση των δικαιωμάτων του ατόμου και συγκεκριμένα του δικαιώματος για ίσες ευκαιρίες και για πλήρη ένταξη στην κοινωνική και πολιτική ζωή¹⁶⁸.

Η σύσταση του 1974

Ήδη από το 1951, η Unesco θεωρούσε «αξιωματικά ότι καλύτερο μέσο για τη διδασκαλία ενός παιδιού είναι η μητρική γλώσσα». Προς εφαρμογή των εξαγγελιών της, από το 1953 και μετά θέτει σε εφαρμογή το Σύστημα των Συνεργαζόμενων Σχολείων (Ecoles Associees). Το τμήμα Παιδείας για την Παγκόσμια Συνεργασία και Ειρήνη σχεδιάζει και εφαρμόζει πειραματικά σε πολυάριθμα εκπαιδευτικά ιδρύματα όλων των χωρών “projects” -όπως τα ονόμαζαν - με σκοπό οι μαθητές να γνωρίσουν καλύτερα τα παγκόσμια προβλήματα, να τους δοθεί ευκρινώς το νόημα μιας υγιέστερης κατανόησης για τα άλλα έθνη και τους ξένους πολιτισμούς έτσι ώστε να γεννηθούν σε αυτά ευνοϊκοί τρόποι συμπεριφοράς και στάσεις προς την Παγκόσμια κατανόηση¹⁶⁹. Πρόκειται ουσιαστικά για το πρώτο πρόγραμμα σχολικής οργάνωσης βάσει των αρχών της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

Στις 19 Νοεμβρίου 1974, στην 18^η Σύνοδο της UNESCO , ψηφίστηκε η Σύσταση για μια παιδεία με παγκόσμια διάσταση η οποία στηρίζεται στην παγκόσμια κατανόηση, συνεργασία, ειρήνη καθώς και στα Δικαιώματα του Ανθρώπου και στις θεμελιώδεις ελευθερίες του (“recommendation concerning education for international understanding, co-operation and peace and education relating to human rights and fundamental freedoms”). Η Σύσταση περιέχει δέκα κεφάλαια και σαράντα πέντε άρθρα, με σημαντικότερο το κεφάλαιο III. Σε αυτό το κεφάλαιο αναφέρονται οι κατευθυντήριες αρχές και οι στόχοι της παγκόσμιας εκπαίδευσης και για πρώτη φορά αναφέρεται ο όρος «διαπολιτισμική εκπαίδευση», που αργότερα υιοθετήθηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης και την Ε.Ε. Οι στόχοι λοιπόν της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, όπως διατυπώνονται στο επίσημο αυτό κείμενο είναι:

- Διεθνής διαπολιτισμική διάσταση και παγκόσμια προοπτική της εκπαίδευσης σε όλα τα επίπεδα και σε όλες τις μορφές της.
- Η κατανόηση και ο σεβασμός προς όλους τους λαούς, τον πολιτισμό τους, τις αξίες τους και τον τρόπο ζωής τους.

¹⁶⁸Κανακίδου, Παπαγιάννη, 1998

¹⁶⁹Μπαλασσά-Φλέγκα, 2003

- Η πεποίθηση ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι και ότι οι πολιτισμικές και γλωσσικές διαφορές δεν αποτελούν αποδιοργανωτικό παράγοντα, αλλά αντίθετα είναι φορείς αλληλοεμπλουτισμού.
- Η συνειδητή γνώση ότι ανάμεσα στους λαούς και τα έθνη όλου του κόσμου υπάρχει αλληλεξάρτηση
- Η ικανότητα επικοινωνίας με τους άλλους
- Η συνειδητή γνώση όχι μόνο των δικαιωμάτων αλλά και των υποχρεώσεων που έχουν ο ένας απέναντι στον άλλον.
- Η κατανόηση της ανάγκης για διεθνή αλληλεγγύη και συνεργασία, η οποία θα καλλιεργείται μέσω της κατάλληλης διαπολιτισμικής αγωγής.

Στο κεφάλαιο V της Σύστασης περιγράφονται οι ειδικές όψεις της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Εδώ αναφέρεται ρητά ότι μια διαπολιτισμική παιδαγωγική θα πρέπει να προτείνει ως αντικείμενο διδασκαλίας την ισότητα των δικαιωμάτων όλων των ανθρώπων, τη χρήση της επιστήμης και τεχνολογίας, την παράθεση των αρχών του Διεθνούς Δικαίου, δράσεις για την εξάλειψη του ρατσισμού και του αναλφαβητισμού, τη χρήση, διαχείριση και συντήρηση των φυσικών πόρων και τη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Στο τελευταίο κεφάλαιο η Σύσταση προβλέπει ρητά την υποχρέωση των κρατών-μελών να προωθήσουν τη διεθνή συνεργασία με σκοπό την ανάπτυξη της διεθνούς- διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

Σε κάθε περίπτωση η Unesco, μέσω των υπηρεσιών της, εφάρμοσε προγράμματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στα Συνεργαζόμενα Σχολεία. Επωφελήθηκε από την υπερδεκαετή λειτουργία και εμπειρία τους ώστε να κάνει πράξη όσα προανήγγειλε σε θεσμικό επίπεδο¹⁷⁰.

Πέρα από την Unesco, καταλυτικός θεωρείται ο ρόλος της Unicef η οποία συστάθηκε το 1946 ως Διεθνές Ταμείο Άμεσης Βοήθειας των Ηνωμένων Εθνών για τα παιδιά και επεκτάθηκε από το 1950 και σε πρόγραμμα παροχής βοήθειας σε θέματα εκπαιδευτικού ενδιαφέροντος¹⁷¹.

Οραματίζεται μια κοινωνία που θα παρέχει σε κάθε παιδί ίσες ευκαιρίες σε μια ποιοτική εκπαίδευση και γι αυτό το λόγο υποστηρίζει καινοτόμα προγράμματα και πρωτοβουλίες που αφορούν κυρίως περιθωριοποιημένα παιδιά, παιδιά μειονοτήτων, παιδιά που έχουν βιώσει τις καταστροφικές συνέπειες ένοπλων συρράξεων κλπ. Μέσα από τις δράσεις της επιδιώκει να συμβάλλει στην παροχή υψηλής ποιότητας εκπαίδευσης για όλα τα παιδιά, εξαλείφοντας κάθε είδους ανισότητα καθώς θεωρεί ότι η εκπαίδευση αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη και την ευημερία κάθε παιδιού και θεμέλιο λίθο για την πρόοδο των κοινωνιών¹⁷². Στους βασικούς στόχους της αναφέρεται 2 εκατομμύρια παιδιά να αποκτήσουν πρόσβαση στην επίσημη και ανεπίσημη εκπαίδευση, 3 εκατομμύρια παιδιά να έχουν τη δυνατότητα να λαμβάνουν ψυχολογική υποστήριξη και 2,9 εκατομμύρια παιδιά να ξεπεράσουν το

¹⁷⁰Μπαλασσά-Φλέγκα,2003

¹⁷¹Τσαούσης, 2007

¹⁷²Unicef <https://www.unicef.org/> [Ανακτήθηκε 15 Νοεμβρίου 2018]

πρόβλημα του υποσιτισμού σύμφωνα με τους στόχους που τίθενται στο «Humanitarian Action for Children 2016»¹⁷³.

Σύμφωνα με τη Unicef πρέπει να παρέχονται σε όλα τα παιδιά ίσες ευκαιρίες στη ζωή ώστε να επιτευχθεί βιώσιμη ανάπτυξη, σταθερότητα και κοινή ευημερία. Για αυτό, κρίνεται απαραίτητη η καταπολέμηση της ανισότητας που απειλεί τις κοινωνίες και η επίτευξη ισότητας και δικαιοσύνης καθώς σε διαφορετική περίπτωση το 2030 υπολογίζεται ότι 60 εκατομμύρια παιδιά στον κόσμο θα παραμείνουν εκτός υποχρεωτικής σχολικής εκπαίδευσης βιώνοντας έντονα το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού¹⁷⁴.

Δεδομένου του γεγονότος ότι τα περισσότερα παιδιά που οδηγούνται στον αποκλεισμό από το εκπαιδευτικό σύστημα προέρχονται από χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα και μειονοτικές κοινωνικές ομάδες, η Unicef συνεργάζεται με κυβερνήσεις, άλλους οργανισμούς των Ηνωμένων Εθνών, μη κυβερνητικούς διεθνείς οργανισμούς, με την κοινωνία των πολιτών και αναπτυξιακές τράπεζες με σκοπό την μεγιστοποίηση των πόρων για την εκπαίδευση και την επίτευξη βελτιώσεων σε αυτόν τον τομέα¹⁷⁵.

Ωστόσο παρά τις προσπάθειες των Διεθνών Οργανισμών να συμβάλουν στη δημιουργία μιας δίκαιης και δημοκρατικής κοινωνίας, η προάσπιση των δικαιωμάτων του ατόμου και των δημοκρατικών ελευθεριών συνεχίζει να συνιστά σημαντική πρόκληση για τις ανεπτυγμένες χώρες. Υπάρχει λοιπόν αρκετός δρόμος να διανυθεί ώστε να επιτευχθεί πλήρως ο στόχος της εξάλειψης των διακρίσεων και της οικοδόμησης μιας κοινωνίας βασισμένης στην αλληλοκατανόηση και την ανοχή.

¹⁷³Unicef. Humanitarian action for children 2016. Διαθέσιμο στο <https://www.unicef.org/reports/humanitarian-action-children-2019-overview> [Ανακτήθηκε 15 Δεκεμβρίου 2018]

¹⁷⁴Unicef. The state of the world's children 2016: A fair chance for every child, Διαθέσιμο στο https://www.unicef.org/publications/files/UNICEF_SOWC_2016.pdf [Ανακτήθηκε 15 Δεκεμβρίου 2018]

¹⁷⁵Unicef. Keeping our promises to children: An agenda for Action, Διαθέσιμο στο https://www.unicef.org/turkmenistan/Keeping_our_promise_to_children.pdf [Ανακτήθηκε 15 Δεκεμβρίου 2018]

3.2.Ευρώπη - Ευρωπαϊκή εκπαιδευτική Πολιτική

Οι αρμοδιότητες και οι δράσεις της Ένωσης στους τομείς της εκπαίδευσης, της κατάρτισης, της νεολαίας και του αθλητισμού, είναι υποστηρικτικές/ συντονιστικές (Άρθρο 6 ΣΛΕΕ και Άρθρα 165-166 ΣΛΕΕ)¹⁷⁶. Η Επιτροπή συνεργάζεται με τα κράτη μέλη της ΕΕ για την ανάπτυξη των συστημάτων σχολικής εκπαίδευσης. Η Ένωση συμβάλλει στην ανάπτυξη παιδείας υψηλού επιπέδου, ενθαρρύνοντας τη συνεργασία μεταξύ κρατών μελών και, αν αυτό απαιτείται, υποστηρίζοντας και συμπληρώνοντας τη δράση τους, σεβόμενη ταυτόχρονα πλήρως την αρμοδιότητα των κρατών μελών για το περιεχόμενο της διδασκαλίας και την οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος, καθώς και την πολιτιστική και γλωσσική τους πολυμορφία¹⁷⁷.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία και μετά από διαβούλευση με την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, θεσπίζουν μέτρα για να συμβάλουν στην υλοποίηση των στόχων, χωρίς να εναρμονίζουν τις νομοθετικές και κανονιστικές διατάξεις των κρατών μελών και το Συμβούλιο, μετά από πρόταση της Επιτροπής, διατυπώνει συστάσεις¹⁷⁸.

Η Επιτροπή συνεργάζεται με τα κράτη μέλη της ΕΕ για την ανάπτυξη των συστημάτων σχολικής εκπαίδευσης. Μολονότι κάθε κράτος μέλος είναι υπεύθυνο για την οργάνωση και τα προγράμματα σπουδών των δικών του συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης, η συνεργασία σε επίπεδο ΕΕ για θέματα κοινού ενδιαφέροντος προσφέρει πλεονεκτήματα¹⁷⁹. Βοηθά με τον καθορισμό κοινών στόχων, την ανταλλαγή ορθών πρακτικών και την χρηματοδότηση προγραμμάτων για την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού και την ενίσχυση της διαπολιτισμικότητας. Η έννοια του διαπολιτισμικού διαλόγου στο πλαίσιο σεβασμού της πολυπολιτισμικότητας αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα στην διαμόρφωση και εφαρμογή των κοινοτικών πολιτικών και βρίσκεται πλέον ψηλά στην Ευρωπαϊκή πολιτική ατζέντα λόγω των αυξανόμενων πιέσεων που δημιουργεί η «συνάντηση των πολιτισμών»¹⁸⁰.

Η προσπάθεια της ΕΕ να ομογενοποιήσει τις πολιτικές ενσωμάτωσης δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμη, γιατί παρά τις ενδιαφέρουσες προτάσεις που έχουν γίνει κατά καιρούς, τα μέτρα αυτά δεν έχουν υιοθετηθεί πλήρως από τις χώρες-μέλη, λόγω του ότι σε κάθε μια από αυτές ισχύουν διαφορετικά νομοθετικά πλαίσια.

Στη Στρατηγική της Λισσαβόνας αποφασίστηκε ο συντονισμός των εκπαιδευτικών πολιτικών των κρατών μελών μέσω της «Ανοιχτής Μεθόδου

¹⁷⁶Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. ΕΝΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΑΠΟΔΟΣΗ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΈΝΩΣΗ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΈΝΩΣΗΣ 9.05.2008(2008/C 115/01). Διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3AC2008/115/01> [Ανακτήθηκε 22 Φεβρουαρίου 2019]

¹⁷⁷ibid

¹⁷⁸ibid

¹⁷⁹Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Λίγα λόγια για τη σχολική πολιτική. Διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/education/policies/school/about-school-policy_el [Ανακτήθηκε 9 Μαρτίου 2019]

¹⁸⁰Υπουργείο Πολιτισμού. Διαπολιτισμικός διάλογος κι ευρωπαϊκό, διεθνές περιβάλλον. Διαθέσιμο στο <http://interculture.culture.gr/gr/texts.html> [Ανακτήθηκε 18/3/2019]

Συντονισμού»- ΑΜΣ. Η ΑΜΣ είναι μια διακυβερνητική μέθοδος η οποία επεκτείνεται και σε πολιτικές όπως η Εκπαίδευση κι η Κατάρτιση που ανήκουν στην εθνική δικαιοδοσία των κρατών μελών. Από το 2000, με τη στρατηγική της Λισαβόνας και τη στρατηγική «Ευρώπη 2020», η εκπαίδευση συνδέεται ολοένα και περισσότερο με την ευρωπαϊκή ανταγωνιστικότητα και η ΑΜΣ έχει γίνει ένας ευρέως αποδεκτός τρόπος λήψης πολιτικών στην εκπαιδευτική πολιτική της ΕΕ, τόσο μεταξύ πολλών κρατών μελών όσο και από την Επιτροπή. Ωστόσο, αυτό το νέο εργαλείο, το οποίο φαίνεται να επιτρέπει τη «διακυβέρνηση χωρίς εξουσία», χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο σε ένα ευρύ φάσμα εκπαιδευτικών θεμάτων, όπως η ίση μεταχείριση, η κοινωνική ένταξη των νέων και η ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών.

Η ΑΜΣ για την εκπαίδευση μετά την επικαιροποίηση για την περίοδο 2010-2020 βασίζεται:

α) στην υιοθέτηση κατευθυντήριων γραμμών και στόχων που πρέπει να υλοποιηθούν σε συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα και τομέων προτεραιότητας για κάθε τριετή κύκλο εργασίας (π.χ.2009-2011)

β) στην υιοθέτηση ποσοτικών δεικτών και σημείων αναφοράς , έτσι ώστε να μπορεί να επιτευχθεί σύγκριση τόσο σε σχέση με την επίτευξη των στόχων όσο και μεταξύ των κρατών, με την αξιοποίηση στοιχείων και δεδομένων από ευρωπαϊκούς και διεθνείς οργανισμούς,

γ) στην εκπόνηση εθνικών σχεδίων δράσης, όπου περιγράφονται οι εθνικές στρατηγικές και τα μέσα υλοποίησης σε εθνικό και υπο-εθνικό επίπεδο και στην υποβολή εθνικών εκθέσεων, όπου καταγράφεται η πρόοδος των κρατών μελών,

δ) σε μια διαδικασία αμοιβαίας αξιοποίησης διδαγμάτων μέσα από διαδικασίες μάθησης, ανταλλαγής καλών πρακτικών, σύστασης ομάδων εμπειρογνομόνων και διάδοσης των αποτελεσμάτων,

ε) σε ένα μηχανισμό περιοδικής παρακολούθησης της προόδου (monitoring)) τόσο από τα κοινοτικά όργανα, δηλαδή, από τις κοινές εκθέσεις της Επιτροπής και του Συμβουλίου, όσο και μεταξύ των κρατών μελών

στ) στην αξιοποίηση των κοινοτικών προγραμμάτων¹⁸¹.

Μεταξύ των ευρύτερων στόχων που επιδιώκει η ευρωπαϊκή εκπαιδευτική πολιτική περιλαμβάνονται και οι ακόλουθοι¹⁸²:

- η προώθηση της ευρωπαϊκής ταυτότητας,
- η καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας,
- η συμβολή στη συγκρότηση της ευρωπαϊκής ιθαγένειας με την ανάπτυξη της ιδέας του ευρωπαϊκού πολίτη,
- η προετοιμασία των νέων για την καλύτερη και απρόσκοπτη ένταξή τους στην ενιαία ευρωπαϊκή αγορά εργασίας,
- η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού με τη διερεύνηση των δυνατοτήτων πρόσβασης μειονοτικών κατηγοριών πληθυσμού στην εκπαιδευτική διαδικασία και με

¹⁸¹Ασδεράκη, 2016

¹⁸²Τσαούσης, 2005

τον αποπροσανατολισμό και την εξασφάλιση δυνατοτήτων επανένταξης ενηλίκων στην αγορά εργασίας,

-η διασφάλιση των προϋποθέσεων της ελεύθερης διακίνησης και εγκατάστασης για επαγγελματικούς λόγους των κρατών μελών,

-η προώθηση της συνεργασίας μεταξύ εκπαιδευτικών ιδρυμάτων,

-η σύνδεση της εκπαίδευσης με την κοινωνία και την παραγωγή με την προώθηση της συνεργασίας μεταξύ των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων αφενός και των επιχειρήσεων και των επιστημονικών και επαγγελματικών οργανώσεων, αφετέρου

-η εξασφάλιση ενός υψηλά εκπαιδευμένου και ευπροσάρμοστου στις νέες τεχνολογικές εξελίξεις εργατικού δυναμικού, υπό συνθήκες περιοριζόμενης ανανέωσης και εντεινόμενης γήρανσης του οικονομικού ενεργού πληθυσμού,

-η εξασφάλιση της δυνατότητας παραγωγής και χρήσης σύγχρονης τεχνολογίας, που θα καθιστά την Ευρωπαϊκή Ένωση ικανή να αναπτύσσεται οικονομικά και να διατηρεί ένα υψηλό βιοτικό επίπεδο υπό συνθήκες παγκοσμιοποίησης της οικονομίας και έντονου και σκληρού ανταγωνισμού.

Η εκπαιδευτική πολιτική της Κοινότητας μπορεί να διακριθεί σε **γενική** και **ειδική**¹⁸³.

Η γενική εκπαιδευτική πολιτική αναφέρεται στο εκπαιδευτικό έργο και την προσφορά εκπαιδευτικών υπηρεσιών γενικώς, όποιοι και αν είναι οι φορείς, τα επίπεδα, οι διαδικασίες και ο πληθυσμός στον οποίο απευθύνονται. Η ειδική εκπαιδευτική πολιτική αφορά ιδιαίτερες κατηγορίες πληθυσμού (π.χ. μειονεκτούσες ομάδες, άτομα με ειδικές ανάγκες, κλπ.) ή μέτρα και πρωτοβουλίες που αναφέρονται σε ειδικά θέματα, όπως είναι π.χ. η ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών (πρόγραμμα ΕΥΡΥΔΙΚΗ), η προώθηση της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, η ανάπτυξη σύγχρονης εκπαιδευτικής τεχνολογίας και καινοτόμων μορφών εκπαίδευσης και κατάρτισης.

Η ευρωπαϊκή εκπαιδευτική πολιτική μπορεί επίσης να διακριθεί σε **τυπική** και **άτυπη**¹⁸⁴.

Η εκπαιδευτική πολιτική που ασκείται από την Κοινότητα μπορεί να είναι τυπική κατά δύο (2) έννοιες: πρώτον, γιατί επιδιώκει σαφείς και συγκεκριμένους στόχους που προβλέπονται από τη Συνθήκη (άρθρα 126 και 127), δεύτερον, γιατί η ασκούμενη εκπαιδευτική πολιτική εφαρμόζεται μέσω των επίσημων εκπαιδευτικών φορέων κάθε χώρας μέλους, που χορηγούν ακαδημαϊκούς και /ή επαγγελματικούς τίτλους σπουδών.

Η Ευρωπαϊκή σκηνή έχει εκφράσει έντονο ενδιαφέρον και εξετάζει, πέρα από την οικονομική και πολιτική κατάσταση των χωρών, την εκπαιδευτική και πολιτισμική πλευρά τους. Ανάμεσα στα διάφορα κείμενα, διατάγματα, οδηγίες, ρυθμίσεις και κανονισμούς που έχουν δημοσιευτεί κατά καιρούς στα πλαίσια της επίσημης ευρωπαϊκής πολιτικής, υπάρχουν κάποια κείμενα που έχουν άμεση σχέση με την

¹⁸³ibid

¹⁸⁴ibid

επίσημη εκπαιδευτική πολιτική των κρατών μελών της Ευρώπης και αποτελούν ορόσημο για την ευρωπαϊκή εκπαιδευτική πολιτική.

Το Συμβούλιο Πολιτιστικής Συνεργασίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου έχει καθορίσει τις κατευθυντήριες γραμμές για τον ρόλο που θα μπορούσε να διαδραματίσει το σχολείο στις πολυεθνικές κοινωνίες.

Πιο συγκεκριμένα σχετικά με τις προς μετάδοση γνώσεις, το σχολείο πρέπει να εφαρμόσει μια σειρά αλλαγών με στόχο να αναδεικνύει ό,τι πιο γενικό, σταθερό, αδιαμφισβήτητο και γι' αυτό λιγότερο πολιτισμικό, υπάρχει. Πολύ σημαντικό είναι το τι διδάσκονται τα παιδιά για τους άλλους λαούς και κυρίως τους γειτονικούς, γι' αυτό πρέπει να υπάρξει ένας μετασχηματισμός της ιστορικής και γεωγραφικής προσέγγισης σύμφωνα με μια λιγότερο εθνοκεντρική αντίληψη, δίνοντας προσοχή στην μελέτη των δεσμών μεταξύ των λαών.

Επίσης, πρέπει να δοθεί έμφαση: στην ενίσχυση της σημασίας των ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών με ιδιαίτερη προσοχή για τα θρησκευτικά γεγονότα, στην μελέτη των ΜΜΕ ώστε να τα αντιμετωπίζουν οι μαθητές με κριτικό πνεύμα και να αποκωδικοποιούν τα μηνύματα και τη δύναμη επιρροής τους, στην εμπάθυνση της σημασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και στην κριτική θεώρηση των αιτιών στις οποίες οφείλονται η έλλειψη ανεκτικότητας και εμπιστοσύνης και η ξενοφοβία.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο, αυτό της ανάπτυξης δεξιοτήτων ή κλίσεων, το σχολείο πρέπει να επιστήσει την προσοχή στην ανάπτυξη επικοινωνίας ανάμεσα στα άτομα και την κοινότητα, στην ανακάλυψη του άλλου και τη σύναψη σχέσεων μαζί του με παράλληλη αποφυγή της αντιμετώπισής του ως εμπόδιο και στην ενεργοποίηση της κριτικής ικανότητας των μαθητών σε σχέση με την ιδιαίτερη ταυτότητά τους, συσχετίζοντάς την με την οικουμενικότητα του ανθρώπου και των θεμελιακών του δικαιωμάτων.

Τέλος, το διαπολιτισμικό σχολείο οφείλει να εφαρμόζει νέα εκπαιδευτικά μοντέλα. Πρέπει να προωθεί τη συνεργασία ανάμεσα σε όλους όσους εμπλέκονται μαζί του άμεσα ή έμμεσα (πχ: οικογένεια, κοινωνικοί εταίροι, συνοικία, ΜΜΕ) και να επιδιώκει ίσες ευκαιρίες για όλους, άτομα και κοινότητα. Το σχολείο πρέπει να εμπιθύνει στη γνώση των θρησκευτικών γεγονότων και να είναι σε θέση να ενσωματώσει στη διεθνή διάσταση τους διάφορους πολιτισμούς. Είναι σημαντικό να μπορεί να εντοπίσει τις ομοιότητες που συνδέουν τα διαφορετικά πολιτιστικά πρότυπα και τις διαφορετικές κουλτούρες γιατί το να βρει κανείς τις ομοιότητες, συνήθως, είναι δυσκολότερο από το να εντοπίσει τις διαφορές.

Η Επιτροπή στηρίζει τις εθνικές προσπάθειες με δύο κυρίως τρόπους:

- Συνεργάζεται στενά με τους εθνικούς φορείς χάραξης πολιτικής για να τους στηρίζει στην ανάπτυξη πολιτικών και συστημάτων για τη σχολική εκπαίδευση και παράλληλα παρακολουθεί την πρόοδο προς την επίτευξη των στόχων στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου. Η Επιτροπή συγκεντρώνει και ανταλλάσσει πληροφορίες και αναλύσεις και ενθαρρύνει την ανταλλαγή πολιτικών και προσεγγίσεων. Ένας τρόπος είναι μέσω των ομάδων εργασίας του πλαισίου «ΕΚ 2020». Από

το 2016, η ομάδα εργασίας διαθέτει ευρεία εντολή για την ανάπτυξη της διακυβέρνησης των συστημάτων σχολικής εκπαίδευσης με στόχο την επίτευξη υψηλότερης ποιότητας μέσω της βιώσιμης καινοτομίας και της ευρύτερης πρόσβασης.

- Μέσω του προγράμματος Erasmus+, η Επιτροπή συμβάλλει σημαντικά σε σχέδια ευρωπαϊκής συνεργασίας που προωθούν την κινητικότητα εκπαιδευτικών και μαθητών.

Οι υπουργοί Παιδείας των κρατών μελών της ΕΕ έχουν ορίσει τους ακόλουθους τομείς προτεραιότητας:

- Όλοι οι μαθητές θα πρέπει να αναπτύξουν βασικές ικανότητες για τη διά βίου μάθηση. Αυτό μπορεί να υποστηριχθεί με τον επανασχεδιασμό των προγραμμάτων σπουδών και της αξιολόγησης, την παροχή κατάρτισης για το προσωπικό των σχολείων και την ενίσχυση της διαθεσιμότητας και της αξιοποίησης καλής ποιότητας εργαλείων και πόρων μάθησης
- Κάθε μαθητής θα πρέπει να επωφελείται από υψηλής ποιότητας μαθησιακές εμπειρίες και η προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα θα πρέπει να είναι ευρύτερα διαθέσιμη.
- Η στήριξη μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, συμπεριλαμβανομένων των μεταναστών στην ΕΕ, πρέπει να βελτιωθεί σε επίπεδο σχολείου, και θα πρέπει να μειωθεί η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου
- Οι εκπαιδευτικοί, οι διευθυντές σχολείων και οι επιμορφωτές εκπαιδευτικών πρέπει να λαμβάνουν περισσότερη στήριξη, η οποία θα περιλαμβάνει διαρκείς ευκαιρίες επαγγελματικής εξέλιξης και ευέλικτες και ελκυστικές επιλογές σταδιοδρομίας
- Η διασφάλιση της ποιότητας θα πρέπει να αναπτυχθεί περαιτέρω ώστε να εξασφαλιστεί μια πιο αποτελεσματική, δίκαιη και αποδοτική διακυβέρνηση της σχολικής εκπαίδευσης και να διευκολυνθεί η κινητικότητα για όσους συμμετέχουν σε δραστηριότητες παροχής εκπαίδευσης και κατάρτισης.

Η Επιτροπή έχει θεσπίσει το πλαίσιο ευρωπαϊκής πολιτικής συνεργασίας (ΕΚ 2020) για την προώθηση της συνεργασίας στην ανάπτυξη βέλτιστων πρακτικών στους τομείς της εκπαίδευσης και της κατάρτισης. Επίσης, εκπονεί τακτικές μελέτες σχετικά με την κατάσταση σε όλη την Ευρώπη, για την παρακολούθηση της προόδου όσον αφορά την ανάπτυξη και τη μεταρρύθμιση των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης.

Το μέλλον της σχολικής πολιτικής στην ΕΕ

Η ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με την ανάπτυξη των σχολείων και την άριστη διδασκαλία για μια καλή αρχή στη ζωή παρέχει στοιχεία και προτείνει δράσεις για τη βελτίωση της ποιότητας και της συμμετοχικότητας στη σχολική εκπαίδευση, των ικανοτήτων των εκπαιδευτικών και των διευθυντών σχολείων, καθώς και της διακυβέρνησης των σχολείων. Το συνοδευτικό έγγραφο εργασίας των υπηρεσιών της

Επιτροπής παρέχει στοιχεία που στηρίζουν τις προτάσεις που περιλαμβάνονται στην ανακοίνωση.

Στην ανακοίνωσή της «Χτίζοντας μια ισχυρότερη Ευρώπη»: ο ρόλος των πολιτικών για τη νεολαία, την εκπαίδευση και τον πολιτισμό, η Επιτροπή πρότεινε μια δεύτερη δέσμη πρωτοβουλιών που αναδεικνύουν τον καίριο ρόλο της εκπαίδευσης, της νεολαίας και του πολιτισμού στην οικοδόμηση του μέλλοντος της Ευρώπης¹⁸⁵.

Επιπλέον, η ανακοίνωση της Επιτροπής με τίτλο «Ισχυροποίηση της ευρωπαϊκής ταυτότητας μέσω της εκπαίδευσης και του πολιτισμού» παρουσιάζει το όραμα για έναν Ευρωπαϊκό Χώρο Εκπαίδευσης. Σύμφωνα με αυτή την ανακοίνωση, η κινητικότητα, η αμοιβαία αναγνώριση των διπλωμάτων και περιόδων σπουδών στο εξωτερικό, η εκμάθηση γλωσσών, η προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα, το επάγγελμα του εκπαιδευτικού, η καινοτομία και οι ψηφιακές τεχνολογίες συνιστούν βασικούς τομείς συνεργασίας στην ΕΕ στον τομέα της σχολικής εκπαίδευσης¹⁸⁶.

Η έκθεση παρακολούθησης είναι η εμβληματική ετήσια έκδοση της Επιτροπής σχετικά με την εκπαίδευση και την κατάρτιση στην ΕΕ. Για όγδοη συνεχή χρονιά, η έκθεση παρακολούθησης της εκπαίδευσης και της κατάρτισης για το 2019 συγκεντρώνει ευρύ φάσμα στοιχείων για να καταδείξει την εξέλιξη των εθνικών συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ). Η έκθεση μετρά την πρόοδο των χωρών προς την επίτευξη των στόχων του στρατηγικού πλαισίου Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2020 (ΕΚ 2020) για την ευρωπαϊκή συνεργασία στους συγκεκριμένους τομείς. Παρέχει επίσης στοιχεία σχετικά με τα μέτρα που λαμβάνονται για την αντιμετώπιση των θεμάτων που σχετίζονται με την εκπαίδευση στο πλαίσιο της διαδικασίας του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου. Η έκθεση παρακολούθησης διατυπώνει προτάσεις για μεταρρυθμίσεις πολιτικής χάρη στις οποίες τα εθνικά συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης θα ανταποκρίνονται καλύτερα στις ανάγκες της κοινωνίας και της αγοράς εργασίας. Επιπλέον, η έκθεση βοηθά στον εντοπισμό των τομέων στους οποίους πρέπει να κατευθυνθεί η χρηματοδότηση της ΕΕ για την εκπαίδευση, την κατάρτιση και τις δεξιότητες μέσω του επόμενου μακροπρόθεσμου προϋπολογισμού της ΕΕ, του πολυετούς δημοσιονομικού πλαισίου

¹⁸⁵ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ. Χτίζοντας μια ισχυρότερη Ευρώπη: ο ρόλος των πολιτικών για τη νεολαία, την εκπαίδευση και τον πολιτισμό. Βρυξέλλες, 22.5.2018 COM(2018) 268 final. Διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0268> [Ανακτήθηκε 10 Μαρτίου 2019]

¹⁸⁶EUROPEAN COMMISSION COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS. Strengthening European Identity through Education and Culture. The European Commission's contribution to the Leaders' meeting in Gothenburg, 17 November 2017. Strasbourg, 14.11.2017 COM(2017) 673 final. Διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2017%3A673%3AFIN> [Ανακτήθηκε 12 Δεκεμβρίου 2018]

(ΠΔΠ). Η έκθεση παρακολούθησης αποτελείται από συγκριτική παρουσίαση μεταξύ των χωρών και από 28 λεπτομερείς εκθέσεις ανά χώρα.¹⁸⁷

3.2.1. Θεσμικές ρυθμίσεις των οργάνων της Ε.Ε. για τη διαπολιτισμική εκπαίδευση

Η Ε.Ε. ασχολείται με τα προβλήματα των μεταναστών και των μετακινούμενων πληθυσμών, ήδη από το 1968. Σύμφωνα με τον Κανονισμό 1612/68 προβλέπεται ότι τα παιδιά ενός πολίτη κράτους – μέλους που εργάζεται σε άλλη χώρα της Ε.Ε. εισάγονται στα ίδια εκπαιδευτικά ιδρύματα με τους ίδιους όρους που ισχύουν για τους υπηκόους του κράτους αυτού (άρθρο 12). Επιπλέον προτείνεται η διδασκαλία της μητρικής γλώσσας στα παιδιά των μεταναστών και η τεχνική/ επαγγελματική κατάρτιση των νέων προκειμένου να διευκολυνθεί η επανένταξη τους σε περίπτωση παλιννόστησης.

Στις 6-6-1974, με ομόφωνη απόφαση των υπουργών παιδείας της Ε.Ε., τίθενται ορισμένοι άξονες για την εκπαίδευση, που λαμβάνουν υπόψη το δικαίωμα των παιδιών των μεταναστών για μόρφωση και προτείνουν την υιοθέτηση κατάλληλων εκπαιδευτικών μέτρων, τα οποία θα καλύπτουν τις ανάγκες τους και θα συμβάλλουν στη σχολική και κοινωνική προσαρμογή τους στη χώρα υποδοχής. Γι' αυτό το λόγο προτείνεται η μητρική γλώσσα και κουλτούρα των παιδιών αυτών να συμπεριλαμβάνονται στο επίσημο σχολικό πρόγραμμα¹⁸⁸.

Ουσιαστικά όμως η συνεργασία στο χώρο της Εκπαίδευσης σχετικά με τα προβλήματα των μεταναστών, εγκαινιάζεται με το Ψήφισμα του Συμβουλίου και των Υπουργών Παιδείας (Απόφαση 9/2 1976) που αναφέρεται στο πρώτο πρόγραμμα «Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης», υπό τον απόηχο των μέχρι τώρα επιτευγμάτων της UNESCO με στόχο τη βελτίωση των προγραμμάτων και των μεθόδων των εκπαιδευτικών ευρωπαϊκών συστημάτων.

Το 1977 προωθείται ακόμη περισσότερο η ανάληψη διαπολιτισμικών εκπαιδευτικών δράσεων με την Οδηγία 486/25-7-1977, σύμφωνα με την οποία: «..τα κράτη μέλη οφείλουν να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα για τη διδασκαλία του μαθήματος της μητρικής γλώσσας των αλλοδαπών και μάλιστα σε συντονισμό με το κανονικό μάθημα..»(άρθρα 3 αι 4). Επιπλέον, οφείλουν να λαμβάνουν μέτρα για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών που διδάσκουν τα παιδιά μεταναστών¹⁸⁹.

¹⁸⁷Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Έκθεση παρακολούθησης της Εκπαίδευσης και της Κατάρτισης. Διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/et-monitor_el [Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2019]

¹⁸⁸Παλαιολόγου και Ευαγγέλου, 2003

¹⁸⁹Ibid

Το 1979 η Ε.Ε. λαμβάνει την απόφαση 35/1979, προς εξειδίκευση των μέτρων της παραπάνω Οδηγίας και το 1984 με τις συστάσεις 9 και 18 ξεκινά τη συλλογή και αξιολόγηση στοιχείων από τα κράτη μέλη σχετικά με την εισαγωγή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στην εκπαιδευτική πολιτική τους¹⁹⁰.

Ξεκινώντας από το 1988 με το ψήφισμα για την ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση το οποίο εγκρίθηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης και τους Υπουργούς Παιδείας των τότε κρατών-μελών, προχωράμε στην Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992 και την Πράσινη Βίβλο το 1993, καταλήγοντας στη Λευκή Βίβλο το 1995.

- Στο ψήφισμα του 1988 τονίζεται η ενίσχυση της ευρωπαϊκής ταυτότητας των νέων, ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αλλά και η συνεργασία μεταξύ των κρατών-μελών της Ευρώπης και του κόσμου εν γένη, γεγονός το οποίο δίνει στην ευρωπαϊκή εκπαίδευση μια οικουμενική διάσταση για την οποία γίνεται σημαντικός διάλογος στις μέρες μας.

- Με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ τίθεται ένα νέο πλαίσιο συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών για τα θέματα της εκπαίδευσης. Πιο συγκεκριμένα στα άρθρα 126 και 127 παρέχεται στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα η δυνατότητα να συμβάλλει «στην ανάπτυξη παιδείας υψηλού επιπέδου, ενθαρρύνοντας τη συνεργασία μεταξύ κρατών μελών, σεβόμενη ταυτόχρονα πλήρως την αρμοδιότητα των κρατών μελών για το περιεχόμενο της διδασκαλίας και την οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος καθώς και την πολιτιστική και γλωσσική τους πολυμορφία». Επίσης, καθορίζονται οι βασικοί στόχοι της εκπαίδευσης στην Κοινότητα η οποία οφείλει να αναπτύσσει την ευρωπαϊκή διάσταση της παιδείας μέσω της διάδοσης και εκμάθησης των γλωσσών των κρατών-μελών, να ευνοεί την κινητικότητα των φοιτητών και εκπαιδευτικών και να προωθεί τη συνεργασία τους καθώς και τη συνεργασία των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, να αναπτύσσει την ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών για την επίλυση προβλημάτων στα εκπαιδευτικά συστήματα των χωρών και να ενθαρρύνει την εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Από το 1992 ο στόχος που προωθείται από πλευράς Ε.Ε. είναι το δίγλωσσο σχολείο (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο-Επιτροπή Πολιτισμού, Νεότητας, Παιδείας και Μ.Μ.Ε., Απόφαση Α3-0399, 17-9-1992), ενώ τόσο η Πράσινη Βίβλος (1993) όσο και η Λευκή Βίβλος (1995) για την Εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση, θέτουν τον στόχο της Κοινωνίας της Γνώσης, η οποία στηρίζεται στην απόκτηση γνώσεων και συνεπάγεται δια βίου διδασκαλία και μάθηση.

- Στην Πράσινη Βίβλο 1993 που αφορά την «Ευρωπαϊκή Διάσταση στην Εκπαίδευση», θέτονται οι βάσεις για την υλοποίηση μιας κοινοτικής δράσης στο χώρο του σχολείου και συγκεκριμένα αναφέρεται στην συγκρότηση μιας ευρωπαϊκής ιθαγένειας, στην παροχή ευκαιριών για τη βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης και στην προετοιμασία των νέων για καλύτερη κοινωνική και επαγγελματική ένταξη. Παράλληλα θέτει ως βασικούς στόχους του σχολείου την δημιουργία ίσων ευκαιριών για όλους, την ανάπτυξη αυτόνομης προσωπικότητας και κριτικού πνεύματος των ατόμων έχοντας συναίσθηση των ευθυνών τους και ικανότητες καινοτομίας, να αναπτύξει την διάθεση για μάθηση καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής και να παράσχει

¹⁹⁰ Παπαχρήστου, 1999

στους νέους κατάρτιση και τίτλους σπουδών που θα διευκολύνουν τη μετάβασή τους στην ενεργό δράση καθιστώντας τους παράλληλα ικανούς να παρακολουθούν τις μεταβολές και τις εξελίξεις (κοινωνικές, οικονομικές, τεχνολογικές κ.ά.). Ιδιαίτερη έμφαση επίσης δίνεται στην εκμάθηση ξένων γλωσσών, στην εξοικείωση με διαφορετικά πολιτιστικά περιβάλλοντα και στην συγκρότηση μιας ευρωπαϊκής ιθαγένειας με ταυτόχρονο σεβασμό της εθνικής ταυτότητας. Η δεύτερη πράσινη βίβλος 1996 αφορούσε το ακανθώδες θέμα των εμποδίων στην κινητικότητα, στην εκπαίδευση, στην κατάρτιση και την έρευνα¹⁹¹.

- Τέλος, στη Λευκή Βίβλο (Delors) 1993 οι στόχοι της υποδηλώνονται στον υπότιτλό της: «Ανάπτυξη – Ανταγωνιστικότητα – Απασχόληση. Οι προκλήσεις και η αντιμετώπισή τους για τη μετάβαση στον 21ο αιώνα». Τα θέματα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης εξειδικεύονται στο λευκό βιβλίο για την «Εκπαίδευση και Κατάρτιση, Διδασκαλία και Μάθηση, προς την κοινωνία της γνώσης» 1995. Εδώ επιδιώκεται ο επαναπροσδιορισμός της εκπαίδευσης με βάση τις νέες προκλήσεις και προοπτικές των καιρών, της τεχνολογίας της πληροφορίας και της διεθνοποίησης της οικονομίας. Δίνει μεγάλη έμφαση στην ανάπτυξη τεχνικών γνώσεων και κοινωνικών δεξιοτήτων, στην εκμάθηση ξένων γλωσσών και στην ανάπτυξη ικανοτήτων του ατόμου να αντιμετωπίζει επιτυχώς τις αλλαγές στην τεχνολογία και τη βιομηχανία της γνώσης. Το κεντρικό σημείο της Λευκής Βίβλου είναι η έμφαση που δίνει στην «οικοδόμηση της κοινωνίας της γνώσης», η οποία έχει στενή σχέση με την βελτίωση της εκπαίδευσης και κυρίως την Διά βίου εκπαίδευση και κατάρτιση για την συνεχή απόκτηση νέων γνώσεων και δεξιοτήτων καθ' όλη τη διάρκεια ζωής των ατόμων. Έτσι το 1996, με απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, καθιερώνεται ως «ευρωπαϊκό έτος της δια βίου εκπαίδευσης και κατάρτισης»¹⁹².

Ορόσημο στην διαπολιτισμική διάσταση της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής αποτελεί η γνωμοδότηση για την Διαπολιτισμική Εκπαίδευση της Επιτροπής των Περιφερειών το 1997(Cdr 194/96, 12&13-5-1997). Στο κείμενο αυτής γίνεται μια αποσαφήνιση των εννοιών της πολυπολιτισμικής και διαπολιτισμικής διάστασης της εκπαίδευσης στην Ε.Ε και χάραξη μιας διαπολιτισμικής πολιτικής.

Από την ημερομηνία εφαρμογής της Συνθήκης του Άμστερνταμ τον Μάιο του '99, η Ευρωπαϊκή Ένωση διαθέτει μία κοινή πολιτική όσον αφορά τα θέματα ασύλου και μετανάστευσης¹⁹³.

Ταυτόχρονα, με βάση τις αποφάσεις της Συνόδου Κορυφής της Λισαβόνας το Μάρτιο του 2000, η Ε.Ε. έθεσε ως στόχο της επόμενης δεκαετίας να γίνει η πιο ανταγωνιστική και η πιο δυναμική οικονομία της γνώσης σε παγκόσμιο επίπεδο, ικανή για μια βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, που θα συνοδεύεται από την ποσοτική και ποιοτική βελτίωση της απασχόλησης και τη μεγάλη κοινωνική συνοχή

¹⁹¹ Ασδεράκη 2008

¹⁹² Ασδεράκη 2008

¹⁹³ Νικολαου 2008

Οι παραπάνω διατάξεις ενισχύονται και από τις αναφορές στο Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. όπως προσαρμόστηκε στις 12 Δεκεμβρίου 2007, ο οποίος έχει ίδιο νομικό κύρος με τις συνθήκες της ΣΕΕ και της ΣΛΕΕ. Ο χάρτης απαγορεύει οποιαδήποτε διάκριση των πολιτών λόγω γλώσσας (Άρθρο 21) και αναφέρει ρητά ότι η Ένωση σέβεται τη γλωσσική πολυμορφία (Άρθρο 22)¹⁹⁴.

Στην προσπάθεια για κοινωνική ένταξη των νόμιμων μεταναστών, η Ευρωπαϊκή Ένωση θεωρεί ότι το σχολείο μπορεί να παίζει ένα σημαντικό ρόλο. Κατά τη διάρκεια της διάσκεψης της Διαρκούς Συνόδου των ευρωπαϊών Υπουργών Παιδείας που πραγματοποιήθηκε το Μάιο του 2003 στην Ελλάδα, υπογραμμίστηκε η σημασία της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, αλλά και η σημαντική συμβολή του Συμβουλίου της Ευρώπης στη διατήρηση και την ανάπτυξη της ενότητας και της ποικιλομορφίας των ευρωπαϊκών κοινωνιών και συνεπώς στην ανάδειξη της διαπολιτισμικότητας ως σημαντικής προτεραιότητας στην Ευρώπη. Επίσης δόθηκε έμφαση στη σημασία της εκπαίδευσης και της γλωσσικής κατάρτισης στο χώρο της Ένωσης¹⁹⁵. Αυτή η κοινή πολιτική των ευρωπαϊκών κρατών στοχεύει στην κατοχύρωση για τα παιδιά των νομίμως διαμενόντων μεταναστών των ίδιων δικαιωμάτων που απολαμβάνουν και τα παιδιά των υπηκόων της Ε.Ε. όσον αφορά την εκπαίδευση και ουσιαστικά ορίζει τρεις βασικούς στόχους: α) Ο μέσος όρος των νέων που διαρρέουν από το υποχρεωτικό εκπαιδευτικό σύστημα σε όλη την Ευρώπη δεν θα πρέπει να ξεπερνά το 10%. β) Τουλάχιστον το 85% των νέων της Ε.Ε ηλικίας 22 ετών θα πρέπει να έχει τελειώσει το δεύτερο κύκλο σπουδών. γ) Το ποσοστό των νέων μέχρι 15 ετών που δεν αποδίδουν ικανοποιητικά στη γραφή και την ανάγνωση, θα πρέπει να μειωθεί κατά τουλάχιστον 20% σε σχέση με το ποσοστό του 2000. Οι προτάσεις αυτές είχαν χρονικό ορίζοντα έως το 2010 και έπρεπε να εφαρμοστούν από τα κράτη-μέλη με την λήψη κατάλληλων μέτρων για την επίτευξη των ανωτέρω στόχων.

Από το Νοέμβριο του 2003, με την οδηγία 2003/109/CE¹⁹⁶, διευρύνονται τα δικαιώματα και στα παιδιά των μεταναστών που προέρχονται από τρίτες χώρες, εκτός της Ε.Ε. , υποχρεώνοντας τα κράτη μέλη να παρέχουν πρόσβαση στους ανηλίκους στο εκπαιδευτικό τους σύστημα υπό παρόμοιους όρους με εκείνους που καθορίζονται για τους δικούς τους υπηκόους, δίνοντάς τους παράλληλα πρόσβαση στη χορήγηση

¹⁹⁴ Ασδεράκη, 2011 και Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΧΑΡΤΗΣ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ 26.10.2012 (2012/C 326/02). Διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EL> [Ανακτήθηκε 10 Μαρτίου 2018]

¹⁹⁵ 2503η σύνοδος του Συμβουλίου - ΠΑΙΔΕΙΑ, ΝΕΟΛΑΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ - Βρυξέλλες, 5 και 6 Μαΐου 2003. Διαθέσιμο στο http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-03-114_el.htm [Ανακτήθηκε 5 Οκτωβρίου 2018]

¹⁹⁶ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Οδηγία 2003/109/ΕΚ του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά με το καθεστώς υπηκόων τρίτων χωρών οι οποίοι είναι επί μακρόν διαμένοντες. Διαθέσιμο στο <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32003L0109> [Ανακτήθηκε 10 Νοεμβρίου 2018]

υποτροφιών σπουδών¹⁹⁷. Τα κράτη μέλη είχαν την υποχρέωση να θέσουν σε ισχύ τις νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις που είναι αναγκαίες προκειμένου να συμμορφωθούν με την παρούσα οδηγία το αργότερο στις 23 Ιανουαρίου 2006.

Η ταχεία ένταξη των παιδιών που προέρχονται από τη μετανάστευση είναι ο στόχος των ευρωπαϊκών κρατών. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (European Commission, 2008) θεωρεί ως ιδιαίτερα χρήσιμα μέτρα τη συμμετοχή τους στην προσχολική εκπαίδευση, την ενισχυτική διδασκαλία(είτε μέσα στην ίδια τάξη με εξειδικευμένο εκπαιδευτικό, είτε εκτός ωραρίου διδασκαλίας), τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και τη συνεργασία με γονείς και κοινότητες μεταναστών, ενώ υπογραμμίζεται ότι η ένταξή τους στις κανονικές τάξεις, μαζί με τους γηγενείς συμμαθητές τους της ίδιας ηλικίας και η αποφυγή διαχωρισμού των μαθητών και δημιουργίας σχολείων-γκέτο είναι βασική προϋπόθεση για την παροχή ίσων ευκαιριών στους αλλοδαπούς μαθητές¹⁹⁸.

Άλλοτε πάλι ακολουθείται μία διαχωριστική μεταβατική εκπαίδευση, έως ότου οι αλλοδαποί μάθουν ικανοποιητικά τη γλώσσα της χώρας υποδοχής και είναι ικανοί να παρακολουθήσουν το κανονικό σχολικό πρόγραμμα. Αυτή η χρονική περίοδος, ανάλογα με το κράτος, μπορεί να είναι σύντομη ή πιο μακράς διάρκειας. Σε αρκετές περιπτώσεις εκτός από την κυρίαρχη γλώσσα διδάσκονται, επίσης, η γλώσσα και στοιχεία του πολιτισμού της χώρας προέλευσης του μαθητή¹⁹⁹.

Ωστόσο, αυτός δεν είναι ένας γενικευμένος κανόνας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και υπάρχουν πολλές αποκλίσεις από κράτος σε κράτος, παρά την Οδηγία αριθμ. 77/486/CEE (Ιούλιος 1977), σύμφωνα με την οποία τα ευρωπαϊκά κράτη έχουν την υποχρέωση να λαμβάνουν τα απαιτούμενα εκπαιδευτικά μέτρα για τη διατήρηση της γλώσσας και της κουλτούρας προέλευσης των μαθητών που προέρχονται από τη μετανάστευση. Βεβαίως, όπως είδαμε παραπάνω, κατά τη δεκαετία του '70 η μετανάστευση θεωρούνταν «προσωρινή» και το μέτρο αυτό στόχευε στην επιτυχή επανένταξη των αλλοδαπών μαθητών στη χώρα προέλευσης, όταν αυτοί θα παλιννοστούσαν.

Σήμερα ο στόχος είναι πολύ διαφορετικός, η Ε.Ε., έχει αποτιμήσει την παρούσα κατάσταση των μεταναστευτικών πληθυσμών, συνδέεται με την τόνωση και τη διατήρηση της ιδιαίτερης πολιτισμικής ταυτότητας των μαθητών, των οποίων οι οικογένειες επιθυμούν τη μόνιμη, πια, εγκατάστασή τους στη χώρα υποδοχής²⁰⁰. Επιμέρους στόχοι είναι: α) Η ανάπτυξη της ευρωπαϊκής διάστασης της Παιδείας, κυρίως μέσω της εκμάθησης και διάδοσης των γλωσσών των κρατών-μελών. β) Η κινητικότητα μαθητών, φοιτητών και εκπαιδευτικών. Ακριβώς για την εκπλήρωση αυτών των στόχων λειτουργούν τα προγράμματα Erasmus, Socrates, Comenius, Leonardo da Vinci. γ) Στην ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών για τα κοινά προβλήματα των εκπαιδευτικών συστημάτων των κρατών μελών²⁰¹.

¹⁹⁷ibid

¹⁹⁸Νικολαου 2008

¹⁹⁹ibid

²⁰⁰ibid

²⁰¹Παλαιολόγου, Ευαγγέλου, 2003

3.2.2. Το Συμβούλιο της Ευρώπης

Το 1953 τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης υπέγραψαν την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών η οποία δίνει νομική ισχύ στα εν λόγω δικαιώματα εκείνα και τις ελευθερίες που περιλαμβάνονται στη Σύμβαση, ενώ, παράλληλα προβλέπει την ύπαρξη ενός δικαστηρίου στο οποίο τα άτομα μπορούν να προσφεύγουν για τις υποθέσεις τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο δεν προστατεύονται μόνο οι πολίτες των κρατών μελών της Ευρώπης, αλλά όλα όσοι ζουν εντός των συνόρων της.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης, ως μια από τις καθιερωμένες αρχές στον τομέα της εκπαίδευσης, έχει αναλάβει μία σειρά από πρωτοβουλίες με σκοπό την προώθηση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, θέλοντας έτσι να ενισχύσει τη γνωριμία, την αλληλοκατανόηση και τον αλληλοσεβασμό μεταξύ των διαφόρων κουλτούρων, εθνοτικών κοινοτήτων, θρησκειών και μειονοτήτων, με στόχο την πρόληψη των συγκρούσεων στην Ευρώπη. Ο απώτερος σκοπός είναι η δημιουργία μεταξύ των πολιτών που κατοικούν στην Ευρώπη ισχυρών δεσμών, στη βάση της ισότητας, της δικαιοσύνης και του αλληλοσεβασμού, ανεξαρτήτως καταγωγής, γλώσσας, θρησκείας ή άλλης πολιτισμικής ιδιαιτερότητας. Εξετάζοντας διαχρονικά τις προτεινόμενες από το Συμβούλιο της Ευρώπης εκπαιδευτικές πολιτικές, θα διακρίνουμε μία σημαντική αλλαγή πλεύσης τις τελευταίες δεκαετίες.

Στη διάρκεια των δεκαετιών του '70 και του '80, όταν ο στόχος ήταν η διευκόλυνση της επιστροφής των παιδιών των μεταναστών στη χώρα προέλευσής τους τα εκπαιδευτικά μέτρα είχαν ένα χαρακτήρα ειδικής, διαχωριστικής εκπαίδευσης, με αναλυτικά προγράμματα προερχόμενα από τη χώρα καταγωγής τους, ξεχωριστά σχολεία και ελάχιστη αλληλεπίδραση με τους ντόπιους μαθητές, που φοιτούσαν στα δημόσια σχολεία²⁰². Αντίθετα, όταν ο στόχος ήταν η ένταξη των μειονοτικών, πολιτισμικά, ομάδων στις κυρίαρχες κοινωνίες, αυτό επιδιωκόταν είτε με την αφομοίωση, είτε με τη μερική διατήρηση της ιδιαίτερης πολιτισμικής τους ταυτότητας, μέσα από μία ήπια ενσωμάτωση. Είναι σημαντικό να σημειώσουμε ότι οι πολιτικές αυτές αρδεύονταν από την ακλόνητη πεποίθηση για ανωτερότητα της κυρίαρχης κουλτούρας, η οποία δε θα έπρεπε σε καμία περίπτωση να «αλλοιωθεί» από τις μειονοτικές, γεγονός που επέβαλλε την αλλαγή και προσαρμογή μόνο των μειονοτικών και μεταναστευτικών πληθυσμών²⁰³. Από την άλλη, η διαδρομή των μεταναστών στα ευρωπαϊκά κράτη απέδειξε ότι πολύ λίγοι από αυτούς επέστρεψαν στις πατρίδες τους, επομένως οι παραπάνω εκπαιδευτικές πολιτικές θεωρήθηκαν ξεπερασμένες κι εξάλλου, πολύ μικρή σχέση είχαν με τη διαπολιτισμικότητα²⁰⁴.

²⁰²Νικολάου, 2008

²⁰³ibid

²⁰⁴ibid

Έτσι, παρ' όλο που στη διάρκεια των δεκαετιών του '70 και του '80, επικρατούσαν οι «πολυπολιτισμικές» εκπαιδευτικές πολιτικές, κατά τις δεκαετίες του '90 και του 2000 επικράτησαν πλέον πλήρως οι «διαπολιτισμικές» αντιλήψεις²⁰⁵. Η διαπίστωση αυτή είναι σημαντική, δεδομένου ότι το Συμβούλιο της Ευρώπης ήταν αυτό που ανέκαθεν άνοιγε το διάλογο αναφορικά με τα θέματα διαχείρισης της ετερότητας στην ήπειρό μας και οι προτάσεις του επηρέαζαν και επηρεάζουν τις εθνικές εκπαιδευτικές πολιτικές.

Η βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης, η ενίσχυση των μητρικών και των μειονοτικών γλωσσών, η διαπολιτισμική κατάρτιση και ετοιμότητα των εκπαιδευτικών, η μάχη κατά της σχολικής αποτυχίας, της σχολικής εγκατάλειψης και του κοινωνικού αποκλεισμού καθίστανται επείγουσες προτεραιότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων δεκαετιών²⁰⁶ και ιδιαίτερα μετά τη συνθήκη του Μάαστριχτ.²⁰⁷

Η προσπάθεια αυτή ενισχύεται με τη χρηματοδότηση μεγάλου αριθμού εκπαιδευτικών προγραμμάτων²⁰⁸, τα οποία έχουν ως στόχο την ενίσχυση του διαπολιτισμικού διαλόγου, τη διαπολιτισμική κατάρτιση των εκπαιδευτικών, τη φοιτητική και εκπαιδευτική κινητικότητα και την εκπαίδευση για τη Δημοκρατία, τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και την Πολιτειότητα²⁰⁹. Το Συμβούλιο της Ευρώπης, επενδύει σε έργα που στοχεύουν στην ανάπτυξη της κοινωνικοπολιτικής δεξιότητας και στους τρόπους αξιολόγησης.

3.2.3 Εκπαιδευτικά προγράμματα

Η ίση πρόσβαση σε ποιοτική εκπαίδευση είναι ένας από τους κεντρικούς στόχους της ΕΕ. Σε γενικές γραμμές, η Ε.Ε προτρέπει την αποδοχή και εφαρμογή εκπαιδευτικών προγραμμάτων ώστε οι μαθητές να είναι προετοιμασμένοι κατάλληλα για να ζήσουν σε μια κοινωνία που θα χαρακτηρίζεται από αυξημένη γλωσσική και πολιτισμική πολυμορφία και να ενισχύουν την αμοιβαία αλληλεγγύη και κατανόηση μεταξύ των πολιτών. Για την πραγμάτωση της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής έχουν θεσπιστεί διάφορα προγράμματα²¹⁰.

²⁰⁵ibid

²⁰⁶Νικολάου 2008

²⁰⁷Συμβούλιο και Επιτροπή των Ευρωπαϊκών κοινοτήτων, Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Διαθέσιμο στο https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_el.pdf [Ανακτήθηκε 4 Μαρτίου 2019]

²⁰⁸Υπουργείο πολιτισμού. Νέα ευρωπαϊκά προγράμματα 2007-2013. Διαθέσιμο στο http://interculture.culture.gr/gr/europeanProgrammes2007_el.pdf [Ανακτήθηκε 6 Μαρτίου 2019]

²⁰⁹Νικολάου 2008

²¹⁰Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, Απόφαση αριθ. 508/2000/ΕΚ της 14ης Φεβρουαρίου 2000, για τη θέσπιση του προγράμματος «Πολιτισμός 2000». Διαθέσιμο στο <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=uriserv:l29006> [Ανακτήθηκε 6 Μαρτίου 2019]

Τον Ιούλιο του 1997 η Επιτροπή εξέδωσε την Agenda 2000 που πρωτίστως αφορούσε το νέο θεσμικό και χρηματοδοτικό πλαίσιο της Ένωσης, εν όψει της διεύρυνσης. Προκειμένου η Ευρώπη να καταστεί μια κοινωνία της γνώσης πρέπει να προωθηθούν η καινοτομία, η έρευνα, η εκπαίδευση και η κατάρτιση²¹¹.

Το πρώτο πρόγραμμα-πλαίσιο «Πολιτισμός 2000» για την τετραετία 2000-2004, μεταξύ άλλων, ενθάρρυνε τις διακρατικές συνεργασίες και προέβλεπε την πολιτιστική πολυμορφία και την κοινή ταυτότητα των λαών της Ε.Ε. Μέσα από το πρόγραμμα αυτό, για πρώτη φορά αναγνωρίζεται ο πολιτισμός ως πλεονέκτημα της εξωτερικής πολιτικής της Ένωσης και αναφέρεται ο όρος των «πολιτιστικών δικαιωμάτων» κάθε πολίτη της Ευρώπης²¹².

Την αμέσως επόμενη περίοδο υλοποιούνται τα προγράμματα Πολιτισμός²¹³, Δια βίου εκπαίδευση και κατάρτιση (2007-2013)²¹⁴, η Ευρωπαϊκή Εθελοντική Υπηρεσία²¹⁵ και «Νεότητα εν δράσει»²¹⁶- «Youth in action» 2007-2013 για τη βελτίωση της μη τυπικής εκπαίδευσης σε άτομα ηλικίας 13 -30 ετών με στόχο την ενεργό συμμετοχή τους στον ευρωπαϊκό κόσμο, καθώς και την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής της Ένωσης²¹⁷.

Η Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τον Πολιτισμό 2007-2013 προωθεί κυρίως την διακρατική κινητικότητα των πολιτιστικών δρώντων, των καλλιτεχνικών και πολιτιστικών έργων και προϊόντων, τον διαπολιτισμικό διάλογο και τις ανταλλαγές²¹⁸. Αναπτύσσεται γύρω από τρεις στόχους: την προαγωγή της πολιτιστικής πολυμορφίας και του διαπολιτισμικού διαλόγου, την προώθηση του πολιτισμού ως καταλύτη για τη δημιουργικότητα στο πλαίσιο της Στρατηγικής της Λισσαβόνας για την ανάπτυξη και την απασχόληση, την προβολή του πολιτισμού ως ζωτικού στοιχείου στις διεθνείς σχέσεις της Ένωσης²¹⁹. Αποτελώντας οριζόντια δράση, η προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου εντάσσεται στα πλαίσια του προγράμματος “Δια Βίου Μάθηση και Διαπολιτισμικός Διάλογος 2007-2013” όπου προτείνεται η εφαρμογή από όλες τις χώρες-μέλη της Ε.Ε ενός προγράμματος Δια Βίου Εκπαίδευσης, το οποίο βασίζεται σε τέσσερις βασικούς Πυλώνες ή υποπρογράμματα: Comenius, Erasmus,

²¹¹Ασδεράκη 2008

²¹²Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, Απόφαση αριθ. 508/2000/ΕΚ της 14ης Φεβρουαρίου 2000, για τη θέσπιση του προγράμματος «Πολιτισμός 2000». Διαθέσιμο στο <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=uriserv:l29006> [Ανακτήθηκε 6 Μαρτίου 2019]

²¹³ibid

²¹⁴Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο. Απόφαση 1720/2006/ΕΚ της 15ης Νοεμβρίου 2006 για τη θέσπιση προγράμματος δράσης στον τομέα της διά βίου μάθησης. Πρόγραμμα για τη διά βίου μάθηση 2007-13. Διαθέσιμο στο <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=uriserv:c11082> [Ανακτήθηκε 7 Μαρτίου 2019]

²¹⁵<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=uriserv:c11603>

²¹⁶<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=uriserv:c11080>

²¹⁷http://eacea.ec.europa.eu/youth/programme/about_youth.en.php

²¹⁸Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο. Απόφαση 1720/2006/ΕΚ της 15ης Νοεμβρίου 2006 για τη θέσπιση προγράμματος δράσης στον τομέα της διά βίου μάθησης. Πρόγραμμα για τη διά βίου μάθηση 2007-13. Διαθέσιμο στο <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=uriserv:c11082> [Ανακτήθηκε 7 Μαρτίου 2019]

²¹⁹Ασδεράκη, 2011

Leonardo da Vinci και Grundtvig για όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες. Το Μάρτιο του 2004 η επιτροπή εξέδωσε μια ανακοίνωση με τίτλο « Η νέα γενιά κοινοτικών προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης μετά το 2006». Οι δράσεις του προγράμματος Lingua συμπεριλήφθηκαν στις οριζόντιες δράσεις που διατρέχουν όλα τα υποπρογράμματα του προγράμματος Δια Βίου Μάθησης 2007-2013²²⁰.

Πιο αναλυτικά:²²¹

1. Το πρόγραμμα Comenius, αναφέρεται στις διδακτικές και μαθησιακές ανάγκες που εγκύπτουν στην προσχολική και σχολική εκπαίδευση, έως και το επίπεδο των μεταπτυχιακών και διδακτορικών σπουδών, καθώς και των ιδρυμάτων και οργανισμών που είναι αρμόδια για την παροχή αυτής της εκπαίδευσης. Στόχος του είναι η αύξηση της ποιότητας στη σχολική εκπαίδευση διαμέσου της ενθάρρυνσης της διακρατικής συνεργασίας μέσω της επιχορήγησης σχολικών δράσεων και συμπράξεων διακρατικής κινητικότητας μαθητών και εκπαιδευτικού προσωπικού, σε συνδυασμό με τη βελτίωση των επαγγελματικών προσόντων των ατόμων που εργάζονται στον τομέα της εκπαίδευσης. Επίσης συμβάλλει στην απόκτηση, από την πλευρά των νέων διαπολιτισμικής ευαισθητοποίησης, συνείδησης της ποικιλομορφίας και της διαφορετικότητας των Ευρωπαϊκών πολιτισμών. Τέλος, βασικό μέλημα του προγράμματος αποτελεί και η απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων που κρίνονται απαραίτητες τόσο για την προσωπική ανάπτυξη των μαθητών όσο και για την μελλοντική εργασιακή τους απασχόληση, ούτως ώστε οι ίδιοι να δραστηριοποιούνται στο εγγύς μέλλον ως ενεργοί πολίτες (π.χ. εκμάθηση γλωσσών από τις χώρες προέλευσης για τα παιδιά των μεταναστών).

2. Erasmus: Η δράση αυτή, ανταποκρίνεται στις ανάγκες του μαθητικού πληθυσμού της ανώτερης και ανώτατης εκπαίδευσης, ανεξαρτήτως του κύκλου σπουδών ή της διάρκειας και των τυπικών προσόντων. Οι βασικοί στόχοι του προγράμματος είναι αρχικά η βελτίωση της ποιότητας καθώς και η αύξηση του όγκου της κινητικότητας φοιτητών διδακτικού προσωπικού σε ολόκληρη την Ευρώπη, ούτως ώστε έως το 2013 ο αριθμός του μετακινούμενου μαθησιακού πληθυσμού να φτάσει τα 3 εκατομμύρια. Επιπλέον στοχεύει και στην ακριβέστερη αναγνώριση των τίτλων σπουδών και η διαφάνεια στην αξιολόγηση και αναγνώριση τους σε όλη την Ευρώπη. Αύξηση του όγκου των συνεργασιών μεταξύ εκπαιδευτικών ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην επικράτεια της Ε.Ε. Τέλος αποσκοπεί στην ανάπτυξη καινοτόμου περιεχομένου, υπηρεσιών και παιδαγωγικών μεθόδων και πρακτικών για την δια βίου μάθηση και την διαπολιτισμική εκπαίδευση, βασισμένων στις Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών. Επιπλέον στοχεύει και στην ακριβέστερη αναγνώριση των τίτλων σπουδών και η διαφάνεια στην αξιολόγηση και αναγνώριση

²²⁰ibid

²²¹Ασδεράκη, 2008 και Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2004). Η νέα γενιά κοινοτικών προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης μετά το 2006. Ανακοίνωση της Επιτροπής: COM (2004)156 τελικό, Βρυξέλλες. Διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0474:FIN:EL:PDF> [Ανακτήθηκε 7 Μαρτίου 2019]

τους σε όλη την Ευρώπη. αύξηση του όγκου των συνεργασιών μεταξύ εκπαιδευτικών ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην επικράτεια της Ε.Ε.

3. Στη συνέχεια, το Leonardo Da Vinci²²², εστιάζει στις διδακτικές και μαθησιακές ανάγκες της επαγγελματικής εκπαίδευσης που λαμβάνει χώρα εκτός Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, αλλά σε συναφείς οργανισμούς και εκπαιδευτικά ιδρύματα. Πιο συγκεκριμένα στηρίζει τους συμμετέχοντες σε θέματα κατάρτισης και επανακατάρτισης, ούτως ώστε να αποκτήσουν τα απαραίτητα εφόδια και τα απαιτούμενα προσόντα και να είναι σε θέση να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της σύγχρονης αγοράς εργασίας. Στόχος του προγράμματος είναι η τοποθέτηση 80.000 νέων το χρόνο για απόκτηση εμπειρίας στις επιχειρήσεις και η αύξηση της ελκυστικότητας της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, της κινητικότητας για εργοδότες και φυσικά πρόσωπα και της διευκόλυνσης αυτών στα όρια των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

4. Η δράση Grundtvig, αναφέρεται σε διδακτικές και μαθησιακές ανάγκες όλων των μη επαγγελματικών μορφών εκπαίδευσης ενηλίκων, επίσημων, ανεπίσημων και άτυπων. Το πεδίο δράσης είναι η δια βίου εκπαίδευση. Αναλυτικότερα, στόχος είναι η ανταπόκριση στην εκπαιδευτική πρόσκληση του ενήλικου πληθυσμού της Ευρώπης και η παροχή λύσεων σε ενήλικα άτομα τόσο για βελτίωση των γνώσεων και των δεξιοτήτων τους, όσο και για ευκαιρία κατάρτισης. Επίσης υλοποιείται η δράση Lingua που εστιάζει στην εκμάθηση και διδασκαλία ξένων γλωσσών, με στόχο την εδραίωση της γλωσσικής πολυμορφίας της Ε.Ε. Στόχος η κινητικότητα 7.000 ατόμων το χρόνο, που εμπλέκονται στην εκπαίδευση ενηλίκων.

Τέλος το πρόγραμμα Jean Monnet²²³ ασχολείται με την προώθηση της ευρωπαϊκής ιδέας και της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στον ακαδημαϊκό τομέα (ενίσχυση της αριστείας, ανταλλαγή γνώσεων και συνειδητοποίηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, υποστήριξη των φορέων που ασχολούνται με ζητήματα ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης).

Συμπερασματικά οι στρατηγικοί στόχοι για το 2000-2010 ήταν η βελτίωση της ποιότητας και της αποτελεσματικότητας των εκπαιδευτικών συστημάτων, η πρόσβαση για όλους στην εκπαίδευση και κατάρτιση και το άνοιγμα της εκπαίδευσης και κατάρτισης στον ευρύτερο κόσμο²²⁴. Τα τελευταία χρόνια λοιπόν δίνεται στον πολιτισμό και την εκπαίδευση σοβαρή χρηματοδοτική υποστήριξη, υποδηλώνοντας τη βαρύτητα που δίνει η Ε.Ε. στην προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου προκειμένου να δημιουργηθεί μια κοινωνία της γνώσης, η οποία με τη σειρά της θα συμβάλει στην οικονομία της γνώσης.

²²²Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Απόφαση 1999/382/ΕΚ του Συμβουλίου της 26ης Απριλίου 1999 για την καθιέρωση της δεύτερης φάσης του προγράμματος κοινοτικής δράσης στον τομέα της επαγγελματικής κατάρτισης Leonardo da Vinci. Διαθέσιμο στο <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=uriserv:c11025> [Ανακτήθηκε 7 Μαρίου 2019]

²²³Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο. Απόφαση 1720/2006/ΕΚ της 15ης Νοεμβρίου 2006 για τη θέσπιση προγράμματος δράσης στον τομέα της διά βίου μάθησης. Πρόγραμμα για τη διά βίου μάθηση 2007-13. Διαθέσιμο στο <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=uriserv:c11082> [Ανακτήθηκε 7 Μαρτίου 2019]

²²⁴Ασδεράκη, 2016

Οι στρατηγικοί στόχοι για το τρέχων πρόγραμμα Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2010-2020 είναι να εφαρμοστούν στην πράξη η δια βίου μάθηση και η κινητικότητα, να βελτιωθούν η ποιότητα κι η αποτελεσματικότητα της εκπαίδευσης και κατάρτισης, να προωθηθούν η ισότητα, η κοινωνική συνοχή και η ενεργός συμμετοχή των πολιτών και τέλος να ενισχυθούν η δημιουργικότητα και η καινοτομία, καθώς και το επιχειρηματικό πνεύμα, σε όλα τα επίπεδα Εκπαίδευσης και κατάρτισης²²⁵.

Κύριο εργαλείο στήριξης των δράσεων για την ΕΚ2020 είναι το πρόγραμμα Erasmus+ που ενσωματώνει όλες τις προηγούμενες δράσεις του προγράμματος για τη Δια βίου μάθηση 2007-013, το πρόγραμμα για τη νεολαία, τις δράσεις Jean Monnet, καθώς και τις δράσεις προς τρίτες χώρες. Στις δράσεις του Erasmus+ έχουν περιληφθεί οι αντίστοιχες για τον αθλητισμό. Δράσεις για την ΕΚ χρηματοδοτούνται επίσης από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Προσαρμογής στην Παγκοσμιοποίηση²²⁶.

Με βάση προηγούμενες δράσεις επενδύσεων σε νέους, η Επιτροπή παρουσιάζει μια «Στρατηγική για τη νεολαία» για την περίοδο 2019-2027²²⁷. Έμφαση δίνεται στο να ενδυναμωθούν οι νέοι της Ευρώπης και να τους δοθεί ισχυρότερη φωνή στη διαδικασία χάραξης πολιτικής της ΕΕ. Δεδομένου ότι το πλαίσιο αυτό θα λήξει το 2020, η Επιτροπή θα υποβάλει σε εύθετο χρόνο προτάσεις για το νέο πλαίσιο. Θα αποτελέσει το μέσο για τον καθορισμό προτεραιοτήτων, κατευθυντήριων πολιτικών και καλύτερης στόχευσης της χρηματοδότησης της ΕΕ. Η Επιτροπή θα προτείνει επίσης μια σειρά δεικτών και κριτηρίων αναφοράς που θα παράσχουν στοιχεία σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο η εκπαίδευση και η κατάρτιση στηρίζουν την ανάπτυξη δεξιοτήτων και ικανοτήτων καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής²²⁸.

Η Ευρώπη έχει εισέλθει σε μια συζήτηση σχετικά με το μέλλον της. Ένα βασικό ζήτημα είναι η αντιμετώπιση των προσδοκιών των πολιτών και η ανταπόκριση στις ανησυχίες τους για το μέλλον σε έναν ταχέως μεταβαλλόμενο κόσμο· έναν κόσμο που προσφέρει νέες ευκαιρίες αλλά και δημιουργεί αβεβαιότητα. Πολλοί ανησυχούν για τον τρόπο με τον οποίο θα εξελιχθεί η αγορά εργασίας· για το μέλλον του κράτους πρόνοιας· για τον τρόπο με τον οποίο θα εξελιχθούν οι δημοκρατικές και πολύμορφες κοινωνίες μας· και για τη θέση της Ευρώπης στον κόσμο. Η Ευρώπη πρέπει να δώσει τη δυνατότητα στους πολίτες της, ιδίως τους νέους, να αξιοποιήσουν στο έπακρο τις δυνατότητες που προσφέρουν οι νέες τεχνολογίες και οι παγκόσμιες τάσεις. Η εκπαίδευση και η κατάρτιση ανοίγουν νέους δρόμους, ως επένδυση για το άτομο και την κοινωνία γενικότερα²²⁹.

²²⁵ibid

²²⁶Ασδεράκη 2016

²²⁷Ευρωπαϊκή Επιτροπή. ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ. Χτίζοντας μια ισχυρότερη Ευρώπη: ο ρόλος των πολιτικών για τη νεολαία, την εκπαίδευση και τον πολιτισμό. Βρυξέλλες, 22.5.2018 COM(2018) 268 final. Διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0268> [Ανακτήθηκε 7 Μαρτίου 2019]

²²⁸ibid

²²⁹Ευρωπαϊκή Επιτροπή. ΛΕΥΚΗ ΒΙΒΛΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ Προβληματισμοί και σενάρια για την ΕΕ των 27 έως το 2025. Βρυξέλλες, 1.3.2017 COM(2017) 2025 final. Διαθέσιμο στο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΣΟΥΗΔΙΑ-ΕΛΛΑΔΑ-ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση αν και είναι απαραίτητο στοιχείο στις σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινωνίες δεν μπορεί να εφαρμοστεί ως μια τυποποιημένη μέθοδος σε όλα τα ευρωπαϊκά κράτη. Αν και οι περισσότερες χώρες της Ε.Ε. κινούνται στο γενικό πλαίσιο του δικαιώματος της διαφορετικότητας, της ίσης μεταχείρισης και των ίσων δικαιωμάτων για την ένταξη των παιδιών των μεταναστών, η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση διαφέρει από χώρα σε χώρα. Το γεγονός αυτό δεν οφείλεται κατ' αποκλειστικότητα σε οικονομικούς λόγους. Ύψιστης σημασίας είναι και η διαφοροποίηση των συνθηκών που επικρατούν στο εκάστοτε κράτος-μέλος, μα και η παραδοχή ότι, παρά την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, τα κράτη μέλη έχουν το αδιαμφισβήτητο δικαίωμα να αποφασίζουν για τον τύπο εκπαίδευσης στην επικράτεια τους. Ως εκ τούτου, η κοινή εκπαιδευτική πολιτική της Ευρώπης έχει να αντιμετωπίσει τη δυσκολία σύνθεσης των διαφορετικοτήτων κάθε χώρας.

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται συγκριτική μελέτη τριών χωρών της Ε.Ε.- Ελλάδα, Σουηδία, Γερμανία- ως προς τη δομή του εκπαιδευτικού τους συστήματος, τη διαπολιτισμική εκπαίδευση σε αυτά, τα προγράμματα σπουδών τους και τη γλωσσική εκπαίδευση προς όφελος των μεταναστών μαθητών και αυτών που ανήκουν σε εθνικές μειονότητες.

Οδηγό στην μελέτη των τριών χωρών αποτελεί το Ευρωπαϊκό δίκτυο πληροφοριών για τα εκπαιδευτικά συστήματα και τις εκπαιδευτικές πολιτικές, Eurydice (Ευρυδική), που δημιουργήθηκε το 1980 με πρωτοβουλία του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και αποτελεί τεράστια πηγή συγκρίσιμων πληροφοριών για τα εκπαιδευτικά συστήματα και τις εκπαιδευτικές πολιτικές στην Ευρώπη.

Το δίκτυο Ευρυδική επί του παρόντος περιλαμβάνει 38 χώρες που συμμετέχουν στο πρόγραμμα Erasmus+. Οι πληροφορίες που παρέχουν οι εθνικές μονάδες του δικτύου Ευρυδική σχετίζονται με τη νομοθεσία και την ποιότητα και αφορούν επίσημα έγγραφα, όπως νόμους, διατάγματα, κανονισμούς και συστάσεις. Αυτές οι πληροφορίες συνδυάζονται από την κεντρική μονάδα του δικτύου Ευρυδική (με έδρα τις Βρυξέλλες) με άλλες πηγές δεδομένων— όπως στατιστικά δεδομένα από την Eurostat, τη βάση δεδομένων UOE (μία κοινή βάση δεδομένων της UNESCO, του ΟΟΣΑ και της Eurostat) και τα αποτελέσματα διεθνών εκπαιδευτικών ερευνών - προκειμένου να εκπονηθούν τελικές εκθέσεις. Μέσα από τις εργασίες του το δίκτυο Ευρυδική αποσκοπεί στην προώθηση της κατανόησης, της συνεργασίας, της εμπιστοσύνης και της κινητικότητας σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Το δίκτυο απαρτίζεται από εθνικές μονάδες με έδρα ευρωπαϊκές χώρες και συντονίζεται από τον Εκτελεστικό Οργανισμό Εκπαίδευσης, Οπτικοακουστικών Θεμάτων και Πολιτισμού της ΕΕ (EACEA). Όλες οι δημοσιεύσεις του δικτύου Ευρυδική διατίθενται δωρεάν στον δικτυακό τόπο Ευρυδική ή σε έντυπη μορφή κατόπιν αιτήματος²³⁰.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=COM:2017:2025:FIN> [Ανακτήθηκε 30 Μαρτίου 2019]

²³⁰Κανονισμός του Συμβουλίου και των Υπουργών Παιδείας σχετικά με το δίκτυο εκπαιδευτικών πληροφοριών (Ευρυδική). Eurydice — Ευρωπαϊκό δίκτυο πληροφοριών για τα εκπαιδευτικά συστήματα και τις εκπαιδευτικές πολιτικές. Διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=legisum:c11061> [Ανακτήθηκε 19 Μαρτίου 2019]

4.1. Ελλάδα

Η Ελλάδα ανήκει στις χώρες-νέους προορισμούς μετανάστευσης. Ένα ενδιαφέρον στοιχείο στη δημογραφική εικόνα της Ελλάδας είναι η εκτεταμένη ροή εισερχόμενης μετανάστευσης, η οποία εντοπίζεται από τη δεκαετία του 1990. Τα αποτελέσματα της απογραφής δείχνουν συνολικά 9.904.286 Έλληνες υπηκόους, 199.121 υπηκόους άλλων χωρών της ΕΕ, 530.244 άλλους ευρωπαίους υπηκόους, 175.930 υπηκόους της Αφρικής, της Καραϊβικής, της Νότιας ή της Κεντρικής Αμερικής, της Βόρειας Αμερικής, της Ασίας και της Αυστραλίας και 6.705 κατοίκους χωρίς εθνικότητα ή ασαφείς ταυτότητες. Η πλειοψηφία των αλλοδαπών (52,7%) που διαμένουν στην Ελλάδα είναι Αλβανοί υπήκοοι, το 8,3% είναι Βούλγαροι, το 5,1% είναι Ρουμάνοι και τέλος 3,7% Πακιστανοί και 3,0% Γεωργιανοί. (Απογραφή Πληθυσμού και Στέγασης, 2011, ELSTAT 2016)²³¹.

4.1.1. Εκπαιδευτικό Σύστημα

Η παιδεία αποτελεί κατά το σύνταγμα, βασική αποστολή του κράτους και στόχος της είναι να παρέχει ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή και να διαπαιδαγωγεί ελεύθερους κι υπεύθυνους πολίτες. Για όλους τους πολίτες αναγνωρίζονται ίσες ευκαιρίες για εκπαίδευση, ανεξάρτητα από οικογενειακή προέλευση, καταγωγή και φύλο. Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα παραμένει ένα αρκετά συγκεντρωτικό σύστημα, αφού οι βασικές ικανότητες για την εκπαιδευτική πολιτική και τη διοίκηση είναι συγκεντρωμένες υπό την ευθύνη του Υπουργού Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων²³².

Υποχρεωτική Εκπαίδευση στην Ελλάδα

Η υποχρεωτική εκπαίδευση στην Ελλάδα διαρκεί 10 χρόνια και είναι από την ηλικία των 5 έως 15 ετών. Ο ποινικός κώδικας προβλέπει κυρώσεις σε όποιον έχει την επιμέλεια ενός ανήλικου μαθητή και δεν έχει εγγραφεί ή δεν επιβλέπει τη φοίτησή του στο σχολείο²³³.

Το Τυπικό Εκπαιδευτικό Σύστημα στην Ελλάδα περιλαμβάνει τρεις (3) βαθμίδες²³⁴:

Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

- Υποχρεωτική μονοετή φοίτηση στο Νηπιαγωγείο. Είναι υποχρεωτική για παιδιά 5 χρονών (Διετής υποχρεωτική φοίτηση από το σχολικό έτος 2020-2021)

²³¹European Commission. Eurydice. Δημογραφική Κατάσταση, Γλώσσες και Θρησκεία. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/population-demographic-situation-languages-and-religions-33_el [Ανακτήθηκε 15 Σεπτεμβρίου 2019]

²³²European Commission. EACEA. National policies platform. Eurydice. Greece. Organisation of the education system and its structure. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/organisation-education-system-and-its-structure-33_el [Ανακτήθηκε 12 Απριλίου 2019]

²³³ibid

²³⁴ibid

- βετή φοίτηση στο Δημοτικό Σχολείο.

Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση

Περιλαμβάνει δύο κύκλους:

- Ο πρώτος είναι υποχρεωτικός και αντιστοιχεί στο Γυμνάσιο τριετούς φοίτησης
- Ο δεύτερος είναι προαιρετικός (μετα- υποχρεωτική δευτεροβάθμια εκπαίδευση) και αντιστοιχεί στο Λύκειο (Γενικό ή Επαγγελματικό) τριετούς φοίτησης για τα Ημερήσια Λύκεια και τετραετούς για τα Εσπερινά.

Τριτοβάθμια Ανώτατη Εκπαίδευση

- Πανεπιστημιακός Τομέας ΑΕΙ: Πανεπιστήμια, Πολυτεχνεία, Σχολή Καλών Τεχνών
- Τεχνολογικός Τομέας ΑΤΕΙ: Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα

4.1.2. Διαπολιτισμική εκπαιδευτική πολιτική

Η εκπαίδευση όλων των μαθητών συμπεριλαμβανομένων και των παιδιών μεταναστών που κατοικούν στην Ελλάδα είναι ένα εθνικό ζήτημα. Η ύπαρξη διαφορετικών ομάδων μαθητών με ποικίλα γλωσσικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά (παλινοστούντες, Ρομά, μουσουλμάνοι της Θράκης) οδήγησε στην ανάπτυξη εκπαιδευτικών παρεμβάσεων στο πλαίσιο της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Η τελευταία βοηθά στην ομαλή ένταξη αυτών των μαθητών και καταπολεμά το φαινόμενο της εγκατάλειψης του σχολείου. Με τον όρο «ένταξη» δεν εννοούμε την παθητική διαδικασία που συναρτάται άμεσα με την αφομοίωση του μετανάστη, αλλά «την ενεργητική διαδικασία μεταλλαγής της πραγματικότητας με την πρόσληψη νέων στοιχείων που εισάγει ο ίδιος»²³⁵.

Η πορεία της σχετικής με τη διαπολιτισμική εκπαίδευση νομοθεσίας, μπορεί να διακριθεί σε τρεις περιόδους²³⁶:

(α) Δεκαετία του '70: Γίνονται τα πρώτα άτολμα κρατικά βήματα για την εκπαίδευση των αλλοδαπών και παλινοστούντων μαθητών στη χώρα μας. (β) 1980-1996: Σημειώνεται η ραγδαία δημογραφική μεταβολή στην Ελλάδα, με την άφιξη των μεταναστών και των ομογενών Ποντίων και Βορειοηπειρωτών. Ίδρυση Τάξεων Υποδοχής (Τ.Υ.), Φροντιστηριακών Τμημάτων (Φ.Τ.) και Σχολείων Υποδοχής Παλινοστούντων. (γ) 1996 έως και σήμερα: Δημιουργία νέου θεσμικού πλαισίου (Ν. 2413/96). Εκσυγχρονισμός Τ.Υ. και Φ.Τ., Υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων που απευθύνονται στα άτομα με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες.

²³⁵Μουσούρου, 1991

²³⁶Νικολάου, 2008

Από το ΥΠ.Ε.Π.Θ.(και σε συνεργασία με διοικητικούς και επιστημονικούς φορείς του):

-Καθορίζεται το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο για τη διαπολιτισμική εκπαίδευση στην Ελλάδα, το οποίο συνδιαμόρφωσαν 3 Νόμοι και 2 Υπουργικές Αποφάσεις. Τα νομοθετήματα αυτά έχουν εκδοθεί σε διάστημα τεσσάρων ετών (1996-2000).

- Καθιερώνεται ο θεσμός των Τ.Υ. ως παράλληλων βοηθητικών τάξεων και των Φ.Τ. με το Ν. 1404/1983 άρθρο 45 «για την ομαλή προσαρμογή στο εκπ/κό σύστημα της χώρας παλιννοστούντων μαθητών, τέκνων Ελλήνων μεταναστών». Όπως το άρθρο 45 αντικαταστάθηκε με το άρθρο 2 παρ. 3 του Ν. 1894/1990 (Α' 110) προστίθεται στη διάταξη «ή τέκνων επαναπατριζόμενων Ελλήνων» και με την υπουργική απόφαση Φ. 2/378/Γ1/1124, ΦΕΚ 930 τ. β' 14-12-94, ρυθμίζεται η φοίτηση και αλλοδαπών μαθητών από μερικούς μήνες έως και δύο διδακτικά έτη²³⁷.

-Εκπονούνται διαπολιτισμικά προγράμματα με τη συμβολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η καθιέρωση της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης στο ισχύον νομοθετικό πλαίσιο εκφράζεται με το ν. 2413/96 (ΦΕΚ 124 τ. Α/17.6.1996), ο οποίος αφορά στον σκοπό και στο περιεχόμενό της, στα σχολεία Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, στο εκπαιδευτικό προσωπικό και στη διοίκηση των σχολείων. Με τις διατάξεις του Ν. 2413/96 που αφορά την «Ελληνική παιδεία στο εξωτερικό, τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και άλλες διατάξεις», μετατρέπονται τα δημόσια σχολεία σε σχολεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης (άρθρα 34 και 35) στα οποία «εφαρμόζονται τα προγράμματα των αντίστοιχων δημόσιων σχολείων, τα οποία προσαρμόζονται στις ιδιαίτερες εκπαιδευτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές ή μορφωτικές ανάγκες των μαθητών τους» (άρθρο 34 παρ. 2). Στα σχολεία αυτά χρησιμοποιούνται δίγλωσσα προγράμματα με πρώτη γλώσσα την αγγλική σα μέσο συνεννόησης και όχι την ελληνική. Ο Ν. 2413/96 έδωσε τη δυνατότητα εξέλιξης των σχολικών μονάδων στις οποίες φοιτά σημαντικός αριθμός μαθητών με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες σε Σχολεία Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης. Το ίδιο συνέβη και με τα Σχολεία Παλιννοστούντων, τα οποία και αυτά μετονομάστηκαν σε Σχολεία Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης. Σήμερα στη χώρα μας λειτουργούν 26 Σχολεία Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα υπάρχουν 13 Δημοτικά, 9 Γυμνάσια και 4 Λύκεια²³⁸. Προϋπόθεση για να χαρακτηριστεί ένα σχολείο διαπολιτισμικό είναι ο «αριθμός των παλιννοστούντων και / ή αλλοδαπών να πλησιάζει το 45% του συνολικού αριθμού» μαθητών. Δεν αναφέρεται όμως το μέγιστο ποσοστό. Ο νόμος επιτρέπει την εφαρμογή ειδικών Αναλυτικών Προγραμμάτων και προβλέπει την εισαγωγή εναλλακτικών ή πρόσθετων μαθημάτων στα Διαπολιτισμικά Σχολεία (κεφ.1, άρθρα 34, 35)²³⁹. Ακολούθησαν δύο ακόμη νόμοι το 2000. Ο πρώτος, ο Νόμος 2790/00 (ΦΕΚ 24, τ. Α/16.2.2000), αφορούσε την αποκατάσταση των παλιννοστούντων ομογενών από την τέως Σοβιετική

²³⁷ΝΟΜΟΣ 1404/1983 ΦΕΚ Με τις τελευταίες αλλαγές από το Νόμο 4521/2018. Διαθέσιμο στο https://www.kodiko.gr/nomologia/document_navigation/283206/nomos-1404-1983 [Ανακτήθηκε 20 Απριλίου 2018]

²³⁸Νικολαου 2008

²³⁹ΝΟΜΟΣ 2413/96 (ΦΕΚ 124/1996) Η ελληνική παιδεία στο εξωτερικό, η διαπολιτισμική εκπαίδευση και άλλες διατάξεις. Διαθέσιμο στο http://dide.fth.sch.gr/lows/n2413_1996.pdf [Ανακτήθηκε 22 Μαΐου 2018]

Ένωση, ενώ ζητήματα εκπαίδευσης τέθηκαν μόνο σε ένα άρθρο (Εκπαίδευση και Πολιτισμός, κεφ. Ε, άρθρο 11). Στο εν λόγω κείμενο γίνεται αναφορά σε δύο παραγράφους (α) για δράσεις στο πλαίσιο προγραμμάτων ένταξης των ομογενών για τον πολιτισμό, ενώ (β) το αμιγώς εκπαιδευτικό θέμα αφορά την κατάρτιση ειδικών πρόσθετων εθνικών προγραμμάτων εκμάθησης της νεοελληνικής γλώσσας, διάρκειας τουλάχιστον έξι μηνών. Τα προγράμματα αυτά προβλέπονταν να καταρτιστούν από φορείς του Δημοσίου που παρέχουν εκπαίδευση με στόχο «την πληρέστερη ένταξη των ομογενών της τέως Σοβιετικής Ένωσης και την ενσωμάτωσή τους στο κοινωνικό σύνολο» (ΦΕΚ 24, άρθρο 11, σ. 333). Ο δεύτερος Νόμος είναι ο 2817/00 (ΦΕΚ 78, τ. Α/14.3.00). Αν και συγκεκριμένος νόμος ρυθμίζει κατεξοχήν θέματα που αφορούν την ειδική εκπαίδευση αποτελώντας νόμο-σταθμό για αυτήν, εντούτοις περιλαμβάνει άρθρο με τίτλο: «Θέματα ελληνικής παιδείας στο εξωτερικό και μειονοτικής εκπαίδευσης» (κεφ. Α, άρθρο 9). Μεταξύ άλλων, ορίζει ότι «στα μειονοτικά ιδιωτικά σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της Δυτικής Θράκης προσλαμβάνονται (...) οι έχοντες πτυχίο αντίστοιχου τμήματος Α.Ε.Ι. της ημεδαπής ή αναγνωρισμένου ως ισότιμου τμήματος της αλλοδαπής...» (ΦΕΚ 78, άρθρο 9, σ. 1580)²⁴⁰.

Στην πρώτη -Υ.Α. αρ. Στ/11 (ΦΕΚ 171, τ. Β/18.3.96)- ορίστηκε η σύσταση Ενιαίου Διοικητικού Τομέα Θεμάτων Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, Εκπαίδευσης Ελληνοπαίδων Εξωτερικού, Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης και Αποκέντρωσης στο υπουργείο παιδείας. Στη δεύτερη -Υ.Α. αρ. Φ10/20/Γ1/708 (ΦΕΚ1789, τ. Β/28.9.99)- με τίτλο: «Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, Ίδρυση και λειτουργία Τάξεων Υποδοχής και Φροντιστηριακών Τμημάτων». Για την εκπαίδευση των μαθητών/-τριών που δεν έχουν την απαιτούμενη γνώση της ελληνικής γλώσσας (Ρομά, Αλλοδαπών, Παλιννοστούντων, Προσφύγων, Ευάλωτων Κοινωνικών Ομάδων κτλ.) διαμορφώνεται στο πλαίσιο της διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης ένα ευέλικτο σχήμα θεσμικής και διδακτικής παρέμβασης, το οποίο επιτρέπει στη σχολική μονάδα, αφού σταθμίσει τις πραγματικές εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών/-τριών αυτών και τις δυνατότητές της, να επιλέξει εκείνο το σχήμα που μπορεί να τους παρέχει επιπλέον διδακτική υποστήριξη, με σκοπό να τους βοηθήσει να προσαρμοστούν και να ενταχθούν πλήρως στις κανονικές τάξεις στις οποίες είναι εγγεγραμμένοι, σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία.

Οι επιλογές είναι²⁴¹:

- Τάξη Υποδοχής Ι: Στις Τ.Υ.Ι τα παιδιά μαθαίνουν τα ελληνικά ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα. Η φοίτηση διαρκεί ένα διδακτικό έτος με δυνατότητα επέκτασης, ωστόσο προβλέπεται ότι σε τρεις μήνες μερικοί μαθητές μπορούν να γραφτούν στην κανονική τάξη, εάν έχουν δείξει ότι έχουν τη δυνατότητα να παρακολουθήσουν όλα τα μαθήματα. Οι τάξεις υποδοχής Ι απευθύνονται σε μαθητές με ελάχιστο ή μηδενικό επίπεδο εξειδίκευσης στην ελληνική γλώσσα. Οι μαθητές αυτοί δικαιούνται εντατικά μαθήματα ελληνικής γλώσσας. Οι μαθητές/-τριες που φοιτούν σε ΤΥ Ι ΖΕΠ παρακολουθούν μερικά μαθήματα στην κανονική τους τάξη, όπως :Φυσική Αγωγή, Εικαστικά, Μουσική Αγωγή, Ξένη Γλώσσα ή και άλλο μάθημα, σύμφωνα με απόφαση του Συλλόγου Διδασκόντων.

²⁴⁰Νικολάου, 2005

²⁴¹ibid

- Τάξη Υποδοχής II: Σε Τ.Υ.ΙΙ φοιτούν μαθητές/-τριες με μέτριο επίπεδο ελληνομάθειας, το οποίο δύναται να δημιουργεί δυσκολίες στην παρακολούθηση των μαθημάτων στην κανονική τάξη. Για τους μαθητές/-τριες που φοιτούν στις ΤΥ ΙΙ ΖΕΠ, πραγματοποιείται υποστήριξη στην ελληνική γλώσσα ή και σε περισσότερα μαθήματα. Η υποστήριξη στην εκμάθηση της γλώσσας λαμβάνει χώρα είτε με τη μορφή παράλληλης πρόσθετης διδασκαλίας είτε μέσα στις τάξεις γενικής εκπαίδευσης. Σε κάθε περίπτωση, το πεδίο εφαρμογής του προγράμματος είναι ότι οι μαθητές παρακολουθούν τις περισσότερες ώρες διδασκαλίας σε μια τυπική σχολική τάξη, ώστε να ενσωματωθούν το συντομότερο δυνατόν.

Η φοίτηση διαρκεί έως τρία διδακτικά έτη. Μαθητές/-τριες που έχουν ολοκληρώσει τη φοίτηση στις ΤΥ ΙΙ ΖΕΠ, δεν μπορούν να επιστρέψουν σε Τάξεις Υποδοχής ΖΕΠ. Ο ελάχιστος αριθμός μαθητών/-τριων με τον οποίο συγκροτούνται ΤΥ Ι και ΙΙ ΖΕΠ είναι 9. Σε κάθε Τάξη Υποδοχής δύναται να δημιουργούνται ομάδες μαθητών/τριών από διαφορετικές τάξεις με κριτήριο τις εκπαιδευτικές τους ανάγκες και το μαθησιακό τους επίπεδο. Βασικός σκοπός της ΤΥ Ι ΖΕΠ ή της ΤΥ ΙΙ ΖΕΠ είναι να βοηθήσει τους μαθητές/-τριες να παρακολουθούν απρόσκοπτα τα μαθήματα της τάξης τους. Ως εκ τούτου κατά την διάρκεια του σχολικού έτους δύναται να διακοπεί η φοίτηση μαθητή/τριας στην Τάξη Υποδοχής, με απόφαση του συλλόγου διδασκόντων έπειτα από σχετική αιτιολογημένη εισήγηση του εκπαιδευτικού της Τάξης Υποδοχής και του δασκάλου της τάξης του/της.

- Φροντιστηριακό τμήμα: Το τμήμα αυτό απευθύνεται σε όσους μαθητές είτε δεν έχουν φοιτήσει σε Τ.Υ.Ι ή Τ.Υ.ΙΙ είτε έχουν φοιτήσει αλλά συνεχίζουν να έχουν γλωσσικά προβλήματα. Τα Φ.Τ. πραγματοποιούνται εκτός σχολικού ωραρίου, ενώ σε αυτά παρέχεται υποστηρικτική διδασκαλία μέχρι 10 ώρες εβδομαδιαίως των μαθημάτων στα οποία οι μαθητές αντιμετωπίζουν δυσκολίες γλωσσικές ή μαθησιακές.

- Διευρυμένο ωράριο: Η Υπουργική Απόφαση αναφέρει για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση στο πλαίσιο των Τ.Υ.ΙΙ εφαρμόζεται εβδομαδιαίο ωρολόγιο πρόγραμμα 18-22 διδακτικών ωρών που πραγματοποιούνται με απόσπαση των μαθητών από την κανονική τάξη εκτός από τα μαθήματα Καλλιτεχνικά, Τεχνολογία, Φυσική Αγωγή και (προαιρετικά) Μαθηματικά. Στο διευρυμένο ωράριο εντάσσεται και η υποστηρικτική διδασκαλία μέχρι 10 ωρών εβδομαδιαίως στα Φροντιστηριακά Τμήματα σε μαθήματα στα οποία οι μαθητές αντιμετωπίζουν γλωσσικές ή μαθησιακές δυσκολίες.

Το Υπουργείο Παιδείας, ενισχύει τον αριθμό των προσλήψεων εκπαιδευτικών, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά και στη σχετική εγκύκλιο, «στο πλαίσιο των αρχών της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, έχει ως βασική αρχή την προώθηση μέτρων που αποβλέπουν στην άρση των ανισοτήτων και στη διασφάλιση ισότητας ευκαιριών στην εκπαίδευση για όλους τους/τις μαθητές/τριες». Στο πλαίσιο αυτό ο Νόμος 3879/2010 (ΦΕΚ 163Α/21.09.2010) άρθ. 26 παρ. 1α και 1β εισάγει το θεσμό των Ζωνών Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας. «...Στόχος των Ζ.Ε.Π. είναι η ισότιμη ένταξη όλων των μαθητών στο εκπαιδευτικό σύστημα μέσω της λειτουργίας υποστηρικτικών δράσεων για τη βελτίωση της μαθησιακής επίδοσης, όπως ιδίως η λειτουργία τάξεων υποδοχής,[...] Επιπρόσθετα, ρυθμίζονται τα θέματα που αφορούν την οργάνωση και τη λειτουργία των Ζ.Ε.Π., τη στελέχωσή τους με προσωπικό, την απασχόληση εκπαιδευτικών κατ' αναλογία του αριθμού των μαθητών που χρήζουν διαφοροποιημένης διδακτικής παρέμβασης και κάθε σχετικό θέμα» Έτσι, όπως

αναφέρεται στην πρόσφατη εγκύκλιο με ΘΕΜΑ: «Οδηγίες και κατευθύνσεις για την ίδρυση και λειτουργία Τάξεων Υποδοχής (ΤΥ) ΖΕΠ για το σχολικό έτος 2019-2020 σε δημοτικά σχολεία της χώρας – Α' Φάση» ενημερώνει πως κατά το σχολικό έτος 2019-2020 δίνεται η δυνατότητα στα δημοτικά σχολεία της χώρας να λειτουργήσουν Τάξεις Υποδοχής Ζ.Ε.Π., μέσω συγχρηματοδοτούμενου έργου από την Ευρωπαϊκή Ένωση – Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, στο πλαίσιο της συνέχισης των Δράσεων

Η σχετική Πράξη για το σχολικό έτος 2019-2020 θα αφορά στη μείωση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου μαθητών/-τριών προερχόμενων από ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και μαθητών/-τριών με πολιτισμικές και θρησκευτικές ιδιαιτερότητες, καθώς και στη βελτίωση των μαθησιακών αποτελεσμάτων, κυρίως στον γραμματισμό αλλά και στον αριθμητισμό και, επιπλέον, σε συμπληρωματικά αντικείμενα, ώστε αυτοί να καταστούν ικανοί να ανταπεξέλθουν στο πρόγραμμα σπουδών τους και να παραμείνουν στο εκπαιδευτικό σύστημα ολοκληρώνοντας τις σπουδές τους. Συνεπώς, η πράξη αποσκοπεί στην ενίσχυση της ισότιμης πρόσβασης και την αποτελεσματική ένταξη των μαθητών/-τριών. Επίσης, η Πράξη θα αποσκοπεί στην εκπαίδευση και την ομαλή προσαρμογή των προσφυγοπαίδων. Στο πλαίσιο αυτό προβλέπεται ο εμπλουτισμός του εκπαιδευτικού δυναμικού όσων δημοτικών σχολείων εμφανίζουν ανάγκη για υποστήριξη της ένταξης των παραπάνω μαθητών/-τριών(διεξάγονται (όπου είναι δυνατόν) διαφοροποιημένες παρεμβάσεις σε τομείς που καθορίζουν επιτυχείς επιδόσεις, όπως η γλωσσική, γνωστική και κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη). Ειδικότερα, οι εκπαιδευτικοί που θα απασχοληθούν στο πλαίσιο της Πράξης θα στελεχώσουν τις Τάξεις Υποδοχής με κύριο αντικείμενο την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας αλλά και τη διδακτική στήριξη σε άλλα αντικείμενα, ώστε να διευκολύνεται η ομαλή προσαρμογή και η παραμονή στο εκπαιδευτικό σύστημα των μαθητών/-τριών από ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, με πολιτισμικές και θρησκευτικές ιδιαιτερότητες, καθώς και των προσφυγοπαίδων.

Οι εισερχόμενες ροές παιδιών προσφύγων στη χώρα μας οδήγησαν σε μια νέα πραγματικότητα στον τομέα της εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Προκειμένου να αντιμετωπιστεί το θέμα της εκπαίδευσής τους, το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων ξεκίνησε τη σύσταση της Επιτροπής Υποστήριξης Παιδιών Προσφύγων (CSRC) καθώς και επιστημονικών επιτροπών για να βοηθήσει τις εργασίες της επιτροπής. Έτσι, από το σχολικό έτος 2016-2017 για την παροχή εκπαίδευσης στα παιδιά υπηκόων τρίτων χωρών, ιδρύθηκαν δομές υποστήριξης για την εκπαίδευση προσφύγων, λειτουργώντας α. είτε στα σχολικά τμήματα των Περιφερειακών Διευθύνσεων Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, στα οποία βρίσκονται κέντρα φιλοξενίας β. ή εντός των κέντρων φιλοξενίας όπως ορίζονται στη σχετική νομοθεσία²⁴².

Τα θέματα εκπαίδευσης των προσφύγων καθορίζονται στο άρθρο 38 του Ν. 4415/2016 περί εκπαίδευσης στην ελληνική γλώσσα, διαπολιτισμική εκπαίδευση και λοιπές διατάξεις "και στο Ν. 4547/2018²⁴³. Ο παρών Νόμος ρυθμίζει θέματα που αφορούν: την υποστήριξη των δραστηριοτήτων που σχετίζονται με το πεδίο της

²⁴²European Commission. Eurydice. Άλλες Διαστάσεις της Διεθνοποίησης στην Προσχολική και τη Σχολική Εκπαίδευση. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/other-dimensions-internationalisation-early-childhood-and-school-education-27_en [Ανακτήθηκε 20 Σεπτεμβρίου 2019]

²⁴³European Commission. Eurydice. Δημογραφική Κατάσταση, Γλώσσες και Θρησκεία. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/population-demographic-situation-languages-and-religions-33_ei [Ανακτήθηκε 15 Σεπτεμβρίου 2019]

Ελληνικής Εκπαίδευσης στο Εξωτερικό με σκοπό την «βελτίωση στην ποιότητα της εκπαίδευσης των Ελλήνων σπουδαστών που διαμένουν στο εξωτερικό και των ατόμων ελληνικής καταγωγής που επιθυμούν να εξοικειωθούν με την ελληνική γλώσσα και τον ελληνικό πολιτισμό "(άρθρο 1), την διαπολιτισμική εκπαίδευση, σχεδιασμένη κατά τέτοιο τρόπο ώστε να συμβάλλει στην «διαμόρφωση σχέσεων μεταξύ των διαφόρων κοινοτήτων για την άρση των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού» (άρθρο 20)²⁴⁴. Στο ίδιο πλαίσιο, η Επιστημονική Επιτροπή για την Υποστήριξη των Παιδιών Προσφύγων του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων το 2017 δημοσίευσε μια έκθεση με θέμα: «Το Έργο της Εκπαίδευσης των Προσφύγων»²⁴⁵.

Ο νόμος 4415/2016 προβλέπει την ίδρυση δομών υποδοχής για την εκπαίδευση των προσφύγων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Μια κοινή υπουργική απόφαση των Υπουργών Οικονομικών και Παιδείας ορίζει την οργάνωση, τη διαχείριση, τον συντονισμό, το πρόγραμμα σπουδών και τα κριτήρια επιλογής και πρόσληψης προσωπικού²⁴⁶. Ωστόσο, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαίτερων αναγκών του πληθυσμού των προσφύγων ως αποτέλεσμα της κινητικότητας, του χρόνου άφιξης, της διάρκειας της διαμονής τους στις δομές φιλοξενίας, καθώς και του μεγέθους του πληθυσμού των μαθητών, ιδρύονται οι δομές υποδοχής για την εκπαίδευση των προσφύγων (ΔΥΕΠ), οι οποίες θα λειτουργήσουν στο πλαίσιο της γενικής εκπαίδευσης και θα εφαρμόσουν συγκεκριμένα προγράμματα σπουδών περιορισμένης διάρκειας. Η φοίτηση διαρκεί για ένα (1) έτος διδασκαλίας με δυνατότητα επέκτασης για ένα (1) επιπλέον έτος. Η διάρκεια φοίτησης πιστοποιείται μετά την ολοκλήρωση με πιστοποιητικό παρακολούθησης²⁴⁷.

Κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 2017-2018, ο κύριος στόχος του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων ήταν να ενσωματωθούν όλοι οι πρόσφυγες στα σχολεία μας, με ιδιαίτερη έμφαση στην ομαλή μετάβαση των παιδιών προσφύγων στην πρωινή ζώνη. Ταυτόχρονα, η επιτυχής ίδρυση απογευματινών Δομών Υποδοχής για την Εκπαίδευση των Προσφύγων θα συνεχίσει να λειτουργεί για τα παιδιά που το χρειάζονται. Για την υποστήριξη της εκπαίδευσης των προσφύγων, το ΙΕΠ έχει αναπτύξει μια ηλεκτρονική πλατφόρμα για τη συλλογή και τη διανομή εγκεκριμένου εκπαιδευτικού υλικού²⁴⁸.

Επίσης, υλοποιούνται δράσεις για την εκπαίδευση στελεχών για τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και τη λειτουργία των Τάξεων Υποδοχής και για την παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού.

²⁴⁴European Commission. Eurydice. Άλλες Διαστάσεις της Διεθνοποίησης στην Προσχολική και τη Σχολική Εκπαίδευση. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/other-dimensions-internationalisation-early-childhood-and-school-education-27_en [Ανακτήθηκε 20 Σεπτεμβρίου 2019]

²⁴⁵ΥΠΕΠΘ, Επιστημονική Επιτροπή Προσφύγων, Προτάσεις 2016-2017 final. Διαθέσιμο στο <http://www.minedu.gov.gr/publications/docs2017/16.06.17> [Ανακτήθηκε 17 Μαρτίου 2018]

²⁴⁶European Commission. Eurydice, Δευτεροβάθμια και Μετα-δευτεροβάθμια, Μη ανώτατη εκπαίδευση. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/secondary-and-post-secondary-non-tertiary-education-20_en [Ανακτήθηκε 20 Σεπτεμβρίου 2019]

²⁴⁷European Commission. Eurydice Υποστηρικτικά Μέτρα για τους Μαθητές στην Προσχολική και τη Σχολική Εκπαίδευση. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/support-measures-learners-early-childhood-and-school-education-27_en [Ανακτήθηκε 20 Σεπτεμβρίου 2019]

²⁴⁸ΙΕΠ. Εκπαίδευση προσφύγων. Διαθέσιμο στο <http://www.iep.edu.gr/el/component/k2/content/5-ekpaidefsi-prosfygon> [Ανακτήθηκε 12 Φεβρουαρίου 2018]

Η στελέχωση των σχολικών δομών υποδοχής για την εκπαίδευση των προσφύγων (ΔΥΕΠ) γίνεται από μόνιμο, αναπληρωματικό ή μερικής απασχόλησης εκπαιδευτικό προσωπικό. Οι καθηγητές του ΔΥΕΠ, εκτός από τα συνηθισμένα καθήκοντά τους, πρέπει να φροντίζουν: α) την ενσωμάτωση των μαθητών των προσφύγων στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και τη δημιουργική αλληλεπίδρασή τους με όλους τους άλλους φοιτητές, β) τις ειδικές ανάγκες των σπουδαστών προσφύγων με την εφαρμογή διαφοροποιημένων και ευέλικτων τις μεθόδους διδασκαλίας και γ) την προώθηση εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων μεταξύ των Κέντρων Υποδοχής και των γειτονικών σχολικών μονάδων²⁴⁹.

Τα Διαπολιτισμικά Σχολεία θα μετατραπούν σταδιακά (Ν. 4415/2016) σε Πειραματικά Σχολεία Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης με τα ίδια αναλυτικά προγράμματα και μεθόδους διδασκαλίας που απευθύνονται σε πειραματικά σχολεία. Επιπλέον, έχουν καταβληθεί προσπάθειες ώστε τα πειραματικά σχολεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης να συνεργάζονται με τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και να εφαρμόζουν, σε πειραματική βάση, καινοτόμα προγράμματα στον τομέα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης που αυξάνουν την εκπαιδευτική και κοινωνική ένταξη των παιδιών προσφύγων²⁵⁰.

4.1.3. Αναλυτικό Πρόγραμμα

Η διεθνής και ευρωπαϊκή διάσταση της υποχρεωτικής ελληνικής εκπαίδευσης αντικατοπτρίζεται στις γενικές αρχές και στόχους των προγραμμάτων σπουδών, στους επιμέρους στόχους ορισμένων σχολικών μαθημάτων και στα σχολικά βιβλία. Οι γενικές αρχές και οι στόχοι της υποχρεωτικής εκπαίδευσης περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα: ενίσχυση της πολιτιστικής και γλωσσικής ταυτότητας μέσα σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία, ευαισθητοποίηση σε θέματα που σχετίζονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα, την παγκόσμια ειρήνη και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.

Το αναλυτικό πρόγραμμα στο ελληνικό σχολείο χαρακτηρίζεται από τους Παπαπέτρου και Βλαχάδη (2013) ως μονοπολιτισμικό και στραμμένο στα εθνικά, πολιτισμικά και γλωσσικά χαρακτηριστικά της κυρίαρχης ομάδας μαθητών και γι' αυτό στερείται της ευκαιρίας να αξιοποιήσει την ετερότητα και το σπουδαίο υπόβαθρο των μαθητών από μειονοτικές ομάδες. Χρειάζεται να αναθεωρηθεί και να γίνει πιο «ανοικτό».

Το 2003 το ελληνικό Παιδαγωγικό Ινστιτούτο επεξεργάστηκε και παρέδωσε το νέο προγραμματικό σχεδιασμό για τα σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Το καινούριο στοιχείο είναι ότι εισάγει στην υποχρεωτική εκπαίδευση την παράμετρο της διαθεματικής προσέγγισης. Το νέο Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) αποτελεί την απόπειρα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου αφενός να εξορθολογήσει τα περιεχόμενα στις διάφορες βαθμίδες και

²⁴⁹European Commission. Eurydice Υποστηρικτικά Μέτρα για τους Μαθητές στην Προσχολική και τη Σχολική Εκπαίδευση. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/support-measures-learners-early-childhood-and-school-education-27_en [Ανακτήθηκε 20 Σεπτεμβρίου 2019]

²⁵⁰ibid

τάξεις της εκπαιδευτικής πυραμίδας και αφετέρου να εισαγάγει την έννοια της διαθεματικότητας στην οικοδόμηση της γνώσης. Είναι ένας τρόπος για να διατηρηθεί η αυτονομία των μαθημάτων, ενώ ταυτόχρονα συνδέονται και οριζόντια μεταξύ τους μέσα από διαθεματικές έννοιες και δραστηριότητες (αφιερώνοντας ένα 10% του χρόνου στο τέλος κάθε ενότητας), προσφέροντας στο μαθητή ολιστικές και σφαιρικές απόψεις.

Το ΔΕΠΠΣ εξειδικεύεται για κάθε τάξη και βαθμίδα στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (ΑΠΣ). Στα νέα Αναλυτικά Προγράμματα λαμβάνεται υπόψη η πολυπολιτισμική σύνθεση της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας και αποπειράται η προσέγγισή της μέσα από ένα πνεύμα αλληλοκατανόησης, ανεκτικότητας και διαλόγου²⁵¹.

Ένας από τους στόχους των προγραμμάτων σπουδών στην Προσχολική και Σχολική Εκπαίδευση είναι η ευαισθητοποίηση των μαθητών σε θέματα που σχετίζονται με την πολιτισμική και θρησκευτική ποικιλομορφία, την ισότητα των φύλων, την ειρηνική συνύπαρξη, τις πολυπολιτισμικές κοινωνίες και τους πρόσφυγες καθώς και την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και την υιοθέτηση οικολογικής συμπεριφοράς. Ειδικότερα, το ισχύον Διαθεματικό Πρόγραμμα Σπουδών υιοθετεί και διαχέει σε όλες τις θεματικές ενότητες τις βασικές εκπαιδευτικές αρχές που προωθούν τις αξίες της δημοκρατίας και του σεβασμού της πολιτιστικής ποικιλομορφίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Σύμφωνα με το γενικό πλαίσιο του τρέχοντος προγράμματος σπουδών, είναι απαραίτητο να προωθηθεί η καλλιέργεια της ταυτότητας του ευρωπαϊού πολίτη παράλληλα με τη διατήρηση της εθνικής μας ταυτότητας και της πολιτιστικής αυτογνωσίας μας, καθώς και η ανάπτυξη πνεύματος συνεργασίας και συλλογικότητας.

Το πλαίσιο συνοπτικής θεματικής διδακτέας ύλης για την προσχολική εκπαίδευση και το σχετικό Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών που περιγράφεται στην Υπουργική Απόφαση 21072β / Γ2 / 28-2-2003 και το οποίο εκπονήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής καθορίζει τις κατευθυντήριες γραμμές για το σχεδιασμό και την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων στη Γλώσσα, τα Μαθηματικά, την Περιβαλλοντική Μελέτη, τη Δημιουργία & Έκφραση και την Πληροφορική. Αυτά τα προγράμματα, που εφαρμόζονται σε όλη τη χώρα, δεν θεωρούνται ξεχωριστά διδακτικά μαθήματα, αλλά οδηγοί για την υλοποίηση δραστηριοτήτων, κατάλληλων για την ανάπτυξη και αποτελεσματικών για όλα τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας. Ως εκ τούτου, στο προσχολικό σχολείο, τα μαθήματα δεν διακρίνονται σε υποχρεωτικά και προαιρετικά και δεν υπάρχει ειδικό πρόγραμμα, όπως στις άλλες δομές της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Τα προγράμματα αυτά αποσκοπούν στην παροχή ολοκληρωμένης παιδικής ανάπτυξης σε σχέση με τις φυσικές, συναισθηματικές, κοινωνικές και γνωστικές τους ικανότητες. Τα προγράμματα σχεδιάζονται γύρω από θέματα που ενεργοποιούν το ενδιαφέρον των παιδιών, ενώ χρησιμοποιούν παιδαγωγικές πρακτικές. Η θεματική και η μάθηση βάσει σχεδίων αποτελούν βασικά συστατικά των εφαρμοζόμενων προγραμμάτων. Έμφαση δίνεται σε μια

²⁵¹Νικολάου 2005

διεπιστημονική και ολιστική προσέγγιση της γνώσης καθώς και στην αξιοποίηση της περιέργειας και των ιδεών των παιδιών για τη διεξαγωγή της μαθησιακής διαδικασίας.

Στοιχείο διαπολιτισμικότητας αποτελεί και η έμφαση των αναλυτικών προγραμμάτων σπουδών και του ΔΕΠΠΣ στην ομαδοσυνεργατική μέθοδο, στα σχέδια εργασίας και την επικοινωνία με άλλα σχολεία²⁵².

Το Διαθεματικό Πρόγραμμα Σπουδών υιοθετεί τις αρχές που πλαισιώνουν το κοινό μέλλον της ευρωπαϊκής εκπαίδευσης, όπως η διαφύλαξη του δημοκρατικού χαρακτήρα της πολιτικής ζωής, της ελευθερίας, της ανοχής, της αλληλεγγύης, της συνεργασίας, του διεθνισμού, της δικαιοσύνης, του πολιτισμού και της απασχόλησης, με στόχο ανοικτές πλουραλιστικές κοινωνίες. Στο πλαίσιο διαθεματικού προγράμματος σπουδών για την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια, τονίζεται, μεταξύ άλλων, ότι τα μικρά παιδιά πρέπει:

- να συνειδητοποιήσουν τη μοναδικότητά τους, αλλά και να εντοπίσουν και να σεβαστούν τις ομοιότητες και τις διαφορές τους με τους άλλους
- να αναπτύξουν συναισθήματα αγάπης και αλληλεγγύης για όλα τα πλάσματα της γης²⁵³.

Σε αυτό το πλαίσιο, τα παιδιά μέσω κατάλληλων δραστηριοτήτων κατανοούν τη μοναδικότητά τους καθώς και τις ομοιότητες με άλλα παιδιά. Ενθαρρύνονται να μοιραστούν εμπειρίες, να μάθουν για τον τρόπο ζωής των άλλων ανθρώπων. Καλούνται να δεχθούν ανθρώπους με διαφορετικές γλωσσικές, πολιτιστικές ή θρησκευτικές πεποιθήσεις, να εκφράσουν την αγάπη και την αλληλεγγύη τους με τους συνανθρώπους τους, να συνεργαστούν και να οικοδομήσουν δεσμούς φιλίας μαζί τους. Στο πλαίσιο του πλαισίου «Ευέλικτη Ζώνη για Διασταυρούμενες Θεματικές και Δημιουργικές Δραστηριότητες» στις τέσσερις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου (Δημοτικό Σχολείο), οι εκπαιδευτικοί ενθαρρύνονται και λαμβάνουν στήριξη για την εισαγωγή θεμάτων που αφορούν την ευρωπαϊκή ταυτότητα, τον πολιτισμό, την παγκοσμιοποίηση και την προστασία του περιβάλλοντος. Όσον αφορά την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, οι στόχοι και το περιεχόμενο του Διαθεματικού Προγράμματος Σπουδών και των σχετικών σχολικών βιβλίων περιλαμβάνουν το θέμα της διεθνούς και ευρωπαϊκής διάστασης καθώς και της αποδοχής της πολιτιστικής πολυμορφίας μέσω διαφορετικών σχολικών μαθημάτων όπως η Νεοελληνική, Κοινωνικές και Πολιτικές Σπουδές, Ξένη Γλώσσα, Μελέτη Περιβάλλοντος, Ιστορία και Θρησκευτικά (Νέα Πρόγραμμα Σπουδών)²⁵⁴.

Δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Οι μαθητές του Γυμνασίου ασχολούνται με ευρωπαϊκά και διεθνή θέματα μέσω των μαθημάτων της Ιστορίας, της Λογοτεχνίας, των Κοινωνικών και Πολιτικών Σπουδών καθώς και των Ξένων Γλωσσών, των οποίων η διδασκαλία περιλαμβάνει

²⁵² Πατάζογλου, 2008

²⁵³ European Commission. Eurydice. Άλλες Διαστάσεις της Διεθνοποίησης στην Προσχολική και τη Σχολική Εκπαίδευση. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/other-dimensions-internationalisation-early-childhood-and-school-education-27_en [Ανακτήθηκε 20 Σεπτεμβρίου 2019]

²⁵⁴ ibid

αναφορές σε ξένους πολιτισμούς, προωθώντας έτσι τη διαπολιτισμική γνώση και κατανόηση. Συγκεκριμένα, το θέμα της Νέας Ελληνικής Γλώσσας δίνει έμφαση στην ένταξη και παρουσία της Ελλάδας στον ευρύτερο ευρωπαϊκό και παγκόσμιο πολιτικό και κοινωνικό κόσμο μέσω της διδασκαλίας σχετικών κεφαλαίων που αποτελούν μέρος του εγχειριδίου της νεοελληνικής γλώσσας της τρίτης τάξης. Η νεοελληνική λογοτεχνία περιλαμβάνει κείμενα ξένων λογοτεχνών. Όσον αφορά το αναλυτικό πρόγραμμα των μαθημάτων κατώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, δίδεται έμφαση στη διδασκαλία της ελληνικής ιστορίας, η οποία διδάσκεται και στις τρεις τάξεις, στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής και παγκόσμιας ιστορίας. Στο θέμα των Κοινωνικών και Πολιτικών Σπουδών, που διδάσκεται στην Τρίτη Τάξη των Γυμνασίων, η ευρωπαϊκή, διεθνής και διαπολιτισμική διάσταση είναι ιδιαίτερα σημαντική. Ο κύριος στόχος διδασκαλίας για τους σπουδαστές είναι να τους επιτρέψουν να συμμετέχουν ενεργά ως ευρωπαίοι πολίτες στην ευρωπαϊκή ζωή, έχοντας επίγνωση του ότι είναι ταυτόχρονα Έλληνες και Ευρωπαίοι πολίτες, καθώς και να κατανοήσουν όχι μόνο την αλληλεπίδραση μεταξύ χωρών και ανθρώπων, αλλά επίσης την ανάγκη διοργάνωσης της διεθνούς κοινωνίας²⁵⁵.

Τα νέα προγράμματα σπουδών που έχουν εισαχθεί και εφαρμοστεί στη μη υποχρεωτική δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ενσωματώνουν την ευρωπαϊκή και διεθνή διάσταση μέσα από γενικά εκπαιδευτικά μαθήματα που διδάσκονται και στα δύο είδη Γυμνάσια (Γενικά και Επαγγελματικά). Στο πλαίσιο πειραματικών δράσεων, δημιουργικών εργασιών και ερευνητικών δημιουργικών δραστηριοτήτων στο Λύκειο, οι εκπαιδευτικοί ενθαρρύνουν και υποστηρίζουν με σχετικό εκπαιδευτικό υλικό, την ανάπτυξη θεμάτων που σχετίζονται με την ευρωπαϊκή ταυτότητα, την πολυπολιτισμικότητα, την παγκοσμιοποίηση και την προστασία του περιβάλλοντος. Τα μαθήματα γενικής εκπαίδευσης στα Γενικά Λύκεια εμπλέκουν τους μαθητές σε θέματα ευρωπαϊκής κουλτούρας και ευρωπαϊκής ταυτότητας, προκειμένου να εξοικειωθούν με την ιστορία και τη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής ταυτότητας²⁵⁶.

Όλα τα σχολεία της χώρας, ανεξάρτητα από τις ανάγκες του μαθητικού πληθυσμού, ευθυγραμμίζονται με το ίδιο αναλυτικό πρόγραμμα, που καθορίζεται κεντρικά. Αν και με αυτόν τον τρόπο εξασφαλίζονται ως ένα βαθμό βασικές προδιαγραφές σε όλα τα σχολεία, ένα διαπολιτισμικό αναλυτικό πρόγραμμα πρέπει να διαφοροποιείται κατάλληλα²⁵⁷.

Μέσα στο πλαίσιο διαμόρφωσης του ΔΕΠΠΣ εντάσσεται και η «Ευέλικτη Ζώνη διαθεματικών και δημιουργικών δραστηριοτήτων» για το Δημοτικό και η «Ζώνη καινοτόμων δράσεων» για το Γυμνάσιο (ανάλογες σχετικές δραστηριότητες προβλέπονται και για τη λειτουργία του Νηπιαγωγείου). Η Ευέλικτη Ζώνη, σύμφωνα με τον αρχικό σχεδιασμό της, αποτελεί μία ευνοϊκή περίσταση για καλύτερη ένταξη και κοινωνικοποίηση των παιδιών με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, αφού η μεθοδολογία εργασίας σ' αυτήν είναι καθαρά ομαδοσυνεργατική. Επιπλέον, η προσέγγιση των

²⁵⁵European Commission. Eurydice. Άλλες Διαστάσεις της Διεθνοποίησης στην Προσχολική και τη Σχολική Εκπαίδευση. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/other-dimensions-internationalisation-early-childhood-and-school-education-27_en [Ανακτήθηκε 20 Σεπτεμβρίου 2019]

²⁵⁶ibid

²⁵⁷Παπαπέτρου και Βλαχάδη, 2013

αντικειμένων γίνεται διαθεματικά, μέσα από Σχέδια Εργασίας, δίνοντας έτσι την ευκαιρία και στους μαθητές που δεν κατέχουν επαρκώς την ελληνική γλώσσα, να αναδείξουν, παρόλα αυτά, τις ιδιαίτερες ικανότητές τους²⁵⁸. Πάνω στη νέα φιλοσοφία, η οποία συνδέεται με βιώματα της καθημερινής πολυδιάστατης κοινωνικής πολυπολιτισμικής πραγματικότητας, θα γραφτούν όλα τα καινούρια βιβλία για το Δημοτικό και το Γυμνάσιο.

Τέλος, το Ολοήμερο Σχολείο αποτελεί μία σημαντική καινοτομία, που ξεκίνησε πιλοτικά στα τέλη της δεκαετίας του '90. Το Ολοήμερο Σχολείο έχει έντονο εκπαιδευτικό και κοινωνικό περιεχόμενο. Σχεδιάστηκε, για να εξυπηρετήσει υψηλούς παιδαγωγικούς στόχους, όπως είναι η παιδαγωγική αξιοποίηση του απογευματινού χρόνου παραμονής των παιδιών στο σχολείο, με την πλήρη ευθύνη και εποπτεία των εκπαιδευτικών. Το πρόγραμμά του περιλαμβάνει και υποστηρικτική βοήθεια στην Ελληνική Γλώσσα και τα Μαθηματικά, δηλαδή μελέτη και προετοιμασία των μαθητών για τα μαθήματα της επόμενης ημέρας, από υπεύθυνο δάσκαλο²⁵⁹.

Αντιλαμβάνεται εύκολα κανείς τη σημασία που έχει το ολοήμερο σχολείο, εφόσον λειτουργήσει σύμφωνα με το σχεδιασμό του, για την καλύτερη ένταξη και εκπαίδευση των παιδιών με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, καθώς και για την πρόληψη της σχολικής διαρροής. Η τελευταία αναμένεται να μειωθεί γιατί:

- Οι μαθητές θα έχουν πρόσθετη διδακτική στήριξη και θα ενισχύονται μαθησιακά.
- Οι οικογένειες των μεταναστών θα εξυπηρετούνται από την παραμονή των παιδιών στο σχολικό χώρο, με αποτέλεσμα να υπάρχει μια ευνοϊκότερη προδιάθεση για το σχολικό θεσμό.
- Τα παιδιά θα μένουν περισσότερο χρόνο μέσα σε ένα περιβάλλον προστατευμένο και ευνοϊκό για τη μάθηση.
- Το κλίμα αποδοχής και συνεργασίας που δημιουργείται μέσα από τις βιωματικές και τις άλλες δραστηριότητες (χορός, μουσική, θεατρικό παιχνίδι) είναι ιδιαίτερα ευνοϊκό για την καλύτερη ένταξη των μαθητών με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, γεγονός που συνεισφέρει στη σχολική προσαρμογή τους και την επιτυχημένη σταδιοδρομία τους μέσα στην εκπαίδευση.
- Προσφέρει τη δυνατότητα σε ομάδες παιδιών που προέρχονται από αδύναμα οικονομικά στρώματα να αποκτήσουν γνώσεις σε τομείς που παλαιότερα θα ήταν υποχρεωμένα να τους αναζητήσουν στην ιδιωτική εκπαίδευση (ΤΠΕ, ξένες γλώσσες, μουσική, χορός)²⁶⁰.

Τα σχολικά εγχειρίδια επιλέγονται επίσης κεντρικά και διδάσκονται σε όλα τα σχολεία. Περιλαμβάνουν στοιχεία διαπολιτισμικότητας, καθώς οι μαθητές έρχονται σε επαφή με την εθνική και πολιτισμική ετερότητα²⁶¹. Ιδιαίτερα τα βιβλία των μαθημάτων

²⁵⁸Νικολαου 2008

²⁵⁹Νικολαου 2008

²⁶⁰Νικολάου, 2005

²⁶¹Παπάζογλου, 2008

του δημοτικού σχολείου Γλώσσα²⁶² και Μελέτη Περιβάλλοντος²⁶³ έχουν διαπολιτισμικό χαρακτήρα.

Να σημειωθεί ωστόσο ότι η παρουσίαση άλλων πολιτισμών από τα βιβλία δεν συνεπάγεται απαραίτητα την σε βάθος κατανόησή τους. Ο κίνδυνος της επιφανειακής προσέγγισης ξεπερνιέται μόνο εάν γνωρίσουμε τους διαφορετικούς πολιτισμούς από αυτούς που τους ζουν.

Από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο:

- Συγγράφονται βιβλία που αποτελούν το αναγκαίο διδακτικό υλικό για Τ.Υ. και Φ.Τ. Περιλαμβάνονται εγχειρίδια για δύο επίπεδα μαθητών, αρχαρίων –Α΄ επιπέδου και προχωρημένων –Β΄ επιπέδου: Για αρχαρίους μικρών (Β΄ - Γ΄) τάξεων και μεγάλων (Δ΄ - Ε΄ -ΣΤ΄) τάξεων. Στους αρχαρίους των μεγάλων τάξεων προσφέρονται για διδασκαλία τα βιβλία του μαθητή «Ανοίγω το Παράθυρο 1» (τεύχη α΄ και β΄) συνοδευόμενα από τα τετράδια εργασιών του μαθητή (ένα για κάθε τεύχος) και το βιβλίο για το δάσκαλο.
- Στους προχωρημένους τα βιβλία «Ανοίγω το Παράθυρο 2» (τεύχη α΄ και β΄), «Μαθαίνω Ελληνικά 2» (τεύχη α΄ και β΄) και «Γεια σας, παιδιά» Τμήμα Β΄ με τα αντίστοιχα τετράδια εργασιών.
- Συγχρόνως διδάσκονται, για γνωριμία με τον πολιτισμό της Ελλάδας και την Ιστορία της, τα εγχειρίδια «Ελληνικός Πολιτισμός 1» και Ελληνικός Πολιτισμός 2» (με τα τετράδια εργασιών).
- Παράλληλα συντάσσεται Αναλυτικό Πρόγραμμα της διδασκαλίας της ελληνικής σε παλιννοστούντες μαθητές.
- ασχολείται και με την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών μέσα από τα ΠΕΚ, με προγράμματα κατάρτισης που υλοποιούνται σε όλη τη χώρα²⁶⁴.

Θεμελιώδης διδακτική αρχή του υλικού είναι η αποδοχή και αξιοποίηση του διπολιτισμικού διγλωσσικού κεφαλαίου των μαθητών, ως επέκταση και συγκεκριμενοποίηση των αρχών της διαπολιτισμικής αγωγής.

Όμως, αν και γίνονται θετικά βήματα, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως διαπολιτισμικό το σύνολο του εκπαιδευτικού υλικού. Η υλοποίηση διαπολιτισμικών προγραμμάτων στηρίζεται σε πρωτοβουλίες εκπαιδευτικών ή σχολείων. Η δυσκαμψία του αναλυτικού προγράμματος δυσχεραίνει την πραγματοποίηση διαπολιτισμικών δράσεων.

Ο Ν. 4547/2018 παρέχει ένα νομοθετικό πλαίσιο για τη ρύθμιση των εκπαιδευτικών υπηρεσιών για τα παιδιά των προσφύγων στην Ελλάδα.²⁶⁵

²⁶²Αρβανίτη, 2007

²⁶³Παπάζογλου, 2008

²⁶⁴Νικολάου, 2008

²⁶⁵European Commission. Eurydice. Υποστηρικτικά Μέτρα για τους Μαθητές στην Προσχολική και τη Σχολική Εκπαίδευση. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/support-measures-learners-early-childhood-and-school-education-27_en [Ανακτήθηκε 20 Σεπτεμβρίου 2019]

Η εκπαίδευση των παιδιών των προσφύγων παρέχεται από τις σχολικές μονάδες της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης που ενσωματώνονται στο γενικό εκπαιδευτικό σύστημα.

Όσον αφορά την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, οι πρόσφυγες μαθητές παρακολουθούν μαθήματα ως εξής:

Ελληνική Γλώσσα (6 ώρες την εβδομάδα)

Αγγλική γλώσσα (4 ώρες την εβδομάδα)

Μαθηματικά (3 ώρες την εβδομάδα)

Φυσική Αγωγή (3 ώρες την εβδομάδα)

Πληροφορική (2 ώρες την εβδομάδα)

Εικαστικά (2 ώρες την εβδομάδα)

Όσον αφορά τη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση, παρακολουθούν μαθήματα ως εξής:

Ελληνική Γλώσσα (6 ώρες την εβδομάδα)

Αγγλικά (4 ώρες την εβδομάδα)

Μαθηματικά (4 ώρες την εβδομάδα)

Φυσική Αγωγή (2 ώρες την εβδομάδα)

Πληροφορική (2 ώρες την εβδομάδα)

Πολιτισμός (2 ώρες την εβδομάδα)

Σε κάθε κέντρο φιλοξενίας ή δομή υποδοχής υπάρχει ένας συντονιστής για την εκπαίδευση προσφύγων.²⁶⁶

Τέλος, προκειμένου να υποστηριχθεί η Εκπαίδευση των Προσφύγων, το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής έχει αναπτύξει ένα Ανοικτό Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στα μαθήματα υποδοχής της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Τα διαπολιτισμικά σχολεία που λειτουργούν στην Προσχολική, Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση έχουν ως στόχο την εκπαιδευτική και κοινωνική ένταξη των προσφύγων σε ελληνικά σχολεία, με σεβασμό της πολιτιστικής ταυτότητας των μαθητών και αποφυγή αρνητικών διακρίσεων ως αποτέλεσμα της πολιτιστικής πολυμορφίας. Χρησιμοποιούν τα ίδια προγράμματα σπουδών που χρησιμοποιούνται στα δημόσια σχολεία, προσαρμοσμένα αναλόγως για να καλύψουν τις ειδικές ανάγκες των μαθητών τους (Νόμος 2413/1996)²⁶⁷.

²⁶⁶ibid

²⁶⁷ibid

4.1.4. Εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής και δυνατότητα εκμάθησης της μητρικής γλώσσας των αλλοδαπών μαθητών.

Η ελληνική είναι η επίσημη γλώσσα του ελληνικού κράτους, που χρησιμοποιείται σε ολόκληρη την επικράτεια και σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης. Η μουσουλμανική μειονότητα, η οποία αντιπροσωπεύει περίπου το 1% του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας που κατοικεί στη Θράκη, αριθμεί περίπου 100.000 μέλη, τα οποία είναι Τούρκοι, Πομάκοι και Ρομά. Στα μειονοτικά σχολεία που λειτουργούν στη Θράκη για την μουσουλμανική μειονότητα, η διδασκαλία πραγματοποιείται ταυτόχρονα στην τουρκική και την ελληνική γλώσσα.²⁶⁸ Το δίγλωσσο πρόγραμμα σπουδών είναι σύμφωνο με τους κανονισμούς και το γενικό πλαίσιο των προγραμμάτων σπουδών που ισχύουν σε όλα τα δημόσια σχολεία της Ελλάδας, ενώ ταυτόχρονα δίνεται έμφαση στη διατήρηση και προώθηση της γλώσσας και του πολιτισμικού περιβάλλοντος των μειονοτικών μαθητών.²⁶⁹

Η εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής αποτελεί κοινό πρόβλημα για τους αλλόφωνους μαθητές, αφού έχει συσχετιστεί άμεσα με την ικανότητα ανταπόκρισης στις ακαδημαϊκές επιδόσεις. Αυτό που δυσχεραίνει την κατάσταση στην Ελλάδα είναι πως οι αλλοδαποί μαθητές δεν αποτελούν έναν ομοιογενή πληθυσμό έναντι του οποίου πρέπει να ληφθούν κοινά και ενιαία μέτρα και ρυθμίσεις. Είναι διαφορετικοί τόσο ως προς τις μητρικές τους γλώσσες όσο και ως προς το βαθμό γνώσης των γλωσσών αυτών και το βαθμό γνώσης της ελληνικής.

Το σχολικό μας σύστημα, διδάσκει την κυρίαρχη γλώσσα, μέσω της κυρίαρχης γλώσσας μεταβιβάζονται οι πληροφορίες για όλα τα γνωστικά αντικείμενα του σχολείου, αναπαράγει την κυρίαρχη κουλτούρα, μέσω του Αναλυτικού Προγράμματος δεν αφήνει περιθώριο εμφάνισης και ανάπτυξης καμίας άλλης κουλτούρας, πλην της κυρίαρχης.

Με άλλα λόγια, το σχολείο ενισχύει την υφιστάμενη ταυτότητα των γηγενών μαθητών, ενώ παράλληλα επισημαίνει ακόμη πιο έντονα την ετερότητα των αλλογενών. Βασικός παράγοντας που συμβάλλει σ' αυτό είναι η σχολική γλώσσα, η οποία δρα ως ομογενοποιητικός παράγων. Δηλαδή, το δίλημμα που τίθεται σε οιονδήποτε μαθητή προέρχεται από διαφορετικό πολιτισμικό περιβάλλον είναι το εξής: είτε θα καταβάλει κάθε δυνατή προσπάθεια προκειμένου α μάθει την κυρίαρχη γλώσσα και να αφομοιώσει τους «κανόνες» της κυρίαρχης κουλτούρας προκειμένου να οδηγηθεί στη σχολική/ ακαδημαϊκή επιτυχία, είτε θα διατηρήσει (και βελτιώσει) τη μητρική του γλώσσα, μη καταφέροντας να λειτουργήσει μέσα στο σχολικό μας σύστημα, χωρίς φυσικά να δύναται να καρπωθεί μεταγενέστερα τα οφέλη της εκπαίδευσης.

²⁶⁸European Commission. Eurydice. Δημογραφική Κατάσταση ,Γλώσσες και Θρησκεία. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/population-demographic-situation-languages-and-religions-33_el [Ανακτήθηκε 15 Σεπτεμβρίου 2019]

²⁶⁹European Commission. Eurydice. Υποστηρικτικά Μέτρα για τους Μαθητές στην Προσχολική και τη Σχολική Εκπαίδευση. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/support-measures-learners-early-childhood-and-school-education-27_en [Ανακτήθηκε 20 Σεπτεμβρίου 2019]

Το ελληνικό σχολείο επικέντρωσε την προσπάθειά του στην ταχεία εκμάθηση της κυρίαρχης γλώσσας από τους αλλόγλωσσους μαθητές, μέσα από δομές όπως οι Τ.Υ. και τα Φ.Τ.²⁷⁰ Στην Ελλάδα προσφέρεται στους αλλοδαπούς μαθητές η δυνατότητα να παρακολουθήσουν προπαρασκευαστικά τμήματα (ονομάζονται Τάξεις Υποδοχής) με σκοπό να χρησιμοποιούν ικανοποιητικά την ελληνική γλώσσα και να ενταχθούν στις κανονικές τάξεις.

Στην Ελλάδα - παρόλο που έχει δημιουργηθεί μια πολυπολιτισμική και πολυγλωσσική κατάσταση, μέσα από την είσοδο αλλοδαπών πληθυσμών - δεν υπάρχει ακόμα μια γλωσσική πολιτική που να λαμβάνει υπόψη της τις γλώσσες των γλωσσικά και πολιτισμικά διαφορετικών ομάδων.

Παρά το γεγονός ότι είναι θεσμοθετημένη η δυνατότητα διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας των αλλοδαπών μαθητών, στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, μέχρι σήμερα είχαμε αποσπασματική μόνο εφαρμογή αυτής της δυνατότητας²⁷¹.

Στο νομοσχέδιο του 2016 περί διαπολιτισμικής εκπαίδευσης (άρθρο 24), το οποίο ψηφίστηκε στις 31 Αυγούστου 2016, ορίζεται ως άμεσος στόχος η «σύνταξη υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού» στις μητρικές γλώσσες των πολυπληθέστερων ομάδων μεταναστών²⁷².

4.2.Σουηδία

Η Σουηδία για πολλούς αιώνες ήταν εθνικά και γλωσσολογικά πολύ ομοιογενής με δύο εξαιρέσεις – ο ομιλώντας φινλανδικά πληθυσμός στα βορειοανατολικά και οι Sami. Σήμερα σχεδόν ένα εκατομμύριο από τον συνολικό πληθυσμό της Σουηδίας είναι μετανάστες ή έχει τουλάχιστον έναν γονέα που έχει μεταναστεύσει ή μετανάστες που προέρχονται από άλλες σκανδιναβικές χώρες.

4.2.1. Εκπαιδευτικό Σύστημα

Μετά τη μεγάλη διοικητική μεταρρύθμιση που πραγματοποιήθηκε το 1990, η Σουηδία διαθέτει ένα από τα πιο αποκεντρωμένα εκπαιδευτικά συστήματα στον κόσμο, καθοδηγούμενο από στόχους και μαθησιακά αποτελέσματα που ορίζονται σε κεντρικό επίπεδο. Η κυβέρνηση έχει τη γενική ευθύνη και θέτει το πλαίσιο για την εκπαίδευση σε όλα τα επίπεδα. Το Υπουργείο Παιδείας και Έρευνας και οι κεντρικές αρχές που συνδέονται με αυτό έχουν τη γενική ευθύνη για την κεντρική διοίκηση του σουηδικού εκπαιδευτικού συστήματος. Βασικό ρόλο στο εκπαιδευτικό σύστημα της, έχουν οι 290 περιφέρειες (municipalities), οι οποίες έχουν τη βασική ευθύνη για την οργάνωση της εκπαίδευσης και οι Εθνικές Αρχές, που έχουν κυρίαρχο ρόλο στη θέσπιση εκπαιδευτικών προτύπων. Πρόκειται για ένα σύστημα αμοιβαίας ευθύνης και συνεργασίας σε επίπεδο εθνικών και τοπικών αρχών. Η Σουηδική προσέγγιση στην

²⁷⁰Νικολαου 2008

²⁷¹Νικολαου 2008

²⁷²ΝΟΜΟΣ 4415/2016 ΦΕΚ 159/Α/6-9-2016 Ρυθμίσεις για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση, τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και άλλες διατάξεις. Διαθέσιμο στο <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/nomos-4415-2016.html> [Ανακτήθηκε 18 Σεπτεμβρίου 2019]

εκπαίδευση συνδυάζει την ανάπτυξη εθνικών προτύπων ποιότητας και τεστ με τη διεξαγωγή της αξιολόγησης σε επίπεδο μαθητή, εκπαιδευτικού, σχολείου και περιφερειακού εκπαιδευτικού συστήματος.²⁷³ Είναι έργο της Εθνικής Υπηρεσίας Εκπαίδευσης να υποστηρίζει, να εφαρμόζει και να παρέχει συμβουλές σχετικά με το σχολικό νόμο, τους κανονισμούς και τους κανονισμούς.

Οι δήμοι (kommuner) στη Σουηδία είναι υπεύθυνοι για την οργάνωση της εκπαίδευσης στις διάφορες βαθμίδες²⁷⁴. Το δημόσιο σχολικό σύστημα για παιδιά και νέους περιλαμβάνει²⁷⁵:

- Προσχολική αγωγή (förskolan)
- Νηπιαγωγείο (förskoleklassen)
- Υποχρεωτικό σχολείο (grundskolan)
- Ανώτερο γυμνάσιο (gymnasieskolan)
- Εκπαίδευση για μαθητές με σοβαρή διανοητική αναπηρία (särskolan)
- Σχολεία για μαθητές με προβλήματα ακοής (specialskolan) και
- Σχολεία Σάμι (sameskolan)
- εκπαίδευση ενηλίκων

- διδασκαλία Σουηδικών για μετανάστες

Το σουηδικό κοινοβούλιο (Riksdagen) καθορίζει τους νόμους και η κυβέρνηση καθορίζει τους κανονισμούς για τα σχολεία. Μέσα στο πλαίσιο που έχει θέσει το κοινοβούλιο και η κυβέρνηση, οι δήμοι εφαρμόζουν οδηγίες καθοδήγησης προκειμένου οι μαθητές τους να επιτύχουν τους στόχους / μαθησιακά αποτελέσματα που έχουν οριστεί για ένα συγκεκριμένο σχολικό στάδιο. Οι κρατικοί κανονισμοί για το εκπαιδευτικό σύστημα ορίζονται στον νόμο για την εκπαίδευση (Skollagen), στον νόμο περί τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Högskolelagen) και σε ορισμένα διατάγματα²⁷⁶.

Υποχρεωτική εκπαίδευση

Η υποχρεωτική εκπαίδευση στη Σουηδία επεκτείνεται κατά ένα έτος και είναι πλέον 10ετής. Η τάξη προσχολικής ηλικίας είναι υποχρεωτική από το φθινόπωρο του 2018. Όλα τα παιδιά που ζουν στη Σουηδία υποχρεωτικά θα ξεκινούν το σχολείο στα 6 τους χρόνια²⁷⁷. Το υποχρεωτικό σχολείο (grundskola) αρχίζει στην ηλικία των επτά ετών και τελειώνει στην ηλικία των 16 ετών. Η φοίτηση στη βασική εκπαίδευση

²⁷³Το Παρατηρητήριο της ΑΕΕ. Σουηδία. Διαθέσιμο στο <http://aee.iep.edu.gr/country/%CF%83%CE%BF%CF%85%CE%B7%CE%B4%CE%B9%CE%B1> [Ανακτήθηκε 9 Οκτωβρίου 2019]

²⁷⁴European Commission. Eurydice. Sweden Overview. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/sweden_en [Ανακτήθηκε 9 Οκτωβρίου 2019]

²⁷⁵European Commission. Eurydice. Main Executive and Legislative Bodies. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/main-executive-and-legislative-bodies-80_en [Ανακτήθηκε 9 Οκτωβρίου 2019]

²⁷⁶European Commission. Eurydice. Fundamental Principles and National Policies. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/fundamental-principles-and-national-policies-80_en [Ανακτήθηκε 9 Οκτωβρίου 2019]

²⁷⁷The official site of Sweden. Διαθέσιμο στο <https://sweden.se/society/education-in-sweden/> [Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2019]

χωρίζεται σε τρία στάδια, το lagstadiet για τα 3 πρώτα χρόνια (7-10 ετών), έπειτα το mellanstadiet (10-13 ετών) και το Högstadiet αποτελεί το ανώτερο κομμάτι της υποχρεωτικής εκπαίδευσης (13-16 ετών). Όλη η υποχρεωτική εκπαίδευση παρέχεται δωρεάν. Σχεδόν όλοι οι μαθητές στην υποχρεωτική εκπαίδευση (περίπου το 97%) παρακολουθούν τα υποχρεωτικά σχολεία που διευθύνονται από τους δήμους, στην περιοχή τους. Οι γονείς μπορούν να επιλέξουν μεταξύ των δημόσιων και ιδιωτικών σχολείων. Οι δήμοι είναι υποχρεωμένοι να παρέχουν στους μαθητές όλα τα απαραίτητα υλικά για την σχολική εργασία. Τα σχολικά γεύματα, υγειονομική περίθαλψη, σχολικές μεταφορές είναι επίσης δωρεάν²⁷⁸.

Μετα- υποχρεωτική δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Η ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση απευθύνεται σε μαθητές/τριες 16 ετών και είναι τριετής, προαιρετική και δωρεάν. Οι μαθητές συνήθως ξεκινούν το γυμνάσιο στην ηλικία των 16 ετών και ολοκληρώνουν τις ανώτερες δευτεροβάθμιες σπουδές τους στην ηλικία των 19 ετών²⁷⁹. Όλοι οι δήμοι υποχρεώνονται από το νόμο να παρέχουν την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση για όλους τους μαθητές που ολοκληρώνουν το υποχρεωτικό σχολείο και πρέπει να προσφέρουν μια περιεκτική επιλογή των εθνικών προγραμμάτων. Σε γενικές γραμμές, οι μαθητές έχουν δικαίωμα να διδαχτούν τα πρώτα θέματα επιλογής τους. Η γενική και επαγγελματική εκπαίδευση είναι ενσωματωμένη στην ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (gymnasieskola) και όλα τα εθνικά προγράμματα δίνουν τη γενική δυνατότητα επιλογής για την είσοδο στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Μια νέα δομή για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση εισήχθη την 1η Ιουλίου 2011. Τα πρώην 17 εθνικά προγράμματα αντικαταστάθηκαν από 18 εθνικά προγράμματα. 6 προπαρασκευαστικά προγράμματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και 12 προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης. Το προηγούμενο μεμονωμένο πρόγραμμα αντικαταστάθηκε από πέντε εισαγωγικά προγράμματα, προσαρμοσμένα ατομικά στους μαθητές για σπουδαστές που δεν είναι επιλέξιμοι για εθνικό πρόγραμμα²⁸⁰.

Προκειμένου να ακολουθηθεί ένα εθνικό ή ένα ειδικά σχεδιασμένο πρόγραμμα οι μαθητές πρέπει να έχουν τουλάχιστον τους βαθμούς προβιβασμού σε σουηδικά, αγγλικά και μαθηματικά από το υποχρεωτικό σχολείο. Οι φοιτητές που έχουν ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ανάλογα με το δευτεροβάθμιο εθνικό πρόγραμμα και τα μαθήματα που έχουν επιλέξει, μπορούν να υποβάλουν αίτηση για πανεπιστήμια (universitet), πανεπιστημιακά κολλέγια (högskola) ή / και ανώτερη επαγγελματική εκπαίδευση (yrkeshögskola).

²⁷⁸European Commission. Eurydice. Organisation of the education system and of its structure.

Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/organisation-education-system-and-its-structure-80_en [Ανακτήθηκε 9 Οκτωβρίου 2019]

²⁷⁹Διάταγμα για το γυμνάσιο (2010: 2039) Τροποποιήθηκε : μέχρι SFS 2018: 1573. Διαθέσιμο στο https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/gymnasieforordning-20102039_sfs-2010-2039 [Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2019]

²⁸⁰European Commission. Eurydice. Organisation and governance. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/organisation-and-governance-80_en [Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2019]

Το δικαίωμα να ξεκινήσει κάποιος την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ισχύει μέχρι να συμπληρώσει την ηλικία των 20 ετών. Έκτοτε παρέχεται η ευκαιρία να συμμετέχει στην ενήλικη ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση²⁸¹.

Τριτοβάθμια Εκπαίδευση

Το σουηδικό σύστημα δεν περιλαμβάνει μόνο τις παραδοσιακές πανεπιστημιακές σπουδές αλλά και τα διάφορα είδη κατάρτισης εκπαιδευτικών, υγειονομικής περίθαλψης, τεχνικής κατάρτισης κ.α. Η τριτοβάθμια εκπαίδευση παρέχεται από κρατικά πανεπιστήμια (universitet) και κρατικά πανεπιστημιακά κολέγια (högskolor) καθώς και από ιδιωτικά ιδρύματα. Ορισμένα ιδιωτικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης λαμβάνουν κρατικές επιχορηγήσεις²⁸². Όλα τα ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης βρίσκονται κάτω από την επίβλεψη του Υπουργείου Παιδείας εκτός από το Πανεπιστήμιο των Γεωργικών Σπουδών (Υπουργείο Γεωργίας). Η τριτοβάθμια εκπαίδευση στη Σουηδία διαιρείται σε προπτυχιακές, μεταπτυχιακές σπουδές και έρευνα²⁸³. Κυρίως ως αποτέλεσμα της διαδικασίας της Μπολόνια, ακολουθεί μια δομή τριών κύκλων. Η εκπαίδευση πρώτου και δεύτερου κύκλου αναφέρεται ως προπτυχιακή εκπαίδευση και τον τρίτο κύκλο ως μεταπτυχιακή εκπαίδευση.

Η τριτοβάθμια επαγγελματική εκπαίδευση (yrkeshögskola) παρέχεται από κρατικά πανεπιστήμια, κρατικά πανεπιστημιακά κολέγια, δήμους, κομητείες και ανεξάρτητους εκπαιδευτικούς φορείς. Κάθε χρόνο, η Σουηδική Εθνική Υπηρεσία για την Ανώτατη Επαγγελματική Εκπαίδευση (Myndigheten för yrkeshögskolan) απευθύνει έκκληση για υποψηφιότητες από παρόχους εκπαίδευσης που επιθυμούν τα εκπαιδευτικά τους προγράμματα να αποτελέσουν μέρος της σουηδικής ανώτερης επαγγελματικής εκπαίδευσης. Οι εγκριθείσες αιτήσεις ισχύουν για 2-5 κύκλους εκπαίδευσης, μετά τις οποίες ο πάροχος πρέπει να υποβάλει νέα αίτηση²⁸⁴.

Σχολεία Σάμι

Τα σχολεία για τους ιθαγενείς πληθυσμούς Σάμι ανήκουν στην υποχρεωτική εκπαίδευση και είναι κυρίως δημόσια σχολεία. Χρηματοδοτούνται εξ ολοκλήρου από το κράτος και είναι ανοικτά σε όσους γονείς υποστηρίζουν ότι προέρχονται από τους γηγενείς πληθυσμούς των Σάμι. Σχολεία Σάμι υπάρχουν στις πόλεις Karesuando, Lannavaara, Kiruna, Gällivare και Jokkmokk (Norrbotten County) και Tärnaby (Västerbotten County). Το αναλυτικό πρόγραμμα που εφαρμόζεται σε αυτά τα σχολεία είναι το ίδιο με την υπόλοιπη χώρα, ενώ τα σχολεία Σάμι διαθέτουν και κοιτώνες για

²⁸¹European Commission. Eurydice. Organisation of the education system and of its structure. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/organisation-education-system-and-its-structure-80_en [Ανακτήθηκε 9 Οκτωβρίου 2019]

²⁸² European Commission. Eurydice. Sweden Overview. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/sweden_en [Ανακτήθηκε 9 Οκτωβρίου 2019]

²⁸³ European Commission. Eurydice. Organisation of the education system and of its structure. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/organisation-education-system-and-its-structure-80_en [Ανακτήθηκε 9 Οκτωβρίου 2019]

²⁸⁴ European Commission. Eurydice. Sweden Overview. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/sweden_en [Ανακτήθηκε 9 Οκτωβρίου 2019]

τους μαθητές/τριες τους, καθώς οι αποστάσεις μεταξύ των πόλεων ιδιαίτερα στα βόρεια της χώρας είναι πολύ μεγάλες και τα παιδιά αναγκάζονται να διαμένουν στο σχολείο για μεγάλο μέρος της σχολικής χρονιάς. Η διδασκαλία γίνεται σε δύο γλώσσες, στα σουηδικά και στα σάμι, ενώ οι γλώσσες αυτές διδάσκονται και αυτόνομα σε μάθημα γλωσσών. Η διδασκαλία αυτού του τύπου διευκολύνεται ιδιαίτερα από τον μικρό αριθμό μαθητών/τριών. Περιοχές που δεν έχουν σχολείο για τους πληθυσμούς αυτούς έχουν συμπεριλάβει τη διδασκαλία της γλώσσας των Σάμι στο πρόγραμμά τους, ως μητρική γλώσσα κάποιων εκ των μαθητών/τριών²⁸⁵.

Το Sami Education Board είναι ένας οργανισμός υπεύθυνος για την οργάνωση και λειτουργία των σχολείων αυτών ενώ τα μέλη του προέρχονται από το Sami Parliament of Sweden, που αποτελεί το αντιπροσωπευτικό σώμα των πολιτών με δικαιώματα στην πολιτισμική κληρονομιά των λαών Σάμι στη Σουηδία. Αξίζει να σημειωθεί ότι η κατοχύρωση των δικαιωμάτων των γηγενών πληθυσμών δεν ήταν εύκολη υπόθεση και απαιτήσε μεγάλο αγώνα από τη μεριά των διεκδικούντων²⁸⁶.

4.2.2. Διαπολιτισμική εκπαιδευτική πολιτική

Η Σουηδία εκλαμβάνει τη διαπολιτισμική εκπαίδευση με την ολιστική της διάσταση, ως ένα παράγοντα που επηρεάζει όλη τη σχολική κοινότητα, την κουλτούρα της σχολικής μονάδας και κατά συνέπεια και τις διαπροσωπικές σχέσεις ανάμεσα στους διάφορους παράγοντες του εκπαιδευτικού συστήματος, των μαθητών συμπεριλαμβανομένων.

Όσον αφορά τον σχεδιασμό της εκπαίδευσης, η εκπαίδευση πρέπει να σχεδιάζεται σύμφωνα με τις θεμελιώδεις δημοκρατικές αξίες και τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως το απαραβίαστο της ανθρώπινης ζωής, η ελευθερία και η ακεραιότητα του ατόμου, η ίση αξία όλων των ανθρώπων, η ισότητα και η αλληλεγγύη. Μια θεμελιώδης αρχή του σουηδικού εκπαιδευτικού συστήματος είναι ότι όλα τα παιδιά και οι νέοι πρέπει να έχουν πρόσβαση σε ισοδύναμη εκπαίδευση, ανεξάρτητα από το φύλο, τον τόπο κατοικίας και το κοινωνικό και οικονομικό υπόβαθρο. Ο καθένας, ανεξάρτητα από τη γεωγραφική κατοικία και τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, πρέπει να έχει ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση στο σχολικό σύστημα, εκτός αν προβλέπεται διαφορετικά από ειδικές διατάξεις της παρούσας Πράξης. Ο νόμος περί διακρίσεων (Diskrimineringslag) τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 2009. Περιέχει κανονισμούς κατά των διακρίσεων και προάγει τα ίσα δικαιώματα και ευκαιρίες ανεξαρτήτως φύλου, ταυτότητας ή έκφρασης, εθνικότητας, θρησκείας ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, γενετήσιου προσανατολισμού ή ηλικίας²⁸⁷.

²⁸⁵European Commission. Eurydice. Organisational variations and alternative structures in single structure education. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/organisational-variations-and-alternative-structures-single-structure-education-32_en [Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2019]

²⁸⁶ibid

²⁸⁷European Commission. Eurydice. Diskrimineringslag. Legislation. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/legislation-71_en [Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2019]

Από την 1η Ιανουαρίου 2017, εφαρμόζονται νέοι κανονισμοί σχετικά με τα ενεργά μέτρα κατά των διακρίσεων. Αυτοί οι κανονισμοί υπάγονται στον νόμο περί εκπαίδευσης που εφαρμόζεται από την 1η Ιουλίου 2011 και περιλαμβάνει βασικούς κανονισμούς για όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης²⁸⁸. Υπάγονται επίσης και σε μέρος του νόμου περί διακρίσεων. Στην εκπαιδευτική πολιτική της Σουηδίας, η ισότητα έχει αναδειχτεί σε κυρίαρχη ιδέα²⁸⁹ και επιτυγχάνεται με ένα φάσμα ευέλικτων μέτρων για την έγκαιρη ανταπόκριση στις ανάγκες των μαθητών²⁹⁰. Το σουηδικό σύστημα έχει αποκεντρωθεί, προς όφελος της σχολικής μονάδας και του μαθητή. Επιπλέον, κατά τον Richardsson (2004) στο von Bromssen & Rodell Oljac (2010) είναι δομημένο ώστε να εξαλειφθούν οποιεσδήποτε ανισότητες.

Την επίσημη Σουηδική εκπαιδευτική πολιτική διαπνέει η αρχή της κατοχύρωσης των ίδιων δικαιωμάτων στα παιδιά των μεταναστών όπως και σε αυτά των αυτοχθόνων. Ως χώρα υποδοχής μεταναστών, αντιμετώπισε εξ αρχής την παρουσία των αλλοδαπών στο έδαφος της, ως μια πολυπολιτισμική πραγματικότητα. Έτσι η επίσημη εκπαιδευτική πολιτική, λαμβάνοντας υπόψη τις νέες συνθήκες που διαμορφώθηκαν, υποστήριξε τη διδασκαλία της γλώσσας και του πολιτισμού της χώρας προέλευσης των αλλοδαπών μαθητών, αρνούμενη ρητά να βασιστεί στην υπόθεση της παλιννόστησης. Ο κύριος στόχος της σουηδικής πολιτικής για τις μειονότητες είναι η παροχή υποστήριξης για τις ιστορικές μειονοτικές γλώσσες, προκειμένου να παραμείνουν ζωντανές.

Η μειονοτική πολιτική της Σουηδίας βασίζεται σε ένα νομοσχέδιο της κυβέρνησης από το 1998 και σε δύο συμβάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης:

- Την Σύμβαση-Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων
- Τον Ευρωπαϊκό Χάρτη για τις Περιφερειακές ή Μειονοτικές Γλώσσες

Οι Σουηδοί υιοθέτησαν αυτές τις συνθήκες το 2000. Οι κύριοι στόχοι της σουηδικής πολιτικής για τις μειονότητες είναι η παροχή υποστήριξης για τις ιστορικές μειονοτικές γλώσσες, προκειμένου να παραμείνουν ζωντανές. Από την πλευρά της πολιτικής ηγεσίας της Σουηδίας εξασφαλίστηκε η διαμονή των αλλοδαπών με τη χορήγηση άδειας παραμονής, την παροχή του δικαιώματος ψήφου και της απόκτησης της σουηδικής υπηκοότητας. Ενώ η κατάσταση στη Σουηδία ήταν πολύ ευνοϊκή για την εφαρμογή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, τα εκπαιδευτικά προγράμματα περιορίζονταν στο χώρο του σχολείου και δεν επεκτεινόταν και στον εξωσχολικό χώρο κοινωνικοποίησης των μαθητών (οικογένεια, κοινωνικό περιβάλλον)²⁹¹.

Η Σουηδία είναι μία χώρα που έχει εμπειρία στην εκπαιδευτική πολιτική της συμπερίληψης και γνωρίζει τα οφέλη από την αξιοποίηση του πολιτισμικού κεφαλαίου των μειονοτικών ομάδων στην κοινωνία.

²⁸⁸European Commission. Eurydice. Ο νόμος περί εκπαίδευσης Skollag (2010). Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/legislation-71_en [Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2019]

²⁸⁹ Von Bromssen, 2015

²⁹⁰Migrant Integration Policy index. 2015. Διαθέσιμο στο <http://www.mipex.eu/education> [Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2019]

²⁹¹Ζωγράφου, 2003

Σε αυτό το σημείο πρέπει να σημειωθεί ότι πραγματική ισότητα επιτυγχάνεται όταν αντιμετωπίζεται κάθε μαθητής διαφορετικά, ως μονάδα, με χειρισμούς προσαρμοσμένους στις αδυναμίες, ιδιαιτερότητες και υπόβαθρο. Η νοοτροπία του σουηδικού σχολείου μπορεί να συσπειρωθεί στην έκφραση «ένα σχολείο για όλους» (von Bromssen & Rodell Olgac, 2010), δηλαδή σκοπός είναι να βρίσκονται όλοι οι μαθητές στο ίδιο σχολείο, ανεξάρτητα από τις ιδιαιτερότητες.

4.2.3. Αναλυτικό Πρόγραμμα

Από το 1998 το νηπιαγωγείο έχει ένα αναλυτικό πρόγραμμα και μια νέα σχολική μορφή, η προσχολική τάξη, έχει εισαχθεί ως υποχρέωση όλων των δήμων να την παρέχουν σε όλα τα παιδιά ηλικίας 6 ετών. Το αναλυτικό πρόγραμμα για το υποχρεωτικό σχολείο τροποποιήθηκε για να συμπεριλάβει την προσχολική τάξη (förskoloklass).

Το φθινόπωρο του 2011 τέθηκε σε ισχύ ένας νέος νόμος για την εκπαίδευση και ένα νέο πρόγραμμα σπουδών. Οι βασικοί στόχοι για τα σουηδικά νηπιαγωγεία, υποχρεωτικά σχολεία και ανώτερα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, το πρόγραμμα σπουδών και άλλοι κανονισμοί ορίζονται στον εκπαιδευτικό νόμο (Skollagen). Το νομοθετικό πλαίσιο για την εκπαίδευση καθορίζεται από το σουηδικό κοινοβούλιο, ενώ η κυβέρνηση καθορίζει τους κανονισμούς για το εκπαιδευτικό σύστημα και το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών για όλες τις βαθμίδες. Τα προγράμματα σπουδών ισχύουν σε εθνικό επίπεδο²⁹². Από την 1η Ιανουαρίου 2017 τα προγράμματα σπουδών αλλάζουν για την προώθηση της ισότητας των φύλων και των ίσων δικαιωμάτων²⁹³.

Τα ισχύοντα προγράμματα σπουδών για τα υποχρεωτικά σχολεία σε όλες τις βαθμίδες τέθηκαν σε ισχύ την 1η Ιουλίου 2011. Περιέχουν νέους γενικούς στόχους, κατευθυντήριες γραμμές και μαθήματα. Το προσχολικό πρόγραμμα σπουδών περιλαμβάνει σαφέστερους στόχους για τη γλωσσική και επικοινωνιακή ανάπτυξη των παιδιών και για την επιστήμη και την τεχνολογία. Οι υποχρεωτικές εξετάσεις σε εθνικό επίπεδο πραγματοποιούνται κατά τα έτη 3, 6 και 9 του υποχρεωτικού σχολείου για την αξιολόγηση της προόδου των σπουδαστών. Υπάρχουν επίσης νέες απαιτήσεις για προσόντα για τομείς που περιλαμβάνουν σπουδές ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης²⁹⁴.

Η σχολική εκπαίδευση στη Σουηδία με την ισότιμη λειτουργία δίγλωσσων, τρίγλωσσων και πολυπολιτισμικών σχολείων θεωρήθηκε υποδειγματική τόσο από την

²⁹²European Commission. Eurydice. On going reforms and policy developments. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/ongoing-reforms-and-policy-developments-71_en [Ανακτήθηκε 11 Οκτωβρίου 2019]

²⁹³European Commission. Eurydice National Reforms in School Education. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/national-reforms-school-education-71_en [Ανακτήθηκε 11 Οκτωβρίου 2019]

²⁹⁴European Commission. Eurydice. Fundamental Principles and National Policies. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/fundamental-principles-and-national-policies-80_en [Ανακτήθηκε 9 Οκτωβρίου 2019]

άποψη των αναλυτικών προγραμμάτων όσο και από την άποψη της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών .

Στη Σουηδία, δεν έχει προσδιοριστεί κεντρικά ένα αναλυτικό πρόγραμμα που να εφαρμόζεται αυστηρά σε όλα τα σχολεία, έχουν διατυπωθεί μόνο εκπαιδευτικοί στόχοι και μέσα. Το σχολείο και ο εκπαιδευτικός είναι αρμόδιοι να καθορίσουν το αναλυτικό πρόγραμμα ώστε να απαντά στις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών τους.

Τα περισσότερα σουηδικά σχολικά εγχειρίδια, δεν περιγράφουν την πραγματικότητα της πολυπολιτισμικότητας στη σημερινή Σουηδία και δεν αξιοποιούν τον πλουραλισμό, όπως διακηρύσσεται σε επίπεδο κρατικής εκπαιδευτικής πολιτικής.

Στη Σουηδία, το σχολείο είναι πιο ανοικτό και ενθαρρύνονται διαπολιτισμικά προγράμματα. Η συνεχιζόμενη διεθνοποίηση θεωρείται σημαντικός παράγοντας για τη βελτίωση της ποιότητας του σουηδικού εκπαιδευτικού συστήματος. Οι στόχοι και τα καθήκοντα που πρέπει να επιδιωχθούν από τα σχολεία της Σουηδίας, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που σχετίζονται με τη διεθνοποίηση, απαριθμούνται στα εθνικά προγράμματα σπουδών²⁹⁵.

Το πρόγραμμα σπουδών για το υποχρεωτικό σχολείο και το νηπιαγωγείο για το 2011²⁹⁶ διαθέτει μία εισαγωγική ενότητα σχετικά με τις θεμελιώδεις αξίες και καθήκοντα, που σκιαγραφούν τη «διεθνή προοπτική στην εκπαίδευση» με στόχο την προετοιμασία των μαθητών για τη ζωή σε μια πολιτισμικά διαφορετική κοινωνία με αυξανόμενες διασυνοριακές επαφές, περιλαμβάνει γενικούς στόχους και κατευθυντήριες γραμμές.

Σύμφωνα με το πρόγραμμα σπουδών για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Läroplan för gymnasieskola 2011) τα σχολεία πρέπει να βοηθήσουν τους μαθητές να αναπτύξουν μια ταυτότητα που να συμπεριλαμβάνει τις σουηδικές αλλά και τις σκανδιναβικές, ευρωπαϊκές και τελικά παγκόσμιες αξίες. Πρέπει να υποστηριχθούν οι διεθνείς δεσμοί, οι εκπαιδευτικές ανταλλαγές με άλλες χώρες και η εργασιακή εμπειρία σε άλλες χώρες. Η εκπαίδευση θα πρέπει να δημιουργήσει διεθνή αλληλεγγύη και να προετοιμάσει τους μαθητές για μια κοινωνία που θα έχει στενές διαπολιτισμικές και διασυνοριακές επαφές.

Το σχολείο πρέπει να καθιστά τους μαθητές ικανούς να επικοινωνούν σε ξένες γλώσσες. Οι μαθητές στο υποχρεωτικό σχολείο πρέπει να εξοικειωθούν με τα κύρια στοιχεία της σουηδικής, βορειοδυτικής και δυτικής πολιτιστικής κληρονομιάς, τη γνώση της διεθνούς συνεργασίας και την παγκόσμια αλληλεξάρτηση και να αποκτήσουν γνώσεις σχετικά με την αλληλεξάρτηση των εθνών και των ηπείρων. Οι μαθητές πρέπει να αναπτύξουν την κατανόησή τους για άλλους πολιτισμούς και να είναι σε θέση να επικοινωνούν γραπτά και προφορικά σε σουηδικά και αγγλικά. Είναι

²⁹⁵ European Commission. Eurydice. Other Dimensions of Internationalisation in Early Childhood and School Education. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/other-dimensions-internationalisation-early-childhood-and-school-education-71_en [Ανακτήθηκε 11 Οκτωβρίου 2019]

²⁹⁶ European Commission. Eurydice. Legislation. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/legislation-71_en [Ανακτήθηκε 11 Οκτωβρίου 2019]

σημαντικό οι μαθητές να μπορούν να αξιολογούν τα γεγονότα υπό την σουηδική, σκανδιναβική, ευρωπαϊκή αλλά και παγκόσμια προοπτική²⁹⁷.

4.2.4. Εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής και δυνατότητα εκμάθησης της μητρικής γλώσσας των αλλοδαπών μαθητών.

Η επίσημη γλώσσα στη Σουηδία είναι σουηδική. Σε μερικά μέρη της βόρειας Σουηδίας ομιλείται η Σάμι και η Τορνδέλ Φινλανδική (Meänkieli). Μαζί με τα φινλανδικά, η Σουηδία αναγνωρίζει άλλες τέσσερις γλώσσες: τις Μεένκιελι, Σάμι, Ρομάνι και Γίντις. Τα παιδιά που μιλούν Sami μπορούν να επιλέξουν μεταξύ της υποχρεωτικής σχολικής εκπαίδευσης (grundskola) ή Sami (sameskola)²⁹⁸.

Η θέση της Σουηδίας ως επίσημης γλώσσας της Ευρωπαϊκής Ένωσης πρέπει να διασφαλιστεί. Όλοι οι κάτοικοι της Σουηδίας έχουν την ευκαιρία να μάθουν, να αναπτύξουν και να χρησιμοποιήσουν τη σουηδική γλώσσα. Επιπλέον, άτομα που ανήκουν σε μια εθνική μειονότητα έχουν την ευκαιρία να μάθουν, να αναπτύξουν και να χρησιμοποιήσουν τη μειονοτική γλώσσα. Από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, η αύξηση της μετανάστευσης στη Σουηδία οδήγησε στην εμφάνιση ορισμένων μειονοτικών ομάδων με μητρική γλώσσα ως γλώσσα εκτός από τη σουηδική. Το άρθρο 4 του νόμου για τη γλώσσα (2009: 600) αναφέρει ότι έχει ιδιαίτερη ευθύνη για την προστασία και την προώθηση των εθνικών μειονοτικών γλωσσών²⁹⁹. Όποιος έχει μητρική γλώσσα άλλη από τις γλώσσες που ορίζονται ως μειονοτικές, έχει την ευκαιρία να αναπτύξει και να χρησιμοποιήσει τη μητρική του γλώσσα στο υποχρεωτικό σχολείο και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση³⁰⁰. Οι εθνικές μειονότητες είναι οι Εβραίοι, οι Ρομά, οι Σάμι, οι Φινλανδοί σύμφωνα με τις δεσμεύσεις της Σουηδίας στο πλαίσιο της σύμβασης πλαισίου του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των εθνικών μειονοτήτων (SÖ 2000: 2) και του ευρωπαϊκού χάρτη περιφερειακών ή μειονοτικών γλωσσών³⁰¹.

Στη Σουηδία, το σχολείο και ο δήμος υποδέχονται τους μετανάστες μαθητές και εξασφαλίζουν εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής σε ικανοποιητικό

²⁹⁷European Commission. Eurydice. Other Dimensions of Internationalisation in Early Childhood and School Education. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/other-dimensions-internationalisation-early-childhood-and-school-education-71_en [Ανακτήθηκε 11 Οκτωβρίου 2019]

²⁹⁸European Commission. Eurydice. Population: Demographic Situation, Languages and Religions. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/population-demographic-situation-languages-and-religions-80_en [Ανακτήθηκε 11 Οκτωβρίου 2019]

²⁹⁹Υπουργείο Πολιτισμού Σουηδίας. Γλωσσικός νόμος (2009: 600). Διαθέσιμο στο https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/spraklag-2009600_sfs-2009-600 [Ανακτήθηκε 11 Οκτωβρίου 2019]

³⁰⁰European Commission. Eurydice. Population: Demographic Situation, Languages and Religions. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/population-demographic-situation-languages-and-religions-80_en [Ανακτήθηκε 11 Οκτωβρίου 2019]

³⁰¹Υπουργείο Πολιτισμού. Νόμος (2009: 724) σχετικά με τις εθνικές μειονότητες και τις μειονοτικές γλώσσες. Διαθέσιμο στο https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2009724-om-nationella-minoriteter-och_sfs-2009-724 [Ανακτήθηκε 11 Οκτωβρίου 2019]

επίπεδο³⁰². Ήδη από το νηπιαγωγείο μέρος των εκπαιδευτικών προγραμμάτων παρέχεται στη μητρική γλώσσα του παιδιού. Στο δημοτικό σχολείο το αναλυτικό πρόγραμμα διδάσκεται σε πάνω από 16 μητρικές γλώσσες μαζί με τη διδασκαλία στα σουηδικά. Μάλιστα στις πολυπληθέστερες κοινότητες των μεταναστών παρέχεται η δυνατότητα παρακολούθησης των πρώτων 6 ετών της υποχρεωτικής σχολικής εκπαίδευσης αποκλειστικά στη μητρική γλώσσα (Mother Tongue Studies).

Όλα τα παιδιά μπορούν να παρακολουθούν μαθήματα της μητρικής τους γλώσσας μέσα και παράλληλα με το σχολείο, από δασκάλους που διορίζει το κράτος. Ακόμη και τα παιδιά μεταναστών με αδύναμη πληθυσμιακή αντιπροσώπευση, έχουν τη δυνατότητα παρακολούθησης μαθημάτων της μητρικής τους γλώσσας, στον δεύτερο κύκλο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης τους. Στους νέο-αφιχθέντες μαθητές παρέχεται ενισχυτική διδασκαλία στις τάξεις υποδοχής όπου τα προγράμματα σπουδών σχεδιάζονται βάσει των προσωπικών αναγκών κάθε μαθητή. Σε κάθε περίπτωση και καθ' όλη τη φοίτηση των μεταναστών στο σχολείο, υπάρχουν δάσκαλοι που παρέχουν βοήθεια και μαθησιακή υποστήριξη στη μητρική γλώσσα, έτσι ώστε να διευκολύνεται η εκμάθηση της Σουηδικής γλώσσας από τον μαθητή.

Η συμμετοχή στην προσχολική εκπαίδευση είναι σημαντική για την εκμάθηση της σουηδικής γλώσσας ιδίως για τα παιδιά που δεν μιλούν σουηδικά στο σπίτι. Από τις 15 Αυγούστου 2019 υπάρχει ένα νέο διάταγμα για την κυβερνητική υποστήριξη για καλύτερη ανάπτυξη γλωσσών στα νηπιαγωγεία. 100 εκατομμύρια σουηδικές κορώνες προορίζονται το 2019 να διατεθούν στους δήμους για προσπάθειες ενίσχυσης και τόνωσης της εκμάθησης της σουηδικής γλώσσας στα νηπιαγωγεία. Η χρηματοδότηση μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την αύξηση της συμμετοχής στα νηπιαγωγεία, για τις προσπάθειες γλωσσικής ανάπτυξης και για την κατάρτιση του προσωπικού σχετικά με τον τρόπο ανάπτυξης της εκμάθησης της σουηδικής γλώσσας³⁰³. Θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθεί ο θεσμός των «special language preschool groups». Πολλές Δημοτικές Αρχές παρέχουν δωρεάν μαθήματα Σουηδικής γλώσσας σε μητέρες και παιδιά νηπιακής ηλικίας με μητρική γλώσσα άλλη από τη Σουηδική. Τα μαθήματα μπορεί να παρακολουθήσει οποιαδήποτε μητέρα με το παιδί της για 2-3 ώρες την ημέρα. Σκοπός των μέτρων αυτών είναι να εισάγουν γονείς και παιδιά με διαφορετικό υπόβαθρο στη σουηδική κοινωνική ζωή ομαλά και με σύμμαχο το έντονο αίσθημα ασφάλειας που παρέχουν οι οικογενειακοί δεσμοί.

Η εκπαιδευτική πολιτική της Σουηδίας ενίσχυσε τη δίγλωσση εκπαίδευση των μαθητών μέσα από το σχολικό πρόγραμμα. Η Σουηδία, ως χώρα με εμπειρία σε ετερογενείς μαθητικούς πληθυσμούς, δίνει ιδιαίτερη σημασία στη διδασκαλία της γλώσσας καταγωγής. Έτσι, κάθε παιδί στη Σουηδία διατηρούσε το δικαίωμα εκμάθησης της μητρικής του γλώσσας καθώς και της γλώσσας των γονέων του ή και

³⁰²Migrant Integration Policy index. 2015. Διαθέσιμο στο <http://www.mipex.eu/education> [Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2019]

³⁰³European Commission. Eurydice. National Reforms in early childhood education and care. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/national-reforms-early-childhood-education-and-care-71_en και The new Ordinance (2019:558) on Government Support for Better Language Development in Preschools (in Swedish) Διαθέσιμο στο https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2019558-om-statsbidrag-for-battre_sfs-2019-558 [Ανακτήθηκαν 11 Οκτωβρίου 2019]

ολόκληρης της κοινότητας του σε δώρα εβδομαδιαία μαθήματα. Συνολικά, παρέχονται περίπου 80 διαφορετικές γλώσσες³⁰⁴.

Στη Σουηδία, το Υπουργείο Παιδείας Skolverket³⁰⁵ διαθέτει υποστηρικτικό εκπαιδευτικό υλικό στις μητρικές γλώσσες των πολυπληθέστερων ομάδων αλλοδαπών μαθητών, καθώς και κείμενα που περιγράφουν το σουηδικό εκπαιδευτικό σύστημα³⁰⁶.

Οι δράσεις αυτές χωρίζονται σε δυο μοντέλα. Το πρώτο είναι το "μοντέλο ενσωμάτωσης" και το δεύτερο το "μοντέλο υποστήριξης". Αποτελεί αξιοσημείωτο γεγονός ότι το ένα μοντέλο δεν αναιρούσε το άλλο. Μάλιστα, στη χώρα που εξετάζουμε, παρατηρήθηκε η εφαρμογή και των δυο χωρίς αλληλοεπικάλυψη, αλλά με αλληλοϋποστηρικτική δράση. Τα μοντέλα αυτά εστιάζουν στην διδασκαλία της γλώσσας υποδοχής καθώς και την διατήρηση της μητρικής γλώσσας όπου κρίνεται απαραίτητο, όπως στην ανάγνωση, στη γραφή και στα μαθηματικά.

Στα "μοντέλα ενσωμάτωσης" ο μεταναστευτικός πληθυσμός παρακολουθεί πανομοιότυπο πρόγραμμα σπουδών με το γηγενή πληθυσμό, καθώς παρέχεται βοήθεια για εκμάθηση της διδασκόμενης γλώσσας. Η βοήθεια αυτή παρέχεται κατά την διάρκειά της υποχρεωτικής εκπαίδευσης όπως και στην προσχολική βαθμίδα. Ακόμα παρέχεται διδασκαλία της μητρικής γλώσσας στους μαθητές, εφόσον ζητηθεί από τους γονείς, καθώς δίνεται και η δυνατότητα εκμάθησης δύο ξένων γλωσσών. Επιπλέον, πραγματοποιούνται βοηθητικά-ενισχυτικά μαθήματα κατά την διάρκεια του σχολικού έτους. Το Δεκέμβριο του 2005, πάρθηκε από το σουηδικό Κοινοβούλιο η απόφαση για μια νέα πολιτική γλώσσα για τη χώρα σε ένα νομοσχέδιο που ψηφίστηκε από την κυβέρνηση και είχε τέσσερις συνολικά στόχους.

Ο πρώτος στόχος ορίζει τα Σουηδικά ως τη βασική γλώσσα στη Σουηδία. Επίσης, επισημαίνεται ότι τα Σουηδικά είναι μία επαρκής γλώσσα, η οποία είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί σε όλες τις πτυχές της κοινωνίας. Ακόμη, αναφέρεται πως η γλώσσα που χρησιμοποιείται από τις δημόσιες αρχές οφείλει να είναι απλή και κατανοητή. Ο τελευταίος στόχος θεσμοθετεί την ανάγκη να παρέχονται ευκαιρίες σε όλους όσους ζουν στη Σουηδία για μάθηση, για ανάπτυξη και χρήση της σουηδικής γλώσσας. Οι άνθρωποι που προέρχονται από μειονοτικούς πληθυσμούς θα πρέπει να έχουν την ευκαιρία να μάθουν και να αναπτύξουν τη γλώσσα τους ώστε να τη χρησιμοποιούν στην καθημερινότητά τους. Ίσα δικαιώματα ανάπτυξης της μητρικής γλώσσας οφείλει να παρέχει το σουηδικό καθεστώς, σε όσους δεν έχουν ως κύρια γλώσσα τη σουηδική.

Η σουηδική κυβέρνηση αποφάσισε το 2008 ότι η εκπαίδευση των εθνικών μειονοτικών γλωσσών είναι ίση με την εκμάθηση της κύριας γλώσσας, δηλαδή τη Σουηδική. Αυτό σημαίνει ότι στην κοινότητα, στην οποία ένας μαθητής μιλά μια από τις πέντε παραπάνω μειονοτικές γλώσσες, είναι απαραίτητο να οργανώσει μαθήματα στη μητρική του γλώσσα. Η γλώσσα της μειονότητας δεν πρέπει να χρησιμοποιείται από το μαθητή σε καθημερινή βάση, προκειμένου να μην αμεληθεί η επικρατούσα

³⁰⁴Κεσίδου, 2014

³⁰⁵Υπουργείο Παιδείας Σουηδίας. www.skolverket.se [Ανακτήθηκε 11 Οκτωβρίου 2019]

³⁰⁶ Migrant Integration Policy index. 2015. Διαθέσιμο στο <http://www.mipex.eu/education> [Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2019]

γλώσσα της χώρας. Ο δήμος, επίσης, οφείλει να παρέχει εκπαίδευση και στη περίπτωση που μόνο ένας μαθητής ενδιαφέρεται να κάνει μάθημα.

Την 1η Ιανουαρίου 2019 τέθηκαν σε ισχύ αλλαγές σε διάφορους νόμους και διατάγματα σχετικά με τα δικαιώματα των εθνικών μειονοτήτων. Ο στόχος είναι να ενισχυθεί η βασική προστασία των γλωσσών και των πολιτισμών των εθνικών μειονοτήτων και να ενισχυθούν τα διευρυμένα δικαιώματα που υπάρχουν στις διοικητικές περιοχές της Φινλανδίας και των Sami. Μέσω των αλλαγών στον εκπαιδευτικό νόμο (Skollagen SFS 2010: 800) το δικαίωμα στην προσχολική εκπαίδευση και τις άλλες παιδαγωγικές δραστηριότητες στις γλώσσες των εθνικών μειονοτήτων ενισχύεται μέσω της διάχυσης του σε όλο το νηπιαγωγείο. Επιπλέον, είναι απαραίτητο να ερωτηθεί ο κηδεμόνας εάν θέλει μια θέση για το παιδί του στο νηπιαγωγείο στη μειονοτική γλώσσα³⁰⁷.

Η διδασκαλία της μητρικής γλώσσας παρέχει στους μαθητές με μητρική γλώσσα εκτός από τη σουηδική την ευκαιρία να διαβάσουν τη μητρική τους γλώσσα ως θέμα στο σχολείο. Σκοπός της διδασκαλίας είναι να δοθεί στον σπουδαστή η ευκαιρία να αναπτύξει γνώσεις σχετικά με τη γλώσσα του. Η μητρική γλώσσα έχει μεγάλη σημασία για τη γλώσσα των παιδιών, την ταυτότητα, την προσωπικότητα και την ανάπτυξη της σκέψης. Μια καλά αναπτυγμένη μητρική γλώσσα παρέχει καλές συνθήκες για την εκμάθηση σουηδικών, άλλων γλωσσών και άλλων θεμάτων.

Η αξιολόγηση και η βαθμολόγηση γίνονται με τον ίδιο τρόπο όπως σε άλλα θέματα. Οι γνώσεις και οι ικανότητες που παρουσιάζει ένας φοιτητής αξιολογούνται βάσει των απαιτήσεων γνώσης στο πρόγραμμα σπουδών ή το πρόγραμμα σπουδών.

Εκεί, ο φοιτητής ακολουθεί το πρόγραμμα σπουδών των Sami.³⁰⁸ Ο κηδεμόνας κάνει αίτηση για εκπαίδευση στη μητρική γλώσσα στο δημοτικό σχολείο και στις αντίστοιχες σχολικές φόρμες. Ο ίδιος ο μαθητής υποβάλλει αίτηση για εκπαίδευση μητρικής γλώσσας στην ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και στην ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Η αίτηση πρέπει πάντοτε να διέρχεται από τον διευθυντή του σχολείου.

Η τάξη προσχολικής ηλικίας συμβάλλει στην παροχή στα παιδιά -με μητρική γλώσσα εκτός των σουηδικών- της ευκαιρίας να αναπτύξουν τη σουηδική γλώσσα και τη μητρική τους γλώσσα. Σύμφωνα με το πρόγραμμα σπουδών για το νηπιαγωγείο, οι δραστηριότητες πρέπει να δίνουν μεγάλη έμφαση στην τόνωση της γλωσσικής ανάπτυξης κάθε παιδιού. Επιπλέον, η συνειδητοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και η συμμετοχή στην κουλτούρα των άλλων πρέπει να βοηθήσουν τα παιδιά να αναπτύξουν την ικανότητά τους να κατανοούν και να ζουν στις συνθήκες και τις αξίες των άλλων. Η γλωσσική εκμάθηση γίνεται καλύτερη όταν η γλώσσα χρησιμοποιείται σε σημαντικά περιβάλλοντα στην καθημερινή ζωή, για παράδειγμα σε δραστηριότητες παιχνιδιού και δημιουργικότητας. Το προσωπικό πρέπει επομένως να προσαρμόζει τις

³⁰⁷ European Commission. Eurydice. National Reforms in early childhood education and care. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/national-reforms-early-childhood-education-and-care-71_en [Ανακτήθηκε 11 Οκτωβρίου 2019]

³⁰⁸ Σχολικός νόμος(2010:800). Κεφάλαιο 5, Τμήμα 13 του Σχολικού νόμου. Διαθέσιμα στο https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800 [Ανακτήθηκε 12 Οκτωβρίου 2019]

δραστηριότητες, τις μεθόδους εργασίας, το περιβάλλον και το υλικό στις ανάγκες των παιδιών, για να τους βοηθήσει να αναπτύξουν τη μητρική τους γλώσσα. Μέτρα όπως το δίγλωσσο προσωπικό, οι δάσκαλοι της μητρικής γλώσσας, οι πολιτιστικοί υποστηρικτές και πολλά άλλα μπορεί να είναι σημαντικά συμπληρώματα.

Οι γονείς των παιδιών είναι επίσης ένα σημαντικό πλεονέκτημα και πόρος για το νηπιαγωγείο όταν πρόκειται για τη μητρική γλώσσα. Αυτό ισχύει σε κάθε παιδικό σταθμό όπου υπάρχουν παιδιά που έχουν μητρική γλώσσα εκτός από τη σουηδική. Είναι σημαντικό να υπάρχει ένα κλίμα όπου διαφορετικές γλώσσες θεωρούνται ως πλεονέκτημα και όπου ενθαρρύνεται το ενδιαφέρον και η περιέργεια των μαθητών σε διαφορετικές γλώσσες³⁰⁹.

Στους μαθητές στο υποχρεωτικό σχολείο, το ειδικό σχολείο και το σχολείο Sami θα προσφέρονται μαθήματα μητρικής γλώσσας εάν

- ο ένας ή και οι δύο κηδεμόνες έχουν ως μητρική τους γλώσσα άλλη από τη σουηδική γλώσσα
- είναι η καθημερινή γλώσσα του μαθητή στο σπίτι, και
- ο μαθητής έχει βασικές γνώσεις στη γλώσσα αυτή.

Ο Δήμος είναι επίσης υποχρεωμένος να προσφέρει εκπαίδευση μητρικής γλώσσας σε μαθητές που είναι παιδιά υιοθεσίας και έχουν διαφορετική μητρική γλώσσα από τη σουηδική. Αυτό ισχύει ακόμη και αν η γλώσσα δεν είναι η καθημερινή γλώσσα του μαθητή στο σπίτι.

Η διδασκαλία της μητρικής γλώσσας γίνεται υπό τις εξής προϋποθέσεις:

- Υπάρχουν τουλάχιστον πέντε σπουδαστές που δικαιούνται τη διδασκαλία
- αυτοί οι σπουδαστές θέλουν να διδαχθούν τη γλώσσα, και
- υπάρχει ένας κατάλληλος δάσκαλος.

Είναι ο Δήμος που αποφασίζει αν ένας δάσκαλος είναι κατάλληλος για να διδάξει τη μητρική γλώσσα.

Μέτρα υποστήριξης για νεοαφιχθέντες μαθητές: Προπαρασκευαστική τάξη, Πρόγραμμα προτεραιότητας, Προσαρμοσμένο πρόγραμμα, Ατομικό σχέδιο μελέτης.

Ο γενικός σκοπός της κρατικής επιχορήγησης είναι να ενισχύσει την εκμάθηση της σουηδικής γλώσσας, ειδικά για τα παιδιά που χρησιμοποιούν διαφορετική γλώσσα καθημερινά στο σπίτι από τη σουηδική³¹⁰. Το 2017 το Υπουργείο Παιδείας της Σουηδίας (Utbildnings departementet) διεξάγει μια έρευνα για να δείξει ποια μέτρα χρειάζονται για την προστασία και την ενίσχυση των εθνικών μειονοτικών γλωσσών.

³⁰⁹Σχολικός νόμος(2010:800). Κεφάλαιο 8, Τμήματα 10 και 12 και Κεφάλαιο 9, Τμήμα 10 του σχολικού νόμου. Διαθέσιμα στο https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800[Ανακτήθηκε 12 Οκτωβρίου 2019]

³¹⁰Κανονισμός (2019: 558) σχετικά με τις κρατικές επιχορηγήσεις για καλύτερη γλωσσική ανάπτυξη στο νηπιαγωγείο. Διαθέσιμα στο https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2019558-om-statsbidrag-for-battre_sfs-2019-558 [Ανακτήθηκε 12 Οκτωβρίου 2019]

Η έρευνα οφείλεται εν μέρει στις επικρίσεις της ΕΕ κατά της Σουηδίας σχετικά με την εκπαίδευση στις μειονοτικές γλώσσες.

Η διδασκαλία γλωσσών ενισχύει την ταυτότητα του μαθητή και συμβάλλει στην αναζωογόνηση της γλώσσας. Η γλώσσα είναι ο φορέας της εμπειρίας, της γνώσης, της παράδοσης και του πολιτισμού. Αυτό το καθιστά ένα σημαντικό μέρος της δημιουργίας της ταυτότητας του μαθητή. Η θέση των εθνικών μειονοτικών γλωσσών στη Σουηδία έχει μεγάλη ανάγκη να ενισχυθεί. Εκτός από την ενίσχυση της πολιτιστικής ταυτότητας του μαθητή, η διδασκαλία στις γλώσσες των εθνικών μειονοτήτων συμβάλλει στην αναζωογόνηση της γλώσσας. Αυτό σημαίνει ότι η διδασκαλία στις γλώσσες των εθνικών μειονοτήτων συμβάλλει στη συνέχιση της ανάπτυξης των γλωσσών στη Σουηδία. Σύμφωνα με το πρόγραμμα σπουδών, η συνειδητοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς ενός ατόμου και η συμμετοχή του στην κουλτούρα των άλλων θα βοηθήσουν τα παιδιά να αναπτύξουν την ικανότητά τους να κατανοούν και να ζουν στις συνθήκες και τις αξίες των άλλων. Τα παιδιά μαθαίνουν στις καθημερινές δραστηριότητες, στο παιχνίδι και στις δημιουργικές δραστηριότητες. Σε κάθε νηπιαγωγείο όπου υπάρχουν παιδιά με μητρική γλώσσα διαφορετική από τη σουηδική ή που ανήκουν στις εθνικές μειονότητες, οι δραστηριότητες, το περιβάλλον εργασίας και τα υλικά πρέπει να προσαρμόζονται στις ανάγκες των παιδιών. Ειδικά μέτρα όπως το δίγλωσσο προσωπικό, οι γηγενείς ομιλητές, οι υποστηρικτές της πολιτιστικής κληρονομιάς και άλλα μπορεί να είναι σημαντικά συμπληρώματα. Αυτό ισχύει σε όλα τα νηπιαγωγεία. Οι γονείς των παιδιών αποτελούν επίσης ένα σημαντικό πλεονέκτημα και πόρο για το νηπιαγωγείο από την άποψη αυτή. Στην περίπτωση των εθνικών μειονοτήτων σε μια διοικητική περιοχή, υπάρχει επίσης το δικαίωμα προσχολικής εκπαίδευσης, εξ ολοκλήρου ή ουσιαστικά σε μειονοτικές γλώσσες³¹¹.

Ένας μαθητής που το χρειάζεται πρέπει να λάβει υποστήριξη στη μητρική του γλώσσα. Αυτό δεν ισχύει μόνο για τους νεοαφιχθέντες μαθητές αλλά για όλους τους μαθητές. Σε ορισμένες περιπτώσεις ένας μαθητής μπορεί να λάβει υποστήριξη σε γλώσσα διαφορετική από τη μητρική του γλώσσα. Αυτό ισχύει για τους σπουδαστές που δικαιούνται εκπαίδευσης στη μητρική γλώσσα και οι οποίοι, προτού φτάσουν στη Σουηδία, έχουν διδαχθεί σε γλώσσα διαφορετική από τη μητρική τους. Οι μαθητές αυτοί μπορούν να λάβουν υποστήριξη σε αυτή τη γλώσσα αντί για τη μητρική γλώσσα, αλλά μόνο εάν υπάρχουν ειδικοί λόγοι³¹².

Ένας μαθητής που ανήκει στην εθνική μειονότητα Ρομά και προέρχεται από το εξωτερικό μπορεί να λάβει εκπαίδευση μητρικής γλώσσας σε δύο γλώσσες εάν υπάρχουν ειδικοί λόγοι. Ανώτατο όριο της παροχής υποστήριξης στη μητρική γλώσσα είναι τα 7 έτη. Αυτό όμως δεν ισχύει αν η μητρική γλώσσα είναι μια σκανδιναβική γλώσσα, μια εθνική μειονοτική γλώσσα ή εάν ο μαθητής έχει ιδιαίτερη ανάγκη για

³¹¹Υπουργείο παιδείας Σουηδίας. Το δικαίωμα ανάπτυξης της εθνικής γλώσσας των μειονοτήτων. Διαθέσιμο στο <https://www.skolverket.se/for-dig-som-ar.../elev-eller-foralder/smanavigation-elevers-rattigheter/ratten-att-utveckla-sitt-nationella-minoritetsprak> [Ανακτήθηκε 12 Οκτωβρίου 2019]

³¹²Σχολικός νόμος(2010:800). Διαθέσιμα στο https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800 [Ανακτήθηκε 12 Οκτωβρίου 2019]

εκπαίδευση στη μητρική γλώσσα³¹³. Οι κανόνες διαφέρουν για τις γλώσσες των εθνικών μειονοτήτων και δεν υπάρχουν οι ίδιες απαιτήσεις όπως για άλλες μητρικές γλώσσες. Οι γλώσσες των εθνικών μειονοτήτων είναι η φινλανδική, η ρομάνι και η σάμι.

Ο διευθυντής είναι αρμόδιος να αποφασίσει αν ένας μαθητής θα πρέπει να λάβει εν μέρει τη διδασκαλία του στην προπαρασκευαστική τάξη³¹⁴. Αυτό μπορεί να ισχύει για νεοαφιχθέντες μαθητές στο υποχρεωτικό σχολείο, το δημοτικό σχολείο, το ειδικό σχολείο ή το σχολείο Sami. Ο διευθυντής πρέπει πάντα να βασίζεται στις συνθήκες και τις ανάγκες των μεμονωμένων σπουδαστών όταν αποφασίζει για δραστηριότητες υποστήριξης για έναν φοιτητή³¹⁵. Το σχολείο πρέπει πρώτα να αξιολογήσει τη γνώση του σπουδαστή³¹⁶. Εάν το σχολείο θεωρεί ότι ο σπουδαστής δεν έχει επαρκή γνώση της σουηδικής γλώσσας για να μπορέσει να συμμετάσχει στη διδασκαλία στην κανονική του διδακτική ομάδα, μπορούν να λάβουν εκπαίδευση στην τάξη προετοιμασίας. Ένας μαθητής μπορεί να λάβει τη διδασκαλία του στην τάξη προετοιμασίας για μέχρι δύο χρόνια. Ωστόσο, μόλις το σχολείο εκτιμήσει ότι ο σπουδαστής έχει επαρκή γνώση της σουηδικής γλώσσας για να παρακολουθήσει τη διδασκαλία ενός μαθήματος στην κανονική του διδακτική ομάδα με πλήρη απασχόληση, η διδασκαλία στην τάξη προετοιμασίας στο θέμα αυτό θα πρέπει να διακοπεί. Αυτό σημαίνει ότι η διδασκαλία διαφόρων θεμάτων μεταφέρεται σταδιακά στην τακτική διδακτική ομάδα καθώς αυξάνεται η γνώση του μαθητή³¹⁷. Το σχολείο πρέπει να εξασφαλίσει ότι οι μαθητές στην τάξη προετοιμασίας μπορούν να συμμετάσχουν στη διδασκαλία στην κανονική διδακτική ομάδα τους το συντομότερο δυνατό³¹⁸.

Πρόγραμμα προτεραιότητας

Ένας μαθητής που έχει ένα πρόγραμμα προτεραιότητας μπορεί να λάβει περισσότερη διδασκαλία στη σουηδική γλώσσα ως δεύτερη γλώσσα από ό, τι σε άλλους σπουδαστές το ίδιο έτος. Αυτό γίνεται με την ανακατανομή του χρόνου διδασκαλίας από άλλα θέματα. Μπορεί επίσης να σημαίνει ότι η διδασκαλία ενός ή περισσότερων θεμάτων έχει προτεραιότητα, εν όλω ή εν μέρει, σε μια χρονική περίοδο. Ο χρόνος μπορεί να ανακατανεμηθεί μόνο ως σουηδική γλώσσα ως δεύτερη γλώσσα. Ο μαθητής μπορεί να έχει ένα πρόγραμμα προτεραιότητας για μέγιστο διάστημα ενός έτους. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, το σχολείο δεν πρέπει να δίνει στον φοιτητή λιγότερη διδασκαλία συνολικά από τους άλλους σπουδαστές του ίδιου βαθμού.

Ένας μαθητής μπορεί να έχει ένα πρόγραμμα προτεραιότητας, ακόμη και αν έχει ήδη πάει σε ένα σουηδικό σχολείο. Ένας φοιτητής μπορεί να έχει ένα πρόγραμμα προτεραιότητας για ένα χρόνο κατ'ανώτατο όριο, αλλά δεν πρέπει να είναι κατά τη διάρκεια του πρώτου έτους που ο σπουδαστής παρακολουθεί σχολείο στη Σουηδία. Η

³¹³ibid

³¹⁴ibid

³¹⁵ibid

³¹⁶ibid

³¹⁷ibid

³¹⁸ibid

απόφαση σχετικά με ένα χρονοδιάγραμμα προτεραιότητας πρέπει να λαμβάνεται με βάση τις ατομικές ανάγκες του κάθε σπουδαστή. Είναι σημαντικό το πρόγραμμα προτεραιότητας να μην καθιστά δυσκολότερο για τον σπουδαστή να επιτύχει τις απαιτήσεις γνώσης σε άλλα θέματα. Αυτό σημαίνει ότι στην πράξη είναι συχνά δύσκολο να αποφασιστεί ένα χρονοδιάγραμμα προτεραιότητας για έναν φοιτητή που ξεκίνησε τη σχολική του σχολή στη Σουηδία αργά κατά τη διάρκεια του γυμνασίου³¹⁹.

Το σχολείο θα καταρτίσει ένα μεμονωμένο σχέδιο σπουδών για τους νεοαφιχθέντες μαθητές που γίνονται δεκτοί στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση στο υποχρεωτικό σχολείο ή ειδικό σχολείο και οι οποίοι έχουν αξιολογήσει τις γνώσεις τους. Το μεμονωμένο σχέδιο σπουδών πρέπει να καταρτιστεί το αργότερο δύο μήνες μετά την παραλαβή του σπουδαστή στο σχολείο. Είναι σκόπιμο το σχολείο να το πράξει σε σχέση με την αρχική αξιολόγηση.

Αυτό ισχύει αν οι σπουδαστές έχουν γίνει δεκτοί στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση στο υποχρεωτικό σχολείο, το ειδικό σχολείο ή το υποχρεωτικό σχολείο έπειτα από αξιολόγηση της γλωσσικής τους ικανότητας. Ο οδηγός σπουδών θα πρέπει να παρέχει στους φοιτητές τις προϋποθέσεις για την επίτευξη των ελάχιστων απαιτήσεων γνώσης που πρέπει να επιτευχθούν³²⁰. Το σχολείο πρέπει να καταρτίσει ατομικό σχέδιο σπουδών για όλους τους μαθητές που έχουν παραληφθεί από τότε που τέθηκε σε ισχύ η νομοθεσία την 1η Αυγούστου 2018. Αλλά τίποτα δεν εμποδίζει τους νεοαφιχθέντες μαθητές που έγιναν δεκτοί στο γυμνάσιο πριν από την 1η Αυγούστου 2018 να αποκτήσουν επίσης ένα μεμονωμένο σχέδιο σπουδών³²¹.

4.3.Γερμανία

Ο αριθμός των ξένων υπηκόων που ζουν στη Γερμανία αποτελεί σημαντικό παράγοντα που επηρεάζει τη μεταβαλλόμενη δομή του πληθυσμού. Σύμφωνα με το Κεντρικό Μητρώο Αλλοδαπών (Ausländerzentralregister - AZR), το 2017 υπήρχαν περίπου 10 εκατομμύρια αλλοδαποί, ή περίπου το 12% του συνολικού πληθυσμού. Σε αριθμητικούς όρους, οι Τούρκοι αντιπροσώπευαν τη μεγαλύτερη ομάδα, στο 13,9% του ξένου πληθυσμού της Γερμανίας. Το 2017, το 44,3% προέρχεται από κράτη μέλη της ΕΕ, εκ των οποίων η Πολωνία αντιπροσώπευε το 8% του συνόλου του ξένου πληθυσμού³²². Παρά το χαμηλό ποσοστό γεννήσεων, ο πληθυσμός έχει αυξηθεί συνολικά κατά 4 εκατομμύρια από το 1970. Αυτό οφείλεται στον αριθμό των μεταναστεύσεων: Από το 1970, περίπου 6,5 εκατομμύρια περισσότεροι άνθρωποι μετανάστευσαν στη Γερμανία από ό, τι μετανάστευσαν από τη Γερμανία. Το 2015, 2.137.000 άνθρωποι μετανάστευσαν από το εξωτερικό, 998.000 έφυγαν από τη Γερμανία. Αυτό αντιπροσωπεύει αύξηση 1.139.000 ανθρώπων. Κατά μέσο όρο μεταξύ του 1991 και του 1996, η μετανάστευση της Γερμανίας ήταν μόλις κάτω από 500.000 άτομα ετησίως. Το 2015, το 58% των μεταναστών στη Γερμανία προήλθε από την Ευρώπη, πάνω από το 78% αυτών από κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

³¹⁹ibid

³²⁰ibid

³²¹ibid

³²²European Commission. Eurydice. Population: Demographic Situation, Languages and Religions. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/population-demographic-situation-languages-and-religions-80_en [Ανακτήθηκε 11 Οκτωβρίου 2019]

4.3.1. Το εκπαιδευτικό σύστημα

Το εκπαιδευτικό σύστημα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας δεν είναι ενιαίο, αλλά διαφορετικό σε κάθε Ομόσπονδο κρατίδιο, δηλ. υπάρχουν 16, συνολικά, κρατίδια (Länder), άρα ισάριθμα εκπαιδευτικά συστήματα. Κάθε κρατίδιο έχει δική του «πολιτισμική κυριαρχία», που σημαίνει πως το εκπ/κό του σύστημα έχει αυτόνομη δομή και οργάνωση³²³. Υπεύθυνοι για την οργάνωση της εκπ/σης σε κάθε κρατίδιο χωριστά είναι ο Υπουργός Παιδείας με την τοπική βουλή. Η ευθύνη για το εκπαιδευτικό σύστημα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας μοιράζεται ανάμεσα στην Ομοσπονδία και τα Κρατίδια, τα οποία έχουν και δικαίωμα νομοθεσίας. Η διοίκηση του εκπαιδευτικού συστήματος (σχολική εκπαίδευση, ανώτατη εκπαίδευση, εκπαίδευση ενηλίκων και διά βίου εκπαίδευση) αποτελεί σχεδόν αποκλειστική ευθύνη των Κρατιδίων, ενώ οι στόχοι της εκπαίδευσης γενικότερα και οι συγκεκριμένες μορφές συνεργασίας μεταξύ των Κρατιδίων καθορίζονται από το Σύνταγμα (Grundgesetz). Το Ομοσπονδιακό Υπουργείο Παιδείας και Έρευνας (Bundesministerium für Bildung und Forschung – BMBF) είναι υπεύθυνο για την πολιτική, το συντονισμό και τη νομοθεσία σε σχέση με την εξωσχολική επαγγελματική κατάρτιση και τη διά βίου εκπαίδευση, την οικονομική υποστήριξη των μαθητών και φοιτητών καθώς και για την εισαγωγή στην ανώτατη εκπαίδευση και την έκδοση των πτυχίων. Με σκοπό το συντονισμό και τη συνεργασία στους τομείς της εκπαίδευσης και κατάρτισης, της ανώτατης εκπαίδευσης και της έρευνας καθώς και των θεμάτων πολιτισμού, τα Κρατίδια ίδρυσαν, το 1948, τη Διαρκή Σύνοδο των Υπουργών Παιδείας και Πολιτισμού των Κρατιδίων (Ständige Konferenz der Kultusminister der Länder - KMK)³²⁴. Η εκτεταμένη συμμετοχή των Länder σε θέματα εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής, διεθνών πολιτιστικών σχέσεων καθώς και ευρωπαϊκής συνεργασίας πραγματοποιείται μέσω της μόνιμης διάσκεψης των Υπουργών Παιδείας και Πολιτισμού (Kultusminister konferenz - KMK). Η συντονιστική επιτροπή για τον τομέα αυτό είναι η Επιτροπή Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων (Kommission für europäische und internationale Angelegenheiten). Η επιτροπή ασχολείται με τη συνεργασία της ΕΕ σε θέματα εκπαίδευσης, πολιτισμού και έρευνας καθώς και με τις εκπαιδευτικές και πολιτιστικές δραστηριότητες του Συμβουλίου της Ευρώπης. Η επιτροπή ασχολείται πρωτίστως με τη συμμετοχή των ομόσπονδων κρατιδίων σε θέματα παιδαγωγικής και πολιτιστικής πολιτικής στις επιτροπές και σε ειδικευμένα συνέδρια της ΟΥΝΕΣΚΟ και του ΟΟΣΑ. Στο πλαίσιο κοινών συζητήσεων, πραγματοποιείται τακτικός διάλογος με την Ομοσπονδία, ιδίως με το Ομοσπονδιακό Υπουργείο Παιδείας και Έρευνας (Bundesministerium für Bildung und Forschung - BMBF) και το Ομοσπονδιακό Υπουργείο Εξωτερικών (Auswärtiges Amt). Η Μόνιμη Διάσκεψη εκφράζει την υποστήριξή της για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης, της επιστήμης και του πολιτισμού σε μια Ευρώπη που προστατεύει τον

³²³Το εκπαιδευτικό σύστημα της Γερμανίας. Διαθέσιμο στο http://4sek-v-athin.att.sch.gr/wp-content/uploads/germany_edu.pdf[Ανακτήθηκε 14 Οκτωβρίου 2019]

³²⁴Το παρατηρητήριο της ΑΕΕ. ΓΕΡΜΑΝΙΑ. Διαθέσιμο στο <http://aee.iep.edu.gr/country/%CE%B3%CE%B5%CF%81%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CE%B1>[Ανακτήθηκε 14 Οκτωβρίου 2019]

πολιτιστικό της πλούτο και την ποικιλομορφία των εκπαιδευτικών συστημάτων σύμφωνα με τις αντίστοιχες παραδόσεις των κρατών μελών.

Συντονιστής είναι ο υπουργός παιδείας όλης της Γερμανίας. Κάθε κρατίδιο έχει το δικό του υπουργό παιδείας KULTUSMINISTER. Ο REGIERUNGSPRESIDENT περίπου σαν τον περιφερειακό διευθυντή Εκπαίδευσης. Κάτω από αυτόν και σε επίπεδο νομού βρίσκεται το BEZIRKSREGIERUNG, ουσιαστικά ο προϊστάμενος διεύθυνσης για εμάς. Αποφασιστικό ρόλο σε επίπεδο πόλης παίζει το SCHULAMT - διευθυντής γραφείου. Αυτός αποφασίζει αν θα ιδρυθεί σχολείο, αν θα συγχωνευθεί με άλλα, συντήρηση, λειτουργικά έξοδα.

Η υποχρεωτική εκπαίδευση αρχίζει για όλα τα παιδιά στην ηλικία των έξι ετών. Διαρκεί συνήθως εννέα έτη (10 έτη στο Βερολίνο, το Βραδεμβούργο, τη Βρέμη και τη βόρεια Ρηνανία). Αφού ολοκληρώσουν τη γενική υποχρεωτική εκπαίδευση, τα περισσότερα ομόσπονδα κρατίδια επιτρέπουν στους μαθητές να επιλέγουν ένα προαιρετικό 10ο έτος εκπαίδευσης για να αποκτήσουν προσόντα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης το οποίο παρέχει την πρόσβαση στη μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση³²⁵.

Σ' αυτό το εκπαιδευτικό σύστημα (με παραλλαγές ανά κρατίδιο) καλούνται να φοιτήσουν οι μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά και γλωσσικά περιβάλλοντα. Η βασική δομή εκπαίδευσης είναι η ακόλουθη:

Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Η φοίτηση είναι προαιρετική, αλλά όλα τα παιδιά έχουν το νόμιμο δικαίωμα για θέση στο Νηπιαγωγείο. Το 95% περίπου των παιδιών φοιτεί κανονικά στο Νηπιαγωγείο. Η στοιχειώδης εκπαίδευση (Grundschule) Δημοτικό Σχολείο αρχίζει στην ηλικία των 6 ετών και διαρκεί 4 χρόνια στις περισσότερες πολιτείες (με εξαίρεση τις Berlin, Brandenburg όπου διαρκεί 6 χρόνια)³²⁶.

Δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Μετά το στάδιο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, η δευτεροβάθμια εκπαίδευση στα ομόσπονδα κρατίδια χαρακτηρίζεται από τη διάσπαση σε διάφορους εκπαιδευτικούς δρόμους με τα αντίστοιχα πτυχία και προσόντα για τα οποία είναι υπεύθυνα τα διάφορα είδη σχολείων. Η μετάβαση στα δευτεροβάθμια σχολεία για την ολοκλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης είναι διαφορετική στις πολιτείες. Οι γονείς έχουν τη δυνατότητα επιλογής του τύπου του σχολείου δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για το παιδί τους, αλλά η επιτυχής φοίτηση είναι σημαντική για την επιλογή του είδους του σχολείου που μπορεί να παρακολουθήσει. Τα σχολεία υποστηρίζουν τους γονείς με υποδείξεις και συμβουλές κατά τη λήψη των αποφάσεων τους³²⁷.

³²⁵Το εκπαιδευτικό σύστημα της Γερμανίας. Διαθέσιμο στο http://4sek-v-athin.att.sch.gr/wp-content/uploads/germany_edu.pdf [Ανακτήθηκε 14 Οκτωβρίου 2019]

³²⁶http://4sek-v-athin.att.sch.gr/wp-content/uploads/germany_edu.pdf

³²⁷ibid

Η επιλογή είναι μεταξύ τεσσάρων τύπων της βαθμίδας I και II της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης³²⁸:

- *Το Γενικό Σχολείο (Hauptschule).*

Είναι το κύριο σχολείο, απευθύνεται σε όλους. Καλύπτει τα σχολικά έτη 5-9 και παρέχει στους μαθητές γενική βασική εκπαίδευση. Οι απόφοιτοι των Hauptschule συνήθως συνεχίζουν στην επαγγελματική κατάρτιση, ενώ οι μαθητές με υψηλή βαθμολογία μπορούν επίσης να φοιτήσουν σε σχολείο ανώτερου επιπέδου πριν ή μετά την επαγγελματική τους κατάρτιση.

- *Μέσο Σχολείο (Realschule)*

Στην κανονική του μορφή το Realschule καλύπτει τις σχολικές βαθμίδες 5-10 και παρέχει στους μαθητές ευρύτερη γενική εκπαίδευση. Απευθύνεται κυρίως στους μαθητές με μεσαίες και καλές επιδόσεις. Σήμερα το Realschule είναι ποσοτικά ο πιο σημαντικός τύπος σχολείου και σχεδόν το 40% των μαθητών επιτυγχάνουν το απολυτήριο γενικής εκπαίδευσης με τη συμπλήρωση της δέκατης βαθμίδας.

Το Γενικό και Μέσο Σχολείο φτάνει έως την ηλικία των 10 ετών και, μετά από επιτυχή ολοκλήρωση της τάξης, οι μαθητές μπορούν να προχωρήσουν στα σχολεία Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της Βαθμίδας II. Μετά το Γενικό και Μέσο Σχολείο φυσικά οι περισσότεροι κλάδοι δίνουν δυνατότητες απόκτησης προσόντων απασχόλησης και/ ή υψηλότερα προσόντα καθώς και Πανεπιστημιακή εγγραφή.

- *Το Γυμνάσιο (Gymnasium)*

Παρέχει στους μαθητές γενική εκπαίδευση εις βάθος και καλύπτει τα σχολικά έτη 5 έως 13 (σε μερικές πολιτείες έως 12). Απευθύνεται στους μαθητές με καλές και πολύ καλές επιδόσεις Το Gymnasium έχει δύο διαφορετικές μορφές: το κανονικό Gymnasium όπου οι μαθητές μπορούν να παρακολουθήσουν όλα τα έτη 5-13 για την εισαγωγή στο Πανεπιστήμιο, και το ανώτερο επίπεδο (gymnasiale Oberstufe) που αρχίζει τον ενδέκατο χρόνο και προετοιμάζει τους μαθητές για το Hochschulreife είτε με έμφαση στη γενική εκπαίδευση είτε προσανατολισμένο στην επαγγελματική σταδιοδρομία.

- *Ενιαίο Λύκειο (Gesamtschule)*

Το Gesamtschule περιλαμβάνει διάφορους τύπους σχολείων με στόχο να παρέχει στους μαθητές ευέλικτη μετάβαση στον κατάλληλο τύπο σχολείου ανάλογα με τις ικανότητές τους. Το Gesamtschule διακρίνεται σε δύο τύπους.

-Στο συνδυαστικό τύπο το Gesamtschule συνδυάζει τα Hauptschule, Realschule και Gymnasium εκπαιδευτικά και οργανωτικά, αλλά οι μαθητές διδάσκονται σε τάξεις που ομαδοποιούνται ανάλογα με τις διαθέσιμες ειδικεύσεις.

-Στον ενιαίο τύπο οι μαθητές διδάσκονται ανά ηλικιακή ομάδα, ενώ από τον έβδομο χρόνο ομαδοποιούνται ανάλογα με το επίπεδο γνώσεων τους σε κατ' ελάχιστο δύο επίπεδα. Μετά από τα σχολεία που παρέχουν γενική εκπαίδευση υπάρχουν πολλές δυνατότητες εκπαίδευσης για επαγγελματική σταδιοδρομία που προετοιμάζουν για

³²⁸ibid

επαγγελματική κατάρτιση ή οδηγούν σε επαγγελματική ειδίκευση ή δευτεροβάθμιες γενικές ειδικεύσεις.

Το Γυμνάσιο και το Ενιαίο Λύκειο έχουν τάξεις, οι οποίες, όπως στο επίπεδο II της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, συμπεριλαμβάνουν ηλικίες 11-13 ετών και οδηγούν στο υψηλότερο Πιστοποιητικό Σπουδών.

Ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό στην Ομοσπονδιακή δημοκρατία της Γερμανίας είναι το πολυσύνθετο σύστημα μεταυποχρεωτικής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (further education system). Μόλις οι μαθητές έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση - γενικά όταν φτάσουν την ηλικία των 15 ετών - μεταβαίνουν στην ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Ο τύπος του σχολείου που εισάγεται εξαρτάται από τα προσόντα και τα δικαιώματα που αποκτώνται στο τέλος της κατώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η εκπαίδευση για τις ηλικίες από 16 έως 19 ετών στο ανώτερο δευτεροβάθμιο επίπεδο περιλαμβάνει: α) γενική εκπαίδευση, β) επαγγελματική εκπαίδευση, γ) **μικτή γενική και επαγγελματική εκπαίδευση (διτή) .**

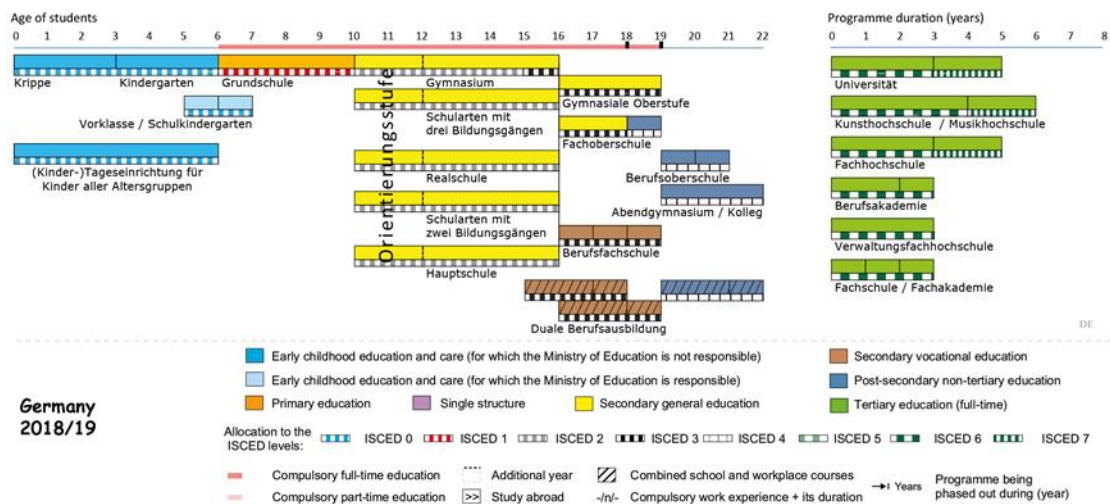
Τριτοβάθμια Εκπαίδευση

Με την αποφοίτηση από το σύστημα γενικής εκπαίδευσης που δίνει το δικαίωμα στους μαθητές να εισαχθούν στα πανεπιστήμια (Fachhochschulreife, θεματικό Hochschulreife, γενικό Hochschulreife), οι νέοι έχουν τη δυνατότητα να σπουδάσουν στα Γερμανικά κολέγια και πανεπιστήμια. Το Γερμανικό πανεπιστημιακό σύστημα βασικά αποτελείται από δύο τύπους ιδρυμάτων: τα κολέγια και τα πανεπιστήμια³²⁹. Επιπλέον, υπάρχουν ορισμένα ειδικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που επιτρέπουν μόνο ορισμένες ομάδες, π.χ. ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης των Ομοσπονδιακών Ενόπλων Δυνάμεων και Verwaltungsfachhochschulen και δεν εξετάζονται κατωτέρω.

Όσοι διαθέτουν πτυχίο εισόδου στην τριτοβάθμια εκπαίδευση μπορούν επίσης να επιλέξουν να εισέλθουν σε ένα Berufsakademie που προσφέρονται από ορισμένα ομόσπονδα κράτη ως εναλλακτική λύση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Στα κρατικά ή κρατικά αναγνωρισμένα ιδρύματα σπουδών (Studienakademien) και σε εταιρείες οι φοιτητές λαμβάνουν ακαδημαϊκή αλλά ταυτόχρονα πρακτική κατάρτιση σταδιοδρομίας.

Το Fachschulen και το Fachakademien στη Bayern είναι ιδρύματα συνεχιζόμενης επαγγελματικής εκπαίδευσης τα οποία, κατά κανόνα, απαιτούν την ολοκλήρωση της σχετικής επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης σε ένα αναγνωρισμένο επάγγελμα που απαιτεί επίσημη κατάρτιση και τη σχετική απασχόληση. Το επίπεδο προσόντων που επιτυγχάνεται εδώ είναι συγκρίσιμο με το πρώτο επίπεδο του τριτογενούς τομέα σύμφωνα με τη διεθνή τυποποιημένη ταξινόμηση της εκπαίδευσης ISCED.

³²⁹ibid

Source: Eurydice 2018/19

4.3.2. Διαπολιτισμική εκπαιδευτική πολιτική

Στην πρώην ομοσπονδιακή Δυτική Γερμανία, χώρα υποδοχής μεταναστών από διάφορες χώρες που αντιστοιχούν σε διαφορετικές γλώσσες, πολιτισμούς, θρησκείες, διακρίνονται σύμφωνα με τους μελετητές, οι αντίστοιχες, με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες φάσεις-αφομοιωτική, ενσωμάτωσης, πολυπολιτισμική, αντιρατσιστική, διαπολιτισμική- όσον αφορά την εκπαίδευση των παιδιών των μεταναστών.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και στις αρχές της δεκαετίας του 1970, η ΟΔΓ(Ομοσπονδιακή Δυτική Γερμανία) ήρθε αντιμέτωπη με την έκρηξη του μεταναστευτικού κινήματος προς τη χώρα και συνεπώς με μία μεγάλη και απρόβλεπτη παρουσία παιδιών μεταναστών . Πρόκειται για τα παιδιά των ξένων εργατών οι οποίοι είχαν κατακλύσει την ΟΔΓ ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1960. Οι εργάτες αυτοί, αποκαλούνταν «Gastarbeiter», δηλαδή εργάτες- επισκέπτες και κατά συνέπεια εργαζόμενοι για περιορισμένο χρονικό διάστημα στη γερμανική κοινωνία. Οι ξένοι εργάτες όμως δεν ήταν απλά επισκέπτες ή εργατικά χέρια κι όταν εγκαταστάθηκαν με τις οικογένειές τους στην ΟΔΓ, δημιούργησαν νέα δεδομένα στη γερμανική κοινωνία με αποτέλεσμα το γερμανικό εκπαιδευτικό σύστημα να βρεθεί απροετοίμαστο μπροστά στην παρουσία αλλόγλωσσου και πολιτισμικά ετερογενούς μαθητικού πληθυσμού.

Για την αντιμετώπιση του ζητήματος της μόρφωσης των αλλοδαπών μαθητών, η γερμανική ηγεσία εισήγαγε αντισταθμιστικά εκπαιδευτικά μέτρα με στόχο την εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής και τη γενικότερη ένταξη των ξένων παιδιών στο γερμανικό εκπαιδευτικό σύστημα. Τα όποια αντισταθμιστικά μέτρα εφαρμόστηκαν με την προοπτική της παλιννόστησης των αλλοδαπών μαθητών και των οικογενειών τους δεδομένου ότι η γερμανική εκπαιδευτική πολιτική ήταν αυστηρά μονοπολιτισμική με αποτέλεσμα να αντιμετωπίζει το «διαφορετικό» ως «αποκλίνον» και επομένως, να αδυνατεί να αποδεχτεί την πολυπολιτισμική πραγματικότητα που είχε διαμορφωθεί. Σταδιακά η δημόσια εκπαίδευση άρχισε να υιοθετεί προγράμματα με πολιτιστικό περιεχόμενο και αλληλεπίδραση των διαφορετικών υποομάδων μαθητών («ενσωμάτωση διά της αλληλεπίδρασης»).

Τη δεκαετία του 1980 όμως και με δεδομένη τη σχετική αποτυχία των αντισταθμιστικών προγραμμάτων που βασίζονταν στην επιστροφή των αλλοδαπών μαθητών στις χώρες καταγωγής τους, παρατηρήθηκε μία στροφή στην εκπαιδευτική πολιτική η οποία αφορούσε

στη μετάβαση από την «υπόθεση του ελλείμματος» στο «δικαίωμα στη διαφορά». Έτσι αναγνωρίστηκε για πρώτη φορά η παιδαγωγική σημασία των πολιτισμικών καταβολών των μαθητών και εμφανίστηκε η έννοια της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Η ιδέα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, που πήρε τη θέση της «ενσωμάτωσης δια της αλληλεπίδρασης», πρότεινε λύσεις πιο συστηματικές και πιο τεκμηριωμένες³³⁰.

Στο γεγονός αυτό συνετέλεσε η ανησυχία παιδαγωγών, κοινωνιολόγων και ψυχολόγων και η αυστηρή κριτική ερευνητών και επιστημόνων που αντιδρούσαν στην ελλιπή αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών προβλημάτων στο σύνολο του μαθητικού πληθυσμού. Κατέκριναν την ενθάρρυνση της εκδήλωσης ρατσιστικών στάσεων και συμπεριφορών με το στιγματισμό και την περιθωριοποίηση των αλλοδαπών μαθητών λόγω των διδακτικών πρακτικών που υιοθετήθηκαν και πολύ συχνά τα αντιμετώπιζαν ως μειονοτικά.

Η Γερμανία παρά τις προσπάθειες που έκανε για να βοηθήσει τους νέους μετανάστες, οι περισσότερες πολιτικές που εφάρμοσε πλησίαζαν σε αρκετά σημεία το μοντέλο αφομοίωσης. Τα λιγοστά κρατικά προγράμματα που πήρε είχαν πιλοτικό χαρακτήρα. Και παρατηρήθηκαν οι εξής ελλείψεις:

- Η μεγάλη έλλειψη προσωπικού στην προσχολική εκπαίδευση
- Έλλειψη κατάλληλων προγραμμάτων και μέσων στήριξης τους
- Το σχολείο δεν συνεργάζεται καθόλου με την οικογένεια του παιδιού για την επίλυση των προβλημάτων του και την ομαλή ένταξη του ενώ αγνοεί τελείως την κοινωνική του εκπαίδευση

Πλέον οι αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης διατρέχουν κάθε έκφανση του γερμανικού εκπαιδευτικού συστήματος, βάσει του θεσμικού πλαισίου που θέσπισε την αποκαλούμενη «παιδαγωγική για αλλοδαπούς» (foreigners pedagogy). Η διαθεματική μεθοδολογία και φιλοσοφία ως παιδαγωγική ιδέα και αρχή γενικεύθηκε ως γενική παιδαγωγική αρχή αντλώντας από τα βιώματα των ίδιων των μαθητών. Προβλέπεται ότι η εφαρμογή των αρχών αυτών αποτελεί καθήκον του σχολείου και αφορά όλους τους μαθητές, τόσο τους μετανάστες όσο και τους γηγενείς. Όμως, οι προβλέψεις αυτές παραμένουν γενικόλογες και η εξειδίκευση της διαπολιτισμικής διδασκαλίας επαφίεται στην πρωτοβουλία κάθε εκπαιδευτικού.

Σε θεσμικό επίπεδο, και στη Γερμανία έχει εξαλειφθεί οποιαδήποτε διάκριση σχετικά με την τυπική πρόσβαση των παιδιών στη δημόσια εκπαίδευση. Σε μια σύσταση του 1996, η ΚΜΚ χρησιμοποίησε την έννοια διαπολιτισμική εκπαίδευση για πρώτη φορά. Σε αυτό το έγγραφο, η διαπολιτισμική εκπαίδευση θεωρείται απαραίτητη για τον εμπλουτισμό της γενικής εκπαίδευσης για όλους, και όχι μόνο ως απάντηση στη μετανάστευση. Έτσι η ιδέα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης εντάσσεται στην θεωρητική συζήτηση (ΚΜΚ, 1996). Αλλά επειδή η εκπαίδευση είναι ένα θέμα στο οποίο οι δεκαέξι πολιτείες (Bundesländer) είναι αυτόνομα και κυρίαρχα, οι σχολικοί νόμοι και τα προβλεπόμενα προγράμματα σπουδών είναι περισσότερο σημαντικές από τις κατευθυντήριες γραμμές του ΚΜΚ για την εφαρμογή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης για όλους.

Σε έναν παγκοσμιοποιημένο κόσμο, οι διαπολιτισμικές δεξιότητες καθίστανται όλο και πιο σημαντικές ως βασικές προϋποθέσεις για όλα τα παιδιά και τους νέους. Η μόνιμη διάσκεψη τόνισε, με την τροποποιημένη σύστασή της του Δεκεμβρίου 2013, την πολιτισμική ποικιλομορφία και την ανάπτυξη των θεμελιωδών αξιών για την εργασία στα σχολεία, η οποία ολοκληρώνεται με προτάσεις για εκπαιδευτικές διοικήσεις και για συνεργασία με τους μη

³³⁰Νικολάου, 2008

σχολικούς εταίρους. Η διαπολιτισμική ικανότητα εννοείται ότι δεν σημαίνει απλώς τη συμμετοχή σε άλλες γλώσσες και πολιτισμούς, αλλά κυρίως την ικανότητα να εξετάζει κανείς τις αντιλήψεις των άλλων ανθρώπων και να τις τοποθετεί στο πλαίσιο και να συνειδητοποιεί και να λαμβάνει υπόψη τις συνθήκες του κοινωνικού πλαισίου που έχουν αναπτυχθεί αυτές οι αντιλήψεις. Για μερικά χρόνια, οι γερμανοί μαθητές και εκπαιδευτικοί έχουν αξιοποιήσει όλο και περισσότερο τις ευκαιρίες που προσφέρουν τα εκπαιδευτικά προγράμματα της ΕΕ (Πρόγραμμα διά βίου μάθησης από την περίοδο 2007-2013 ή Erasmus + από το 2014-2020) για την απόκτηση ειδικών, μεθοδικών, γλωσσικών και των διαπολιτισμικών ικανοτήτων³³¹.

Η θεσμοθέτηση των προγραμμάτων διαπολιτισμικής εκπαίδευσης αποσκοπούσε στη γνωριμία των πολιτισμών των χωρών προέλευσης και στη νομιμοποίηση της διαφοράς η οποία παρουσιαζόταν ως μειονέκτημα μέσα από τα ισχύοντα εθνοκεντρικά σχολικά προγράμματα εκπαίδευσης.

Εισάγεται το εναλλακτικό μοντέλο εκπαίδευσης με σχολεία ως ενδιάμεση λύση, που προσφέρουν και δίγλωσσες τάξεις και κανονικές γερμανικές τάξεις με Π.Σ. προσαρμοσμένο - διαφοροποιημένο, εμπλοκή γονέων στη ζωή του σχολείου, αλλαγές σε επιμέρους μαθήματα π.χ. Ελληνική Γλώσσα & Λογοτεχνία / Γερμανική Γλώσσα & Λογοτεχνία. Όπως αναφέρει ο Ζωγράφου³³², η διαπολιτισμική εκπαίδευση στην ΟΔΓ, ξεκίνησε από την ιδέα της κοινοτικής εκπαίδευσης (άνοιγμα του σχολείου στη γειτονιά), ξεπέρασε τα στενά όρια της διδασκαλίας του σχολείου και προσπάθησε να βοηθήσει παιδαγωγικά τόσο τα παιδιά των αλλοδαπών όσο και τα γηγενή, στο χώρο διαβίωσης τους.

Στη Γερμανία η διαπολιτισμική προσέγγιση δεν αφορά μόνο την καθαρά σχολική εργασία, αλλά εκτείνεται και στις παρασχολικές και εξωσχολικές δραστηριότητες, όπως γιορτές, επισκέψεις σε μουσεία, ανταλλαγές μαθητών και προσωπικού, σχολές γονέων κ.λπ. Οι δραστηριότητες αυτές ενθαρρύνονται, πλαισιώνονται και χρηματοδοτούνται από τις τοπικές αρχές³³³.

4.3.3. Αναλυτικό Πρόγραμμα και Σχολικά Εγχειρίδια

Όπως και στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, έτσι και στην ΟΔΓ δεν υπήρξε διαπολιτισμικός σχεδιασμός του αναλυτικού προγράμματος σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης. Η εφαρμογή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης περιορίστηκε στην εισαγωγή των πολιτισμικών στοιχείων των αλλοδαπών μαθητών στο κανονικό σχολικό πρόγραμμα χωρίς να προωθείται η αλληλοκατανόηση και η συνεργασία τους με τους γηγενείς.

Στα επιμέρους ομόσπονδα κρατίδια έχουν αναληφθεί διάφορες δράσεις με έμφαση στην ανάπτυξη διδακτικού υλικού και βιβλίων που διευκολύνουν τα παιδιά με γλωσσικές ιδιαιτερότητες και την διοργάνωση επιμορφωτικών σεμιναρίων για τους εκπαιδευτικούς.

Βέβαια η «νέα» διαπολιτισμική εκπαίδευση δεν κατάφερε να διαχυθεί στα Αναλυτικά Προγράμματα και στη συνολική σχολική ζωή αλλά περιχαρακώθηκε σε ειδικές μόνο

³³¹European Commission. Eurydice. Germany. Other Dimensions of Internationalisation in Early Childhood and School Education. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/other-dimensions-internationalisation-early-childhood-and-school-education-25_en[Ανακτήθηκε 14 Οκτωβρίου 2019]

³³²Ζωγράφου, 2003

³³³European Commission, Eurydice, 2004. Integrating Immigrant Children into Schools in Europe, Έκδοση 2004. Λουξεμβούργο. Γραφείο δημοσιεύσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Διαθέσιμο στο <https://publications.europa.eu/el/publication-detail/-/publication/ca37388a-659b-48d9-bddc-948b0ee4b6b4>[Ανακτήθηκε 13 Οκτωβρίου 2019]

δραστηριότητες σε σύνδεση με την παρουσία αλλοδαπών. Εκπαιδευτική **πολιτική χωρίς** μέτρα κοινωνικής ένταξης, ενίσχυσης και ανάπτυξης αλλά και εκδημοκρατισμού των θεσμών, δεν θα μπορούσε να αποφέρει τα αναμενόμενα αποτελέσματα για το μέλλον. Τα περισσότερα από τα Ομόσπονδα κρατίδια πολύ μικρό ενδιαφέρον έδειξαν για τις εξωτερικές επιρροές και έτυχαν μικρής αποδοχής οι όποιες νεωτερικές ιδέες από το εκπ/κό πολιτικό έδαφος. Τα νέα σχολικά προγράμματα έχουν πολύ δρόμο να διανύσουν ακόμα, για να καλύψουν τομείς όπως: τύπους «ανοιχτής» μάθησης ή προσανατολισμένους μέσα από «projects» τύπους μάθησης όπως και τα γνωστικά κοινωνικά και πρακτικά αποτελέσματα που συντελούνται μέσα από τη συνεργατική, ανεξάρτητη μάθηση³³⁴.

Το υλικό και οι ικανότητες που είναι σημαντικές για την εκπαιδευτική διαδικασία στο δημοτικό σχολείο, καθορίζονται στα προγράμματα σπουδών, στα εκπαιδευτικά σχέδια ή στα σχέδια-πλαίσια τα οποία μπορεί να σχετίζονται με το θέμα, την περιοχή ή τη διεπιστημονικότητα. Για την εφαρμογή των προτύπων Bildungsstandards (εκπαιδευτικών προτύπων) της Μόνιμης Διάσκεψης των Υπουργών Παιδείας και Πολιτιστικών Υποθέσεων των Κρατών (Kultusministerkonferenz - KMK) για τον πρωτογενή τομέα, τα θέματα των προγραμμάτων σπουδών προσαρμόζονται αναλόγως. Τα εκπαιδευτικά πρότυπα που είναι δεσμευτικά για όλα τα ομόσπονδα κράτη καθορίζουν τον στόχο, ενώ τα αναλυτικά προγράμματα αποκαλύπτουν συγκεκριμένες και δεσμευτικές προσδοκίες αρμοδιοτήτων για συγκεκριμένα θέματα. Ευρωπαϊκή, παγκόσμια και διαπολιτισμική διάσταση στην ανάπτυξη προγραμμάτων σπουδών³³⁵.

Ένα πρόγραμμα σπουδών ή ένα εκπαιδευτικό σχέδιο συνήθως συντάσσεται ως εξής. Μόλις το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτιστικών Υποθέσεων ενός συγκεκριμένου Ομόσπονδου Κράτους έχει λάβει την απόφαση να αναθεωρήσει ή να αναδιοργανώσει πλήρως ένα πρόγραμμα σπουδών, διορίζεται μια επιτροπή που αποτελείται συνήθως από την κύρια υπηρεσία των εκπαιδευτικών, συμπεριλαμβανομένων των επικεφαλής, καθώς και σχολικοί επιθεωρητές, εκπρόσωποι του σχολείου ερευνητικού ινστιτούτου της ενδιαφερόμενης γης και εμπειρογνομόνων των σχετικών επιστημονικών κλάδων από ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Κατά κανόνα, είναι έργο της επιτροπής να σχεδιάσει ένα πρόγραμμα σπουδών για ένα συγκεκριμένο θέμα σε ένα συγκεκριμένο είδος σχολείου, για ένα συγκεκριμένο σχολικό επίπεδο ή για ένα είδος σχολείου. Στη συνέχεια θα δουλέψει σε σχέδιο. Η εμπειρία που αποκτήθηκε με τα προηγούμενα προγράμματα σπουδών λαμβάνεται υπόψη όταν πρόκειται να δημιουργηθούν νέα. Σε ορισμένα ομόσπονδα κρατίδια, τα προγράμματα σπουδών ξεκινούν σε δοκιμαστική βάση πριν οριστικοποιηθούν και καθίστανται καθολικά έγκυρα. Τέλος, υπάρχουν καθορισμένες διαδικασίες βάσει των οποίων η επιτροπή μπορεί να συμβουλευτεί ενώσεις, πανεπιστήμια και αντιπροσωπευτικά όργανα των γονέων και των μαθητών. Μόλις ολοκληρωθεί ένα νέο πρόγραμμα σπουδών ή ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα και εισάγεται σε οριστικά ή προκαταρκτικά στάδια στα σχολεία, τα ινστιτούτα ενδοϋπηρεσιακής κατάρτισης για το επάγγελμα του διδακτικού προσωπικού που διατηρούνται από τα Υπουργεία Παιδείας και Πολιτισμού είναι επιφορτισμένα με την κατάρτιση εκπαιδευτικών για την εργασία τους Με αυτό. Οι εκδότες βιβλίων ξεκινούν επίσης μια αναθεώρηση ή μια εντελώς νέα έκδοση των τίτλων τους. Μια κεντρική βάση δεδομένων με προγράμματα σπουδών ή εκπαιδευτικά σχέδια

³³⁴Education at a Glance 2018 OECD INDICATORS. Διαθέσιμο στο http://www.cnedu.pt/content/noticias/internacional/Education_at_a_glance_2018.pdf[Ανακτήθηκε 15 Οκτωβρίου 2019]

³³⁵European Commission. Eurydice. Germany. Teaching and learning in primary education. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/teaching-and-learning-primary-education-18_en[Ανακτήθηκε 15 Οκτωβρίου 2019]

για σχολεία που παρέχουν γενική εκπαίδευση είναι προσβάσιμη στον ιστότοπο της μόνιμης διάσκεψης³³⁶.

Τα σχολεία φροντίζουν για την ετερογένεια των μαθητών τους μέσα από εξατομικευμένα και διαφοροποιημένα μαθήματα τα οποία προσανατολίζονται στην αρχική τους μαθησιακή κατάσταση. Οι αποφάσεις σχετικά με το περιεχόμενο και τις διδακτικές προσεγγίσεις, καθώς και οι διαπιστώσεις σχετικά με τις μεθόδους, τις κοινωνικές μορφές, τους τρόπους εργασίας και τις μορφές των εργασιών, λαμβάνονται από το διδακτικό προσωπικό με βάση τις ανάγκες των εκπαιδευομένων³³⁷.

Όλα τα μαθήματα θα πρέπει, κατά κανόνα, να συμβάλλουν στην ανάπτυξη της ευρωπαϊκής διάστασης στη διδασκαλία και την εκπαίδευση. Έχουν υιοθετηθεί ολοκληρωμένα εκπαιδευτικά πεδία στα προγράμματα σπουδών ή στα εκπαιδευτικά προγράμματα των Länder με διαφορετικούς τρόπους: Το μόνιμο συνέδριο υπογραμμίζει τη σημασία αυτών των θεμάτων στα σχολεία μέσω ψηφισμάτων και συστάσεων σχετικά με το περιεχόμενο των μεμονωμένων μαθημάτων. Τα ακόλουθα γενικά περιεχόμενα του μαθήματος παίζουν ρόλο στη διδασκαλία στα δημοτικά σχολεία: διαπολιτισμική εκπαίδευση, εκπαίδευση για αειφόρο ανάπτυξη, γλωσσική εκπαίδευση, εκπαίδευση MINT, αξίες εκπαίδευση, αισθητική εκπαίδευση, δημοκρατική εκπαίδευση, εκπαίδευση στην Ευρώπη, εκπαίδευση για την υγεία, πολιτιστική εκπαίδευση, την εκπαίδευση στον τομέα της οδικής ασφάλειας, την οικονομική εκπαίδευση και την εκπαίδευση των καταναλωτών³³⁸. Επιπλέον, τα ομόσπονδα κράτη καθορίζουν τις δικές τους προτεραιότητες³³⁹.

Οι μελέτες σχετικά με τις διεθνείς συγκρίσεις των σχολικών επιδόσεων (PISA, PIRLS / IGLU, TIMSS) και οι έρευνες για την επίτευξη των εκπαιδευτικών προτύπων για το πιστοποιητικό δευτεροβάθμιας γενικής εκπαίδευσης έδειξαν ότι ένα σημαντικό ποσοστό μαθητών στα διάφορα μαθήματα δεν είχε επιτύχει το κατώτερο επίπεδο επιδόσεων. Μετά τη δημοσίευση των αποτελεσμάτων της μελέτης PISA 2000 του ΟΟΣΑ το Δεκέμβριο του 2001, η Μόνιμη Διάσκεψη τον Μάρτιο του 2010 ενέκρινε Στρατηγική Στήριξης των μαθητών με χαμηλότερες επιδόσεις, η οποία περιλαμβάνει μέτρα πρόληψης, παρέμβασης και αντιστάθμισης³⁴⁰. Ενδεικτικά:

- μέτρα για τη βελτίωση της γλωσσικής ικανότητας ήδη από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση
- μέτρα για την ενίσχυση της σύνδεσης μεταξύ του τομέα της πρώιμης παιδικής ηλικίας και του δημοτικού σχολείου με στόχο την είσοδο στο σχολείο

³³⁶Μόνιμη διάσκεψη Υπουργών παιδείας. Διαθέσιμο στο <https://www.kmk.org/>[Ανακτήθηκε 16 Οκτωβρίου 2019]

³³⁷European Commission. Eurydice. Germany. Primary education. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/primary-education-18_en [Ανακτήθηκε 16 Οκτωβρίου 2019]

³³⁸European Commission. Eurydice. Germany. Teaching and learning in primary education. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/teaching-and-learning-primary-education-18_en [Ανακτήθηκε 15 Οκτωβρίου 2019]

³³⁹European Commission. Eurydice. Germany. Teaching and learning in General Lower Secondary Education. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/teaching-and-learning-general-lower-secondary-education-14_en [Ανακτήθηκε 16 Οκτωβρίου 2019]

³⁴⁰European Commission. Eurydice. Germany. Support Measures for Learners in Early Childhood and School Education. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/support-measures-learners-early-childhood-and-school-education-25_en [Ανακτήθηκε 16 Οκτωβρίου 2019]

- μέτρα για τη βελτίωση της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και τη συνεχή βελτίωση του γραμματισμού της ανάγνωσης και της βασικής κατανόησης των μαθηματικών και επιστημονικών εννοιών
- μέτρα για την αποτελεσματική στήριξη των μειονεκτούντων παιδιών με ιδιαίτερη προσοχή στα παιδιά και τους νέους με μεταναστευτικό υπόβαθρο
- μέτρα για την πλήρη ανάπτυξη και διασφάλιση της ποιότητας της διδασκαλίας και των σχολείων βάσει δεσμευτικών εκπαιδευτικών προτύπων και αξιολόγησης με γνώμονα τα αποτελέσματα
- μέτρα για τη βελτίωση του επαγγελματισμού στη διδασκαλία με ιδιαίτερη έμφαση στη διαγνωστική και μεθοδική επάρκεια ως στοιχείο συστηματικής ανάπτυξης του σχολείου
- μέτρα για την παροχή ημερήσιων δραστηριοτήτων με στόχο την αύξηση των ευκαιριών εκπαίδευσης και υποστήριξης, ιδίως όσον αφορά τους μαθητές με εκπαιδευτικά ελλείμματα

Στόχος της στρατηγικής στήριξης είναι να μειωθεί σημαντικά ο αριθμός των μαθητών που δεν έχουν επιτύχει ένα ελάχιστο επίπεδο ανάπτυξης ικανοτήτων μέχρι το τέλος της εκπαίδευσής τους. Ταυτόχρονα, θα πρέπει να βελτιωθούν σημαντικά οι πιθανότητες επιτυχίας τους και να ενσωματωθούν επιτυχώς στην κοινωνία και στην αγορά εργασίας.

Προκειμένου να βελτιωθεί η ισότητα και να ενισχυθεί η συμμετοχή και η επιτυχία των μαθητών που προέρχονται από μειονεκτικές ομάδες, δημιουργήθηκε το National Integration Plan (2007) και, σε συνεργασία με τους φορείς της κοινωνίας των πολιτών, μετατράπηκε στο National Action Plan on Integration (NAP-I) (2011)³⁴¹.

Τα αποτελέσματα της μελέτης PISA του 2015, η οποία διεξήχθη σε εθνικό επίπεδο από το Κέντρο Διεθνούς Αξιολόγησης Μεγάλης Κλίμακας (ZIBI) και βασίστηκε σε υπολογιστές για πρώτη φορά, επιβεβαίωσαν την καλή κατάταξη της Γερμανίας και επομένως την αποτελεσματικότητα των μέτρων που ξεκίνησαν ως συνέπεια του PISA 2000. Η στενή σχέση μεταξύ κοινωνικής προέλευσης και αναγνωστικής ικανότητας έχει μειωθεί αισθητά από το 2000, επειδή οι επιδόσεις των μαθητών που προέρχονται από μειονεκτικά περιβάλλοντα έχουν βελτιωθεί σημαντικά. Ωστόσο, εξακολουθούν να υπάρχουν ορισμένες προκλήσεις. Η Μόνιμη Διάσκεψη και το Ομοσπονδιακό Υπουργείο Παιδείας και Έρευνας από τα αποτελέσματα του PISA 2015 κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι: Για να αντιμετωπιστεί η πρόκληση της ολοένα αυξανόμενης ετερότητας στο σχολικό σύστημα πρέπει να επιτευχθεί η ενσωμάτωση των παιδιών με μεταναστευτικό υπόβαθρο. Βασική προϋπόθεση για την επίτευξη αυτού του στόχου παραμένει η εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής.

4.3.4. Εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής και δυνατότητα εκμάθησης της μητρικής γλώσσας των αλλοδαπών μαθητών.

Παράλληλα με τη διαπολιτισμική εκπαίδευση θεσμοθετήθηκε και η δίγλωσση – διαπολιτισμική εκπαίδευση σε μια προσπάθεια μέσα από την αποδοχή της ετερότητας των αλλοδαπών μαθητών να εξαλειφθούν οι υπάρχουσες εθνοκεντρικές και ρατσιστικές αντιλήψεις. Δεν υπάρχουν νομοθετικές διατάξεις σχετικά με τη γλώσσα διδασκαλίας στον

³⁴¹OECD 2013. EducationPolicyOutlook. Διαθέσιμο στο http://www.oecd.org/education/EDUCATION%20POLICY%20OUTLOOK%20GERMANY_EN.pdf [Ανακτήθηκε 18 Οκτωβρίου 2019]

τομέα της εκπαίδευσης. Η γερμανική γλώσσα είναι η συνήθης γλώσσα διδασκαλίας και κατάρτισης σε γενικά και επαγγελματικά σχολεία καθώς και σε ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Το μεγαλύτερο βάρος λοιπόν στην εκπαίδευση των μεταναστών πέφτει στη διδασκαλία της γερμανικής γλώσσας. Ωστόσο αποτελεί υποχρέωση του γερμανικού κράτους να διδάσκονται τα μεταναστόπουλα τη μητρική τους γλώσσα.

- Λειτουργούν διγλωσσικές τάξεις με παιδιά μεταναστών στο γερμανικό σχολείο. Τάξεις των οποίων το πρόγραμμα αποτελείται από ανάλογη εκπαίδευση και στις δύο γλώσσες. Το πρόγραμμα των τάξεων είναι ενιαίο και κατά τα 2/3 στη μητρική γλώσσα των μεταναστόπουλων (στις κατώτερες τάξεις) και κατά το 1/3 γερμανόγλωσσο (στις ανώτερες)³⁴².

-Λειτουργούν Τμήματα Μητρικής Γλώσσας (ΤΜΓ) πρωινά(στο πρόγραμμα της κανονικής τάξης) είτε απογευματινά(μετά το σχολείο), τόσο στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση όσο και στη Δευτεροβάθμια, που ποικίλουν στο διαθέσιμο διδακτικό χρόνο από περιοχή σε περιοχή και από Τμήμα σε Τμήμα (από τα Τμήματα, π.χ., το ένα τρίτο έχει ΜΜΓ 2-4 ώρες τη βδομάδα, ενώ τα υπόλοιπα από 5 έως και 8 ώρες). Τα Τμήματα αυτά δε συμπίπτουν με την τάξη και ηλικία των μαθητών που φοιτούν ταυτόχρονα στο κανονικό γερμανικό σχολείο: μαθητές μπορεί να φοιτούν στα ΤΜΓ σε «κατώτερη» τάξη απ' ό,τι στο γερμανικό σχολείο³⁴³.

Στα Ομόσπονδα κρατίδια το Μάθημα Μητρικής Γλώσσας (ΜΜΓ) –δηλ. το Μάθημα Μητρικής Γλώσσας και Στοιχείων Πολιτισμού της κοινωνίας καταγωγής- δεν υπόκειται στη γερμανική εποπτεία, αλλά σ' εκείνη των διπλωματικών αντιπροσωπιών των χωρών προέλευσης, κατά συνέπεια το μάθημα είναι έξω από το επίσημο εκπαιδευτικό πρόγραμμα της χώρας υποδοχής³⁴⁴.

- Έχουν δημιουργηθεί προπαρασκευαστικές τάξεις για να βοηθηθούν τα παιδιά διαφορετικής γλωσσικής και πολιτισμικής προέλευσης που δεν κατέχουν τη γλώσσα. Οι τάξεις αυτές αποσκοπούν στην άμεση και αποτελεσματική εκμάθηση της γερμανικής γλώσσας και συνεπώς στην προετοιμασία των αλλοδαπών μαθητών για την ενσωμάτωσή τους σε «κανονικές» γερμανικές τάξεις. Η φοίτηση σε αυτές διαρκεί έως 2 χρόνια. Το πόσο καλά οι μαθητές μαθαίνουν τη γλώσσα υποδοχής καθορίζει τη σχολική επιτυχία. Η ανομοιογένεια στις τάξεις αυτές ως προς την ηλικία, σχολική εμπειρία κτλ συνιστούν προβλήματα που τείνουν να τις καταργήσουν. Μερικές φορές δεν λειτουργούν, γιατί δε συμπληρώνεται ο απαιτούμενος αριθμός μαθητών.

Για τα υποχρεωτικά μαθήματα ξένων γλωσσών στο δημοτικό σχολείο, τα ομόσπονδα κρατίδια προσφέρουν κυρίως την αγγλική και γαλλική γλώσσα που διδάσκονται στις εισαγωγικές τάξεις στη δευτεροβάθμια γενική εκπαίδευση. Μαθήματα προσφέρονται επίσης στις γλώσσες των γειτονικών χωρών (δανική, ολλανδική, πολωνική, τσεχική) και στις γλώσσες που ομιλούνται από μετανάστες (π.χ. ιταλικά, πορτογαλικά, ρωσικά, ισπανικά, τουρκικά) ή στις περιοχές των μειονοτήτων (Wendish) ή σε περιφερειακό επίπεδο (Frisian, Low German). Παράλληλα με τα υποχρεωτικά μαθήματα ξένων γλωσσών, τα ομόσπονδα κρατίδια προσφέρουν επιπλέον προαιρετικά μαθήματα για την εκμάθηση γλωσσών της χώρας προέλευσης, γλωσσών γειτονικών χωρών και γλωσσών συνάντησης. Η έκθεση Fremdsprachen in der Grundschule – Sachstand und Konzeptionen 2013 (ξένη γλώσσα στο δημοτικό σχολείο - κατάσταση και θεώρηση) που δημοσιεύθηκε από τη μόνιμη διάσκεψη παρέχει μια γενική εικόνα των τομέων αρμοδιότητας και προσδοκιών όσον αφορά τα προγράμματα σπουδών και

³⁴²Πουλοπούλου, 1986

³⁴³Δαμανάκης, 1991

³⁴⁴ibid

το εύρος των γλωσσών καθώς και τις οργανωτικές δομές των μαθημάτων ξένων γλωσσών στα δημοτικά σχολεία των διαφόρων Länder.³⁴⁵

Για την περαιτέρω ανάπτυξη της ποιότητας στην προώθηση της γλώσσας, η Διάσκεψη των Υπουργών Παιδείας και Πολιτισμού (Kultusministerkonferenz - KMK), η Διάσκεψη των Υπουργών Νεολαίας και Οικογένειας (Jugend- und Familienministerkonferenz - JFMK), το Ομοσπονδιακό Υπουργείο Παιδείας και Έρευνας (Bundesministerium für Bildung und Forschung - BMBF) και το BMFSFJ συμφώνησαν τον Οκτώβριο του 2012 να εφαρμόσουν κοινή πρωτοβουλία για την ανάπτυξη της προώθησης γλωσσών. Το πρόγραμμα έρευνας και ανάπτυξης "Bildung durch Sprache und Schrift (BiSS)" αναπτύσσει επιστημονικά και εξετάζει περαιτέρω τη γλωσσική εκπαίδευση των παιδιών και την αποτελεσματικότητα των μέτρων που εισήχθησαν στα ομόσπονδα κράτη για την προώθηση της γλώσσας και της ανάγνωσης από το πρωτοβάθμιο έως το κατώτερο δευτεροβάθμιο επίπεδο.

Τον Οκτώβριο του 2016, η Μόνιμη Διάσκεψη εξέδωσε δήλωση για την ένταξη των νέων προσφύγων μέσω της εκπαίδευσης. Οι στόχοι και οι προκλήσεις που ορίζει η Διαρκής Διάσκεψη στη δήλωσή της περιλαμβάνουν τη γρήγορη εκμάθηση της γλώσσας και τη διδασκαλία των βασικών δημοκρατικών αξιών, καθώς και την επιτυχή ολοκλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης.³⁴⁶ Δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στις ανάγκες των παιδιών καθώς και στην πρόσβασή τους στην (ταχεία) γλωσσική εκπαίδευση λόγω της αυξημένης ροής μεταναστών.³⁴⁷ Πρέπει να προωθηθούν οι γλωσσικές ικανότητες όλων των παιδιών και των νέων με μεταναστευτικό υπόβαθρο που έχουν ελλείμματα στη γερμανική γλώσσα, επιτρέποντάς τους να συμμετέχουν στην εκπαίδευση και την κοινή εκπαίδευση επί ίσοις όροις. Αυτό θεωρείται στόχος όλων των εκπαιδευτικών βαθμίδων. Τα μέτρα για την προώθηση των γλωσσικών δεξιοτήτων πρέπει να παρέχονται σε όλους τους τύπους σχολείων και σε όλα τα επίπεδα εάν υπάρχει ζήτηση. Για την ένταξη των παιδιών και των νέων με μεταναστευτικό υπόβαθρο, τα σχολεία εφαρμόζουν διάφορα προγράμματα υποστήριξης για να βοηθήσουν τα παιδιά και τους νέους να μάθουν γερμανικά. Τα μέτρα για την προώθηση της εκπαιδευτικής επιτυχίας των παιδιών και των νέων με μεταναστευτικό υπόβαθρο περιλαμβάνουν για παράδειγμα, ειδικούς εκπαιδευτικούς για τη διδασκαλία της γερμανικής ως δεύτερης γλώσσας και την πρόσληψη εκπαιδευτικών από οικογένειες μεταναστών.

Προγράμματα ενσωμάτωσης παιδιών και νέων με μεταναστευτικό υπόβαθρο σε γερμανικά σχολεία οργανώνονται ποικιλοτρόπως σε κάθε ομόσπονδο κράτος:

- προπαρασκευαστικές τάξεις για παιδιά και νέους με μεταναστευτικό υπόβαθρο χωρίς γνώσεις στα γερμανικά (Vorbereitungskurse, Vorkurse Deutsch ή Deutschförderkurse)
- ειδικές τάξεις που συνδυάζουν την εκπαίδευση στα βασικά μαθήματα με εντατική μελέτη της γερμανικής γλώσσας (Sprachlernklassen, Deutschförderklassen ή Übergangsklassen)
- δίγλωσσα μαθήματα (που τηρούνται στη μητρική γλώσσα και στα γερμανικά)
- εντατικά μαθήματα στα γερμανικά ως ξένη γλώσσα

³⁴⁵ European Commission. Eurydice. Germany. Teaching and learning in primary education. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/teaching-and-learning-primary-education-18_en [Ανακτήθηκε 15 Οκτωβρίου 2019]

³⁴⁶ European Commission. Eurydice. Germany. Support Measures for Learners in Early Childhood and School Education. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/support-measures-learners-early-childhood-and-school-education-25_en [Ανακτήθηκε 16 Οκτωβρίου 2019]

³⁴⁷ Ibid

- ειδικά μαθήματα υποστήριξης εκτός σχολικών ωρών για παιδιά και νέους με μεταναστευτικό υπόβαθρο που έχουν ήδη ενταχθεί σε τυπικές τάξεις και πρέπει να βελτιώσουν τις δεξιότητές τους στα γερμανικά
- μεγαλύτερη συνεργασία μεταξύ του σχολείου και του σπιτιού
- Επιπλέον, προσαρμοσμένες μέθοδοι ανάλυσης χρησιμοποιούνται για την εκτίμηση του ταλέντου των παιδιών και για την υποστήριξή τους σύμφωνα με τις ικανότητές τους.

Για να διατηρήσουν την πολιτιστική τους ταυτότητα και να αναπτύξουν δίγλωσσες δεξιότητες, σε πολλά ομόσπονδα κρατίδια, τα παιδιά και οι νέοι με μεταναστευτικό υπόβαθρο λαμβάνουν συμπληρωματική εκπαίδευση στη μητρική τους γλώσσα για έως και πέντε φορές την εβδομάδα, η οποία περιλαμβάνει τη γεωγραφία, την ιστορία και τον πολιτισμό της πατρίδας τους.

Τα παραπάνω μέτρα έχουν σχεδιαστεί για να στηρίζουν ιδιαίτερα τα παιδιά και τους νέους με μεταναστευτικό υπόβαθρο και τα παιδιά με ελλείμματα στη γλωσσική ανάπτυξη καθώς και να αντισταθμίσουν τα κοινωνικά μειονεκτήματα. Τα τελευταία χρόνια τα ομόσπονδα κρατίδια έχουν καταβάλει εντατικές προσπάθειες για την καθιέρωση διαγνωστικών διαδικασιών κατά την είσοδο στο σχολείο, ως βάση για την παροχή ατομικής υποστήριξης και σε ορισμένες περιπτώσεις έχουν θεσπίσει υποχρεωτικά μέτρα προώθησης της γλώσσας³⁴⁸. Αυτά περιλαμβάνουν, για παράδειγμα, την καθιέρωση γλωσσικών επιπέδων πριν από την εγγραφή στο σχολείο, μελέτες σχετικά με την εκμάθηση στο σχολείο και αναλύσεις ικανοτήτων σε διαφορετικούς βαθμούς πρωτοβάθμιας και κατώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Σε αυτή τη βάση, μπορούν να ξεκινήσουν μέτρα στήριξης, τα οποία αναπτύσσονται συστηματικά σε ατομικά σχέδια μάθησης και σε ατομικά σχέδια υποστήριξης, εάν υπάρχει ειδική ανάγκη υποστήριξης.

Το 1998, η Γερμανία προσχώρησε στον Ευρωπαϊκό Χάρτη των Περιφερειακών και Μειονοτικών Γλωσσών του Συμβουλίου της Ευρώπης και εφαρμόζει αυτή τη συμφωνία σε όσους μιλούν τη Δανική, Σοραβική, Φριζική, Ρομάνι, Σίντι³⁴⁹. Τα παιδιά των μειονοτήτων μπορούν να παρακολουθήσουν Ersatzschulen (εναλλακτικά σχολεία) με μαθήματα στη μητρική τους γλώσσα αντί για τα σχολεία γενικής εκπαίδευσης του δημόσιου τομέα, εφόσον οι εκπαιδευτικοί στόχοι αυτών των σχολείων αντιστοιχούν ουσιαστικά σε εκείνους των σχολείων που προβλέπονται στον νόμο περί εκπαίδευσης του Schleswig-Holstein³⁵⁰. Το Σεπτέμβριο του 2017, η μόνιμη διάσκεψη παρουσίασε μια έκθεση σχετικά με την εφαρμογή της στήριξης για τους μαθητές με χαμηλότερες επιδόσεις³⁵¹. Το Δεκέμβριο του 2003, η Μόνιμη Διάσκεψη υιοθέτησε βασικές αρχές για την ατομική προώθηση των μαθητών που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερες δυσκολίες στην ανάγνωση και τη γραφή. Οι μαθητές που αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη μαθησιακή διαδικασία και οι οποίοι υποφέρουν από την αποτυχία να επιτύχουν τους εκπαιδευτικούς στόχους μιας σχολικής χρονιάς μπορούν να λάβουν στήριξη εκμάθησης μεμονωμένα σε μικρές ομάδες επιπλέον των οδηγίων που λαμβάνουν στην τάξη. Τα διορθωτικά προγράμματα αφορούν κυρίως γερμανικά και μαθηματικά καθώς και ξένες γλώσσες. Μπορεί να δοθεί πρόσθετη οδηγία σε όλα τα θέματα με χρονοδιάγραμμα. Η διδασκαλία παρέχεται κανονικά το απόγευμα³⁵².

³⁴⁸ibid

³⁴⁹Τσιτσελίκης 2001. Διαθέσιμο στο http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_c5/03.html[Ανακτήθηκε 16 Οκτωβρίου 2019]

³⁵⁰ European Commission. Eurydice. Germany. Support Measures for Learners in Early Childhood and School Education. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/support-measures-learners-early-childhood-and-school-education-25_en [Ανακτήθηκε 16 Οκτωβρίου 2019]

³⁵¹ibid

³⁵²ibid

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο ρόλος της εκπαίδευσης στην ενσωμάτωση των μαθητών που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά και κοινωνικά περιβάλλοντα, στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού έχει αναγνωριστεί σε επίσημο επίπεδο. Η Ένωση είναι κατά πρώτο και κύριο λόγο μια Ένωση αξιών, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 2 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, και η εκπαίδευση, η κατάρτιση και ο πολιτισμός είναι ζωτικής σημασίας για τη διαβίβαση και την προώθηση κοινών αξιών και την οικοδόμηση αμοιβαίας κατανόησης.

Η εκπαίδευση και η κατάρτιση κατέχουν εξέχουσα θέση στη στρατηγική «Ευρώπη 2020» για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη. Έχει καθοριστεί ένας βασικός στόχος για την εκπαίδευση που καθορίζει διπλούς στόχους σχετικά με την πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου και την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Το στρατηγικό πλαίσιο για τη συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης μέχρι το 2020 (ET 2020) και η στρατηγική «Εκ νέου εκτίμηση της εκπαίδευσης» επικεντρώνουν την προσοχή στις μείζονες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά συστήματα και υπογραμμίζουν τους τομείς που πρέπει να βελτιωθούν.

Ενώ οι περισσότερες χώρες της Ε.Ε. κινούνται στο γενικότερο πλαίσιο της κοινής πολιτικής για την ένταξη των παιδιών που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα, παρατηρούμε ότι υπάρχουν μεγάλες διαφορές στα μέτρα που παίρνουν και στα αποτελέσματα που έχουν, που οφείλονται αφενός στις ιδιαίτερες κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές, ιστορικές και πολιτισμικές συνθήκες κάθε χώρας, και αφετέρου στο ότι κάποιες από αυτές είχαν μακρόχρονη εμπειρία στην εφαρμογή πολιτικών ένταξης, ενώ άλλες προσπαθούν για πρώτη φορά να διαμορφώσουν τέτοιες πολιτικές. Τα εκπαιδευτικά μέτρα που προβλέπουν οι παραπάνω χώρες εστιάζονται κυρίως στην χρήση και ανάπτυξη του γλωσσικού κεφαλαίου των νεαρών μεταναστών. Χώρες όπως η Σουηδία έχουν κατανοήσει ότι η διαπολιτισμική εκπαίδευση αφορά και τους γηγενείς μαθητές. Γι' αυτό έχουν αναπτύξει δομές που εξασφαλίζουν στην πράξη την ισοτιμία στις εκπαιδευτικές ευκαιρίες.

Τα παιδιά με διαφορετικές μητρικές γλώσσες -είτε από την ΕΕ είτε από τρίτες χώρες- φέρνουν τα σχολεία αντιμέτωπα με την πρόκληση της διδασκαλίας της γλώσσας διδασκαλίας ως δεύτερης γλώσσας, αλλά μπορούν επίσης να παρακινήσουν τους συμμαθητές τους να μάθουν άλλες γλώσσες και να ανοίξουν τους ορίζοντές τους σε άλλους πολιτισμούς. Κάθε μία από τις πολλές εθνικές, περιφερειακές, μειονοτικές γλώσσες και γλώσσες μεταναστών που μιλιούνται στην Ευρώπη προσθέτει μια ψηφίδα στην κοινή πολιτιστική ιστορία μας. Όλες πρέπει να διαδοθούν, για να προαχθεί ο διάλογος και ο αλληλοσεβασμός. Υπάρχουν περιοχές στην ΕΕ όπου οι πολίτες κατορθώνουν να μιλούν με επιτυχία μια περιφερειακή ή μειονοτική γλώσσα παράλληλα με την εθνική γλώσσα και, συγχρόνως, τα καταφέρνουν καλά και σε ξένες γλώσσες. Οι πολύγλωσσοι άνθρωποι αποτελούν πολύτιμο κεφάλαιο, διότι λειτουργούν ως συνδετικός κρίκος μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών.

Οι τρεις χώρες, Ελλάδα, Σουηδία και Γερμανία επιλέχθηκαν για μελέτη καθώς παρουσιάζουν μεγάλο αριθμό μεταναστών μαθητών συγκριτικά με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες υποδοχής, σύμφωνα με τα στοιχεία του MIPEX (2014) και του PISA (2012). Το δικαίωμα πρόσβασης στη δημόσια δωρεάν εκπαίδευση θεσμοθετείται για όλα τα παιδιά και στις τρεις χώρες. Συνολικά, όμως έχουν μια διαφορετική προσέγγιση στη νέα πραγματικότητα της πολυγλωσσίας και της πολυπολιτισμικότητας. Από τη μελέτη μας μπορούμε να εξάγουμε τα εξής βασικά συμπεράσματα:

Ως προς το εκπαιδευτικό σύστημα και τη διαπολιτισμική αγωγή: Η Σουηδία έχει το πιο αποκεντρωμένο εκπαιδευτικό σύστημα, διαθέτει μεγάλη εμπειρία στην πολιτική της συμπερίληψης κι είναι δομημένο ώστε να εξαλειφθούν οποιεσδήποτε ανισότητες. Η Ελλάδα από την άλλη έχει ένα από τα πιο συγκεντρωτικά εκπαιδευτικά συστήματα στην Ευρώπη κι είναι ένας σχετικά νέος προορισμός μετανάστευσης. Το κοινωνικό πρόβλημα διογκώνεται και η ευθύνη του σχολείου παραμένει μεγάλη. Η παρεχόμενη λύση μέσω των τάξεων υποδοχής αποβλέπει στην αφομοίωση των μαθητών κι όχι στην καλλιέργεια της ανοχής, της αποδοχής στη διαφορετικότητα και της αλληλοκατανόησης. Το αναγκαίο τίμημα της συμμετοχής στο εκπαιδευτικό μας σύστημα είναι η αποβολή της φέρουσας κουλτούρας και γλώσσας τους. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση δεν πρέπει να περιορίζεται στη λειτουργία διαπολιτισμικών σχολείων, δεν πρέπει να βρίσκεται εκτός του τυπικού σχολείου, μόνο έτσι θα επιτευχθεί η κοινωνική ενσωμάτωση με ταυτόχρονη διατήρηση των στοιχείων της φέρουσας γλώσσας και πολιτισμού. Η Γερμανία δεν έχει ένα ενιαίο εκπαιδευτικό σύστημα, κάθε κρατίδιο έχει το δικό του, δίνονται μόνο κοινές κατευθυντήριες γραμμές από την ΚΜΚ για την επίτευξη των στόχων που έχουν τεθεί. Το ζήτημα της πρόωρης επιλογής εντός του εκπαιδευτικού συστήματος έχει κατακριθεί ότι οδηγεί σε μαθητές με χαμηλές επιδόσεις και παρουσίαση της διαφοράς ως μειονέκτημα. Η θεσμοθέτηση των προγραμμάτων διαπολιτισμικής εκπαίδευσης αποσκοπούσε στη γνωριμία των πολιτισμών των χωρών προέλευσης και στη νομιμοποίηση της διαφοράς η οποία παρουσιαζόταν ως μειονέκτημα μέσα από τα ισχύοντα εθνοκεντρικά σχολικά προγράμματα εκπαίδευσης. Η «νέα» διαπολιτισμική εκπαίδευση δεν κατάφερε να διαχυθεί στα Αναλυτικά Προγράμματα και στη σχολική ζωή αλλά περιχαρακώθηκε σε ειδικές μόνο δραστηριότητες σε σύνδεση με την παρουσία αλλοδαπών. Στη Γερμανία τα σχολεία φροντίζουν για την ετερογένεια των μαθητών τους μέσα από εξατομικευμένα και διαφοροποιημένα μαθήματα τα οποία προσανατολίζονται στην αρχική τους μαθησιακή κατάσταση. Οι αποφάσεις σχετικά με το περιεχόμενο και τις διδακτικές προσεγγίσεις, καθώς και οι διαπιστώσεις σχετικά με τις μεθόδους, τις κοινωνικές μορφές, τους τρόπους εργασίας και τις μορφές των εργασιών, λαμβάνονται από το διδακτικό προσωπικό με βάση τις ανάγκες των εκπαιδευομένων. Στην Ελλάδα λειτουργούν τάξεις υποδοχής για την επιτυχή ενσωμάτωση των μαθητών. Στην Σουηδία οι μαθητές παρακολουθούν πανομοιότυπο πρόγραμμα με την τυπική τάξη, καθώς παρέχεται βοήθεια για εκμάθηση της διδασκόμενης γλώσσας. Η βοήθεια αυτή παρέχεται κατά την διάρκειά της υποχρεωτικής εκπαίδευσης όπως και στην προσχολική βαθμίδα. Ακόμα παρέχεται διδασκαλία της μητρικής γλώσσας στους μαθητές, εφόσον ζητηθεί από τους γονείς, καθώς δίνεται και η δυνατότητα εκμάθησης δύο ξένων γλωσσών. Επιπλέον, πραγματοποιούνται βοηθητικά-ενισχυτικά μαθήματα κατά την διάρκεια του σχολικού έτους.

Ως προς τα αναλυτικά προγράμματα: Τα διαθεματικά προγράμματα σπουδών υιοθετούν τις αρχές που πλαισιώνουν το κοινό μέλλον της ευρωπαϊκής εκπαίδευσης, όπως η διαφύλαξη του δημοκρατικού χαρακτήρα της πολιτικής ζωής, της ελευθερίας, της ανοχής, της αλληλεγγύης, της συνεργασίας, του διεθνισμού, της δικαιοσύνης, του πολιτισμού και της απασχόλησης, με στόχο ανοικτές πλουραλιστικές κοινωνίες. Στόχος είναι τα μικρά παιδιά να συνειδητοποιήσουν τη μοναδικότητά τους, αλλά και να εντοπίσουν και να σεβαστούν τις ομοιότητες και τις διαφορές τους με τους άλλους και να αναπτύξουν συναισθήματα αγάπης και αλληλεγγύης για όλα τα πλάσματα της γης.

Ως προς την εκμάθηση της μητρικής γλώσσας αλλά και της γλώσσας της χώρας υποδοχής: Στην Γερμανία δεν υπάρχουν νομοθετικές διατάξεις σχετικά με τη γλώσσα διδασκαλίας στον τομέα της εκπαίδευσης. Η γερμανική γλώσσα είναι η συνήθης γλώσσα διδασκαλίας και κατάρτισης σε γενικά και επαγγελματικά σχολεία καθώς και σε ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στην Σουηδία, με τον γλωσσικό νόμο, το σχολείο και ο δήμος υποδέχονται τους μετανάστες μαθητές και εξασφαλίζουν εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής σε ικανοποιητικό επίπεδο. Όλα τα παιδιά μπορούν να παρακολουθούν μαθήματα της

μητρικής τους γλώσσας μέσα και παράλληλα με το σχολείο, από δασκάλους που διορίζει το κράτος. Ακόμη και τα παιδιά μεταναστών με αδύναμη πληθυσμιακή αντιπροσώπευση, έχουν τη δυνατότητα παρακολούθησης μαθημάτων της μητρικής τους γλώσσας. Στην Ελλάδα παρά το γεγονός ότι είναι θεσμοθετημένη η δυνατότητα διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας των αλλοδαπών μαθητών, στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, μέχρι σήμερα είχαμε αποσπασματική μόνο εφαρμογή της. Και στις τρεις χώρες, στην Ελλάδα, στη Σουηδία αλλά και στη Γερμανία σε επιμέρους ομόσπονδα κρατίδια, έχουν αναληφθεί διάφορες δράσεις με έμφαση στην ανάπτυξη διδακτικού υλικού και βιβλίων που διευκολύνουν τα παιδιά με γλωσσικές ιδιαιτερότητες και την διοργάνωση επιμορφωτικών σεμιναρίων για τους εκπαιδευτικούς.

Από την σύγκριση των τριών χωρών αντιλαμβανόμαστε και τις δυσκολίες ενσωμάτωσης της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα:

- Το μικρό σχετικά χρονικό διάστημα
- Οι παγιωμένες απόψεις των εκπαιδευτικών
- Ο περιορισμός του διαπολιτισμικού παραδείγματος στο χώρο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης
- Η έλλειψη συστηματικών αλλαγών της εκπαιδευτικής διαδικασίας έπειτα από προσεχτική μελέτη και σχεδιασμό
- Οι επιστημονικές γνώσεις των εκπαιδευτικών κι η έλλειψη επαρκούς επιμόρφωσης.
- Τα πολύ περιορισμένα πλαίσια των αναλυτικών προγραμμάτων και οι εξετάσεις. Δεν υπάρχει χρόνος να φτάσουν όλοι στο ίδιο επίπεδο.
- Η προσαρμογή της διαπολιτισμικότητας στο σχολείο και στις ανάγκες των μαθητών.

Συνοψίζοντας, έχουν γίνει αξιόλογα βήματα για την προώθηση της διαπολιτισμικής αγωγής κι εκπαίδευσης. Έχουμε όμως να διανύσουμε πολύ δρόμο ακόμα για να ανταπεξέλθουμε στις ανάγκες της σύγχρονης πραγματικότητας που είναι πιο επιτακτικές από ποτέ. Στόχος παραμένει η εφαρμογή στην πράξη από τα κράτη μέλη των διακηρύξεων για τη γλωσσική και τη διαπολιτισμική εκπαιδευτική πολιτική. Προτείνεται να μελετηθεί περαιτέρω η πρακτική εφαρμογή των πολιτικών εκπαίδευσης κι η ανταπόκριση των μαθητών καθώς κι η διαπολιτισμική ικανότητα, η κατάρτιση κι η διαρκής επιμόρφωση των εκπαιδευτικών για την εφαρμογή των εκπαιδευτικών πολιτικών της πολυγλωσσίας και της διαπολιτισμικότητας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Αμπατζόγλου Γ. (2001). Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός Γλώσσα και μετανάστευση: ψυχολογικές διαστάσεις [B7] http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_b7/index.html
- Ασδεράκη, Φ. (2008). Ευρώπη και Παιδεία. Ο Ευρωπαϊκός Χώρος Ανώτατης Εκπαίδευσης. Αθήνα: Εκδόσεις Ι. Σιδέρης
- Ασδεράκη, Φ., Γκούσιος Χ. (2011). Εκπαιδευτικές Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η πρόκληση της πολυγλωσσίας. Αθήνα: Εκδόσεις ΕΛΛΗΝ
- Ασδεράκη, Φ. (2016). Οι Ευρωπαϊκές πολιτικές της γνώσης : Εκπαίδευση, Κατάρτιση, έρευνα και καινοτομία στο Ναπολέον Μ.(επιμ), Ευρωπαϊκή Ένωση – Δημιουργία, Εξέλιξη, προοπτικές. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική ΑΕ
- Βακαλιος, Θ. (1997). Το πρόβλημα της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης στη Δυτική Θράκη. Αθήνα. Εκδόσεις Gutenberg
- Βώρος Φ. (1986). Εκπαιδευτική Πολιτική – Προσδοκίες και Πράξεις. (Αθήνα.).
- Γεωργογιάννης, Π. (1999). Θέματα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, Κοινωνικο ψυχολογικές Προσεγγίσεις στην Εκπαίδευση- Διαπολιτισμική Αγωγή. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg
- Γεωργογιάννης, Π. (2004). Διαπολιτισμική επάρκεια και ετοιμότητα των εκπαιδευτικών. Στο: Π. Γεωργογιάννης (επιμ.), Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο, Άρτα, 50.
- ΓΕΩΡΓΟΓΙΑΝΝΗΣ, Π. (2008). Διαπολιτισμικότητα και Εκπαιδευτική Πράξη. Επιστημονική σειρά: Βηματισμοί για μια αλλαγή στην Εκπαίδευση – Τόμος 8
- Γκόβαρης, Χ. (2001). Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Αθήνα: Εκδόσεις Ατραπός
- Γκόβαρης Χ. (2011). Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, Αθήνα: Εκδόσεις Διάδραση
- Γκότοβος, Α. (2002). Εκπαίδευση και Ετερότητα, Ζητήματα Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο
- Δαμανάκης, Μ. (1991). Πρόγραμμα Παραγωγής Διδακτικού Υλικού για την Ελληνόγλωσση Διδασκαλία των Ελληνόπαιδων της Ο.Δ. Γερμανίας στα τμήματα μητρικής γλώσσας. Εισαγωγή στο θεωρητικό πλαίσιο του προγράμματος. Ιωάννινα
<file:///C:/Users/eutux/Downloads/%CE%98%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CE%A0%CE%BB%CE%B1%CE%AF%CF%83%CE%B9%CE%BF%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC.pdf>
- Δαμανάκης, Μ. (1998). Η εκπαίδευση των παλιννοστώντων και αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα. Διαπολιτισμική προσέγγιση, Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg
- Δαμανάκης, Μ. (2001). Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός. Γλώσσα και μετανάστευση. http://www.komvos.edu.gr/glwssa/odigos/thema_b6/b_6_thema.htm
- Δαμανάκης, Μ. (2005). [επιμέλεια σειράς] Δαρδανός Γ. & Κ. , Εκτός τάξης το διαφορετικό. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg
- Δαμανάκης, Μ. (2007). Ταυτότητες και εκπαίδευση στη διασπορά. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg
- Έμκε, -Πουλοπούλου, Η. (1986). Προβλήματα Μετανάστευσης-Παλιννόστησης, Αθήνα: Ινστιτούτο Μελέτης της Ελληνικής Οικονομίας (Ι.Μ.Ε.Ο.), Ελληνική Εταιρεία Δημογραφικών Μελετών (Ε.Δ.Η.Μ.)
- Ζήγος, Σ. (1990). Ευρωπαϊκά Εκπαιδευτικά Συστήματα και Ενιαίο Σχολείο. Αθήνα.

- Ζωγράφου, Α. (2003). Διαπολιτισμική Αγωγή στην Ευρώπη και την Ελλάδα. Αθήνα: Εκδόσεις Τυπωθήτω
- Κανακίδου, Ε. Παπαγιάννη, Β. (1998). Διαπολιτισμική αγωγή. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα
- Κανακίδου Ε., Παπαγιάννη, Β. (2003). Από τον Πολίτη του Έθνους στον Πολίτη του Κόσμου, Αθήνα: Εκδόσεις Τυπωθήτω
- Κεσίδου Α. (2008). Διαπολιτισμική εκπαίδευση : μια εισαγωγή στο Ζωή Παπανουούμ (Επιμ.). ΕΝΤΑΞΗ ΠΑΙΔΙΩΝ ΠΑΛΙΝΝΟΣΤΟΥΝΤΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (ΓΥΜΝΑΣΙΟ). ΟΔΗΓΟΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και Αγωγή. Θεσσαλονίκη, ΥΠΕΠΘ - Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
- Κοντογιαννοπούλου – Πολυδωρίδη Γ. (1995) Εκπαιδευτική Πολιτική και Πρακτική – Κοινωνιολογική Ανάλυση. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα
- Κυπριωτάκης, Α. (2001). Μια παιδαγωγική Ένα σχολείο για όλα τα παιδιά. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα
- Κωστή Δ, Παπαδοπούλου Μ. (2004). Στάσεις και Συμπεριφορές Ελλήνων και Αλλοδαπών σε Γυμνάσια του Νομού Αττικής. Πτυχιακή Εργασία. Αθήνα: Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας. Διαθέσιμο στο <http://estia.hua.gr:8080/dspace/bitstream/123456789/629/1/kwsth.pdf>
- Λεζέ, Ε. (2002). Γλωσσικές μειονότητες και εκπαίδευση: η περίπτωση των τσιγγανοπαίδων, Δημοσιευμένο στο: Π. Γεωργογιάννης (2015), Διαπολιτισμική Εκπαίδευση-Ελληνικά ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα. Πρακτικά 5ου Διεθνούς Συνεδρίου, Τόμος Ι, Πάτρα 12-14, Ιουλίου 2002. Διαθέσιμο στο http://6dim-diap-elfth.thess.sch.gr/Greek/Ekpaidefsi_Tsigganopaidon/EishghseisEkpshsTsigg/EishghseisEkpshsTsigg2002/glossikes_meionotites_kai_ekpaidefsi.pdf
- Μάρκου, Γ. (1997). Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Αθήνα: Κέντρο Διαπολιτισμικής Αγωγής, Παν/μιο Αθηνών
- Μάρκου, Γ. (1998). Προσεγγίσεις της πολυπολιτισμικότητας και η διαπολιτισμική εκπαίδευση – Επιμόρφωση, Πανεπιστήμιο Αθηνών
- Μπαμπινιώτης, Γ. Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας. Αθήνα.
- Μητακίδου, Σ., Δανιηλίδου, Ε., Τουρτούρας, Χ. (2007). Διαπολιτισμικά σχολεία: πραγματικότητα και προοπτικές. Στο Πρακτικά Συνεδρίου: Η Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και οι προκλήσεις της εποχής μας, Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Διαθέσιμο στο <http://conf2007.edu.uoi.gr/Praktika/1084-1235.pdf>
- Μπαλασσά-Φλέγκα, Ε. (2003). Η συμβολή της Unesco και των άλλων διεθνών οργανισμών στη διαμόρφωση της διαπολιτισμικής διάστασης της Ελληνικής Παιδείας. Μέθοδοι και Προοπτικές. Διδακτορική διατριβή. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών. Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οικονομικών και Πολιτικών Σπουδών.
- Μπαγάκης Γ. (2003). Ο εκπαιδευτικός και η ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχιμο.
- Μπέλλα, Σ. (2011). «Η Δεύτερη Γλώσσα: Κατάκτηση και Διδασκαλία», Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Μουσούρου Λ. Μ. (1991). Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη, Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg

- Νικολάου Γ. (2000). Ένταξη και εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στο Δημοτικό σχολείο». Από την ομοιογένεια στην πολυπολιτισμικότητα, Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Νικολάου, Γ. (2005). Διαπολιτισμική Διδακτική. Το νέο περιβάλλον – Βασικές αρχές, Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Νικολάου, Γ., (2008). Εκπαιδευτικές πολιτικές διαχείρισης της πολιτισμικής ετερότητας στην Ελλάδα και την Ευρώπη. Στο Κ. Μαυροσκούφης (Επιμ.), Οδηγός Επιμόρφωσης: Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και Αγωγή. Θεσσαλονίκη: ΥΠ.Ε.Π.Θ. http://www.diapolis.auth.gr/diapolis_files/drasi9/ypodراسi9.2b_2013/1_%CE%95%CF%80%CE%B9%CE%BC%CE%BF%CF%81%CF%86%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CE%A5%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CE%95%CE%A0%CE%A0%CE%91%CE%A3/1.2_%CE%94%CE%B9%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%95%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7/3%20%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82%20%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%87%CE%B5%CE%AF%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%B7%CF%82%20%CE%B5%CF%84%CE%B5%CF%81%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1%CF%82%20%CE%9D%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BB%CE%AC%CE%BF%CF%85.pdf
- Νικολάου, Γ., (2008). Εκπαιδευτικές πολιτικές διαχείρισης της πολιτισμικής ετερότητας στην Ελλάδα και την Ευρώπη» στο Ζωή Παπανουούμ (Επιμ.). ΕΝΤΑΞΗ ΠΑΙΔΙΩΝ ΠΑΛΙΝΝΟΣΤΟΥΝΤΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (ΓΥΜΝΑΣΙΟ). ΟΔΗΓΟΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και Αγωγή. Θεσσαλονίκη, ΥΠ.Ε.Π.Θ - Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
- Νικολάου, Γ. (2010). Ένταξη και Εκπαίδευση των Αλλοδαπών Μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο. 11η Έκδοση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα,.
- Παλαιολόγου Ν., Ευαγγέλου Ο. (2003). Διαπολιτισμική Παιδαγωγική. Εκπαιδευτικές, Διδακτικές και Ψυχολογικές Προσεγγίσεις. Αθήνα: Ατραπός.
- Παπάζογλου, Ι. (2008). «Η διαπολιτισμική εκπαίδευση στο δημοτικό σχολείο», Επιστημονικό Βήμα, τ.9, 81-87
- Παπαχρήστου, Κ. (1999). «Η διαπολιτισμική εκπαίδευση στην Ευρωπαϊκή Ένωση και ο μονοπολιτισμικός εθνοκεντρικός προσανατολισμός των εκπαιδευτικών συστημάτων» Εκπαιδευτική κοινότητα 49/1999, σελ.35-39.
- Παπαπέτρου, Σ., Βλαχάδη, Μ. (2013). Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και Διαπολιτισμικό Αναλυτικό Πρόγραμμα: Τάσεις και προοπτικές στην ελληνική πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Εκπαίδευση Αλλοδαπών και παλλινοστούντων μαθητών. http://www.diapolis.auth.gr/diapolis_files/drasi9/ypodراسi9.2b_2013/2_%CE%98%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC%20%CE%9A%CE%B5%CE%AF%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%B1/2.2_%CE%94%CE%B9%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%95%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7/%CE%94%CE%B9%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CE%91%CE%A0.pdf
- Παπάς, Α. (1998). Διαπολιτισμική Παιδαγωγική και Διδακτική, Αθήνα: Έκδοση Ατραπός.

- Παπαχρήστου, Κ. (1999). Η διαπολιτισμική εκπαίδευση στην Ευρωπαϊκή Ένωση και ο μονοπολιτισμικός-εθνοκεντρικός προσανατολισμός των εκπαιδευτικών συστημάτων. Εκπαιδευτική Κοινότητα 49/1999, σελ.35-39.
- Σακελλαροπούλου Ε, Διγλωσσία και τρόποι διαχείρισής της στην εκπαιδευτική πράξη Παιδαγωγικής,http://www.diapolis.auth.gr/diapolis_files/drasi9/ypodراسi9.2b_2013/2_%CE%98%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC%20%CE%9A%CE%B5%CE%AF%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%B1/2.1_%CE%93%CE%BB%CF%8E%CF%83%CF%83%CF%83%CE%B1%20-%20%CE%9B%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%84%CE%B5%CF%87%CE%BD%CE%AF%CE%B1/%CE%94%CE%B9%CE%B1%CF%87%CE%B5%CE%AF%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%B7%20%CF%84%CE%B7%CF%82%20%CE%B4%CE%B9%CE%B3%CE%BB%CF%89%CF%83%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%82.pdf
- Σκούρτου Ε., Βρατσάλης Κ., Γκόβαρης Χ. (2004) Μετανάστευση στην Ελλάδα και Εκπαίδευση Αποτίμηση της υπάρχουσας κατάστασης – Προκλήσεις και Προοπτικές βελτίωσης, Ινστιτούτου Μεταναστευτικής Πολιτικής (Ι.ΜΕ.ΠΟ.), Πανεπιστήμιο Αιγαίου, διαθέσιμο στο:
<https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0ahUKEwix5dbUpqfLahWG8RQKHc8ED7cQFgggMAE&url=https%3A%2F%2Fec.europa.eu%2Fmigrantintegration%2Findex.cfm%3Faction%3Dmedia.download%26uuiid%3D2A2C4B33-FE81-2A53-4E1FC2E39CB58373&usq=AFQjCNHD3j9hyK1-WGYT3QsEGHqEarNwjw&sig2=-DlyiatfjPv7phmjccdSWQ&bvm=bv.115339255,d.d24&cad=rja>
- Τούλιας, Η. (2005). Η διαπολιτισμική και Πολυπολιτισμική Αγωγή στην Ελλάδα Μύθος και πραγματικότητα. Αθήνα: Εκδόσεις Διονικος
- Τσαούσης Δ. (1984). *Χρηστικό λεξικό κοινωνιολογίας*. Αθήνα: Εκδ. Gutenberg
- Τσαούσης Δ. (2005). Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική. Βασικά κείμενα για την Παιδεία, την Εκπαίδευση και την Κατάρτιση. Αθήνα: Gutenberg, 3η ανατύπωση, Ιανουάριος 2005 (1η έκδοση, Σεπτέμβριος 1996)
- Τσαούσης, Δ. (2007). Η εκπαιδευτική πολιτική των Διεθνών Οργανισμών. Παγκόσμιες και ευρωπαϊκές διαστάσεις. Αθήνα: Gutenberg
- Τσιάκαλος, Γ. (2011) Οδηγός Αντιρατσιστικής Εκπαίδευσης, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο Α.Ε. διαθέσιμο στο: http://users.auth.gr/gtsiakal/tsiakalos_book.pdf
- Τσιτσελικής, Κ. (2001). Μειονοτικές Γλώσσες στην Ελλάδα. Στο ανθολόγιο: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη Γλώσσα (επιμ. Χριστίδης Α. Φ.) (σ. 142-145). Θεσσαλονίκη.
- Τσιτσελικής Κ, (2001). Πίνακας των επίσημων, εθνικών και μειονοτικών γλωσσών στην Ευρώπη. Διαθέσιμο στο http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_c5/03.html [Ανακτήθηκε 16 Οκτωβρίου 2019]
- Τριάρχη- Hermann, Β. (2000). Η διγλωσσία στην παιδική ηλικία: μια ψυχογλωσσική προσέγγιση. Αθήνα: Gutenberg.
- Baker, C. (2001). Εισαγωγή στη διγλωσσία και τη δίγλωσση εκπαίδευση. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg - Γιώργος & Κώστας Δαρδανός [επιμ. Δαμανάκης, Μ.]
- Cummins, J. (2003) Ταυτότητες υπό Διαπραγμάτευση. Εκπαίδευση με Σκοπό την Ενδυνάμωση σε μια Κοινωνία της Ετερότητας Επιμελητής: Ελένη Σκούρτου Μεταφραστής: Σουζάνα Αργύρη Αθήνα: Εκδόσεις: Gutenberg 2η έκδοση βελτιωμένη, Οκτώβριος 2003 (1η έκδοση, 1999).

- Cuche D. (2001). *Η έννοια της κουλτούρας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Εκδόσεις Τυπωθήτω - Δαρδάνος.
- Kymlicka, W. (2012). *Πολυπολιτισμικές Οδύσσειες. Πλοήγηση στη νέα διεθνή πολιτική της διαφορετικότητας*. Αθήνα: Εκδόσεις Ι. Σιδέρης
- UNESCO (2002) Εκπαίδευση. Ο θησαυρός που κρύβει μέσα της. Έκθεση της Διεθνούς Επιτροπής για την Εκπαίδευση στον 21ο αιώνα. Υπό την προεδρία του Jacques Delors, Αθήνα: Gutenberg

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Allardt, E. (1984). What constitutes a language minority? In: *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 5 (3), p.195-205.
- Council of Europe, (2007). *Final declaration: Building a more humane and inclusive Europe: Role of education policies*. Strasbourg: Council of Europe.
- Cummins, J. (2007). Rethinking monolingual instructional strategies in multilingual classrooms. *Canadian Journal of Applied Linguistics*, 10(2), 221-240
- De Vries, J. (1987). Problems of measurement in the study of linguistic minorities. In: *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 8 (1&2), p. 23-31
- Grin, F. (1990). The economic approach to minority languages. In: *Journal Multilingual and Multicultural Development* 11 (1&2), p. 153-173.
- Hoffmann, C. (1991). *An Introduction to Bilingualism*. London: Longman.
- Khati, A. R. (2011). When and why of mother tongue use in English classrooms. *Nepal English Language Teachers' Association*, 16(1-2), 42-51.
- Romaine, S. (1994). *Language in Society. An Introduction to Sociolinguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Skutnabb-Kangas, (1981) *Bilingualism Or Not: The Education of Minorities*. *Multilingual Matters*,
- Von Bromssen, K. (2015). The Swedish curriculum in religious education- can it be viewed as intercultural? Conference: ECER 2015 "Education and transition".

Ηλεκτρονικές Πηγές

- Διάταγμα για το γυμνάσιο (2010: 2039) Τροποποιήθηκε : μέχρι SFS 2018: 1573. Διαθέσιμο στο https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/gymnasieforordning-20102039_sfs-2010-2039 [Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2019]
- Διεθνής Αμνηστία www.amnesty.gr/universal-declaration-of-human-rights [Ανακτήθηκε 3 Νοεμβρίου 2018]
- ΕΚΠΑ. Εθνική Ξενόγλωσση Εκπαιδευτική πολιτική. Διαμόρφωση εκπαιδευτικής πολιτικής για την ξενόγλωσση εκπαίδευση στην Ελλάδα. Διαθέσιμο στο http://rcel.enl.uoa.gr/xenesglosses/ep_eurpol_1.htm [Ανακτήθηκε 12 Ιανουαρίου 2019]
- ΕΚΠΑ. Εθνική Ξενόγλωσση Εκπαιδευτική Πολιτική. Πολυγλωσσία και συμβούλιο της Ευρώπης. Διαθέσιμο στο http://rcel.enl.uoa.gr/xenesglosses/ep_eurpol_se_01.htm [Ανακτήθηκε 12 Ιανουαρίου 2019]

- ΕΚΠΑ. Εθνική Ξενογλωσση Εκπαιδευτική Πολιτική. Εκπαιδευτικές πολιτικές. Διαθέσιμο στο http://rcel.enl.uoa.gr/xenesglosses/ep_multilingualism_2.htm [Ανακτήθηκε 15 Ιανουαρίου 2019]
- ΕΚΠΑ. Εθνική Ξενογλωσση Εκπαιδευτική Πολιτική. Πολυγλωσσία και Ευρωπαϊκή Ένωση. Διαθέσιμο στο http://rcel.enl.uoa.gr/xenesglosses/ep_eurpol_6_03.htm [Ανακτήθηκε 15 Ιανουαρίου 2019]
- ΕΚΠΑ. Εθνική Ξενογλωσση Εκπαιδευτική Πολιτική. Προώθηση της Πολυγλωσσίας. Διαθέσιμο στο http://rcel.enl.uoa.gr/xenesglosses/ep_multilingualism.htm [Ανακτήθηκε 10 Μαρτίου 2019]
- Επίσημη εφημερίδα των Ευρωπαϊκών κοινοτήτων, ΧΑΡΤΗΣ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ 26.10.2012 (2012/C 326/02). Διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EL> [Ανακτήθηκε 10 Μαρτίου 2018]
- Επίσημη εφημερίδα των Ευρωπαϊκών κοινοτήτων. Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης(2000/C 364/01). Διαθέσιμο στο http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_el.pdf [Ανακτήθηκε 6 Νοεμβρίου 2018]
- Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ενοποιημένη απόδοση της συνθήκης για την ευρωπαϊκή ένωση και της συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής ένωσης 9.05.2008 (2008/C 115/01) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3AC2008/115/01> [Ανακτήθηκε 22 Φεβρουαρίου 2019]
- Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σύσταση του συμβουλίου της 22ας Μαΐου 2019 για μια ολοκληρωμένη προσέγγιση σχετικά με τη διδασκαλία και την εκμάθηση γλωσσών (2019/C 189/03). Διαθέσιμο στο [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019H0605\(02\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019H0605(02)&from=EN) [Ανακτήθηκε 3 Μαρτίου 2019].
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Πολυγλωσσικές τάξεις. Διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/education/policies/multilingualism/multilingual-classrooms_el [Ανακτήθηκε 8 Φεβρουαρίου 2019]
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Τεκμηριωμένη χάραξη πολιτικής. Διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/education/policies/multilingualism/evidence-based-policy_el [Ανακτήθηκε 25 Φεβρουαρίου 2019]
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ένα νέο στρατηγικό πλαίσιο για την πολυγλωσσία, Βρυξέλλες, 22.11.2005, COM(2005) 596 τελικό. Ανακοίνωση της επιτροπής στο συμβούλιο, στο ευρωπαϊκό κοινοβούλιο, στην ευρωπαϊκή οικονομική και κοινωνική επιτροπή και στην επιτροπή των περιφερειών. Διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex:52005DC0596> [Ανακτήθηκε 3 Μαρτίου 2019]
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Διαθέσιμο στο https://europa.eu/european-union/sites/europa.eu/files/docs/body/treaty_on_european_union_el.pdf [Ανακτήθηκε 4 Μαρτίου 2019]
- Ευρωπαϊκή επιτροπή (2004). Η νέα γενιά κοινοτικών προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης μετά το 2006. Ανακοίνωση της Επιτροπής: COM (2004)156 τελικό, Βρυξέλλες. Διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0474:FIN:EL:PDF> [Ανακτήθηκε 7 Μαρτίου 2019]

- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο, το συμβούλιο, την ευρωπαϊκή οικονομική και κοινωνική επιτροπή και την επιτροπή των περιφερειών. Χτίζοντας μια ισχυρότερη Ευρώπη: ο ρόλος των πολιτικών για τη νεολαία, την εκπαίδευση και τον πολιτισμό. Βρυξέλλες, 22.5.2018 COM(2018) 268 final. Διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0268> [Ανακτήθηκε 7 Μαρτίου 2019]
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Λίγα λόγια για τη σχολική πολιτική. Διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/education/policies/school/about-school-policy_el [Ανακτήθηκε 9 Μαρτίου 2019]
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Λίγα λόγια για την πολιτική πολυγλωσσίας. Διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/education/policies/multilingualism/about-multilingualism-policy_el [Ανακτήθηκε 17 Μαρτίου 2019]
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. ΛΕΥΚΗ ΒΙΒΛΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ Προβληματισμοί και σενάρια για την ΕΕ των 27 έως το 2025. Βρυξέλλες, 1.3.2017 COM(2017) 2025 final. Διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=COM:2017:2025:FIN> [Ανακτήθηκε 30 Μαρτίου 2019]
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία (πλαίσιο «ΕΚ 2020»). Διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/education/policies/european-policy-cooperation/et2020-framework_el [Ανακτήθηκε 23 Απριλίου 2019]
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Erasmus +. Διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/node_el [Ανακτήθηκε 23 Απριλίου 2019]
- Ευρωπαϊκή επιτροπή. Γλωσσική πολυμορφία. Διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/education/policy/multilingualism/linguistic-diversity_el [Ανακτήθηκε 10 Μαΐου 2019]
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Έκθεση παρακολούθησης της Εκπαίδευσης και της Κατάρτισης. Διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/et-monitor_el [Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2019]
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. 2001. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με τις περιφερειακές ή λιγότερο χρησιμοποιούμενες ευρωπαϊκές γλώσσες. Διαθέσιμο στο <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P5-TA-2001-0719+0+DOC+XML+V0//EL> [Ανακτήθηκε 3 Μαρτίου 2019]
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, Απόφαση αριθ. 508/2000/ΕΚ της 14ης Φεβρουαρίου 2000, για τη θέσπιση του προγράμματος «Πολιτισμός 2000». Διαθέσιμο στο <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=uriserv:l29006> [Ανακτήθηκε 6 Μαρτίου 2019]
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο. Απόφαση 1720/2006/ΕΚ της 15ης Νοεμβρίου 2006 για τη θέσπιση προγράμματος δράσης στον τομέα της διά βίου μάθησης. Πρόγραμμα για τη διά βίου μάθηση 2007-13. Διαθέσιμο στο <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=uriserv:c11082> [Ανακτήθηκε 7 Μαρτίου 2019]
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Απόφαση 1999/382/ΕΚ του Συμβουλίου της 26ης Απριλίου 1999 για την καθιέρωση της δεύτερης φάσης του προγράμματος κοινοτικής δράσης στον τομέα της επαγγελματικής κατάρτισης Leonardo da Vinci. Διαθέσιμο στο <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=uriserv:c11025> [Ανακτήθηκε 7 Μαρτίου 2019]
- ΙΕΠ. Το Παρατηρητήριο της ΑΕΕ. Σουηδία. Διαθέσιμο στο <http://aee.iep.edu.gr/country/%CF%83%CE%BF%CF%85%CE%B7%CE%B4%CE%B9%CE%B1> [Ανακτήθηκε 9 Οκτωβρίου 2019]

- ΙΕΠ. Εκπαίδευση προσφύγων. Διαθέσιμο στο <http://www.iep.edu.gr/el/component/k2/content/5-ekpaidefsi-prosfygon> [Ανακτήθηκε 12 Φεβρουαρίου 2018]
- ΙΕΠ. Το παρατηρητήριο της ΑΕΕ. ΓΕΡΜΑΝΙΑ. Διαθέσιμο στο <http://aee.iep.edu.gr/country/%CE%B3%CE%B5%CF%81%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CE%B1> [Ανακτήθηκε 14 Οκτωβρίου 2019]
- Κανονισμός του Συμβουλίου και των Υπουργών Παιδείας σχετικά με το δίκτυο εκπαιδευτικών πληροφοριών (Ευρυδίκη). Eurymdice — Ευρωπαϊκό δίκτυο πληροφοριών για τα εκπαιδευτικά συστήματα και τις εκπαιδευτικές πολιτικές. Διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=legissum:c11061> [Ανακτήθηκε 19 Μαρτίου 2019]
- Κανονισμός (2019: 558) σχετικά με τις κρατικές επιχορηγήσεις για καλύτερη γλωσσική ανάπτυξη στο νηπιαγωγείο. Διαθέσιμα στο https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2019558-om-statsbidrag-for-battre_sfs-2019-558 [Ανακτήθηκε 12 Οκτωβρίου 2019]
- ΚΕΔΑ Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Διαθέσιμο στο <http://www.keda.uoa.gr/eclass/modules/document/file.php/TED100/%CE%94%CE%B9%CE%B4%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CE%A0%CE%B1%CE%BA%CE%AD%CF%84%CE%BF%CE%A5%CF%80%CE%BF%CF%83%CF%84%CE%B7%CF%81%CE%B9%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CE%A5%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CF%8C/H%20%CE%A3%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7%20%CE%B3%CE%B9%CE%B1%20%CF%84%CE%B1%20%CE%94%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1%20%CF%84%CE%BF%CF%85%20%CE%A0%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BF%CF%8D.pdf> [Ανακτήθηκε 17 Νοεμβρίου 2018]
- Μόνιμη διάσκεψη Υπουργών παιδείας. Διαθέσιμο στο <https://www.kmk.org/> [Ανακτήθηκε 16 Οκτωβρίου 2019]
- ΝΟΜΟΣ 1404/1983 ΦΕΚ Με τις τελευταίες αλλαγές από το Νόμο 4521/2018. Διαθέσιμο στο https://www.kodiko.gr/nomologia/document_navigation/283206/nomos-1404-1983 [Ανακτήθηκε 20 Απριλίου 2018]
- ΝΟΜΟΣ 2413/96 (ΦΕΚ 124/1996) Η ελληνική παιδεία στο εξωτερικό, η διαπολιτισμική εκπαίδευση και άλλες διατάξεις. Διαθέσιμο στο http://dide.fth.sch.gr/lows/n2413_1996.pdf [Ανακτήθηκε 22 Μαΐου 2018]
- ΝΟΜΟΣ 4415/2016 ΦΕΚ 159/Α/6-9-2016 Ρυθμίσεις για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση, τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και άλλες διατάξεις. Διαθέσιμο στο <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/nomos-4415-2016.html> [Ανακτήθηκε 18 Σεπτεμβρίου 2019]
- Ο ρόλος της σχολικής γλώσσας στην πολιτισμική ομογενοποίηση της κοινωνίας. Διαθέσιμο στο http://6dim-diap-elfth.thess.sch.gr/Greek/Diapolitismiki_Ekpaidefsi/EishghseisDiapolEkpshs/EishghseisDiapolEkpshs2007/o_rolis_tis_sxolikas_glossas.pdf [Ανακτήθηκε 20 Φεβρουαρίου 2019]
- ΟΗΕ. Διεθνής Σύμβαση για την Κατάργηση κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων. Διαθέσιμο στο <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4c2aff2b2> [Ανακτήθηκε 12 Νοεμβρίου 2018]

- Περιφερειακό Κέντρο πληροφόρησης των Ηνωμένων Εθνών, UNRIC
https://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=6&Itemid=6
[Ανακτήθηκε 3 Νοεμβρίου 2018]
- Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης των Ηνωμένων Εθνών, Διεθνές Σύμφωνο οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα. Διαθέσιμο στο
http://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=26231
[Ανακτήθηκε 12 Νοεμβρίου 2018]
- Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης Ηνωμένων Εθνών, Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και πολιτικά δικαιώματα. Διαθέσιμο στο
https://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=26230&Itemid=33
[Ανακτήθηκε 12 Νοεμβρίου 2018]
- Σύνοδος του Συμβουλίου 2503η - ΠΑΙΔΕΙΑ, ΝΕΟΛΑΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ - Βρυξέλλες, 5 και 6 Μαΐου 2003. Διαθέσιμο στο http://europa.eu/rapid/press-release PRES-03-114_el.htm [Ανακτήθηκε 5 Οκτωβρίου 2018]
- Το εκπαιδευτικό σύστημα της Γερμανίας. Διαθέσιμο στο http://4sek-v-athin.att.sch.gr/wp-content/uploads/germany_edu.pdf [Ανακτήθηκε 14 Οκτωβρίου 2019]
- Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ. Σύμβαση της 28.4.1951 για το καθεστώς των προσφύγων, Διαθέσιμο στο <https://www.unhcr.org/gr/%CE%B7-%CF%83%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85-1951-%CF%83%CF%87%CE%B5%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CE%BC%CE%B5-%CF%84%CE%BF-%CE%BA%CE%B1%CE%B8%CE%B5%CF%83%CF%84%CF%8E%CF%82-%CF%84>
[Ανακτήθηκε 4 Νοεμβρίου 2018]
- Υπουργείο πολιτισμού. Νέα ευρωπαϊκά προγράμματα 2007-2013. Διαθέσιμο στο http://interculture.culture.gr/gr/europeanProgrammes2007_el.pdf [Ανακτήθηκε 6 Μαρτίου 2019]
- ΥΠΕΠΘ, Επιστημονική Επιτροπή Προσφύγων, Προτάσεις 2016-2017 final. Διαθέσιμο στο <http://www.minedu.gov.gr/publications/docs2017/16.06.17> [Ανακτήθηκε 17 Μαρτίου 2018]
- Υπουργείο παιδείας Σουηδίας. Το δικαίωμα ανάπτυξης της εθνικής γλώσσας των μειονοτήτων. Διαθέσιμο στο <https://www.skolverket.se/for-dig-som-ar.../elev-eller-foralder/smanavigation-elevers-rattigheter/ratten-att-utveckla-sitt-nationella-minoritetsprak> [Ανακτήθηκε 12 Οκτωβρίου 2019]
- Υπουργείο Πολιτισμού. Διαπολιτισμικός διάλογος κι ευρωπαϊκό, διεθνές περιβάλλον. Διαθέσιμο στο <http://interculture.culture.gr/gr/texts.html> [Ανακτήθηκε 18/3/2019]
- Υπουργείο Παιδείας Σουηδίας. www.skolverket.se [Ανακτήθηκε 11 Οκτωβρίου 2019]
- Υπουργείο Πολιτισμού Σουηδίας. Γλωσσικός νόμος (2009: 600). Διαθέσιμο στο https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/spraklag-2009600_sfs-2009-600 [Ανακτήθηκε 11 Οκτωβρίου 2019]
- Υπουργείο Πολιτισμού Σουηδίας. Νόμος (2009: 724) σχετικά με τις εθνικές μειονότητες και τις μειονοτικές γλώσσες. Διαθέσιμο στο https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2009724-om-nationella-minoriteter-och_sfs-2009-724 [Ανακτήθηκε 11 Οκτωβρίου 2019]

- Υπουργείο Πολιτισμού Σουηδίας. Σχολικός Νόμος (2010:800). Διαθέσιμο στο https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800 [Ανακτήθηκε 12 Οκτωβρίου 2019]
- CEDEFOP. Europass. Διαθέσιμο στο <http://europass.cedefop.europa.eu/> [Ανακτήθηκε 11 Ιανουαρίου 2019]
- Council of Europe. Language Policy Portal. Διαθέσιμο στο <http://www.coe.int/portfolio/> [Ανακτήθηκε 11 Ιανουαρίου 2019]
- Council of Europe. Language Policy Portal. ECML. Διαθέσιμο στο <http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/www.ecml.at> [Ανακτήθηκε 11 Ιανουαρίου 2019]
- Council of Europe. Common European Framework for Languages: Teaching, learning and assessment, CEFR. Διαθέσιμο στο http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/CADRE_EN.asp Το πλήρες κείμενο στη διεύθυνση: http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Framework_EN.pdf [Ανακτήθηκε 14 Ιανουαρίου 2019]
- Education at a Glance 2018 OECD INDICATORS. Διαθέσιμο στο http://www.cnedu.pt/content/noticias/internacional/Education_at_a_glance_2018.pdf [Ανακτήθηκε 15 Οκτωβρίου 2019]
- European Commission. Eurydice. Greece. Οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος και της δομής του. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/organisation-education-system-and-its-structure-33_el [Ανακτήθηκε 12 Απριλίου 2019]
- European Commission. Eurydice. Δημογραφική Κατάσταση, Γλώσσες και Θρησκεία. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/population-demographic-situation-languages-and-religions-33_el [Ανακτήθηκε 15 Σεπτεμβρίου 2019]
- European Commission. Eurydice. Άλλες Διαστάσεις της Διεθνοποίησης στην Προσχολική και τη Σχολική Εκπαίδευση. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/other-dimensions-internationalisation-early-childhood-and-school-education-27_en [Ανακτήθηκε 20 Σεπτεμβρίου 2019]
- European Commission. Eurydice, Δευτεροβάθμια και Μετα-δευτεροβάθμια, Μη ανώτατη εκπαίδευση. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/secondary-and-post-secondary-non-tertiary-education-20_en [Ανακτήθηκε 20 Σεπτεμβρίου 2019]
- European Commission. Eurydice. Υποστηρικτικά Μέτρα για τους Μαθητές στην Προσχολική και τη Σχολική Εκπαίδευση. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/support-measures-learners-early-childhood-and-school-education-27_en [Ανακτήθηκε 20 Σεπτεμβρίου 2019]
- European Commission. Eurydice. Sweden Overview. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/sweden_en [Ανακτήθηκε 9 Οκτωβρίου 2019]
- European Commission. Eurydice. Main Executive and Legislative Bodies. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/main-executive-and-legislative-bodies-80_en [Ανακτήθηκε 9 Οκτωβρίου 2019]
- European Commission. Eurydice. Organisation of the education system and of its structure. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/organisation-education-system-and-its-structure-80_en [Ανακτήθηκε 9 Οκτωβρίου 2019]

- European Commission. Eurydice. Fundamental Principles and National Policies. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/fundamental-principles-and-national-policies-80_en [Ανακτήθηκε 9 Οκτωβρίου 2019]
- European Commission. Eurydice. Organisational variations and alternative structures in single structure education. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/organisational-variations-and-alternative-structures-single-structure-education-32_en [Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2019]
- European Commission. Eurydice. Diskrimineringslag. Legislation. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/legislation-71_en [Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2019]
- European Commission. Eurydice. Ο νόμος περί εκπαίδευσης Skollag (2010). Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/legislation-71_en [Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2019]
- Migrant Integration Policy index. 2015. Διαθέσιμο στο <http://www.mipex.eu/education> [Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2019]
- European Commission. Eurydice. Organisation and governance. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/organisation-and-governance-80_en [Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2019]
- European Commission. Eurydice. Ongoing reforms and policy developments. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/ongoing-reforms-and-policy-developments-71_en [Ανακτήθηκε 11 Οκτωβρίου 2019]
- European Commission. Eurydice National Reforms in School Education. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/national-reforms-school-education-71_en [Ανακτήθηκε 11 Οκτωβρίου 2019]
- European Commission. Eurydice Legislation. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/legislation-71_en [Ανακτήθηκε 11 Οκτωβρίου 2019]
- European Commission. Eurydice. Other Dimensions of Internationalisation in Early Childhood and School Education. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/other-dimensions-internationalisation-early-childhood-and-school-education-71_en [Ανακτήθηκε 11 Οκτωβρίου 2019]
- European Commission. Eurydice. Population: Demographic Situation, Languages and Religions. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/population-demographic-situation-languages-and-religions-80_en [Ανακτήθηκε 11 Οκτωβρίου 2019]
- European Commission. Eurydice. National Reforms in early childhood education and care. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/national-reforms-early-childhood-education-and-care-71_en [Ανακτήθηκε 11 Οκτωβρίου 2019]
- European Commission. Eurydice. Teachers and Education Staff. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/teachers-and-education-staff-79_en [Ανακτήθηκε 12 Οκτωβρίου 2019]
- European Commission, Eurydice, 2004. Integrating Immigrant Children into Schools in Europe, Έκδοση 2004. Λουξεμβούργο. Γραφείο δημοσιεύσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Διαθέσιμο στο <https://publications.europa.eu/el/publication-detail/-/publication/ca37388a-659b-48d9-bddc-948b0ee4b6b4> [Ανακτήθηκε 13 Οκτωβρίου 2019]

- European Commission. Eurydice. Germany. Other Dimensions of Internationalisation in Early Childhood and School Education. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/other-dimensions-internationalisation-early-childhood-and-school-education-25_en [Ανακτήθηκε 14 Οκτωβρίου 2019]
- European Commission. Eurydice. Germany. Teaching and learning in primary education. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/teaching-and-learning-primary-education-18_en [Ανακτήθηκε 15 Οκτωβρίου 2019]
- European Commission. Eurydice. Germany. Primary education. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/primary-education-18_en [Ανακτήθηκε 16 Οκτωβρίου 2019]
- European Commission. Eurydice. Germany. Teaching and learning in General Lower Secondary Education. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/teaching-and-learning-general-lower-secondary-education-14_en [Ανακτήθηκε 16 Οκτωβρίου 2019]
- European Commission. Eurydice. Germany. Support Measures for Learners in Early Childhood and School Education. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/support-measures-learners-early-childhood-and-school-education-25_en [Ανακτήθηκε 16 Οκτωβρίου 2019]
- European Commission. Eurydice. Germany. National reforms in school education. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/national-reforms-school-education-25_en [Ανακτήθηκε 17 Οκτωβρίου 2019]
- European Commission. Eurydice. Germany. Mobility in Early Childhood and School Education. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/mobility-early-childhood-and-school-education-25_en [Ανακτήθηκε 19 Οκτωβρίου 2019]
- European Commission. Eurydice. Germany. Quality assurance in early childhood and school education. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/quality-assurance-early-childhood-and-school-education-25_en [Ανακτήθηκε 19 Οκτωβρίου 2019]
- European Commission. Eurydice. Germany. Continuing Professional Development for Teachers Working in Early Childhood and School Education. Διαθέσιμο στο https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/continuing-professional-development-teachers-working-early-childhood-and-school-education-28_en [Ανακτήθηκε 19 Οκτωβρίου 2019]
- European Centre for Modern Languages of the Council of Europe. Young migrants. Supporting multilingual classrooms. Διαθέσιμο στο <https://www.ecml.at/TrainingConsultancy/Multilingualclassrooms/tabid/1816/language/en-GB/Default.aspx> [Ανακτήθηκε 10 Δεκεμβρίου 2018]
- Global Partnership for education. Children learn better in their mother tongue. Διαθέσιμο στο <http://www.globalpartnership.org/blog/children-learn-better-their-mother-tongue> [Ανακτήθηκε 4 Δεκεμβρίου 2018]
- International Organization for Migration, Greece <https://greece.iom.int/el> [Ανακτήθηκε 3 Νοεμβρίου 2018]

- OECD 2013. Education Policy Outlook. Διαθέσιμο στο http://www.oecd.org/education/EDUCATION%20POLICY%20OUTLOOK%20GERMANY_EN.pdf [Ανακτήθηκε 18 Οκτωβρίου 2019]
- OECD 2013. Education Policy Outlook Highlights: Germany Διαθέσιμο στο <http://www.oecd.org/education/highlightsgermany.htm> [Ανακτήθηκε 18 Οκτωβρίου 2019]
- Publications Office of the European Union. Migrants in European Schools. Learning and maintaining languages : thematic report from a program of expert workshops and peer learning activities (2016-17) – Study. Διαθέσιμο στο <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c0683c22-25a8-11e8-ac73-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search> [Ανακτήθηκε 25 Φεβρουαρίου 2019]
- Publications Office, Συμπεράσματα του συμβουλίου της 12ης Μαΐου 2009 σχετικά με ένα στρατηγικό πλαίσιο για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης («ΕΚ2020»), ΕΕ C 119,28.05.2009 Διαθέσιμο στο <https://op.europa.eu/el/publication-detail/-/publication/f349e9ff-9cb8-4f73-b2f6-0a13452d22b4/language-el> [Ανακτήθηκε 3 Μαρτίου 2019]
- The new Ordinance (2019:558) on Government Support for Better Language Development in Preschools (in Swedish) Διαθέσιμο στο https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2019558-om-statsbidrag-for-battare_sfs-2019-558 [Ανακτήθηκε 11 Οκτωβρίου 2019]
- The official site of Sweden. Διαθέσιμο στο <https://sweden.se/society/education-in-sweden/> [Ανακτήθηκε 10 Οκτωβρίου 2019]
- UNCHR The UN Refugee Agency Greece. <https://www.unchr.gr/genikes-plirofories/geneva1951.html> [Ανακτήθηκε 3 Νοεμβρίου 2018]
- Unesco, Η εκπαίδευση στον 21ο αιώνα. Διαθέσιμο στο <http://www.unesco.org/new/en/kingston/education-for-the-21st-century/> [Ανακτήθηκε 19 Νοεμβρίου 2018]
- Unicef. The state of the world's children 2016: A fair chance for every child, Διαθέσιμο στο https://www.unicef.org/publications/files/UNICEF_SOWC_2016.pdf [Ανακτήθηκε 15 Δεκεμβρίου 2018]
- Unicef. Humanitarian action for children 2016. Διαθέσιμο στο <https://www.unicef.org/reports/humanitarian-action-children-2019-overview> [Ανακτήθηκε 15 Δεκεμβρίου 2018]
- Unicef. <https://www.unicef.org/> [Ανακτήθηκε 15 Δεκεμβρίου 2018]
- Unicef. Keeping our promises to children: An agenda for Action, Διαθέσιμο στο https://www.unicef.org/turkmenistan/Keeping_our_promise_to_children.pdf [Ανακτήθηκε 15 Δεκεμβρίου 2018]